

1943 BIBLIOTECA REVISTEI „MOLDOVA NOUĂ” Nr. 2

Dr. NICOLAE M. POPP

TRANSNISTRIA

INCERCARE DE MONOGRAFIE REGIONALĂ

BUCUREȘTI

Dr. NICOLAE M. POPP

TRANSNISTRIA

INCERCARE
DE MONOGRAFIE
REGIONALA

BUCUREȘTI
1 9 4 3

INTRODUCERE

Pământul Moldovei, cu văluriri largi și cununi de păduri, cu stepe mănoase și seninări de ape, se întinde și dincolo de undele molcome ale Nistrului, în Transnistria. „Țara de peste Nistru” este provincia din marginea răsăriteană a neamului românesc. Ea ocupă la răsărit și apus spațiul dintre Nistru și Bug, iar spre sud merge până la țărmul mării Negre. Singurul hotar mai puțin precis, deși în cea mai mare parte tot natural — pe cursuri de apă — este la nord. Aici urmărește cursul Nistrului până în amunte de Movilău, de unde apucă drept spre nord, pe pâr. Leadova, afluent al Nistrului. Unica porțiune de hotar convențional este între localitatea Vierhovca pe Leadova și orașul Bar, pe pâr. Rov, afluentul Bugului. Dela Bar, care e înglobat Transnistriei, hotarul se îndoaie în unghi drept și apucă în jos pe cursul Rovului, până în avale de Brăila Nouă (târgul Brailov), la confluența cu Bugul, din dreptul localității Movileanca. De aici mai departe, e Bugul hotar.

Între aceste limite naturale și simple, Transnistria ocupă o suprafață de ca. 44.000 km.², în mărime egală cu Moldova dintre Prut și Nistru. Dezvoltată pe trei grade de latitudine (46°—49°), nordul Transnistriei depășește nordul restului României, întinzându-se până dincolo de cel mai nordic oraș românesc de până acum, Hotinul.

Dat fiind că Bugul n'are peste tot un curs paralel cu Nistrul. depărtarea între cele două fluvii cari limitează

Transnistria variază. Pentru acest motiv, la care se adaugă și altele cari vor fi arătate, dela început trebuie făcută o grănițuire între cele două părți principale ale provinciei.

Axa principală a provinciei este orientată NV-SE, ca și direcția de curgere a celor două fluvii mărginașe. Dela Odesa până la Bar e o distanță de peste 360 km.

Se poate vorbi foarte bine de o Transnistrie de nord și de o Transnistrie de sud. Limita între cele două părți întru totul distincte ale provinciei este mai curând o zonă de tranziție de ca. 30 km. lățime, decât o simplă linie pe hartă. Această zonă e cuprinsă între o linie la nord, care pleacă dela cotul Nistrului dela Molochiș (nord Râmnița) și se îndreaptă până la cotul Bugului dela Savran, și o linie la sud, care ține valea Iagorlâcului, afluent al Nistrului, tae dealurile dintre Bârzu și Balta și merge apoi pe Codima, până la vărsarea acesteia în Bug. Zona aceasta: Molochiș-Savran și Iagorlâc-Codima separă cele două părți ale Transnistriei: Transnistria superioară, cuprinsă între cele două fluvii cari curg aici paralel la o depărtare de 80 km. între ele și Transnistria inferioară, mărginită de aceleași fluvii, dar mult mai distanțate între ele: la peste 160 km.

Prin coturile dela Molochiș și Savran, Nistrul se îndoaie spre sud, iar Bugul spre est, pricinuind astfel cuprinderea unui teritoriu cu mult mai larg pentru partea meridională a provinciei.

Între aceste limite astfel descrise, Transnistria acoperă un teritoriu care, dacă face tranziția între vest și est, între lumea carpatică și lumea „fără margini” a Europei răsăritene, închide totuși un spațiu al cărui pământ și viață omenească se integrează perfect în spațiul geografic și etnic românesc, de al cărui destin este legată.

PARTEA I-a

GEOGRAFIA FIZICĂ

CAPITOLUL I

TECTONICA

Privind Transnistria pe o hartă a Europei sud-estice în raport cu România și cu Ucraina, prima impresie care te isbește este că față de România, Transnistria este o provincie excentrică, pe câtă vreme cu Ucraina ar părea că face trup comun. Totuși rațiunea după care Transnistria e normal să stea alături de Ucraina sau alături de România nu e o chestiune care să fie rezolvată pe bază de estetica desenului unei hărți. Este suficient să cercetezi plăsmuirea pământului Transnistriei pentru ca prima impresie să se modifice simțitor.

Când Rușii au venit pentru întâia oară ca stăpânitori ai Transnistriei, asta la 1792, împărăteasa Caterina II, cu fiina ei intuiție, a botezat pământul acesta cu numele de „*Moldova nouă*”. Ceiace înțelegea ea prin „*Moldova nouă*”, gândindu-se la populația moldoveană a acestui ținut, putem extinde noi și cu privire la cadrul fizic al lui.

Problema care se pune dela început este următo-

rea: dacă din punct de vedere morfologic și tectonic, Transnistria se leagă mai armonice cu relieful din dreapta Nistrului ori cu cel din stânga Bugului.

Observatorul-geograf, care venind din Carpați și trecând Nistrul ar pătrunde adânc spre răsărit, până dincolo de Bug, ar rămâne frapat de uniformitatea, de monotonia peisagiului, indiferent ce drum ar urma: fie dela Movilău spre Brașlav, fie dela Tiraspol spre Vosnesensk. Cu excepția Nistrului și chiar a Bugului, cu văile adânc încastrate în sol, ar rămâne frapat de întinderea suprafețelor plane presărate — ici și colo, mai ales către sud — de movile. Trecând Bugul, același relief: înălțimile obsedant aceleași: în primul traseu 250—300 m. alt., în al doilea, înălțimi pe jumătate. După această fugară privire a întinsului solului, ar reieși că mai de grabă Moldova din Siret și până în Nistru se leagă de Ucraina. Realitatea arată însă contrariul, cum se va vedea.

Cheia problemei stă în analiza tectonice regiunii. O unitate tectonică precisă o formează regiunea cuprinsă între Siret și Bug. Este o regiune care morfologic are înfățișare de podiș, iar structural este o platformă. Această regiune se sprijină la apus pe o altă unitate tectonică importantă: *Carpații*, prelungiți până în Siret prin Vorlandul lor de aceeași origine: Subcarpații.

Regiunea de podiș sau de platformă dintre Siret și Bug se sprijină la răsărit pe un masiv granitic străvechiu, puternic frământat, pe care noi îl numim *masivul ucrainian*¹⁾. Acest masiv iese la zi numai între Bug și Nipru. Cele două râuri jalonează marginile lui. *Bugul curge pe marginea internă a masivului*, iar pe întreg parcursul de pe masiv are o vale bine calibrată, dar în același timp și bine săpată în masivul granitic. *Niprul curge, dela Chiev în jos, pe marginea externă a masivului*; aceasta îi pricinuește o vale net asimetrică, cu malul drept abrupt și dominând lunca cu peste 100 m., în timp ce malul stâng

1), Cu numele de *masivul ucrainian* se întâlnește în literatura franceză și italiană de specialitate (cf. Camena d'Almeida și Giorgio Pullè). În literatura germană, în speță la Suess și Bubnoff, este numit *Blocul* sau *Horstul podolic* (Südrussische Steinplatte).

e jos, plat și mlăștinos. Masivul ucrainian reprezintă un fragment de munți de încrețire străvechi, tociți, aparținând Paleoeuropei, orientați NV-SE și cari în paleozoic trebuie să se fi înfățișat cum vedem noi astăzi Carpații cristalini.

Masivul ucrainian este orientat oblic față de Carpați. Spre nord, cele două unități tectonice se apropie între ele, cam pe linia Cernăuți-Brailov, o depărtare mai mică de 200 km. le desparte. Spre sud însă, în măsura în care Bugul se depărtează de Siret, masivul ucrainian se depărtează de Carpați, dat fiind că cele două râuri își au albiile săpate în lungul unor zone de contact.

Cursul inferior al Bugului este la aproape 400 km., distanță în linie dreaptă de Siretul de jos. Înălțimile cele mai mari ale dealurilor podișului sau ale platformei dintre Siret și Bug sunt tocmai în regiunea unde cele două unități tectonice importante se apropie. În direcția SE. direcție în care masivul ucrainian se depărtează de Carpați, înălțimile scad. Spre NV, în Galiția, procesul se repetă, ca direcție, în sens invers: în măsura în care Carpații se depărtează spre NV de masivul ucrainian, dealurile scoboară și apare depresiunea poloneză din axul Vistulei.

Masivul ucrainian, în întregimea lui ca unitate tectonică, se compune din două părți: o parte descoperită, la suprafață: este masivul propriu zis despre care s'a vorbit până aci și o altă parte care-l înconjoară, mai ales pe flancul de nord și vest; această parte este mascată sub depozite mai noi, în deosebi terțiare. Numai văile mai adânci, cum e Nistrul, desvelesc temelii granitică a regiunii. *Masivul ucrainian vizibil este mult mai restrâns în suprafață decât masivul ucrainian mascat de depozite mai tinere.* Acesta din urmă formează însă fundamentul regiunii nordice a Transnistriei și Moldovei. În zona de poartă largă sau de șea dintre Cernăuți și Brailov, care reprezintă și zona de apropiere maximă dintre cele două unități tectonice menționate, masivul ucrainian se rezimă în subasement pe temeliile Carpaților. La nașterea acestora, curbura pe care Carpații nordici au făcut-o la

intrarea în România se explică tocmai prin izbirea valurilor orogenetice de masivul străvechiu ucrainian preexistent și a provocat strivirea Vorlandului carpatic; aceasta a dus la sudarea Subcarpaților de zona muntoasă.

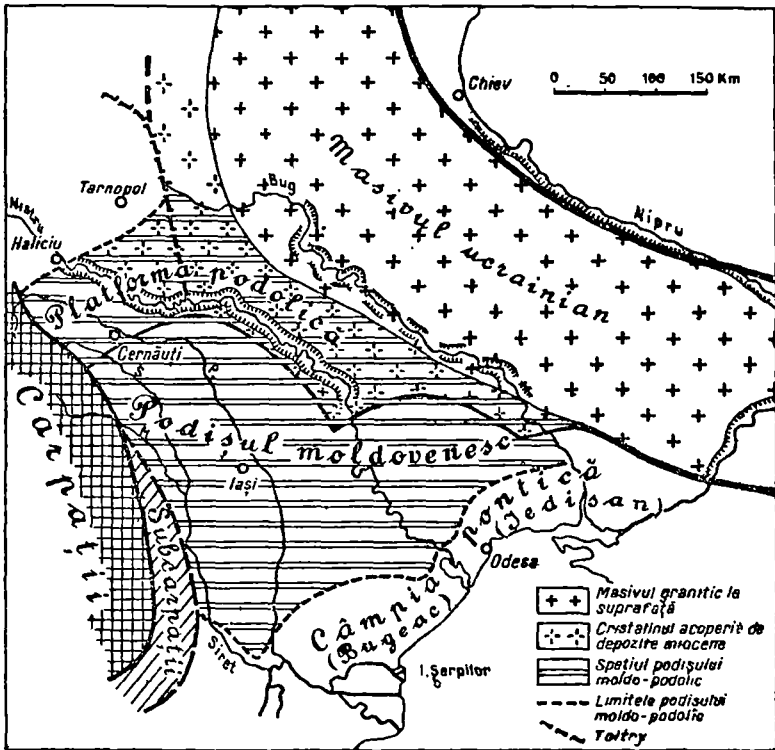

Fig. 1.— Schiță tectonică a podisului moldo-podolic, după S. von Bubnoff și W. Laskarev.

Cu toate că văile cari brăzdează masivul granitic în zona acoperită de depozite terțiare au diferite adâncimi, se constată totuși că temelia arhaică se afundă în măsura în care se apropie de Carpați. În acest sens trebuie înțeles faptul că Nistrul, la Iampol, în canionul lui, reușește să descopere granițele roșii ucrainiene, că Prutul între Lipcani și Ripiceni nu atinge decât cretacicul superior, iar Siretul nu poate să desvelească nici măcar

baza sarmaticului. De altfel afundările tectonice din fața zonelor cu efort orogenetic constituie un caz frecvent întâlnit. Nu mai departe decât tot în România, Carpații sudici se manifestă și ei asemănător cu Carpații orientali. Cretacicul platformei prebalcanice care în dreapta Dunării ocupă dealurile la 160 m. alt., pe chiar malul stâng al fluviului cretacic s'a ascuns sub o pătură de 70 m. grosime de aluviuni dunărene. Într'un sondaj la Filaret (București), acelaș cretacic n'a fost descoperit nici măcar la 1000 m. profunzime. Deci și aici apropierea de Carpați duce la afundarea progresivă a formațiunilor mai vechi, cu naștere de geosinclinal.

Prin analogie cu *depresiunea getică*, cum a fost numită depresiunea de Vorland a Carpaților meridionali (V. Mihăilescu) sau mai bine zis geosinclinalul dintre Carpați și podișul prebalcanic, credem foarte potrivit a numi *depresiune scitică*, depresiunea de Vorland a Carpaților orientali sau mai exact zona geosinclinală dintre Subcarpații moldovenești și masivul ucrainian.

Toată regiunea cuprinsă între cutele carpatice din dreapta Siretului și ivirile arhaice dela Bug este, după cum s'a mai arătat, o regiune de podiș sau de platformă (în sens structural) ¹⁾. Această regiune se compune dintr'un pachet de strate neogene, neîncrețite sau slab deranjate în zonele periferice ale ei și solidar înclinate spre S și SE, așa cum arată și cursurile consecvente ale apelor principale. Panta stratelor este mai repede decât panta morfologică; așa se explică de ce în direcția SSE se trece treptat dela orizonturile inferioare ale mediteranului, la mediteranul II și apoi la sarmatic, pentru ca în părțile sudice ale podișului sau platformei să rămână dominant pliocenul și în cele din urmă — în zona litorală — chiar cuaternarul. Grosimea depozitelor noi și din ce în ce mai noi, crește tot în direcția SSE. Este direcția în care se merge spre depresiunea mării Negre („Senke des Schwarzen Meeres” la Bubnoff).

1). Platforma rusească în genere nu trebuie privită ca zonă tabulară simplă așa cum o considera Philippson (Fr. Machatschek: Länderkunde, p. 212).

Este imposibil ca vorbind de regiunea de platformă sau podiș dintre Carpați și masivul ucrainian să putem separa — ca unitate tectonică — Transnistria de restul Moldovei. Dacă se poate face totuși o separație, aceasta se face transversal pe cursul apelor. Tot nordul acestei regiuni de platformă sau podiș, până la o linie care pornind dela sud de Cernăuți ar urmări malul drept al Nistrului până la Râmnița, iar de aci, în arc de cerc, ar cădea pe Bug la Vosnesensc, se poate separa tectonic de restul aceleiași mari unități. Această porțiune nordică e așezată pe temelia granitică a aceluiași masiv ucrainian, și ține atât cât se întinde această temelie străveche. Noi recunoaștem această regiune nordică sub numele de *platforma podolică*. Tortonianul din această regiune, ca și depozitele cu mult mai vechi, deschise de eroziune, în canioanele Nistrului și ale afluenților săi, ca și poziția nederanjată a acestor strate pe toată adâncimea lor, a îndrituit pe cercetătorii germani, ca vorbind de această regiune s'o numească „*Die galizische Tafel*”.

La sud de linia menționată, pe toată porțiunea de desfășurare a sarmaticului și pliocenului, care nu mai are fundament arhaic, sau poate încă nedescoperit, și până la linia de separație între pliocen și cuaternar, se dezvoltă porțiunea cea mai întinsă a acestei zone de platformă sau podiș. Indiferentă față de cursul Nistrului, această porțiune se întinde din valea Siretului de mijloc și până la Bug, la Vosnesensc și constituie ceiace noi numim *podîșul moldovenesc* propriu zis¹⁾.

Tectonicește se poate susține o separație între platforma podolică și podișul moldovenesc, în legătură cu raporturile lor respective cu șcutul arhaic; morfologiceste însă, această separație e inexistentă. Pentru acest motiv, noi referindu-ne la regiunea de dealuri dintre Siret și Bug le numeam regiune de platformă sau podiș. Tot pentru acest motiv, literatura de specialitate nu s'a fi-

1). Numele de podiș moldovenesc atribuit și unei porțiuni de teren de dincolo de Nistru își are justificarea dacă ne gândim că tocmai în această regiune se constată mai marea răspândire a elementului moldovenesc (recte românesc) dincolo de Nistru.

xat încă asupra unei denumiri definitive a regiunii. În sfârșit tot pentru acest motiv regiunea colinară în speță poate fi numită la fel de bine sau *platforma podolico-moldavă* sau *podişul moldo-podolic*. Trebuie însă să se recunoască în această regiune de dealuri că este o parte nordică cu anume caractere specifice ei — nu numai de profunziune (granițele), dar și de suprafața (canioanele) — și că este și o parte sudică cu largă răspândire a sarmato-pliocenului.

Conchizând, din punct de vedere tectonic ajungem la desprinderea următoarelor unități naturale: la apus de Siret, *arcul carpatic*, cu cununa sa de dealuri de încrețire, admirabil individualizat. Dela Bug la Nipru, *masivul ucrainian*, un scut arhaic înțepenit. La mijloc, între aceste două unități tectonice și prin raport cu ele, se află o zonă de *depresiune tectonică*; ea este continuarea spre NV a însăși depresiunii mării Negre. Morfologicește, dar numai față de Carpați, ținutul de dealuri de podiș dintre Siret și Bug poate fi privit ca o depresiune. Însă în comparație și cu regiunea care o mărginește la răsărit, acest termen este impropriu. De aceea noi am atribuit regiunii un alt nume ca mai potrivit decât acela de depresiune, fie ea tectonică.

Data fiind scăderea nivelului dealurilor către S și SE, deci morfologicește, dar nu și fără însemnate temeuri tectonice, întreaga zonă de dealuri poate fi separată în mai multe subunități. Fâșia de nord, atât cât podișul zace pe o temelie granitică formează *platforma podolică*. Toată partea centrală și cea mai întinsă a podișului propriu zis o formează *podişul moldovenesc*. În sfârșit fâșia de sud, din lungul mării Negre și cantonată mai ales pe cuaternar, formează ceiace am numit *câmpia pontică* sau *litorală*, despărțită prin Nistru în două regiuni cari numai ca apelativ istoric se diferențiază între ele: *Bugeacul* la vest și *Iedisănu* la est de Nistru. Numai înălțimile ei sub 150 m. justifică numele de câmpie atribuit zonei de litoral, căci morfologicește și tectonicește, câmpia pontică nu este decât prelungirea firească spre mare a podișului moldovenesc.

CAPITOLUL II

CONSTITUȚIA GEOLOGICĂ, STRUCTURA

În cercetările sale asupra văii Nistrului, Th. Văscăuțanu și-a putut da seama de structura tabulară, nederanjată în decursul întregului trecut geologic, a podișului moldo-podolic. Mari lacune stratigrafice separă între ele pături de diferite vârste, rămase neîncrețite. Singurele mișcări cari se fac vădite în viața de până azi a podișului sunt mișcările pe verticală, pozitive și negative, de aceeași amploare sau de intensități diferite, mișcări epirogenetice, uneori chiar compensatorii. Acestea din urmă, *mișcările isostatice*, vor fi avut loc cu ocazia ridicării și desăvârșirii ridicării sistemului carpatic. Existența lor se demonstrează prin afundarea spre Carpați a temeliei granitice și îngroșarea în aceeași direcție a sedimentelor mai tinere de deasupra. Existența mișcărilor epirogenetice se deduce din înclinarea întregii stive de strate către sud. Mișcări de schimbarea nivelului marin, *mișcări eustatice*, cu repetate transgresiuni și regresii, combinate cu mișcările de sol, complică și mai mult evoluția morfo-tectonică a regiunii. Lacunele stratigrafice și discordanțele unghiulare denotă aceasta. Iată după Th. Văscăuțanu seria păturilor cari compun *platforma podolică*. Tranșea impresionantă a Nistrului, de 150—200 m. adâncime, a permis cercetarea întregului profil¹⁾.

Fundamentul este dat de *granitele roșii precambriene* de tip finlandez, însoțite de gneisuri și diorite. Ele apar parțial pe fundul tuturor canioanelor Nistrului și afluenților săi, dela frontiera Transnistriei, până mai jos de Iampol. Blocurile imense de granit pe cari apele Nistrului le spală în fața localității, foarte nimerit numită Praguri, sunt de un pitoresc deosebit. Deschiderile cele mai frumoase sunt în v. Murafa.

1). Th. Văscăuțanu: Silurianul din basini moldo-podolic, An. Inst. Geol. vol. XV, București 1930.

Deasupra granitelor roșii urmează *șisturile gresoase siluriene*, asemănătoare ca facies șisturilor verzi din Dobrogea. Intreg canionul Nistrului, până mai jos de Soroca, spală aceste șisturi. Pereții stâncoși ai văii se datoresc lor.

Pe șisturi se aștern *conglomeratele și gresiile cretacului mediu*, deschise în chip de polițe, tot în valea Nistrului până aproape de Camenca și pe uniia din afluenții săi.

Prima mare lacună stratigrafică este aceasta: dela silurian la cretacic. În vremea mesozoicului inferior și mediu platforma podolică a fost exondată.

Urcând în seria stratigrafică se constată absența integrală a paleogenului ¹⁾. Acesta nu apare decât spre regiunea Bugului de mijloc. Rolul pe care sarmaticul îl are în platforma podolică de a forma acoperișul stivei de strate care maschează temelia granitică, la răsărit de Bug se pare a-l avea paleogenul, întrerupt numai pe văi, cari descoperă precambrianul, aici mult mai aproape de suprafață.

A doua mare lacună stratigrafică, deci a doua epocă continentală a platformei podolice este din cretacic până la tortonian, cu excepția unei porțiuni de lângă Bug.

Argilele tortonianului au cea mai redusă dezvoltare. Sunt în schimb primele formațiuni dintre cele citate până aci cari ocupă interfluviile, deși nu au o grosime prea mare. Ele sunt cantonate între Prut și Nistru, în ținutul Hotinului. Se pare că nordul Transnistriei nu este atins de tortonian. În schimb o dezvoltare mult mai frumoasă, deși nu la suprafață ci doar pe văi, are *buglovianul*, acoperit pretutindeni de *sarmatic*; cu un facies caracteristic, același până la Bug: calcare co-chilifere.

Buglovianul, pentru văi și sarmaticul, pentru interfluvii, sunt singurele formațiuni geologice comune atât platformei podolice, cât și podișului moldovenesc.

1). cf. N. Popp: Congresul dela Soroca, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIV, București 1936.

Toate depozitele mai vechi decât buglovianul și legate de temelia granitică aparțin exclusiv platformei podolice. Tot ce e mai nou decât sarmaticul nu se găsește exclusiv decât în *podîșul moldovenesc* propriu zis.

După sarmatic, etajele pliocenului se succed cu regularitate. Dela nord de latitudinea Tiraspolului, sar-

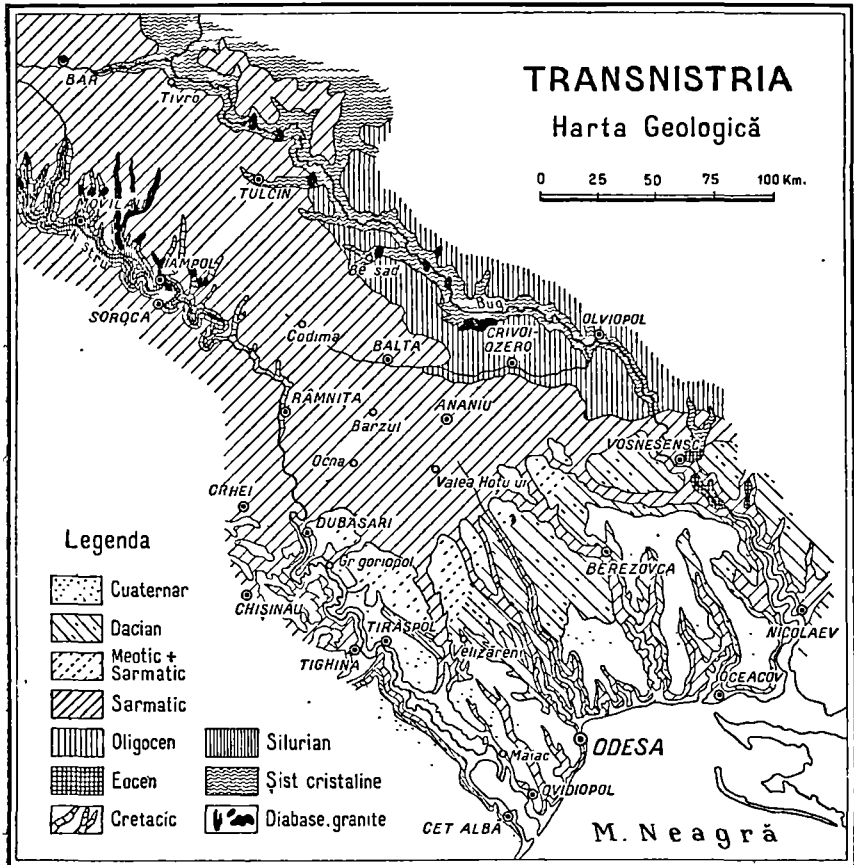

Fig. 2. — După harta geologică a României (1: 1.500.000 și 1: 500.000) și harta hidro-geologică a guvernământului Cherson de N. A. Sokolow.

maticul încetează de a mai forma interfluviile și trece în văi. Locul lui îl ia *meoticul*. Cu acest etaj pe interfluviu se termină *podîșul moldovenesc*. Predominanța sarmaticului și a meoticului a permis separarea unui *podîș sarmatic* și a unui *podîș meotic* al Moldovei (fig. 2).

Odată cu trecerea meoticului în văi și ocuparea interfluviilor de *dacian* (ponticul lipsește?) se intră într-o nouă unitate a mării depresiuni dintre Siret și Bug: *câmpia litorală*. Cam la 30—40 km. depărtare de mare, dacianul trece și el în vai, împreună cu *levantinul*, care are o dezvoltare superficială extrem de redusă, deoarece e mascat mai pretutindeni de loess. În multe părți, faleza cu care se termină uscatul spre m. Neagră este constituită tocmai din calcarele fosilifere daciene, foarte cunoscute sub numele de *calcar de Odesa*. Pe alocuri baza falezei o formează însuși sarmaticul. Ex.: faleza ela sud de Odesa, din regiunea Fontanul Mare.

Din repartiția formațiunilor geologice de suprafață și adânc, cari constituie podișul moldo-podolic, sunt de tras câteva concluziuni.

1. *Din paleozoic și până astăzi regiunea n'a suferit nici o mișcare de încrețire*, singurele mișcări de sol rezumându-se la isostasii ori basculări.

2. *Privită pe suprafață întinsă, panta geologică este mai accentuată decât panta morfologică*, în direcție N-S. Așa se explică de ce cu cât ne deplasăm dela nord la sud întâlnim roce tot mai tinere și de ce formațiuni cari la început constituie pălăria dealurilor, rămân apoi apanajul talvegurilor. Continuând și mai spre sud, stratele respective dispar și din vale, care cu toată adâncimea nu le mai poate atinge. Un foarte grăitor exemplu ni-l dă valea Nistrului și limanele din regiunea Odesei: meoticul care acoperea dealurile mai înalte dela NE de Tiraspol, dispare înainte de a atinge țărmul mării, pe o linie oblică față de mare (S de Cetatea Albă — N de Ovidiopol — Cuialnic la 25 km. depărtare de mare).

3. *Privite pe suprafețe restrânse, stratele se înfățișează orizontal*. De aceia o vale cu cât este mai adâncă, cu atât poate să desvelească pături mai vecchi. Tipică este din acest punct de vedere tot valea Nistrului și văile afluenților săi podolici. Văile afluenților Nistrului sunt cu atât mai adânci cu cât sunt mai apropiate de punctul de confluență. Așa se explică de ce văi cari își

au obârșiile în sarmatic, sfârșesc prin a desveli depozitele până la siluric și chiar precambrian ¹⁾).

4. Ca dovadă că *prin transgresiuni marine de diferite intensități au luat naștere* cel puțin depozitele mai noi, *depozitele de acoperire ale podișului moldo-podolic*, este faptul că neogenul apare spre SE, deci spre m. Neagră, cu grosimi din ce în ce mai mari.

Trebue subliniat și aici că, nici ca geologie, Transnistria nu poate fi tratată separat de restul Moldovei.

CAPITOLUL III

MORFOLOGIE

1) Generalități.

Din punct de vedere tectonic, podișul moldo-podolic are o extensiune mai mare decât până în granițele României și Transnistriei. În afară de cele trei limite precise ale sale: *Carpații, țărmul mării și Bugul*, la NV se întinde până la o linie care pornind din Carpați, ar uni orașele Haliciu și Tarnopol, până la izvoarele Bugului. Aceste limite, astfel precizate, ar îngloba următoarele provincii istorice: *Moldova toată* (cu Basarabia și Bucovina), *Pocuția* adică teritoriul din nord-vestul Ceremușului și *Transnistria*, dincolo de frontiera actuală (râul Leadova), în prelungire firească tot până la Haliciu. Această mare unitate tectonică corespunde unei tot atât de mari unități morfologice, ceea ce înseamnă că această regiune astfel limitată poate fi privită ca o *regiune naturală*, având toate caracterele cari decurg de aci.

Morfologicește, relieful regiunii dintre Carpați și Nistru se continuă nestingherit și dincolo de acest fluviu. Caracterul de podiș tectonic și morfologic al acestei re-

1). cf. Harta geologică a României—foile 3 a și 3 b, scara 1:500.000 și Harta geologică a părții europene a U.R.S.S., scara 1:7.500.000

giuni justifică larga predominanță a formelor plane, în coborâre domoală, nu fără destule neregularități, în direcția apelor principale, adică spre SE.

Înălțimile cele mai mari ale întregului podiș se găsesc în regiunea Cernăuți: la vest de oraș este cota maximă: 540 m. și la nord de el, o altă cotă: 516 m. O crupă de înălțimi mai mari, cantonată pe zona tortoniană (peste 450 m.), se desprinde din Carpați, în direcția Storojineț-Cernăuți-Cernauca. Ea desparte în chipul acesta basinul cursului superior al Prutului și o parte din cel al Nistrului, Pocuția propriu zisă, cu înălțimi mult mai modeste; sub 400 m. chiar. În nici un singur punct la nord sau est de Nistru nu este atinsă măcar înălțimea de 500 m.

1. *Pocuția*. Pocuția sau „Țara din colț” reprezintă spațiul dela poalele Carpaților până la Nistrul podolic. Spre răsărit se întinde până la crupa de înălțimi de 500 m., iar la apus până la o altă crupă de înălțimi cari pe la vest de Stanislau coboară în formă de săgeată până la Haliciu.

Pocuția nu este altceva decât o zonă de sub munte, acolo unde platforma podolică vine în contact direct cu muntele, prin absența Subcarpaților. Caracteristica morfologică a Pocuției este dată de marile acunulări de pietrișuri carpatice, rânduite în imense conuri de împrăștiere turtite și îngemănate între ele, încât au format un piemont care estompează contactul brusc dintre munte și platformă. Apele cari au creiat aceste conuri sunt, sau erau, culese în cea mai mare parte de Nistru, care pe la marginea Pocuției curge prin șanțul său caracteristic. În partea superioară a Pocuției, *Nistrul* joacă rolul unui râu de margine, culegător al apelor carpatice. Prin îndoirea arcului muntos spre SE, Nistrul — implicit — se depărtează de Carpați, rolul său fiindu-i acum luat de *Prut*. Și acesta curge o bucată ca râu carpatic de margine, până ce ieșind din Pocuția, suferă și el așaș soartă ca și Nistrul. Din dreptul Cernăuților spre SE, un alt râu

trece la rând: *Siretul*, care nu-și mai cedează rolul, deoarece se păstrează până la capăt paralel cu munții¹⁾.

2. *Podișul Podoliei de vest*. După Pocuția, ținutul piemontului carpatic, a doua unitate naturală a podișului moldo-podolic o formează *podisul Podoliei de vest*. Prin Podolia de vest, care a dat numele p'atfomei și podișului homonim, se înțelege regiunea mărginită la sud de Nistru, la nord de cumpăna apelor dintre Nistru și Bugul polonez, iar la vest se întinde până la Liov. Singura limită mai puțin precisă este cea de răsărit; aici trece de Camenița Podoliei, dar n'atinge în nici un caz actuala frontieră a Transnistriei. Astfel delimitată, Podolia occidentală se înfățișează sub forma unui podiș cretacic, care se odihnește pe soclul granitic străvechi și este la rându-i acoperit de miocen.

Caracteristica morfologică a Podoliei de vest este următoarea: panta morfologică, conformă cu panta stratorilor, dă înălțimi care scad dela 450 și 400 m în NV, la 350 și 300 m în SE. Marginea ridicată a plăcii de calcare miocene deasupra basinului puternic adâncit și mlăștinos al isvoarelor Bugului polonez îi dă un aspect de cuesta viguroasă, cu o denivelare de aproape 200 m. Această coastă, în lungul căreia aleargă cele mai mari înălțimi ale Podoliei de vest, iar pe ele limita nordică a basinului Nistrului, poartă numirea locală de *Gologory*.

Isvoarele Bugului polonez stau la 270 m. alt. într-o regiune de câmpie netedă și mlăștinoasă. Mergând spre SE, urmează coasta abruptă *Gologory*; după ce o escaladezi atinși o altă suprafață netedă de podiș, cu 180 m. mai sus și nemlăștinoasă. De aici din *Gologory* pornesc spre sud, paralel, toți afluenții Nistrului: Zlota Lipa, Stripa, Seret, Zbruci, Smotrici etc. (fig 3).

Față de valea foarte adâncă a Nistrului chiar sub 150 m. alt. abs. — afluenții lui pe măsură ce se apropie de colector au văi tot mai adânci. Matematic, la fiecare din afluenții săi distingem trei porțiuni ale cursului. De

1). cf. N. Popp: Din morfologia Carpaților polonezi, Bul. Ș. R. Geogr. tom. LIV, București 1936.

remarcat că în Podolia interfluviile ocupă suprafața dominantă a terenului; văile își rezervă spații foarte subțiri. Ei bine, în *cursul superior*, afluenții Nistrului au valea la suprafața podișului; pentru acest motiv, văile lor sunt adesea mlăștinoase ori fac salbă de lacuri ¹⁾. Cursul lor e suficient de rectilin. În *cursul mijlociu*, văile încep să se adâncească, iar cursul lor să devină ușor sinuos. În *cursul inferior*, văile își desăvârșesc adâncirea, își com-

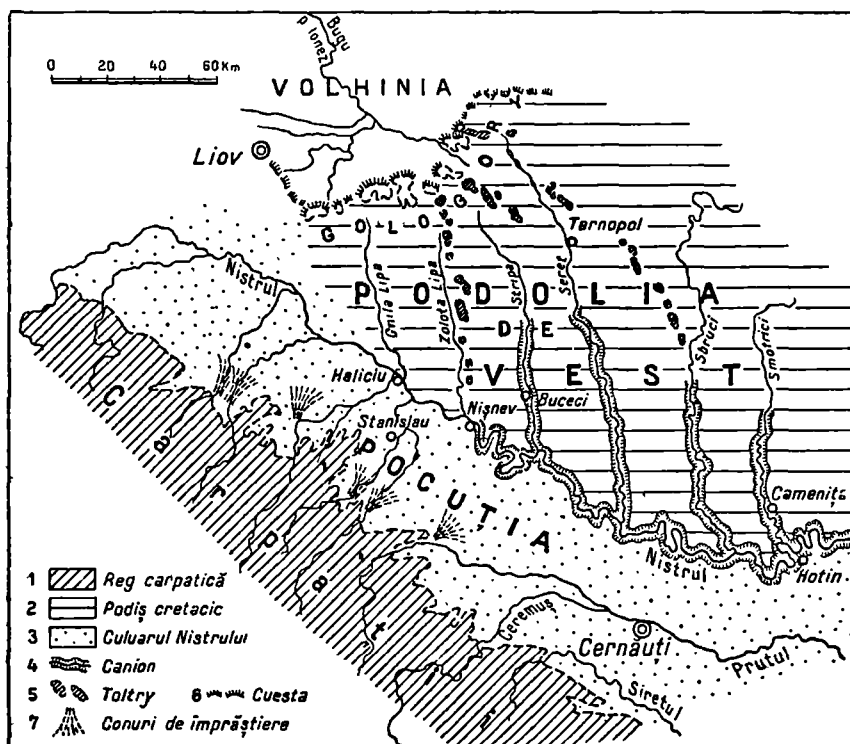

Fig. 3. — Podocutia și Podolia de vest (parțial după E. de Martonne)

pletează meandrele încâtușate și desvelesc cretacicul sau chiar temelia granitică. La fel ca Nistrul, și afluenții lui formează canioane în adevăratul înțeles al cuvântului, adică văi adânci, cu meandre încâtușate și săpate într'o

1). De notat că și izvoarele Bugului polonez stau într'o câmpie mlăștinoasă. Aici numai văile sunt mlăștinoase; podișul e uscat.

structură tabulară; acest tip de vale este numit local „iar”.

Aspectul de podiș neted și uscat, cu văi progresiv adâncite spre Nistru, formează caracteristica morfologiei Podoliei de vest. Specificul local este copleșit și de câteva forme de relief minor. Astfel prezența gipsurilor tortoniene dă naștere pe alocuri la mici fenomene carstice, un fel de adâncituri mărunte în formă de pâlnie, numite popular „verteby”. Sunt apoi calcarele dure coraliene, „toltry”, cari sparg netezimea podișului. Cei mai importanți toltry se aliniază dealungul unei creste rectilinie, ridicată cel puțin cu 50 m. peste podiș și care pornind din fața Hotinului se îndreaptă spre NNV până la nord de Tarnopol. Această creastă formează un recif al mărilor calde miocene.

*Dacă acumulările de pietrișuri formau specificul Pocuției, podișul tabular întrerupt de toltry scoate în evidență individualitatea Podoliei de vest*¹⁾. Alături de Pocuția și de Podolia de vest, restul podișului moldo-podolic, deci și Transnistria, se înscriu cu alte caractere specifice, deși coprinse în aceeași familie de forme.

3. *Platforma podolică.* A treia unitate geografică a podișului moldo-podolic este *platforma podolică propriu zisă*. Ea ocupă toată Transnistria de nord, iar din vechea Moldovă numai valea Nistrului, aproximativ până la cumpăna de ape dintre Nistru de o parte și Prut-Răut de alta²⁾. Trecerea de la Podolia de vest la platforma podolică se face pe nesimțite, așa că ținutul Movilăului se aseamănă suficient cu regiunea vecină dela NV (Podolia de vest), în timp ce restul platformei tinde spre o asemănare mai accentuată cu podișul moldovenesc.

Caracteristica morfologică a platformei podolice este următoarea: spre deosebire de unitățile morfologice

1). cf. *Max Friederichsen: Polen in Handbuch d. geogr. Wissenschaft* și *E. de Martonne: La Pologne in Géographie universelle*, vol. IV.

2). Transnistria de nord, ca unitate morfologică, se suprapune aproape exact platformei podolice pe care o depășește numai spre SE, în spre Bug.

anterioare, constituite integral din câte o pantă monoclină și anume: la Pocuția spre NE — către Nistru și la Podolia de vest spre SV — tot către Nistru, platforma podolică se înfățișează ca un acoperiș turtit de casă, cu două pante slabe, având la margine câte un jghiab colector al apelor ce se scurg pe acest acoperiș. Creasta acoperișului ar fi cumpăna de ape dintre Nistru și Bug. E o cumpână relativ simetrică față de Nistru și Bug, ce coincide și cu linia înălțimilor maxime. Altitudinea cumpenei de ape descrește către SE, solidar cu panta celor două povârnișuri ale râurilor de margine. Punctul culminant al platformei podolice și în același timp al Transnistriei este cota 365, dela sud de gara Bar. Cumpăna apelor Nistru-Bug se termină la cota 285, lângă satul Broșteni (SV de Balta). Tot aici încetează nu numai platforma podolică, dar chiar Transnistria nordică. Diferența de nivel de 80 m. între cotele extreme ale cumpenei, șaionate pe o distanță de 175 km. dă o pantă foarte slabă, de numai 0,5‰.

Datorită aspectelor deosebite pe cari valea Nistrului le are față de valea Bugului, și cele două versante, cari privesc spre cele două râuri, se deosebesc între ele. Ca și până aci, și în platforma podolică Nistrul se menține cu aceleași caractere de vale în canion; în plus aici e și mai adânc. Talvegul lui coboară dela 70 m. la 30 m., printr'o regiune în care platforma scoboară dela 280 m. la 220 m. Adâncimea de minimum 150 m. a văii a transmis aceste adâncimi mari și afluenților Nistrului. Bine înțeles că aceștia și-au croit văile după aceleași criterii ca și în Podolia de vest. Datorită văilor adânc încastrate în sol, atingând — unele — însăși temelia granitică, *platforma are aspecte de podiș înalt, neted și uscat, cam ca Podolia de vest* (pl. I).

Cu totul altfel se prezintă povârnișul din spre Bug al platformei podolice. De aceeași înălțime în valoare absolută ca și povârnișul nistriean, povârnișul din spre Bug este diferit ca peisagiu. Explicația vine tot dela râul principal, Bugul, care aici curge chiar pe soclul granitic (în această parte masivul ucrainian e la zi), are o vale

mult mai puțin adâncă decât Nistrul, deși are o pantă mai repede ca el. Talvegul Bugului, între Movileanca și Savran, trece dela 230 m. la 98 m. față de aceiași platformă cu înălțimi cari scad dela 300 m la 200 m. Deci adâncimea Bugului este pe jumătate cât a Nistrului; de-sigur și efectele de eroziune vor fi reduse.

Afluenții Bugului au văi largi și puțin adânci; fundul p'at al acestora e mlăștinos; de multe ori râurile formează salbă de lacuri. Aceste caractere le au chiar și cei mai importanți afluenți, cum ar fi Dohna, Savranca etc. Din această cauză, *versantul spre Bug al platformei podolice are mai mult aspectul unei câmpii joase* în raport cu râurile — și cu ondu'ări largi, decât aspectul unui podiș.

Făț de orientarea NV-SE pe care o au cursurile paralele din platforma podolică ale Nistrului și Bugului, afluenții pe stânga a' Nistrului sunt dirijați N-S, în timp ce afluenții pe dreapta ai Bugului au direcția V-E. Pentru acest motiv, linia de cea mai mare pantă coincide cu însăși cumpăna apelor, simetric orientată printre Nistru și Bug. Dată fiind panta monoclinală a stratelor, conformă cu panta morfologică evidențiată de linia de cea mai mare pantă, *afluenții Nistrului au văi consecvente, ai Bugului — văi subsecvente*. De aici, mari diferențe în morfologia văilor celor două versante. Diferența sporște dacă se ține seamă de nivelul de bază local foarte scoborît la Nistru, mult mai puțin adâncit la Bug.

Văile afluenților Nistrului sunt simetrice, strimte, adânci și au meandre¹⁾. Văile afluenților Bugului, din potrivă, sunt asimetrice — cu coaste pe malul drept, sunt largi, relativ puțin adânci și destul de rectiline. Asimetria văilor se datorește subsecvenței; tot din această cauză unii afluenți ai Bugului, din sus de Savran, au cursuri în baionetă. Acestea sunt suficiente caractere deosebitoare pentru ca adăose celor arătate la interfluvii să

1). Trebuie observat că adâncirea și meandrarea văilor acestora crește progresiv cu apropierea de Nistru (cf. forma văilor din Podolia de vest).

comp'ecteze imaginea aspectului bifacial al morfologiei platformei podolice.

4. *Podișul moldovenesc*. Podișul moldovenesc propriu zis are o extensiune mult mai vastă decât platforma podolică pe care o continuă la sud. El se întinde din valea Siretului până la Bug. Suprafața lui e departe de a mai avea regularitatea platformei podolice. Dar și în podiș, spațiul dominant este ocupat tot de formele plane, așezate însă la mai multe nivele. Râurile cari brășdează N-S podișul, ca și dea'urile dintre aceste râuri, au înălțimi diferite. Se constată totuși că nu există raporturi dela cauză la efect între rețeaua hidrografică și interfluvii. Basinele râurilor nu sunt încă adaptate la talvegul colectorului; sunt așa dar ca vârstă mult mai tinere decât epoca în care diferitele nivele ale interfluviilor au fost netezite. Se poate afirma și susține disarmonia dintre morfologia dealurilor și morfologia văilor.

Să notăm acum altitudinea la care râurile principale intră în podișul moldovenesc și înălțimea dealurilor dintre aceste râuri, în lungul liniei Pășcani-Râmnița-Olviopol.

Văile: Siretul: 220 m, Prutul: 50 m, Nistrul: 25 m, Bugul: 65 m.

Dealurile: E Siret (Dealul Mare) 550 m, V Prut (steapa Jijiei) 180 m, E Prut (steapa Bălților) 200 m, V Nistru 300 m, E Nistru 250 m, V Bug 160 m (fig. 4).

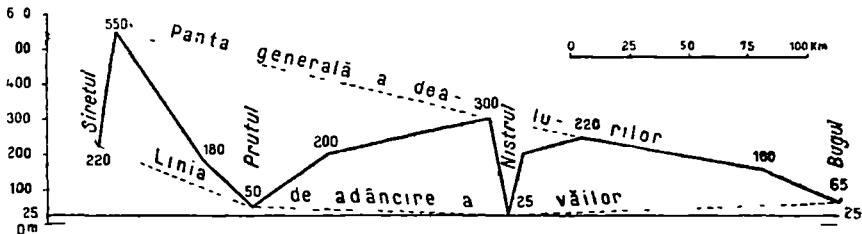

Fig. 4. — Transect schematic pe linia Pășcani-Râmnița-Olviopol

Din aceste cifre se pot trage câteva concluzii:

1. Deși cel mai adânc râu nu este la răsărit (Nis-

trul), totuși cele mai mărunte dealuri sunt acolo, pe dealul Bugului.

2. Deși Prutul este mai puțin adânc decât Nistrul, totuși dealurile cari îl mărginesc sunt chiar ca altitudine absolută mai mici.

3. Cele mai mari înălțimi, nu numai din podișul moldovenesc, dar din întreaga regiune moldo-podolică, sunt în Dealul Mare din stânga Siretului; cota maxima este 568 m, la NE de Dolhasca.

Este clar că în linii generale podișul moldovenesc are nu numai o pantă N-S, ci și una V-E. De aceea linia de cea mai mare pantă privește spre SE, către Bug, deși nu Bugul este cea mai adâncă apă a podișului. Înălțimea maximă a dealurilor dintre Siret și Prut are 568 m, și e în vest, lângă Siret. Înălțimea maximă a dealurilor dintre Prut și Nistru are numai 420 m, dar e tot în vest, aproape de Prut. Înălțimea maximă a dealurilor dintre Nistru și Bug are abia 303 m, și e tot în vest, lângă Nistru.

În morfologia podișului moldovenesc se constată mai multe discrepanțe. Prima s'a analizat: *lipsa oricăror raporturi de corelație între adâncimea văilor și înălțimea dealurilor*. A doua discrepanță e te următoarea: *cumpăna apelor dintre diferitele bazine fluviale este asimetrică*, fiind în mod obișnuit mai apropiată de râul din vest, chiar când dealurile străbătute până acolo sunt mai înalte în est. Să luăm cumpenele pe rând și să le analizăm. *Cumpăna Siret-Prut: raporturi normale* Siretul mai sus decât Prutul; dealurile în pantă continuă dela Siret spre Prut; este deci normal să fie cumpăna mai apropiată de Siret, prin Jijia.

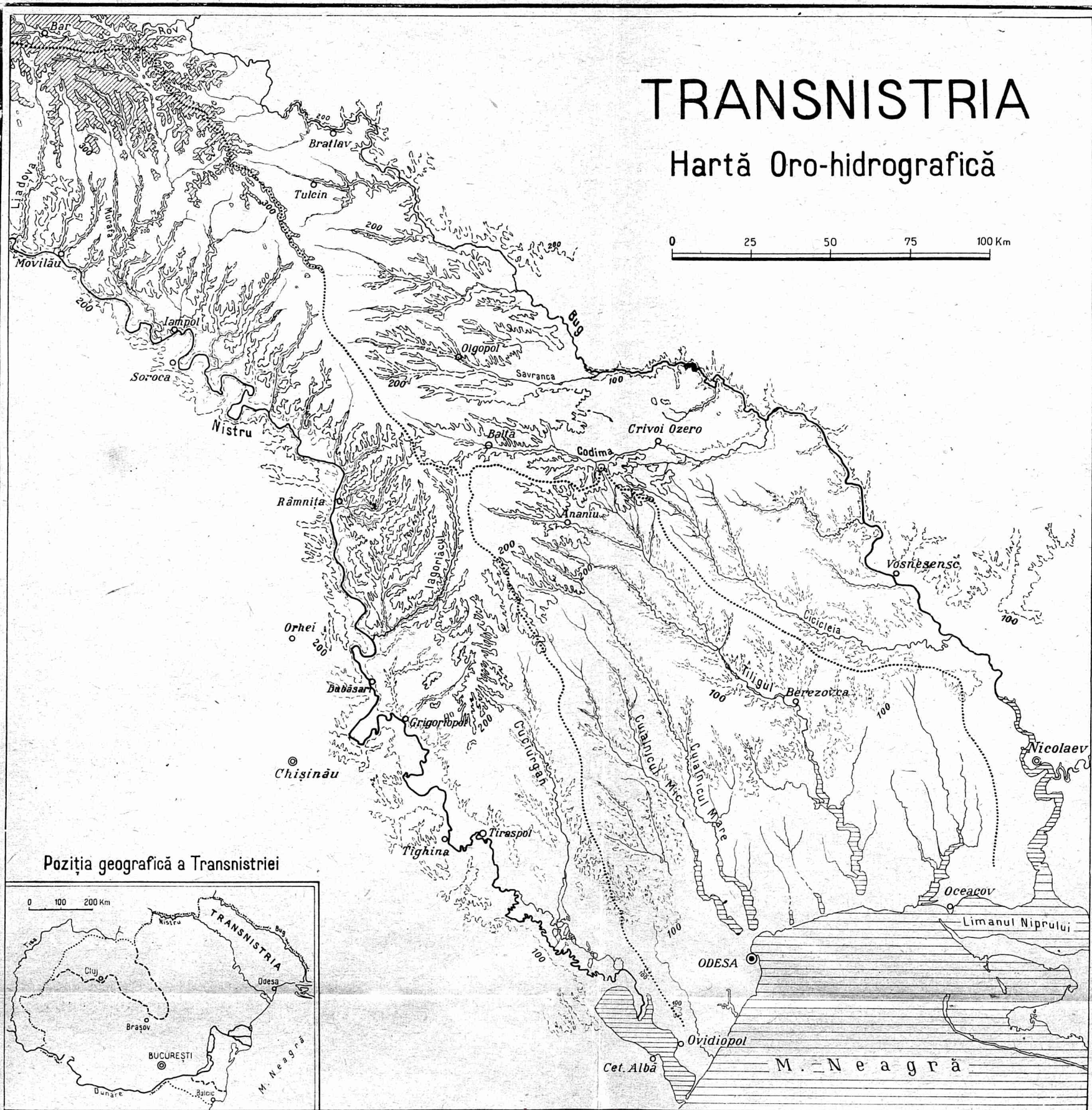
Cumpăna Prut-Nistru — asimetrică, mai apropiată de Prut prin Răut; *raporturi în parte normale*; e normal ca Nistrul fiind mai jos decât Prutul să-și fi desvoltat basinul în paguba Prutului, dar nu e normal ca să fie cumpăna lângă Prut, când dealurile cele mai înalte sunt lângă Nistru.

Cumpăna Nistru-Bug, tot asimetrică, mai apropiată de Nistru prin Codima; *raporturi anormale* = Bugul stă

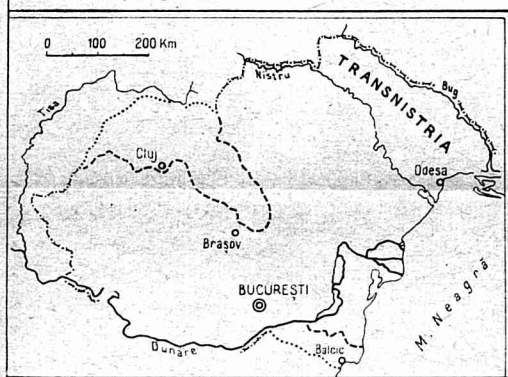
TRANSNISTRIA

Hartă Oro-hidrografică

0 25 50 75 100 Km

Poziția geografică a Transnistriei

mai sus ca Nistrul și totuși cumpana lui e mai apropiată de Nistru.

Din cercetarea acestor trei cumpene reiese limpede că rețeaua hidrografică e mult mai tânără decât morfologia interfluviilor. Fără să țină seama de nivelul de bază local (respectiv talvegul colectorului) rețeaua hidrografică se dezvoltă mai mult în partea în care râul a găsit o pantă conformă cu stratul. *Panta morfologică este conformă cu panta structurală, iar dezvoltarea basinului unui râu e conformă cu panta morfologică.* Acest caz de adaptare la structură evidențiază prospețimea rețelei hidrografice care nu s'a putut încă realiza după legile eroziunii (Nistrul și Bugul exceptează dela această regulă). Este suficient ca o crupă de dealuri să aibe o pantă oarecare, ca imediat apa curgătoare să se scurgă pe această pantă, chiar dacă la capătul pantei întâlnește un râu nu prea adânc; ex.: Bugul. Nu este însă suficient ca un râu să fie adânc spre a avea afluenți importanți, dacă panta structurală nu-l sprijină; ex.: Nistrul, versantul din est.

Cumpăna apelor dintre Prut și Nistru, în platforma podolică, e mai aproape de Nistru, cu toate că acesta din urmă e mai adânc. Cumpăna apelor dintre Nistru și Bugul polonez, la nord de Gologory tot în platforma podolică, e mai aproape de Bugul polonez, deși acesta e și mai adânc. Explicația e simplă: se știe că adaptarea dintre morfologia văilor și a dealurilor e un fapt notoriu în întregul podiș moldo-podolic. În platforma podolică, râurile citate curg V-E; stratele sunt însă înclinate N-S. Panta structurală mai mare este spre Prut, de aceea cumpăna este împinsă lângă Nistru, indiferent că acest râu se găsește mai jos ca nivel. Idem pentru Nistru în raport cu Bugul polonez. Aceste schimbări de poziție a cumpenelor de apă dintre râurile principale din platforma podolică și aceleași râuri din podișul moldovenesc sunt funcție de raportul dintre râul principal și panta strateilor. Totdeauna panta stratului e hotărâtoare în stabilirea poziției unei cumpene de apă.

Prutul, Nistrul și Bugul, cari în platforma podolică

formau un fascicol de râuri destul de apropiate între ele, în podișul moldovenesc, și cu cât se apropie de mare, cu atât se depărtează tot mai mult unul de altul. Aceasta în-gădăue ca râuri venite direct din spre mare să se insinueze printre râurile principale. De aceia în podișul moldove-nesc nu mai există o cumpănă Prut-Nistru, ci două cum-pene, una spre Prut și alta spre Nistru; printre ele se intercalează ca mai important basinul Cogâlnicu'ui. Nu mai există o cumpănă Nistru-Bug, ci două cumpene, una spre Nistru și alta spre Bug; printre ele se interca-lează tot ca mai important, basinul Tiligului. Este inte-resant de observat că punctul de întreită cumpănă din-tre Prut și Nistru, prin intercalarea râului Cogâlnic și punctul de întreită cumpănă dintre Nistru și Bug, prin intercalarea Tiligului, sunt totdeodată și punctele cele mai înalte ale întregului podiș. Acestea sunt: *masivul Corneștilor*, între Prut și Nistru și *masivul Tincăului*, între Nistru și Bug. Masivul Corneștilor și al Tincău'ui formează două puncte de divergență a apelor cari, ase-menea șiroaelor scurse dintr'un burete bine îmțibat, se îndreaptă în diferite direcții. Aceste dealuri masive sunt încununate de păduri.

Din cele arătate se desprinde specificul morfologic al podișului moldovenesc în comparație cu celelalte re-giuni înconjurătoare și mai ales cu platforma podolică. Dela Nistru până la Bug — aici mai depărtate între ele — sunt mai multe cumpene de apă. Dealurile sunt mai mărunte și atacate din trei părți de ape: din spre Nis-tru, din spre Bug și din spre mare; de aceia dealurile au fost îmbucătățite încât suprafețele de podiș neted și înalt, atât de familiare platformei podolice se transformă către sud într'un podiș ceva mai vălurit. Interfluviile se subțiază prin lărgirea văilor, deși văile sunt mai puțin adânci (ca altitudine relativă). *In platforma podolică, râurile, cel puțin afluenții Nistrului, erodau mai mult li-near, adâncindu-și albiile. In podiș, râurile rod mai mult lateral, lărgindu-și albiile.*

Afluenții pe dreapta ai râurilor principale din po-dișul moldovenesc, fiind văi subsecvente, sunt și asime-

trice, presintând desfășurări de coaste tot pe malul lor drept. Cităm numai un singur caz: *Codim*, afluentul Bugului.

După intercalarea râurilor alungite regresiv din spre mare, afluenții Prutului, Nistrului, Bugului, se împuținează, cea mai mare parte a spațiilor interfluviale, fiind drenate direct spre mare. Afluenții subsecvenți ai râurilor principale dispar cu totul.

În podișul moldovenesc, loessul începe să câștige în importanță; dacă se mai adaugă depozitele pliocene friabile, atunci e ușor de înțeles cum apele torențiale, mai ales de vară, pot provoca râpe adânci, adevărate văgăuni, unele ramificate, formând un fel de mici depresiuni. Acestea sunt atât de răspândite „balca” (*uvraghi* ale Rușilor; există nenumărate cătune ce poartă un atare nume din pricina așezării lor).

Podișul, între Catargi și Worms, se înfățișează ca o câmpie netedă, asemănătoare Bugeacului și deșpicată de rarile văi de direcție NV-SE. Ea se continuă și la răsărit de Bug, cu aceleași caractere. Regiunea își justifică numele de podiș numai când o privești din valea adâncita a Bugului sau a Nistrului.

5. *Câmpia litorală*. Ultimii 50-60 km. din spre mare ai podișului moldovenesc se pot desprinde ca o unitate geografică aparte: *câmpia litorală*. Este greu de precizat unde încetează podișul propriu zis și unde începe câmpia. Trecerea se face gradat. Geologicește s'a admis că șesul pontic începe acolo unde pliocenui cedează locul cuaternarului cu loess. Morfologicește, s'ar putea considera începutul câmpiei acolo unde interfluviile scad sub 100 m. alt.

Pe nesimțite, trecând dela podiș la câmpie, rețeaua hidrografică se transformă într'o serie de văi paralele, largi, cu fundul bine calibrat și plat. Se stabilește o perfectă conformitate între panta structurală și cea morfologică. Ultimii kilometri în spre mare, la majoritatea acestor văi sunt transformați în limane. Văile, așa de ramificate în interiorul podișului moldav, aici se gru-

pează, încât spațiile largi și netede ale interfluviilor din Podolia se întâlnesc din nou totmai lângă mare, cu diferența că aici văile sunt mult mai puțin adânci și foarte largi, dar cu aceleași maluri abrupte, caracteristice celei mai mari părți a podișului moldo-podolic. Câmpia pontică se termină brusc deasupra mării, retezată de mare, printr'o faleză de ca. 40 m. înălțime.

Descrierea făcută până aci se referă la întreaga zonă litorală, dela Prut și Dunăre până la Bug: acelaș țarm cu faleză, aceleași văi cu limane. Singura deosebire constă în numele istoric al acestei câmpii: câmpia Bugeacului, dincoace de Nistru, Iedisantul — dincolo.

Caracterele de stepă ale câmpiei litorale — cum vor fi arătate mai departe — apar cu întreg corțegiul lor de forme de detaliu. Ca forme negative, sunt un fel de depresiuni circulare sau a'ungite, mici, asemănătoare crovurilor; sunt așa numitele „*bliuda*”. Ca forme pozitive, dar mai mari decât în Bărăgan, sunt obișnuitele movile sau *gurgane*. Dacă formele negative sunt de origine naturală, în schimb gurganele, tumulii sau moghilele sunt făcute de om. E'e represintă sau mormintele căpetenilor popoarelor de stepă, sau marchează drumurile mai des bătute de nomazi ¹⁾).

Marea unitate morfologică dintre Carpați și masivul ucrainian, care este zona tabulară a podișului moldo-podolic, se desparte — după cum s'a arătat — în mai multe unități naturale :

1. POCUȚIA, un *glacis detritic aplecat dela poalele Carpaților către Nistru*;

2. PODOLIA DE VEST, un *podisș cretacic în pantă structurală ușoară spre Nistru, ridicat și sculptat în formă de coastă spre nord*;

3. PLATFORMA PODOLICĂ, o *zonă interfluvială Nistru-Bug, cu aspect de podisș înalt și tabular — pe clina spre Nistru, cu aspect de câmpie în văluriri largi și văi mlăștinoase — pe clina spre Bug*;

4. PODIȘUL MOLDOVENESC, o *zonă complexă*

1). A. von Schweiger-Lerchenfeld: Zwischen Donau und Kaukasus, Wien 1887.

de dealuri și văi desfășurate cu aceleași aspecte dela Si-ret până la Bug;

5. In fine CÂMPIA LITORALĂ, *prelungire firească și estompată a podișului moldovenesc, terminată la mare prin faleză și limane.*

Ultimele trei regiuni naturale compun Transnistria. Descrierea morfologică a ei nu poate fi socotită terminată mai înainte de a analiza aspectele morfologice ale marginilor ei: valea Nistrului, valea Bugului și țărmul mării.

In Mare'e Atlas Sovietic se găsesc două hărți generale: *harta geomorfologică și harta cuaternarului*. Aceste hărți sunt interesante de semnalat prin caracteristica ce o dau regiunilor ce compun Transnistria.

Din punct de vedere geomorfologic, cea mai mare parte a provinciei noastre de peste Nistru, nordul și centrul ei, până la linia Tiraspol-Vosnesensk, e definită ca o „*regiune ridicată, cu un relief de eroziune bine conturat; totul acoperit de formațiuni loessoide*” (cuaternare) ¹⁾. Partea sudică a Transnistriei e o „*câmpie joasă din afara zonei glaciare*”. Aceste caracterizări slujesc la înțelegerea repartiției depozitelor cuaternarului.

E foarte instructiv de privit pe o hartă a cuaternarului limita extensiunii sudice a glaciațiunii maxime (Riss). Ghețarul a coborât mult spre sud (49° lat.) în regiuni'le deprimare: valea Niprului, valea Donului; în schimb s'a retras din fața regiunilor mai ridicate, pe cari nu le-a putut încăleca: masivul ucrainian și platforma podolică — de o parte, masivul Voronej — de alta. Din ace te pricini, Transnistria rămâne în afara zonei glaciare. Este în întregime însă coprinsă în zona de influență glaciară, prin depunerile eroice cuaternare așternute acolo.

Harta sovietică a cuaternarului ne înfățișează întreaga Transnistrie, ca și Moldova toată de altfel, aco-

1). cf. Geomorfologiceskaia karta evropeiskoi ceasti S. S. S. R nr. 101 din Bolșoi Sovetskij Atlas Mira, vol. I, Moskva 1937.

perită de depunerile pleistocenului superior: „loess, argile loessoide și argile ale epocii Würm”¹⁾.

Luncile cursului inferior, cam dela Dubăsari, respectiv Savran, în jos, sunt ocupate de „depuneri aluviale și lacustre postglaciare”²⁾. În această din urmă categorie e figurată lunca Dunării, ca și a Prutului (spre deosebire de a Niprului). În sfârșit câteva șuvițe din jurul limanelor dela marea Neagră sunt formate din „depuneri marine ce n'au fost acoperite de loessurile epocii Würm”. Doar masivul Corneștilor, din dreapta Nistrului e dat ca acoperit de „formațiuni eluviale cu pietrișuri”.

Dacă se admite repartiția generală a depozitelor cuaternare la suprafața întregii Transnistrii, atunci morfologia cuaternară a regiunii e ușor de stabilit. Analiza morfologică a văii Nistrului va contribui la precizarea acestei afirmații.

2). Valea Nistrului.

1. *Descrierea văii.* Cea mai răsăriteană apă carpatică actuală, Nistrul, își trage izvoarele din Carpații pădureși. Cu excepția primilor kilometri de curs propriu zis superior — prin munte —, cei peste 1400 km. lungime ai fluviului sunt folosiți de Nistru ca să curgă aproape numai printr'o zonă de podiș. Pe tot acest parcurs se pot deosebi mai multe sectoare.

Sectorul superior al Nistrului ține dela ieșirea din munte (la Stari Sambor) până mai jos de Haliciu, la vărsarea râului Zlota Lipa. În această porțiune, Nistrul curge prin mijlocul unei largi depresiuni de Vorland, prelungită spre NV, prin depresiunea Sanului. Deși la depăr-

1). Cu privire la cronologia cuaternarului și a originii interglaciare a loessului, iată părerea majorității cercetătorilor ruși, exprimată de Fr. Marchalschek (Das Relief der Erde, I-er Bd., p. 213): „Die Chronologie des Eiszeitalters wird heute von der Mehrzahl der russischen Forscher im Sinne einer viermaligen Vereisung dargestellt, wozu ausser verschiedenen Interglazialbildungen namentlich die Ablagerung des ukrainischen Lösses in vier Horizonte durch drei fossile Bänne — und Verwitterungshorizonte sowie Terrassenschotter an den grossen Strömen Südrussland geführt hat“.

2). cf. Cetverticinăe otlojenia evropeiskoi ceasti S. S. S. R. nr. 100, Bolșoi Sov. Atlas Mira, vol. I, Moskva 1937.

tare de 1000 km. de mare, totuși această depresiune prin mijlocul și fundul căreia curge Nistrul, se află la o altitudine de 200—250 m. Patul Nistrului se află la suprafața acestei depresiuni. Datorită acestui fapt, ca și pantei foarte reduse a fluviului, caracteristica văii Nistrului în acest sector, este un curs mlăștinos. Această situație se transmite și la afluenții lui, cari formează fie salbă de lacuri (afluenții de pe stânga), fie albiu despletite și cursuri divagante (afluenții de pe dreapta).

Sectorul mijlociu al Nistrului e coprins între Zlota Lipa și gura Iagorlâcului. Este porțiunea cu partea cea mai pitorească a văii lui. Încătușat între maluri de 200 m. înălțime, caracteristica văii Nistrului, în această regiune, este dată de canionul cu impresionante meandre adâncite al lui. De la Haliciu în jos, Nistrul s'a instalat pe platforma podolică, a cărei temelie granitică veche a jucat pe verticală în epoci mai recente. Ca urmare a acestui joc pe verticală a luat ființă canionul, cu vădite caractere de vale antecedentă. În locurile în cari, prin suprasăpare, Nistrul a atins însăși temelia granitică sau măcar carapacea ei siluriană, ca între Zalescic și Soroca, fundul canionului are aspecte de vale epigenetică.

Datorită miocenului necutat — care justifică numele de platformă atribuit Podoliei — având pantă ușoară spre SSE, basinul Nistrului a devenit asimetric, ca de altfel al tuturor râurilor orientate în aceeași direcție cu el (ex.: Prutul). De aceea, singurii afluenți importanți ai Nistrului — adică cei de pe stânga — au văi întru totul asemănătoare Nistrului: canioane strimte cu meandre încătușate ce pot atinge soclul arhaic.

Intr'o singură parte, și anume dela Vadul Rașcu până la Iagorlâc, canionul Nistrului e lipsit de meandre, încât valea lui se transformă într'o adevărată tranșeie, dar la fel de adâncă și de strimță ca și în porțiunea cu meandre. Cursul cu meandre al Nistrului, atât de sinuos, este în trei puncte deosebit de întortochiat; râul se răsucește aproape în loc. Aceste trei puncte sunt: 1) la Nișnev, chiar în locul unde Nistrul se așterne pe scu-

tul podolic; 2) la *Ustia*, mai jos de Camenița Podoliei și 3) la *Soroca*.

Cu toate meandrele, diferența de nivel cea mai pronunțată la Nistru este tocmai în această porțiune; aici Nistrul coboară peste 150 m. între cele două capete ale sectorului mijlociu.

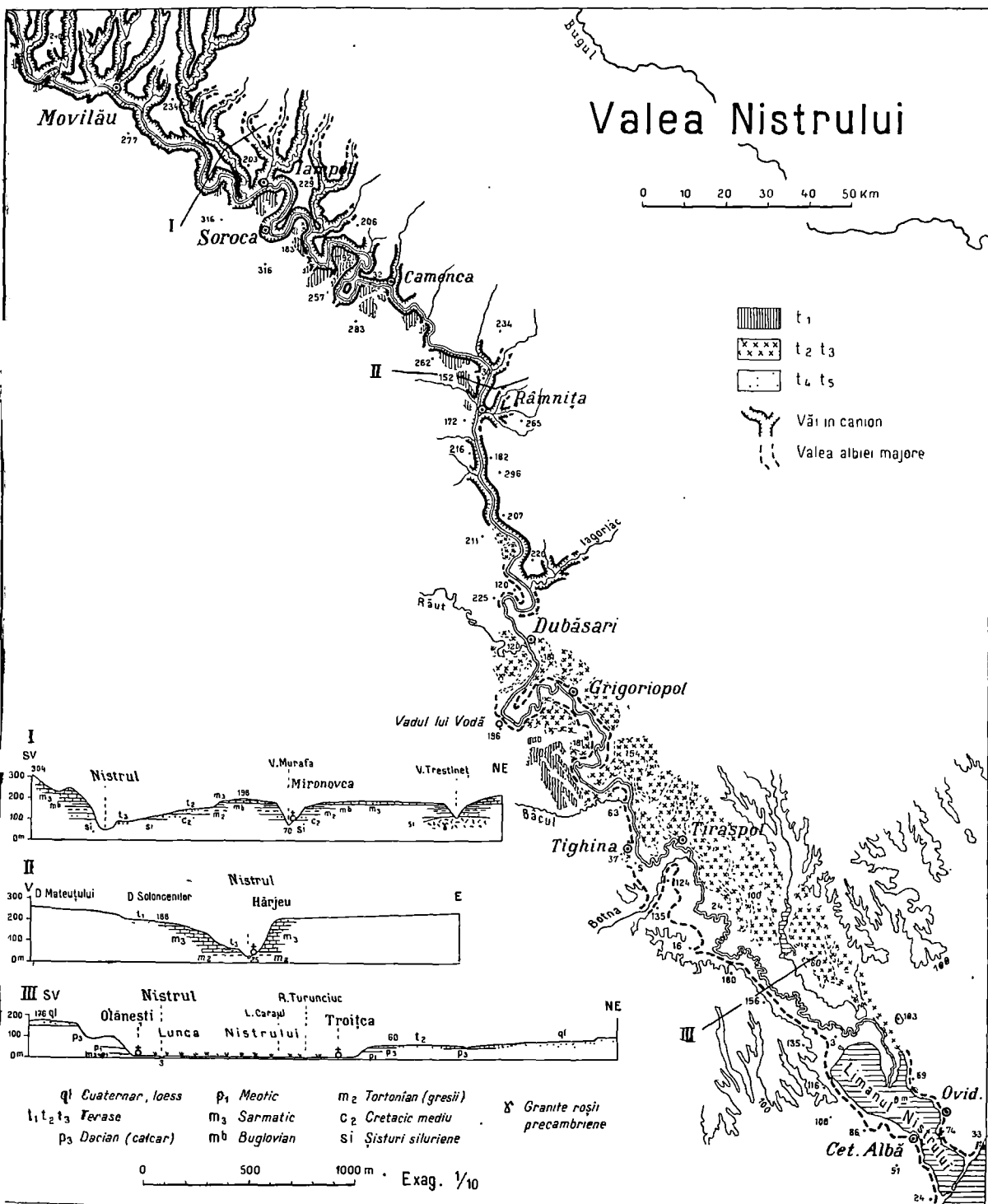
Canionul Nistrului ține atâta cât Nistrul curge pe platforma podolică; imediat ce fluviul trece în podișul moldovenesc, caracterele văii lui încep să se modifice.

Sectorul inferior al Nistrului ține dela gura Iagorlâcului până la liman. Aici talvegul este foarte jos: sub 40 m. alt. abs.; de aceea panta este extrem de slabă și cursul regularizat. Se disting două subsectoare: primul dela Iagorlâc la Tiraspol, al doilea dela Tiraspol la liman.

În prima parte, valea se menține cu aceleași caractere ca și în canionul propriu zis, dar progresiv tot mai atenuate: canionul nu mai este nici așa de strimt și nici așa de adânc; valea începe să se lărgască, fundul ei la fel; panta se domolește; numai meandrele se mențin. Aici chiar se găsește cel mai mare și mai frumos meandru al Nistrului: *meandru dela Vadul lui Vodă*, al cărui lob are o lungime de aproape 40 km. Domolirea pantei face ca dela Dubăsari în jos, Nistrul să care numai cu greutate pietrișuri, și în special la ape mari; obișnuit transportă ni ip; dela Tiraspol în jos nu mai poate transporta nici măcar atât.

Până la Tiraspol, valea Nistrului s'a transformat în de ajuns, pentru ca toate caracterele de canion să dispară: meandrele și valea adâncă și îngustă. Ceiace caracterizează valea Nistrului între Tiraspol și liman este o vale largă de mai mulți kilometri, cu fund plat și înundabil, plin de smârcuri și brațe părăsite. Prin mijlocul acestui pat atât de larg, ridicat numai cu câțiva metri deasupra mării, Nistrul actual șerpuește într'o albie cu aspecte de râu minor.

Lunca lui e te așa de dezvoltată — cu mult peste posibilitățile normale ale unui fluviu ca Nistrul actual

Profile: I — Canionul asimetric al Nistrului în regiunea cu meandre;
 II — Canionul Nistrului în regiunea cu curs rectilin;
 III — Lunca largă și inundabilă a Nistrului în avale de Tiraspol.

—este prelungirea firească a limanului. Lunca mlăștinoasă a Nistrului, în sus până la Tiraspol, seamănă mai mult cu fundul unui liman de curând venit în contact cu aerul și care n'a avut încă vremea să se svânte complect. Marginile acestei lunci sunt subliniate de maluri abrupte și rectiline, înalte de mai multe zeci de metri. Dela înălțimea lor, podul neted al podișului moldovenesc domină, ca și în dreptul limanului, valea perfect calibrată a Nistrului.

Trei sectoare și fiecare atât de deosebite ale Nistrului: *sus*, vale largă în formă de culuar, cu albia la nivelul solului și fundul mlăștinos; *la mijloc* cheie, cu înfățișare de canion adânc, îngust și sinuos; *jos*, vale dominată de maluri abrupte, cu luncă largă, calibrată, prin mijlocul căreia Nistrul constituie un simplu accident. Ultimei 40 km. ai acestei văi cu luncă largă sunt acoperiți de apele tulburi ale limanului.

2. *Terasele Nistrului*. După cum s'a arătat, ceiace formează specificul morfologic al întregului podiș moldo-podolic sunt formele plane și etajate. Mai multe suprafețe de eroziune și terase se interpun între cotele culminante ale dealurilor și fundurile cele mai adânci ale văilor¹⁾. O insuficientă cunoaștere a terenului (zona interfluviilor) și lipsa unui auxiliar credincios în hărțile existente ne împiedecă a semnala altfel decât în tâmplător prezența suprafețelor de eroziune. Nu tot acelaș e cazul în ceea ce privește terasele. Primul exemplu ni-l dă Nistrul, la elucidarea teraselor căruia a contribuit recent d. C. Brătescu²⁾.

1). La Tiraspol și Dubăsari, deasupra văii Nistrului, dar cu vre-o 30-40 m. sub culmea principală a dealurilor (adevărat Gipflur) am observat o sprânceană de podiș lată de vreo 10 km. Spre răsărit, ea se întinde aproximativ până la linia Glükstal-Grebești. Are o pantă ușoară în direcția SSE, identică cu a talvegurilor și a dealurilor. Coboară dela 180 m (Dubăsari) la 150 m (Tiraspol). Indiferent dacă reprezintă o terasă înaltă a Nistrului sau o suprafață de eroziune, în tot cazul ea corespunde unei forme ciclice (dealurile depe malul drept al Nistrului rămân permanent mai înalte).

2). C. Brătescu : Contribuțiuni la cunoașterea văii Nistrului, Bul. S. R. G. tom. LIX, București 1941.

Data fiind adâncimea văii Nistrului în raport cu zero-marin, repetatele schimbări ale nivelului mării Negre (cf. mai departe) au avut urmări asupra evoluției văii Nistrului. E clar așa dar că valea Nistrului n'are aceiaș vechime pe întreaga ei lungime. Tot atât de clar este că valea Nistrului dela Tiraspol în jos este cu mult mai recentă decât valea Nistrului dela gura Ia-gorlâcului în sus. Problemele ce se pun în legătură cu evoluția văii Nistrului sunt următoarele:

1. Formarea canionului,
2. Formarea văii cu luncă și
3. Formarea teraselor.

Toți cercetătorii sunt de acord că Nistrul este un fluviu vechiu, cel puțin din sarmaticul superior, dar a cărui lungime a variat în cursul epocelor geologice, după locul unde se afla țărmlul oscilant al m. Negre. În ce privește vârsta canionului, părerile sunt împărțite. *L. Sawicki* pleacă dela ideia că deoarece în stratigrafia pliocenului lipsește termenul pontic, rezultă că în acea epocă geologică podișul moldo-podolic trecea printr'o fază continentală¹⁾. Puternica regresiune marină pontiană s'ar datora în largă măsură mișcărilor de bombare ale scutului podolic din acea vreme. Nistrul pre-existent vârstei pontice, a trebuit să-și adâncească valea tocmai în porțiunea în care râul străbate platforma podolică. Astfel a luat naștere canionul Nistrului.

După *C. Brătescu*, canionul Nistrului nu este mai vechi decât cuaternarul. Terașele cari însoțesc canionul fiind dovedite — pe baza orizonturilor de loess — a fi contemporane epocelor glaciare, vârsta cuaternară a canionului pare și ea demonstrată. *D. C. Brătescu* descrie un număr de 5 terase, cari se pot urmări și în afara canionului. Acestea sunt: t_1 = Togatinul (Günz), ca 75 m.; t_2 (Mindel), 50—60 m. alt.; t_3 = Mălăești (Riss) — terasa cea mai importantă — 38—44 m. alt.; t_4 = Tighina (Würm I), 18—22 m. alt.; t_5 = Soroca (Würm II), 5—9 m. alt.

1). cf. *Ludomir Sawicki*: Sur la stratigraphie du loess en Pologne, Kraków 1923.

Prezența acestor terase, ca și desfășurarea lor pe întregul parcurs al fluviului, demonstrează ca încă dela începutul cuaternarului, Nistrul exista ca atare. Nimic nu întirmă însă și existența Nistrului într-o fază anterioară cuaternarului. Chiar dacă în vremea aceea el n'ar fi avut canion, trebuie admis totuși că o parte din apele carpatice și apele platformei podolice aveau un colector principal în toate epocile pliocenului; acesta nu putea fi decât Nistrul.

Cercetând Nistrul în profile transversale și în profil longitudinal se desprind câteva fapte cari pledează pentru o vechime suficient de mare a acestei vai:

1. Astfel deasupra canionului (mai ales în regiunea Râmnița) se schițează un fel de largă inflexiune a reliefului, care n'ar putea fi altceva decât urmele unei vechi văi a Nistrului, de vârstă — cu siguranță — pliocenă, chiar admitând canionul ca nefiind anterior cuaternarului ¹⁾.

2. Valea Nistrului e foarte adâncă în comparație cu toate celelalte văi ale podișului moldo-podolic. Și nu numai atât, dar profilul său în pantă extrem de slabă este — cu excepția câtorva puncte — perfect regularizat. Dela Hotin și până la mare, pe distanță de ca. 800 km, abia coboară 100 m. (pl. II).

Adâncimea nu numai a canionului, dar a văii în general, cât mai ales uniformitatea profilului longitudinal, chiar și în regiuni unde Nistrul traversează roci rezistente, obligă admiterea pentru Nistru, a unui curs vechi. Singurele rupturi de pantă mai pronunțate sunt — credem — în largă măsură datorite contactului între formațiuni geologice de rezistențe deosebite. Astfel ruptura de pantă dela Praguri (cotele 50—45) apare în locul unde pentru un moment Nistrul atinge temelia granitică precambriană în prezența șisturilor siluriene cari le acoperă. Apoi ruptura de pantă dela Cosmin (cotele 41—35) este în preajma locului unde Nistrul trece depe șisturile siluriene pe gresiile cretacicului mediu.

1). cf. nota 1 dela pag. 34.

Prezența teraselor din canion dovedește existența unor mișcări de ridicare în sacade. Existența meandre-
lor adâncite arată că actuala vale a Nistrului este moș-
tenirea unui Nistru mai vechi cu profil longitudinal
asemănător celui actual. În sfârșit regularizarea profi-
lului longitudinal vădește că ultimele mișcări deforma-
toare ale solului au încetat de multă vreme. De altfel și
terasele inferioare apar în mod cu totul sporadic — cu
caracter mai mult local; ex.: terasele inferioare dela
Napadova. Adâncimea văii Nistrului și profilul de echi-
libru aproape atins al lui duc la admiterea sau a unor
mișcări de ridicare uniformă în bloc sau mai probabil
a unor mișcări lente de retragere și înaintare a mării,
cu lungirea sau scurtarea treptată și progresivă a Nis-
tului, după epocă ¹⁾.

3. *Afluenții Nistrului.* Analizând profilul în lung al
afluenților Nistrului — în deosebi a celor depe stânga
— din anumitele anomalii observate la profilele acesto-
ra, se poate înțelege mai bine evoluția colectorului.
Afluenții depe stânga sunt: *Murafa* — în plin canion,
Iagorlăcul — în zona de tranziție și *Cuciurgan* — în va-
lea cu luncă ²⁾.

Cum se înfățișează profilele în lung ale afluenți-
lor? Cam la 80 m. alt. rel. față de punctele respective
de confluență, câte o ruptură pe pantă pronunțată gră-
bește coborârea talvegului lor spre Nistru. În sus de
această ruptură de pantă se deschide o altă vale, cu o
pantă mai redusă. Privite în ansamblu, profilele longi-
tudinale ale afluenților se prezintă astfel: după coborî-
șul repede inerent zonelor de obârșie, talvegurile se do-
molesc simțitor până la ruptura de pantă dela \pm 80 m.

1). Este mai greu de admis că mișcările de ridicare pe cari
regiunea canionului Nistrului le-a suferit au fost numai mișcări de
ridicare uniformă. În acest caz, afluenții din canion ar fi trebuit
să aibe meandre adâncite pe toată lungimea lor ceiace nu se con-
stată. Profilul în lung al afluenților de pe stânga dovedește tocmai
contrariul. Și în afară de aceasta, regiunea isvoarelor afluenților
are un cu totul alt stil hidrografic, asemănător cu stilul Bugului, în
nici un caz cu al Nistrului.

2). Principalii afluenți ai Nistrului pe dreapta sunt toți în
zona de tranziție: Răutul, Băcul și Botna.

În avale de această ruptură de pantă se deschide o nouă vale, dar cu o pantă ceva mai repede. Și această nouă vale rămâne suspendată față de Nistru cu ca. 10-25 m. (după caz). Afluentul se varsă în Nistru după o nouă și ultimă ruptură de pantă. Pare că am fi în prezența a două văi suprapuse, rezultat al unei îmbucări de cicluri. Talvegurile afluenților în profil ideal ar trebui să se racordeze: *la valea superioară* — cu Nistrul din vremea teraselor superioare (t_1 sau t_2 — cuaternarul vechiu);

la valea inferioară — cu Nistrul din vremea teraselor inferioare (t_4 — cuaternarul nou).

Profilul longitudinal la afluenți se aplică în modul cel mai tipic la valea Iagorlâcului.

Afluentul văii cu luncă a Nistrului — Cuciurgan — presintă caracterele descrise mai sus, dar cu unghiurile pronunțat estompate.

Singura anomalie în demonstrația făcută până aci este Riss, iar terasa corespunzătoare ei — cea mai mare: totuși talvegul Nistrului rissian — recte terasa Mălăești — nu se trădează prin nimic la profilele longitudinale ale afluenților (pl. III).

Pentru evoluția morfologică a văii Nistrului, trei puncte rămân definitiv clarificate: primul datorit lui L. Sawicki, ultimele două d-lui C. Brătescu.

1. Cursul meandrat al Nistrului aparține unui Stră-Nistru de vârstă pliocenă.

2. „Abia la limita dintre Pliocen și Quaternar, prin înălțarea podișului moldavo-podolic și prin scăderea nivelului eustatic al M. Negre, Nistrul începe a se fixa încătușindu-se” într-o vale (după C. B. — cuaternară), „care astăzi, pe anumite porțiuni, are caractere asemenea unui canion”.

3. „Erodarea verticală a așa zisului canion s'a realizat în etape, în perioadele glaciare”¹⁾.

1). C. Brătescu: op. cit. p. 192.

3) Valea Bugului.

Cu totul altfel înfățișat decât Nistrul, Bugul — apa din marginea răsăriteană a Transnistriei — isvorăște din niște smârcuri ale podișului podolic, la 315 m. alt. ¹⁾. După un curs de aproape 800 km., își formează un liman de forma unui estuar, care prin limanul Niprului comunică cu m. Neagră. Orientat în linii mari NV—SE — ca și Nistrul — Bugul curge pe toată distanța consecvent cu panta generală morfologică. Ca și Nistrul, valea Bugului se poate împărți în trei sectoare: *un sector superior* — dela isvoare până la Movileanca, la confluența cu Rovul și punct unde atinge pământul Transnistriei, *un sector mijlociu* — între Movileanca și Olviopol și *un sector inferior* — dela Olviopol până la limanul Niprului.

Bugul din sectorul superior are toate caracterele văilor podolice: valea, *transversal* — inflexiune largă a terenului, *longitudinal* — pantă ușoară. De aceia are curs mlăștinos sau face salbă de lacuri. Abia dela Vinița în jos râul își individualizează albia. Cu caracterele podolice, mai ales în ceiace privește panta slabă, Bugul se menține până la cota 219.

Bugul din sectorul mijlociu are un profil longitudinal destul de neregularizat și o pantă suficient de repede — mai cu seamă dacă-l comparăm cu Nistrul. În acest sector Bugul își făurește o albie adâncită în podiș cu ca. 50—80 m. și cu fundul lărgit. Acesta e de altfel caracterul tuturor văilor cari curg pe un pat cristalin. Dela Savran în jos — și până la Olviopol — orientarea V-E a Bugului îi dă aspecte de vale subsecventă, prelungind spre est direcția și caracterele afluentului său Savranca. O cuesta oligocenă pe malul drept, înaltă de 100 m., accentuează asimetria văei.

În sfârșit în sectorul inferior, dela Olviopol la liman, dobândește alte caractere. Însă spre deosebire de valea Nistrului, ale cărei caractere specifice fiecărui sec-

1). Este vorba de Bugul răsăritean, diferit de Bugul polonez, afluent al Vistulei.

tor sunt bine conturate, la Bug, trecerea dela un aspect de vale la alt aspect de vale se face aproape pe nesimțite.

Caracteristica văii Bugului în acest al treilea sector este următoarea: o vale cu pereți verticali destul de înalți și fund plat, bine calibrat. Ceiace variază este lățimea văii: relativ îngustă în porțiunea Olviopol-Vosnesensc; simțitor mai lată dela Vosnesensc în jos. În apropiere de Olviopol, Bugul străbate chiar o cheie — la Migia, cu destule rupturi de pantă și săpată în masivul granitic ucrainian, care aflurează aici. Apariția granitului nu turbură însă întru nimic netezimea penepenei sub care se presintă podișul moldovenesc.

Dela Vosnesensc spre sud, Bugul își lărgeste progresiv valea, pentru ca dela confluența cu Elanețul să-și deschidă în jos o vale în chip de pâlnie, asemănătoare întru totul unui estuar: este limanul Bugului, lung de peste 40 km., având toate aspectele unei văi inundate, care-și păstrează până și cotiturile cu asimetria respectivă a malurilor. Prin limanul Niprului — mai mult golf decât lac — Bugul își unește apele cu undele mării Negre.

Parcurgând Bugul pe toată lungimea sa, deosebirile profunde ce există între el și Nistru apar evident:

1. Ca profil longitudinal, panta Bugului este mult mai repede decât a Nistrului. Pentru acest motiv, ca altitudine, Bugul este mai sus decât Nistrul, cu diferențe de nivel cari — pe verticală — pot să depășească 150 m. Acest fapt are o mare înrâurire asupra evoluției afluenților Bugului.

2. In ceiace privește profilul de echilibru, pe lângă adâncimea mare, Nistrul și-a atins aproape linia ideală a profilului său de echilibru. Bugul, din potrivă, are numeroase rupturi de pantă, cari însă n'au nimic structural în ele. Cel mult ruptura de pantă dela Vosnesensc dacă se poate pune în legătură cu contactul dintre oligocen și sarmatic. Aceste rupturi de pantă se datoresc sau unei evoluții mai incomplete a Bugului în comparație cu Nistrul sau mișcărilor deformatoare de sol, cari

în regiunea Bugului au continuat până într'o epocă mai recentă decât la Nistru.

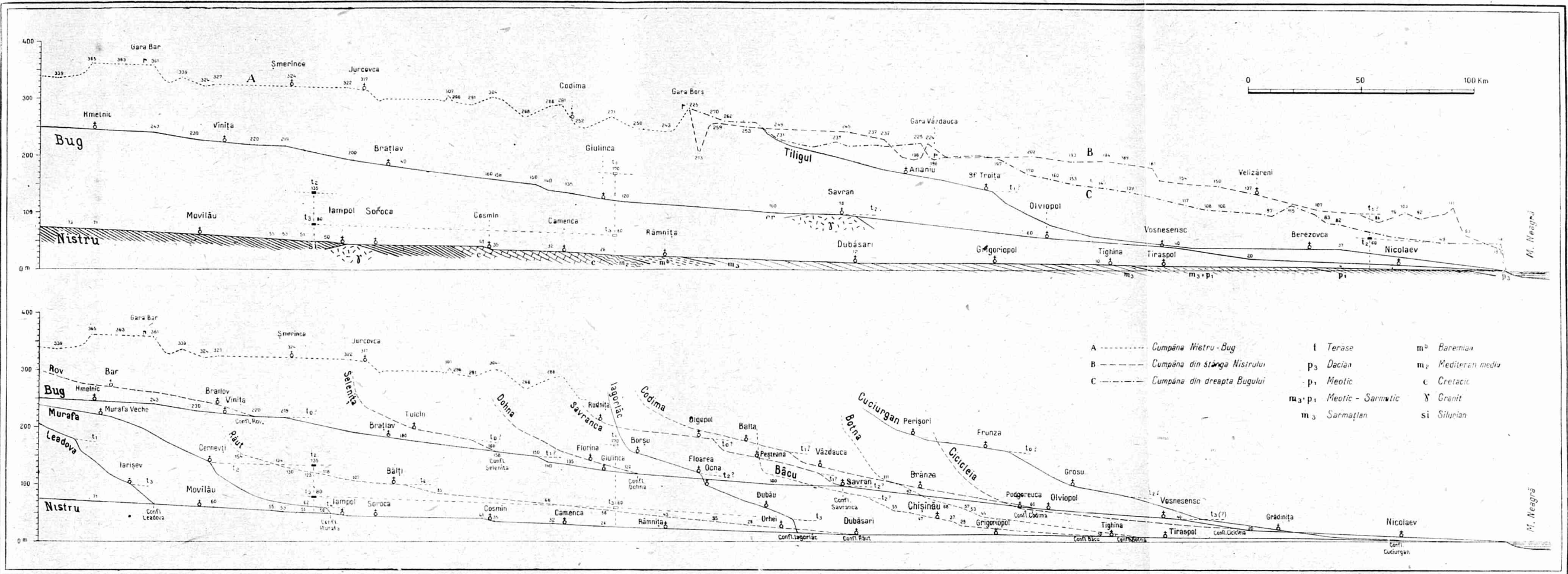
3. În sfârșit, la Bug nu găsim nici canionul Nistrului, nici valea cu luncă largă — fund de vechiu liman, nici limanul sub formă de lac al Nistrului. Ci găsim o vale ale cărei aspecte se modifică treptat dela o vale abia adâncită și mlăștinoasă spre isvoare, la o vale din ce în ce mai adâncă dar fără cotituri în cursul mijlociu și până la o vale cu fundul tot mai calibrat, care dela o vreme se transformă într'un liman cotit cu caractere de estuar — în apropiere de vărsare. Inșăși absența meandrelor, chiar sub formă de meandre adâncite, arată că nici măcar în trecut Bugul n'a avut o pantă domoală.

După ieșirea din cheia dela Migia, trei terase întovărășesc până la Nicolaev, pe ambele maluri, valea Bugului. Sunt terase convergente deci a căror înălțime relativă se reduce spre avale. Sunt apoi joase, dacă le comparăm cu terasele dela Nistru, căci corespund ciclurilor t_3 , t_4 și t_5 . Înălțimea acestor terase urcă spre amunte astfel: $t_5 = 5 \text{ } 7 \text{ } 10 \text{ } 12 \text{ m}$, $t_4 = 18\text{--}20 \text{ } 23 \text{ m}$ și $t_3 = 35\text{--}40 \text{ m}$ (pl. IV).

Dispoziția teraselor Bugului, cât și profilul longitudinal neregulat din cursul mijlociu al lui, coroborate cu adâncirea maximă a văii tocmai în această parte, sunt fapte cari dovedesc producerea unor mișcări epirogenetice pozitive în epoci recente în evoluția râului Bug. Spre aceeași explicație pledează factura cursului superior la Bug, cu profil longitudinal destul de uniform și vale puțin adâncită.

Credem așa dar că aspectele actuale ale Bugului între confluența cu Rovul și confluența cu Cicicleia, în ceiace privește profilul în lung, adâncirea văii și raporturile dintre terase și talveg, pot demonstra existența unor mișcări ale solului în bordura masivului ucrainian chiar și după epoca Riss. Conturarea regiunii ce a stat sub influența acestor mișcări se poate efectua cu destulă înlesnire prin analizarea profilelor longitudinale ale afluenților Bugului.

Dela început o observație: principalii afluenți ai

Profilele longitudinale ale talvegurilor și cumpenelor de apă principale (sus) și ale afluenților Nistrului și Bugului cu formele ciclice corespunzătoare (jos).

Bugului sunt pe stânga râului; cităm doar pe cei mai mari: Siniuha la Olviopol și Ingul la Nicolaev. Totuși și în dreapta sunt suficienți afluenți, deși mai mici. Neregularitatea mișcărilor de sol, în ceiace privește prezența sau absența lor, iar în caz afirmativ intensitatea lor, a făcut ca profilele longitudinale ale afluenților să nu semene între ele. Câteva exemple:

1. *Rovul* are un profil regularizat, cu talvegul aproape paralel cu al Bugului, dar cu ca. 25 m. mai sus. În apropiere de confluență, câteva rupturi de pantă frâng acest talveg regulat.

2. Un alt afluent, *Selenița*, pe care e așezat orașul Tulcin, are un profil uniform, — aproape de hiperbolă — dar care, ca și *Rovul*, are talvegul suspendat față de Bug.

3. *Dohna*, mai jos — la cota 118, are talvegul compus dintr'o linie frântă, cu frânturi cari îi domolesc din ce în ce panta spre Bug. Valea Dohnei nu e suspendată față de Bug, ca la afluenții anteriori, ultimul segment al văei racordându-se perfect cu Bugul, în a cărui prelungire spre amunte se află.

4. *Savranca* se înscrie cu un alt profil: două văi suspendate — în prelungire — una altele: valea superioară suspendată față de cea inferioară; valea inferioară suspendată față de Bug.

5. Cunoscutul afluent *Codima* e și el compus din două văi suprapuse una altele în lungul profilului longitudinal, dar valea inferioară se racordează Bugului ca și *Dohna*, nu e suspendată față de el ca *Savranca*.

6. În fine *Cicileia*, prelungeste în amunte talvegul Bugului cu aceeași pantă. În raport cu talvegul în prelungire: *Cicileia*-Bug, Bugul din susul confluenței dela cota 21 suferă o ruptură de pantă. Pentru acest motiv *Cicileia* are talvegul mai scoborît — în valoare absolută — decât Bugul.

Ce concluzii se pot trage din această înșirare de profile longitudinale la afluenții Bugului?

1. *Cele mai puternice mișcări de ridicare au afectat Bugul dela confluența cu Rovul până la Olviopol și*

regiunea din dreapta Bugului până la o depărtare de 30—40 km. de Bug. *Mișcările acestea de sol au fost neregulate*, dată fiind lipsa de asemănare între talvegurile diferiților afluenți.

2. *Cele mai intense mișcări s'au produs în regiunea Savran*, aici fiind remarcate cele mai accentuate rupturi de pantă, nu numai la afluenți, dar și la colector.

3. *Mișcările de ridicare s'au efectuat prin mișcări ritmice*, sub formă de pulsații, căci asta dovedesc talvegurile suprapuse (îmbucări de cicluri) dela Savranca și Codima ¹⁾.

4. In sfârșit, din jos de cheia dela Migia *mișcările de ridicare n'au trecut la vest de Bug, dar au afectat Bugul, care are tulburări în talveg; n'au trecut la vest de Bug, căci numai așa se explică de ce Cicicleia are profilul în lung atât de uniform și mai adânc decât al Bugului.*

După toate caracterele descrise mai sus, reiese clar că Bugul aparține unui stil hidrografic cu totul aparte de al Nistrului.

In comparație cu Nistrul:

a) *ca vârstă*, Bugul apare ca o vale mai puțin evoluată;

b) *ca epirogeneză*, fiind pe marginea masivului ucrainian — care în cuaternar a jucat de mai multe ori — a suferit numeroase deformări;

c) *ca aspecte macrogeografice*: lărgimea și adâncimea văei, terase etc., Nistrul se înfățișează ca o personalitate marcantă, Bugul ca un individ care acumă caută să-și croiască o linie.

4) Țărmul mării.

Am pomenit de stil morfologic; aceasta este o realitate. Transnistria de nord, recte platforma podolică, nu este asemenea Transnistriei de sud sau poșidului

1). Rupturile de pantă caracteristice de la Poznanca pe Codima și dela Dimovra pe Savranca n'au caracter exclusiv ciclic, ci și stratigrafic: anume, au fost accentuate prin contactul dintre sarmatic și oligocenul care spre Bug formează cuvertura masivului ucrainian.

moldovenesc. Deși ambele regiuni aparțin aceleiaș unități morfologice, totuși fiecare în parte constituie o individualitate deosebită. Numai în Transnistria de sud se simte direct influența mării. Cu excepția făgașelor celor două fluvii de margine, tot centrul Transnistriei, drenat prin cele două Cuialnice și prin Tiligul, este legat direct de mare. De aci toate diferențele în morfologia Transnistriei de sud. Hinterlandul zonei litorale este Transnistria de sud.

Culmea deluroasă din dreapta Codimei formează cumpăna apelor între rețeaua subsecventă a Transnistriei de nord, cu văi V-E de tip Codima și rețeaua consecventă a Transnistriei de sud, cu văi NV-SE de tip Tiligul. Cumpăna în chestiune e o culme subțirică de maximum 285 m., înălțime, atacată violent de afluenții direcți ai Mării Negre, cari sapă în ea șele joase. E sculptată de torenții cari se varsă din dreapta în adâncă vale a Codimei.

Asemenea reliefului dintre Prut și Nistru, relieful Transnistriei de sud se înfățișează ca un plan înclinat de forma unui triunghi cu baza la mare. Pe măsură ce triunghiul se lățește, în aceiaș măsură și înălțimea planului înclinat e mai scoborită, câmpia turtindu-se din ce în ce. Pentru acest motiv afluenții direcți ai m. Negre pleacă dintr'un punct de îngrămădire și altitudine maximă: regiunea Balta—Borșu—Bârzul, desfășurându-se apoi radiar spre S și SE, unii alunecând chiar spre Bug, ca Cicicleia.

Planul înclinat spre sud care represintă aspectul morfologic al câmpiei litorale nu este în realitate un plan uniform înclinat, ca un acoperiș turtit de casă, ci coboară în trepte, bine înțeles cu pragul foarte șters. Aceste trepte observate întâia oară de d. C. Brătescu la Vest de Nistru, au fost urmărite și de noi la răsărit de fluviu. Pentru D-sa, aceste trepte represintă nivelele succesive ale mării Negre în perioadele glaciare, când nivelul mării era mai ridicat. Cea mai înaltă treaptă corespunde nivelului celui mai vechiu — și în acelaș timp și mai ridicat — al mării. Coborîrea nivelului mării

s'a făcut apoi în sacade, în timpul perioadelor glaciare următoare ¹⁾).

În pantă domoală și uniformă spre miazăzi, câmpia litorală e retezată brusc, la un moment dat, de mare. Din această cauză, câmpia litorală domină marea printr'o faleză de 30—50 m. (pl. V). Obligate să se racordeze cu nivelul mării, văile cari brășează câmpia au trebuit să se adâncească în ea, despiciând-o în diferite felii. Datorită faptului că râurile câmpiei litorale—începând cu valea Baraboi și terminând cu afluenții limanului Berezan — sunt din ce în ce mai adânci și mai calibrate și datorită încă faptului că țărmul mării se presintă ca un intrus ce a năvălit asupra câmpiei, retezând-o prin abraziune și inundând văile, suntem datori să vedem în țărmul actual o formă mult mai recentă decât rețeaua hidrografică sau mai ales decât câmpia însăși.

Ultimii 30—40 km. din spre mare ai râurilor au văile invadate de mare și transformate în limane. Țărmul nordic al mării Negre, începând din Dobrogea și până la Nipru, țărm cu faleză și limane, după toate caracterele înfățișării sale actuale, își trădează originea sa recentă (fig. 5).

Faptul că ne aflăm în prezența unui țărm recent, ca și toate argumentele ce reies din analizarea morfologiei locului, ne îndreptățesc să admitem că raporturile dintre uscat și apă au variat în cursul timpurilor geologice, dar în deosebi în cuaternar. Țărmul cu faleză și limane este recent: este un țărm de transgresiune. Este de recunoscut atunci că țărmul prelimanic (dinainte de nașterea limanelor) se afla mai departe către sud. Dacă țărmul prelimanic ar fi fost pentru o bucată de vreme stabilizat, atunci vechiul țărm ar fi trebuit să fie un țărm cu plaje, iar nu cu faleză.

Planul ușor înclinat al câmpiei litorale poate fi prelungit teoretic în larg, dincolo de țărmul actual. Făcând profile pe șuvițele de câmpie dintre văi, acestea

1) După o informație verbală și o comunicare preliminară a d-lui C. Brătescu la Academia de Științe. Chestiunea e încă în faza de enunțare a ei.

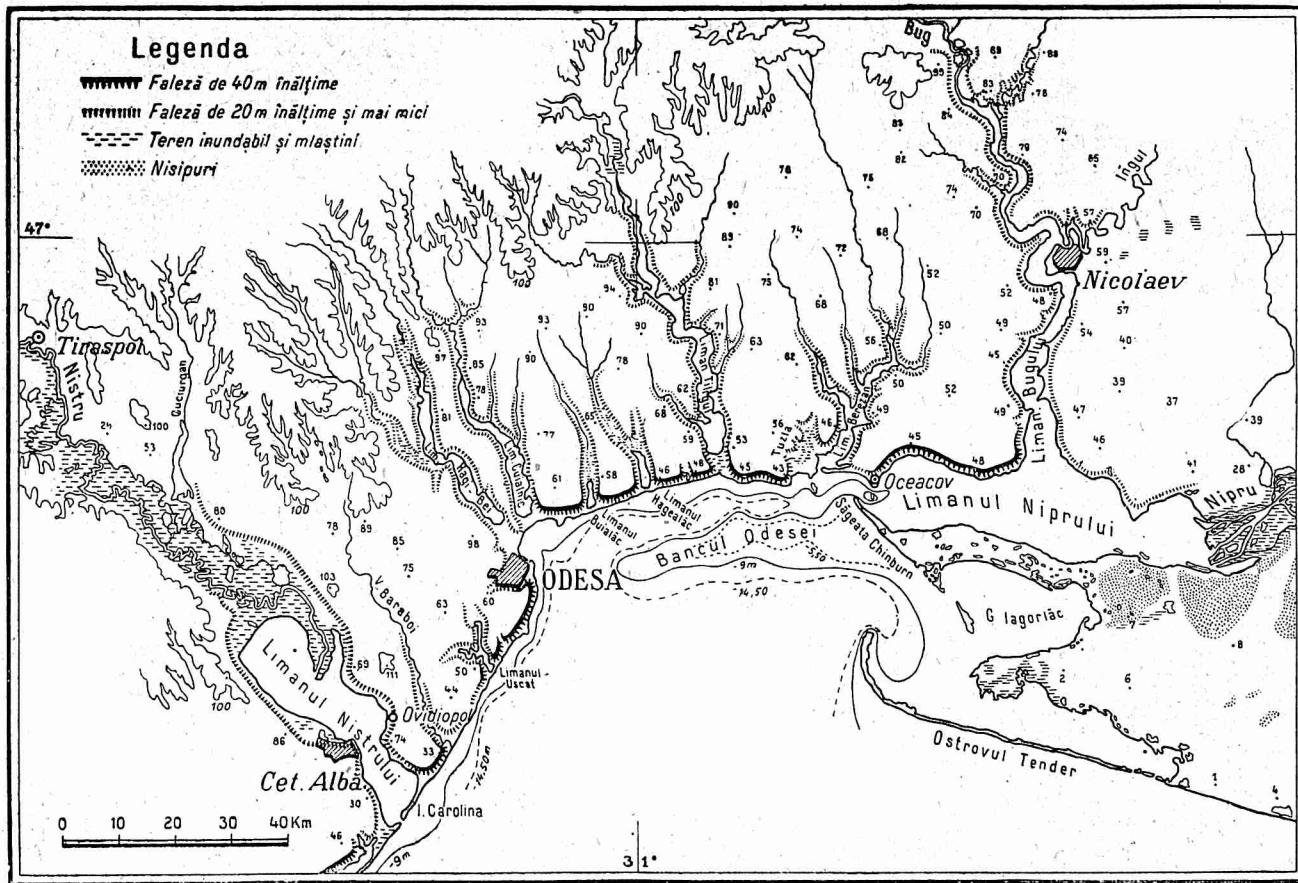

Fig. 5. — Țărmul cu limane și faleză din golful Odesa,

prelungite ideal în larg, ating nivelul mării la diferite depărtări, cari în general cresc dela apus la răsărit. Procedând astfel, găsim că țărmul prelimanic între limanul Nistrului și Odesa s'ar fi aflat la 15—20 km. în sudul celui actual. La răsărit de Odesa, țărmul prelimanic s'ar fi aflat, în unele puncte, până la 70 km. dincolo de țărmul actual. Desigur că acest criteriu nu este suficient pentru definirea țărmului prelimanic, dar este suficient pentru admiterea unui fapt precis: că țărmul anterior celui actual se afla mai departe în sud și că de atunci până astăzi marea s'a dovedit a fi fost în progres. Rămâne de cercetat cauza care a stricat raporturile dintre uscat și mare: o epirogeneză negativă sau un eustatism pozitiv.

Linia pe care țărmul actual o urmează între limanul Nistrului și al Niprului descrie forma unui golf larg, cunoscut chiar sub numele de golful Odesei. Această este denumirea proprie a zonei de țărm din fața Transnistriei. Malul acestui golf larg deschis este rectilin. Țărmul din fața vechilor mici golfuri — actualele limane — este netezit prin câte un perisip; restul e o faleză. Din loc în loc, rar și puțin proeminent, câte o mică săgeată nisipoasă înaintează în mare ca o creație a condițiilor locale ale curenților litorali.

Între limanul Nistrului și Cuialnic, țărmul Transnistriei prelungeste pe al Basarabiei: SV-NE; în fața Odesei țărmul e chiar S-N. Dela Cuialnic până la Bug, țărmul merge neîntrerupt V-E; două mici capuri tâșnesc în mare, de o parte și de alta a limanului Berezan: capul Hagiiaschi și Oceacov. Insula Berezan străjuește intrarea limanului cu acelaș nume, iar insula fortificată Nicolaev comandă intrarea în limanul Niprului.

Toate văile, chiar și cele mai puțin însemnate, se termină prin limane, unele colmatate, altele simple funduri mlăștinoase de văi, altele în ființă. În afara cazurilor speciale al *limanului Nistrului* — un lac închis printr'un perisip cu o porțiță: Carolina și al *limanului Bugului* — un estuar care dă într'un alt estuar mai mare: limanul Niprului, celelalte limane sunt despărțite de mare prin funduri amfibij sau grinduri litorale.

Primul este *limanul Uscat*, deși acest nume se cuvine mai bine pârâului care înainte alimenta acest liman. La Odesa sunt două limane mari cari termină văile Cuialnicului mic *limanul Hagibei* și Cuialnicului Mare *limanul Cuialnic*. Urmează apoi două limane mici: *Buialâc* și *Hagealâc* și în sfârșit două limane mari: *limanul Tiligului*, care colectează valea homonimă cel mai mare liman al afluenților direcți ai mării Negre și *limanul Berezan*, mare și ramificat, deși râurile pe cari le primește sunt cele mai neînsemnate. Lângă el se află limanul secăt *Tuzla*, important numai prin calitatea medicinală a nomolurilor sale.

Intre limane apare faleza. Ea e constituită dintr'o serie mio-pliocenă calcaroasă și nisipoasă. Deși bogat fosilifere, etajele cari compun faleza sunt greu de separat. Ceiace e clar e că baza falezei e formată din calcare sarmatice și meotice (pe alocuri sarmaticul n'a putut fi separat de meotic). Urmează apoi meoticul tipic, iar la partea superioară dacianul, cu faimoasele calcare de Odesa. După autorii ruși acestea ar fi de vârstă pontică, după alții ar fi pontico-daciene. Levantinul lipsește, de aceia calcarele de Odesa sunt acoperite direct de o pătură destul de groasă de loess. Rocene nerezistente ale falezei, inclusiv calcarele, dau naștere la frecvente cazuri de prăbușiri, așa încât o faleză clasică formată din pereți abrupti, aproape verticali, nu există. Totul e transformat într'o pantă repede, haotică, informă; pretutindeni baza falezei e îngropată sub năruituri.

Adâncimea mării din fața țarmului e mică. După atlasul englez al mării Negre, în lungul țarmului alargă două isobate principale¹⁾: una de 9 m. și alta de 14,50 m.²⁾. Din desenul descris de aceste isobate se pot trage concluzii privitoare la evoluția morfologică a zonei litorale.

1). cf. importantul articol al d-lui *Gh. I. Năstase*: Văile submarine ale Dunării, Cogâlnicului, Nistrului și Niprului, Bul. S. R. G. tom. LIV, București 1935.

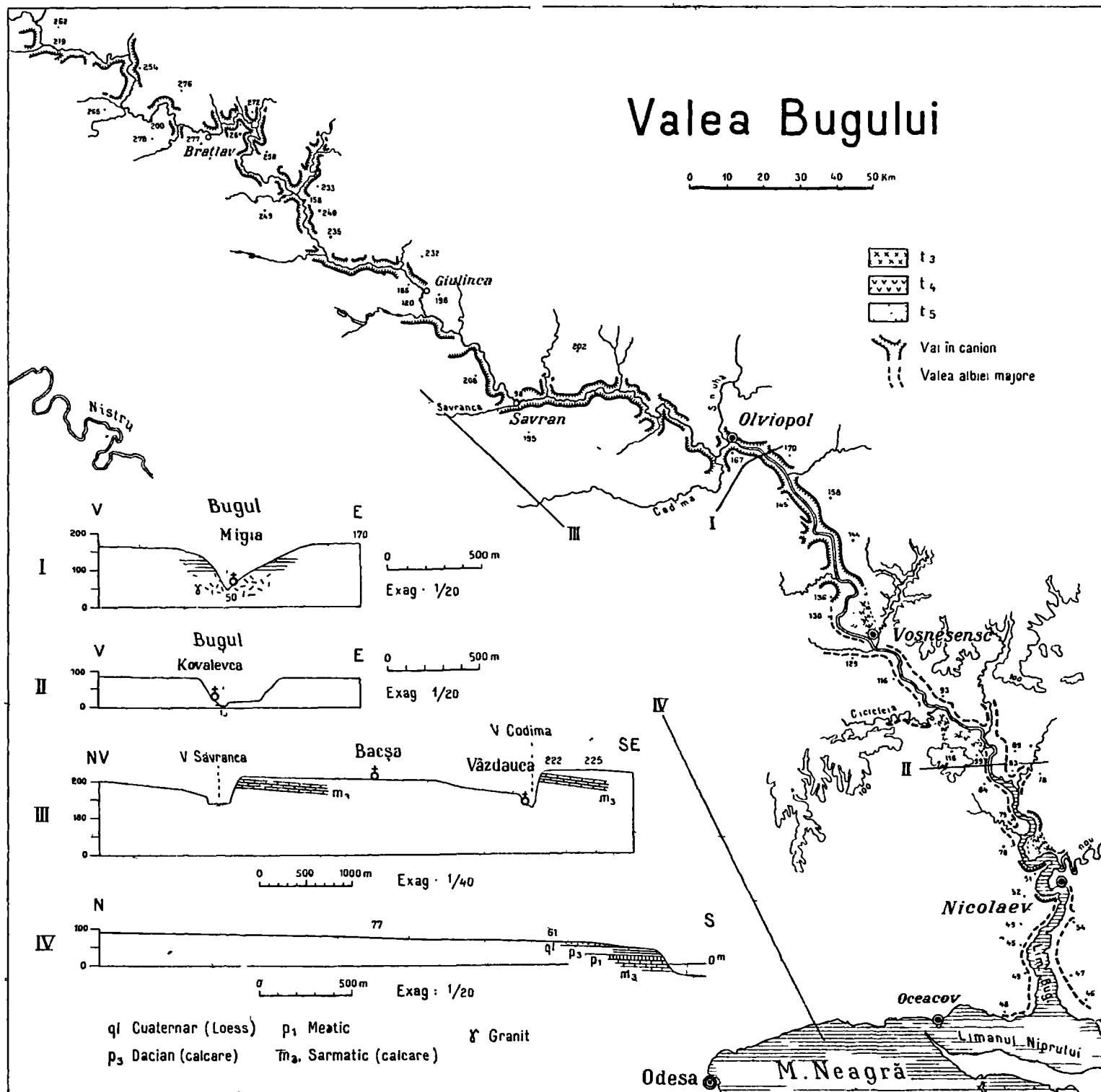
2). Valoarea isobatelor este dată în fathomi. Isobatele în chestiune au respectiv valoarea de 5 și 8 fath. Noi le-am tradus în metri.

Cursul inferior al Niprului, inclusiv delta și limanul său sunt orientate E-V. Limanul Niprului e coprins între țărmul mării și o peninsulă subțire, joasă, mlăștinoasă, nisipoasă, terminată prin săgeata Chinburn din fața Oceacovului. Săgeata Chinburn se prelungeste submarin prin isobatele de 5,50 m., 9 m. și 14.50 m, până în apropiere de Odesa, constituind ceiace obișnuit se numește „bancul Odesei” o „colină submarină” de ca. 45 km. lungime spre apus ¹⁾). Intre țărmul actual și bancul Odesei se schițează astfel valea submarină a Niprului. Intr’o vreme când nivelul mării se găsea cu 15 m. mai jos, Niprul se vărsa în mare în fața Odesei și culegea toate râurile cari constitue astăzi afluenții direcți ai mării Negre. În acea vreme, Nistrul se vărsa și el în mare mai la sud de insula Carolina, limanul Budacu înfățișând un crâmpieiu din vechea vale a Nistrului.

Dacă nivelul mării ar crește astăzi numai cu 5 m., atunci, țărmul actual dintre Odesa și Oceacov s’ar prelungi cu exact aceleași caractere până la Cherson. După cum Tiligul represintă acum un afluent direct al mării Negre, tot așa Bugul s’ar vărsa și el direct în mare, cu diferența că Bugul având apă mai multă, n’ar ajunge la un liman închis ca al Tiligului, ci la unul cu porțiță ca al Nistrului.

Țărmul cu limane și faleză, panta regulată a câmpiei litorale și bancul Odesei sunt tot atâtea argumente în sprijinul ideii că în trecutul nu prea îndepărtat țărmul mării era altundeva decât astăzi și cu siguranță mai la sud. Evoluția morfologică a întregii Transnistrii este și a fost în funcție de raporturile schimbătoare dintre uscat și mare în tot cursul pliocenului și mai ales al cuaternarului.

1). Gh. I. Năstase: op. cit. p. 96.

CAPITOLUL IV

EVOLUȚIA PALEOGEOGRAFICĂ

Podișul moldo-podolic constituie o regiune care din punct de vedere tectonic n'a suferit niciodată mișcări orogenetice. În schimb a suferit deformări, ca o consecință a mișcărilor epirogenetice, iar factorii de eroziune normală au fost în mod constant înrâuriți de schimbarea raporturilor dintre uscat și apă. O suprafață quasi-tabulară ca podișul moldo-podolic n'ar fi putut rămâne insensibilă mișcărilor pe verticală ale uscatului și ale apei.

În toate epocile geologice, podișul moldo-podolic a reacționat la fel. În repetate rânduri a scoborât sub undele mării, după cum tot de atâtea ori a emers. Impresionante lacune stratigrafice și discordanțe unghiulare mărturisesc trecerile succesive ale apei peste soclul continental, cât și mișcările pe verticală uniforme ori piezișe ale uscatului.

Sucesiunea păturilor cari acoperă sâmburele cristalino-granitic al masivului ucrainian, adică silurianul și cretacicul mediu, arată că încă din paleozoic asistăm la regresii și transgresii marine, fenomen care s'a repetat și în erele următoare. După cretacic urmează o mare lacună stratigrafică până la miocenul inferior, cu excepția clinei din spre Bug unde apare și oligocenul. Evident, de interes geografic sunt în deosebi păturile, cari dela miocen încoace, acoperind regiuni întinse ale suprafeței podișului, au înrâurit în largă măsură asupra dezvoltării formelor de teren.

Marea mediteraneană superior, care acoperea în întregime podișul moldovenesc, contura platforma podolică ale cărei margini le scălda. Cu excepția câmpiei Iedisianului și a regiunii Nistrului podolic, Transnistria întreagă era emersă în vremea tortonianului¹⁾. Medite-

1). *I. Popescu-Voitești*: Evoluția paleogeografică a Pământului Românesc. Cluj 1936, p. 93.

rana din vremea aceea, după depozitele descoperite astăzi numai în canioanele adânci ale Nistrului și afluenților săi, avea în aceste părți o adâncime mică, dată fiind subțirimea formațiunilor respective.

Marea miocenă a avut o extensiune progresivă, dacă mediteranul I nu se găsește deloc în podișul moldo-podolic, ci doar în lungul geosinclinalului din Vorlandul Carpaților orientali. Marea mediteranului II ocupă — cum am văzut — în deosebi partea vestică a podișului, pentru ca în sarmatic, o mare uniformă să se întindă nestingherit din bordura Subcarpaților până dincolo de Bug. Formațiunile cele mai răspândite peste întreg podișul moldovenesc și în același timp cele mai complet dezvoltate sunt formațiunile sarmaticului cu cele trei etaje ale sale: volhinian, besarabian și chersonian ¹⁾. Fără întrerupere, marea sarmatică trece și în pliocen (meotic). Continuitatea de sedimentare face foarte grea separarea între sarmatic și meotic. Ciclul marin început în mediteranul I se apropia de sfârșit acum în meotic. După ce merge în continuu progres până în sarmatic când, în regiunea noastră marea atinge maximul de întindere, în meotic — numai sudul podișului moldovenesc la sud de linia Iași Chișinău—Berezovca mai ședea sub apă.

După unii autori, pontianul nici nu se poate separa la partea superioară a meoticului, lăsându-se a se înțelege că regiunea noastră a trecut în pontic printr'o fază continentală. Urmează apoi dacianul, puternic dezvoltat în special în sudul Transnistriei (la sud de linia Râmnița—Codima), sub faciesul cel mai cunoscut: calcarul de Odesa²⁾. În seria stratigrafică urmează apoi levantinul — disparent și în sfârșit cuaternarul cu loess. Pliocenul se înscrie așa dar cu un al doilea ciclu marin, mai restrâns și în timp și în spațiu decât ciclul miocen. Acest ciclu interesează numai podișul moldovenesc pro-

1). Ibidem, p. 147.

2). Calcarul de Odesa e considerat de unii autori ruși, de vârstă pontiană.

priu zis și câmpia litorală. El începe în ponticul superior, atinge maximul în dacian, pentru a se termina grăbit în levantin.

După *marea sarmatică* și după *marea daciană* cu extensiunile arătate, odată cu cuaternarul trecem în al treilea ciclu de sedimentare, mai bine cunoscut și de interes capital geografic: este însă un ciclu marino-lacustro-fluvial. Intreg cuaternarul se caracterizează printr'o repetată schimbare a raporturilor de nivel între uscat și apă, fapt care a atras implicit repetate transgresiuni și emersiuni. Mica înălțime a reliefului din nordul mării Negre a ușurat mult acest fenomen. Dacă afirmația de mai sus, ca efect al unor mișcări pe verticală, e foarte ușor de dovedit, nu tot același lucru se poate spune relativ la cauza care le-a dat naștere: mișcări eustatice, mișcări epirogenetice sau ambele combinate.

Să urmărim acum câteva păreri exprimate asupra vicisitudinilor suferite de țărmurile mării Negre în preglaciar și în glaciuar, adică în pliocenul superior și cuaternar. Geologul rus *N. Sokolow*, părintele teoriei clasice a formării limanelor credea următoarele: „Pe la sfârșitul epocii terțiare, sudul Rusiei și al României a fost acoperit cu apele mării pontice (teoria cercetătorilor ruși cari nu admit o fază continentală pontică, n. n.), care ocupând locul actualei mări Negre se întindea spre nord până pe la latitudinea de 48⁰“. Marea pontică avea „apele sale cu 70—80 m. deasupra nivelului actual al m. Negre”¹⁾. Apele acestei mări au început apoi să se retragă din aceste regiuni, suprafața mării pontice coborînd din ce în ce, din două cauze:

1. din pricina climei uscate și
2. din pricina prăbușirii fundului mării în spre Asia mică și Caucaz.

Această retragere a apelor mării a mers până acolo încât nivelul mării s'a coborît cu mai mult de 50 m. sub nivelul actual. Râurile cari curgeau atunci în acest rest

1). cf. *N. Sokolow*: Ueber die Entstehung der Limane Südrusslands, Mém. du Com. Géol., vol X, St. Petersburg. 1895.

al mării pontice și care au rămas aceleași până în ziua de azi au trebuit să-și sape albiile mai adânc spre a-și regula cursul lor în raport cu nivelul scăzut al mării. La această epocă teritoriul României se întindea mult mai spre răsărit, iar al Rusiei mai spre sud”. Apele mării Negre de atunci „erau dulci sau slab salmastre, cum sunt azi apele Caspice în partea ei de nord“¹⁾. În preglaciari Bosforul nu exista, deci marea Neagră nu era legată cu Mediterana.

I. P.-Voitești duce mai departe această teorie și anume: contemporan cu marea sau lacul pontic, retras spre sudul basinului actual al mării Negre și cu oglinda apei cu 50 m. sub zero-actual, exista un lac azovo-caspic care ocupa tot sudul Rusiei, aproximativ în zona câmpiei pontice de azi. Între lacul pontic și lacul azovo-caspic s'ar fi găsit un uscat pe latitudinea insulei Șerpilor. Lacul azovo-caspic, puțin adânc, a fost repede colmatat încă din preglaciari²⁾. Așa dar începutul glaciariului — deci prima glaciațiune (Günz) — se face simțită în regiunea noastră printr'o fază continentală (fig. 6).

Redăm acum mai departe — după autorii ruși — toată cronologia cuaternarului, așa cum o sintetizează *G. Vâlsan*³⁾: „În *Mindel* s'a produs o mare prăbușire în sudul mării Negre care a făcut ca nivelul ei să scadă considerabil. În *interglaciariul Mindel-Riss*, secarea mării Azov și a golfului Odesa corespund unui climat arid. În *Riss* are loc o transgresiune datorită, se pare, climatului devenit umed. În *Riss-Würm* asistăm la îndulcirea mării și puternica retragere a apelor sale. În această epocă văile și-au dobândit caracterul lor de canion⁴⁾. În sfârșit, în *Würm*, o nouă transgresiune datorită și aceasta — tot climatului umed. Acum se stabilește legătura definitivă cu Mediterana

1). *T. Porucic*: Lacurile sărate din sudul Basarabiei, București 1924, pp. 6 și 7.

2). *I. P.-Voitești*: op. cit. p. 154 și urm.

3). *G. Vâlsan*: Nouvelle hypothèse sur le delta du Danube, Congr. Intern. de Géogr. tome II, Varsovie 1936, p. 350.

4). Noi nu împărtășim părerea exprimată în această propoziție.

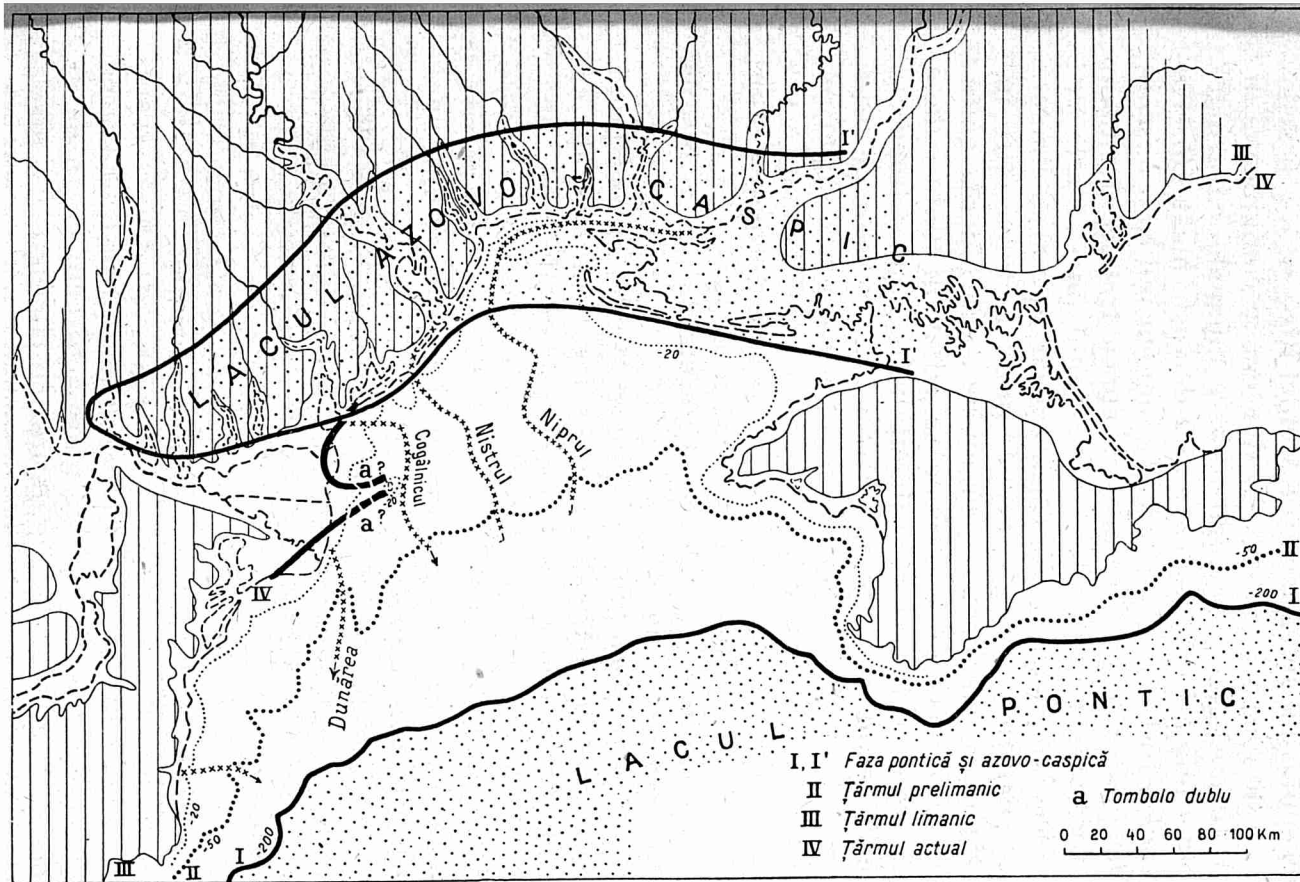

Fig. 6. — Evoluția cuaternară a țărmului mării Negre în golful Odesa. (În parte după N. Socolov, I. P.-Voitești, Gh. Năstase și G. Vălsan).

(începută din interglaciularul Mindel-Riss, n. n.) și separarea de Caspică (cu care în Riss era în comunicație, n. n.). În post-glaciular au luat naștere limanele, ca urmare a unei mișcări epirogenetice atât de vaste încât *Albrecht Penck* a fost silit să o considere mai curând ca o *mișcare talaso-genetică*. Tot în această epocă trebuie să situăm și formarea perisipurilor: este semnul unei foarte puternice înnisipări ce contrastează cu formarea limanelor“. Pentru a putea concepe simultaneitatea între invazia mării cu formarea limanelor și închiderea golfulurilor prin perisipuri, „trebuie să admitem alături de o mișcare de coborîre a continentului, o nouă retragere a mării, fenomen în acord cu climatul deosebit de arid, care a dat naștere celei mai mari extensiuni a stepei rusești. Ceiace e sigur este că marginea acestei mări a suferit oscilațiuni de nivel cari au permis formarea unor lagune foarte întinse, dar și distrugerea lor”.

În rezumat, cronologia cuaternarului se reduce la următoarea schemă:

Primele glaciațiuni — Günz și Mindel — corespund pentru nordul mării Negre unor faze continentale cu nivelul mării mai jos decât nivelul actual, datorită — măcar în parte — unui eustatism tectonic negativ.

Ultimele glaciațiuni — Riss și Würm — din potrivă, corespund unor transgresiuni marine, consecință a unui eustatism glaciular pozitiv.

Perioadele interglaciare — Mindel-Riss și Riss-Würm — sunt epoci de regresie marină, cu deplasarea spre sud a țărmului și lungirea în aceeași direcție a râurilor.

Cu privire la recunoașterea prezenței mișcărilor eustatice în basinul mării Negre, cu multă dreptate G. Vâlsan adaogă rândurile de mai jos: „trecutul recent al mării Negre a avut o foarte curioasă istorie. Până la finele cuaternarului această mare a fost un lac, o *mare închisă*, deci supusă la puternice oscilațiuni de nivel. Este o tendință actuală de a considera schimbările țărmului acestei mări ca datorite exclusiv mișcărilor epirogenetice. În anume cazuri, acestea nu pot fi înlăturate.

Dar existența lor nu exclude existența mișcărilor eustatice“.

Din acest noian de teorii referitoare la tot soiul de mișcări de sol și de nivel marin, să vedem ce fapte se deosebesc pentru explicarea modului de formare și a vârstei elementelor morfologice ale Transnistriei:

1. *Prezența etajului dacian în Transnistria de sud denotă că cele mai vechi forme de teren pe interfluviile podișului moldoveșesc propriu zis nu pot fi anterioare levantinului.*

2. *Absența etajului dacian în Transnistria de nord și admiterea pentru ponțian a unei faze continentale, în-găduie pentru platforma podolică recunoașterea și a unor forme pontice de teren.*

3. *Contrastul isbitor între stilul Nistrului și al afluenților lui și stilul Bugului și al afluenților lui trebuie pus exclusiv pe seama mișcărilor deformatoare ale solului; aceste fluvii având același nivel de bază ar fi evoluat asemănător dacă evoluția lor ar fi stat în legătură numai cu schimbarea nivelului mării produsă concomitent pentru ambele fluvii. Contrastul acesta urmărindu-se dela nivelele cele mai vechi până la forma actuală a văii obligă recunoașterea unor mișcări de sol și pentru epoca cuaternară.*

4. *Valea Nistrului este din toate punctele de vedere (și ca profil longitudinal, și ca adâncime, și ca terase) vădit mai evoluată decât valea Bugului. Originea ei trebuie pusă cel puțin în cuaternarul vechi.*

5. *Cele mai ample modificări ce se pot urmări le-a suferit țărmul mării, iar prin transmisiune, rețeaua hidrografică a Transnistriei, în timpul perioadelor glaciare.*

6. *În evoluția țărmului, faza cea mai caracteristică este epoca formării limanelor. Nu atât de vechi cum le presuunea N. Socolov, limanele au luat naștere în post-glaciare.*

În sprijinul unei origini mai recente a limanelor decât o credea N. Socolov, deci a menținerii țărmului pre-limanic până într'o epocă mai apropiată de cea actuală, vin și văile submarine ale râurilor principale din nordul

mării Negre, care văi submarine se pot urmări foarte deslușit până la adâncimea de ca. 40 m. *Țărnuțul prelimanic* — cum îl numește Gh. I. Năstase ¹⁾ — era mai jos și deci în sudul celui actual. Probabil această situație (în legătură cu limanele), să fi fost în ultimul interglaciar. Nivelul mării Negre era atunci sub 0 m. actual. Părerile sunt împărțite în ceiace privește numărul de metri. Cea mai apropiată de adevăr credem că este părerea domnului Gh. I. Năstase și anume că nivelul prelimanic al mării era cu ca. 40 m. mai jos. Această părere e sprijinită de mai multe fapte.

a) Un fapt: Din sondagiile făcute de cercetătorii ruși în perisipurile limanelor Ciulnic și Hagibei rezultă că înainte de formarea limanelor acestora nivelul m. Negre fusese cu 42 m. mai jos.

b) Alt fapt: Înălțimea actuală a falezei m. Negre are 35-45 m. înălțime; înălțimea (pozitivă) falezei o considerăm egală, dar în sens invers cu altitudinea mării prelimanice. Poate e o simplă coincidență, dar aceasta reiese din prelungirea ideală a pantei interfluviilor câmpiei pontice până la convergența cu 0 m. actual. În epoca formării limanelor, înaintarea mării a retezat țărmul, producând faleza; nivelul mării a crescut cu 40 m., iar faleza actuală are 40 m. înălțime.

Cât privește cauza formării limanelor pe urma invaziei mării, se pare că ideea mai veche a lui N. Socolov, care explica formarea limanelor prin ridicarea nivelului mării și fixitatea reliefului circumeuxinic, trebuie amendată. *D-I C. Brătescu* explică formarea limanelor prin coborîrea inegală a reliefului circumeuxinic ²⁾. Nașterea limanelor se pare că-și găsește explicația prin mișcările talaso-genetice ale lui A. Penck, deci tot prin mișcări de sol. În actual asistăm la evoluarea limanelor prin colmatarea, prin înămolirea lor.

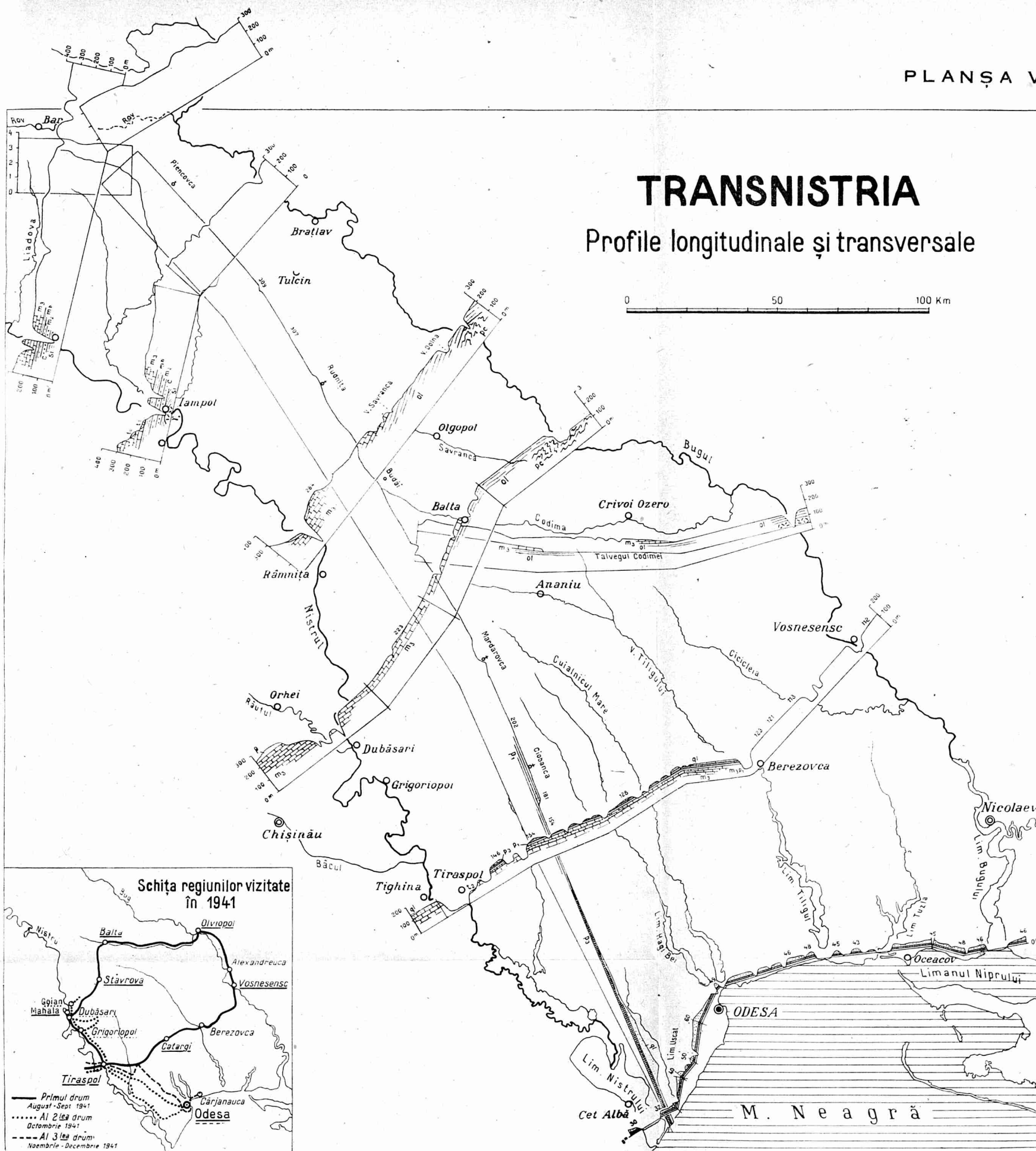
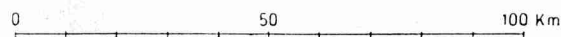
Pe baza profilurilor longitudinale și transversale ale

1). cf. Gh. I. Năstase: op. cit.

2). cf. C. Brătescu: Limanul Mangalia, Bul. S. R. Geogr. tom XXXVI, București 1915 p. 125-127.

TRANSNISTRIA

Profile longitudinale și transversale

Schița regiunilor vizitate în 1941

râurilor Transnistriei se poate stabili evoluția cuaternară a morfologiei regiunii.

Pe baza rupturilor de pantă (altele decât cele structurale ori tectonice), a teraselor și a nivelurilor interfluviale se poate stabili evoluția policiclică a reliefului transnistrian.

Date fiind hărțile cu totul insuficiente, concluzii definitive nu pot fi încă trase. Noi am construit totuși o schiță de hartă cu linii isociclice (fig. 7).

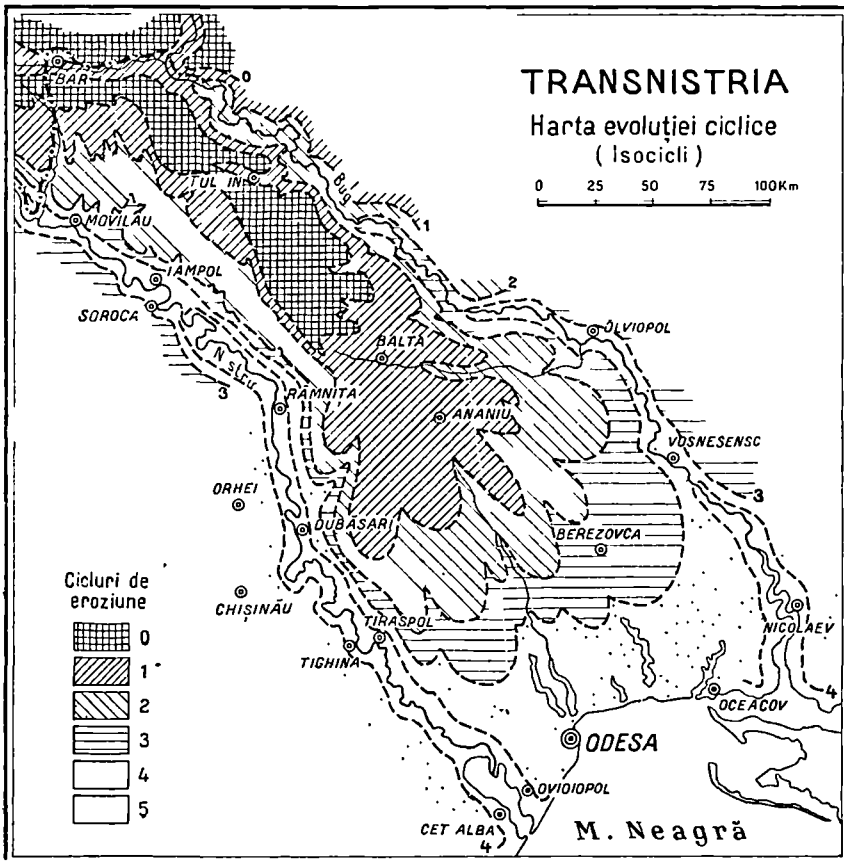

Fig. 7.

Prin isocicli înțelegem liniile cari unesc punctele cu aceeași evoluție ciclică sau corespund unui același ciclu de eroziune. Schița evoluției ciclice este dată cu titlu de curiozitate și ca o contribuție deocamdată numai pen-

tru geografia teoretică. Ea reprezintă o sinteză a tuturor profilelor transversale și longitudinale trase printr'o regiune oarecare. Cu ajutorul acestei schițe de hartă se poate căpăta o imagine plastică a etapelor erozive prin cari a trecut regiunea respectivă.

În cazul Transnistriei pot fi construite 5 linii isoclice corespunzând la tot atâtea cicluri de eroziune a căror evoluție s'a efectuat din preglaciar până astăzi. Linii isoclice ale spațiului dintre Nistru și Bug tind să arate treptele succesive pe cari le-a atins țărmlul Transnistriei în timpul cuaternarului.

Transnistria rămâne, ca și relieful din dreapta Nistrului pe care-l continuă, *țara clasică a formelor plane, a nivelelor etajate, a văilor calibrate, a țărmlului cu faleză, a limanelor și a perisipurilor.*

CAPITOLUL V

C L I M A

1) Generalități.

Așezată între 28° și 32° long. E, Transnistria este cuprinsă în întregime în domeniul climatului continental european. Așezată în partea cea mai de răsărit și de nord în comparație cu centrul României, gradul de continentalitate în climatul Transnistriei e mai accentuat decât în restul țării. În aceeași măsură însă Transnistria reprezentând colțul sud-vestic al fostei Rusii, climatul ei este mai dulce decât al acestei țări.

Posiția geografică a Transnistriei justifică și climatul de tranziție al ei, în ceiace privește rigorile climatului continental față de axa București-Chiev. Comparându-l cu regiunile climatice ale României, climatul Transnistriei poate fi numit *climat pontic*, analog climatului de pe întregul litoral românesc, din câmpia de est și din Bugeac (cf. E. Otetelișanu). Dat fiind faptul că cea mai mare parte a regiunii dela est de Nistru este o stepă, sporită prin intensele despăduriri din nord, putem preciza climatul ei denumindu-l *climat continental pontic de stepa.*

Caracteristicile unui atare climat sunt următoarele: contraste mari de temperatură între anotimpurile extreme, vânturi dominante de E și NE și precipitațiuni în general sărace.

Așezarea geografică explică aspectele generale ale climatului unei regiuni. *Relieful* îi dă caracteristicile de amănunt. Cum relieful Transnistriei este foarte uniform, el înălțându-se pe nesimțite în direcția amunte a râurilor, nuanțarea climei după relief, în Transnistria, n'are aplicațiuni practice.

2) Temperatura.

Ca și în restul României și în Transnistria variațiile climatice în genere, deci și ca temperatură, se înregistrează dela SV spre NE. Regiunea cu cea mai redusă nuanță de continentalism este regiunea Odesa—limanul Nistrului.

Iarna se înscrie în toată Transnistria cu temperaturi negative. Gerurile și viscolele sunt fenomene familiare pentru iarnă. Sunt zile când termometrul poate înregistra 25° , -30° și chiar -35° , ca în iarnă 1941/1942 excepțional de geroasă și de abcdentă în zăpezi. Temperatura minimă înregistrată la Odesa a fost de $-28^{\circ},2$. La Chișinău s'a înregistrat $-29^{\circ}1\text{ș}$. Cea mai ridicată temperatură de iarnă se întâlnește numai în lungul unei simple fâșii de litoral. Temperatura medie a lunii Ianuarie este de -1° . De asemeni numai regiunea Odesa — limanul Nistrului are cele mai puține zile de îngheț: 60 la rumăr fig. 8).

Diagonal prin Transnistria, pe linia Nicolaev Râmnița—Soroca—Bar, aleargă isoterma de Ianuarie de -2° . Spre Bug sunt temperaturi mai scoborite decât spre Nistru.

Numărul zilelor de îngheț se orientează după temperatură: spre Bug sunt peste 70 zile de îngheț; spre Nistru, mai puțin de 70 zile de îngheț. *Iarna coboară dela NE spre SV*. Primele zile de îngheț în Transnistria încep astfel: *la Odesa* pe la mijlocul lui Decembrie; *la Râmnița* înghetul se pornește cam cu o lună mai de vreme. Iarna

se retrage dela SV către NE. Ultimele zile de îngheț le suferă Odesa pe la sfârșitul lui Februarie; la Râmnița, zilele de îngheț dispar cu desăvârșire cu încă o lună mai târziu.

Numărul zilelor din an cu solul acoperit de zăpadă scade și el dela sud la nord. Pe câmpia litorală, zăpada durează mai puțin de 40 zile anual. În nordul Transnistriei zăpada se menține mai mult de 2 luni.

Vara, ca cel de al doilea anotimp extrem, este destul de fierbinte. Primăvara, temperatura se urcă brusc, pro-

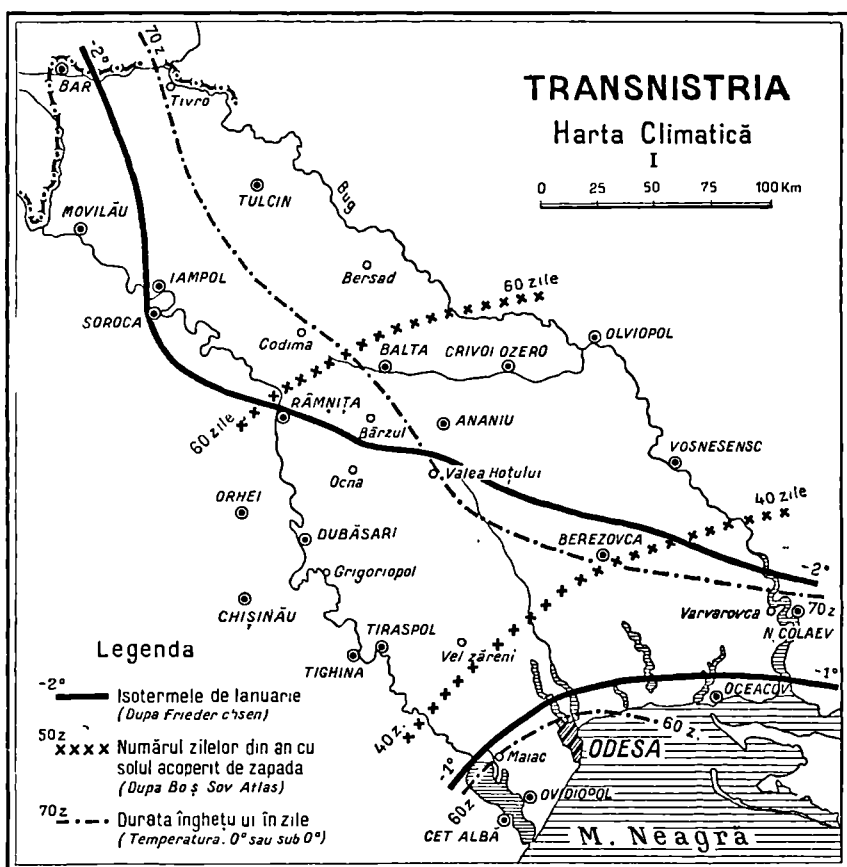

Fig. 8. — După Bolșoi Sov. Atlas. Mira, Nr. 106—111.

vocând grăbita topire a zăpezilor. Pantele puțin înclinate îmbibă pământul cu apă în așa măsură încât se formează noroaie groase și adânci cari fac o bună bucată de

vreme toate drumurile absolut impracticabile ;este faimoasa *rasputița* a Rușilor.

Aproape în măsura în care temperaturile de iarnă sporesc dela SV spre NE. căldurile de vară scad în aceeaș direcție. Câmpia litorală este acoperită de isoterma de Iulie de 23°. In regiunea Odesa—limanul Nistrului durata verii este de 80 zile.

Celelalte isoterme de Iulie se succed astfel: isoterma de 22° urmează linia Tiraspol—Vosnesensc și isoterma de 21°, linia Camenca Peșteana. Durata verii scade și ea în aceeaș direcție. La Tiraspol, vara călduroasă durează 70 zile; la Dubăsari numai 60 zile, iar de aci în spre nord, din ce în ce mai puțin. Ca și la durata iernii, și durata verii e distanțată cu o lună la început și cu altă lună la sfârșit, între nordul și sudul Transnistriei. Astfel, bunăoară la Tulcin, temperaturi superioare lui 20° nu aflăm decât între 11 și 21 Iulie, pe câtă vreme la Odesa, între 28 Iunie și 21 August.

Intre mersul isotermelor de iarnă și de vară se constată o anomalie. Direcția unora față de a celorlalte este aproape perpendiculară. Anormală este direcția isotermelor de iarnă, orientate aproape N-S (ex.: isoterma de -2°) foarte bun indiciu că răcirea continentului— în speță a centrului Rusiei — este așa de puternică încât răstoarnă orientarea normală V-E, a isotermelor.

Gradul de continentalitate nu trebuie judecat numai după amplitudinea termică, ci și după valoarea fiecăreia dintre temperaturile extreme. Ex.:

	Januarie	Iulie	Media anuală	Amplitudinea
București	-3°,1	22°,7	9°,8	25°,8
Odesa	-3°	22°,6	9°,8	25°,3
Chiev	-6°,2	19°,2	6°,6	25°,4 1)

Din exemplele de mai sus tragem următoarele concluzii:

1). Chișinăul, care e mai departe de mare decât Odesa, are un regim cu mult mai aspru: vara 21°,4, iarna -3°, 9; temperatura medie anuală e cu un grad mai jos decât a Odesei (9°, 8), în schimb amplitudinea termică este aproape identică (25°, 3), indiciu că marea nu înrăurește totuși prea mult asupra reducerii diferențelor între extreme.

1. *Temperatura scade dela SV spre NE: București 9°,8 medie anuală, Chiev 6°,6.*

2. *Între București, așezat în mijlocul unei câmpii și Odesa, așezată pe malul mării, se observă că marea joacă totuși chiar cât de puțin rolul de domolitor al extremelor de temperatură. Deși față de București, Odesa este situată spre NE, deci într'un domeniu mai continental decât Bucureștii, totuși iarna Odesei este ceva mai dulce decât la București, iar vara ceva mai puțin fierbinte ¹⁾.*

3) Vânturile.

Datorită reliefului ei șters ca variații de nivel și poziției ei înaintate spre răsărit, Transnistria ni se înfățișează ca un ținut bântuit de multe vânturi, cari suflă din direcții diferite în tot timpul anului. Cu cât ne deplasăm în Transnistria dela nord spre sud, cu atât intensitatea acestor vânturi crește, pentru a culmina în regiunea litorală. De aici și terminologia populară a vânturilor, atât de bogată.

Fiecare punct cardinal se caracterizează prin vânturile sale. Ca și în stepele din dreapta Nistrului, vânturile dominante sunt cele de nord și est.

Cel mai frecvent vânt al Transnistriei — ca vânt de nord — este vântul *Sever* și un altul *Horișniac*. Acesta din urmă, când bate iarna, aduce ger uscat care provoacă degerarea copacilor, fiind foarte stricător pentru agricultură.

Al doilea vânt important al Transnistriei este vântul de răsărit, crivățul nostru: *Vostoc*; acesta când suflă primăvara și toamna se numește *Kimbur*; atunci e călduț și umed.

Vânturile de vest și sud suflă mai rar și sunt mult mai puțin însemnate. Corespunzător austrului nostru este vântul *Zapad*. El aduce de obicei ploaie. Oamenii de pe malul Nistrului l-au botezat *Moldauca*, pentru că vine din Moldova. Acesta e un vânt priincios pescarilor, căci grămădește mult pește în limanul Nistrului.

1). cf. hărțile climatice din Bolșoi Sovetskii Atlas Mira, nr. 106-114.

Vânturi directe de miază zi nu există, dar sunt mai multe vânturi cari vin din sectorul sudic; unul este *Sirochi*, dela SE; este un fel de crivăţ de vară care suflă din largul mării. In sfârşit este *Nizouca*, vânt de SV — mult mai obişnuit decât precedentul.

Din această bogată nomenclatură eolică, culeasă din gura localnicilor, reiese caracterul stepic şi de climat stepic al Transnistriei. Se constată aşa dar că şi sub raportul curenţilor de aer Transnistria se poate caracteriza. O provincie în care numai poporul deosebeşte atâtea vânturi, dintre cari noi n'am enumerat decât opt dintre ele, nu se poate considera altfel decât ca o regiune al cărei climat se explică în largă măsură tocmai prin vânturi. Intreaga viaţă a Transnistriei, plante, animale şi om, simte urmările multiplelor vânturi.

4) Precipitațiile.

Spațiul dela est de Siret primeşte în general ploi ori ninsori sub 500 mm anual, cu excepția nordului platformei podolice care este ceva mai umed. La regimul ploilor se evidențiază perfect caracterele de mare închisă ale mării Negre. *Influențele continentale exercitate asupra m. Negre sunt mult mai puternice decât influențele maritime asupra uscatului.* O primă consecință a acestui fapt este că în Transnistria, ca și în restul României, *cu cât te apropii de mare, cu atât cantitatea de precipitații scade în loc să crească.*

Cele mai multe ploi cad în nordul extrem al Transnistriei unde — la Bar — cad 550 mm ploaie anual. De aici spre sud, ploile scad: la Codima 500 mm, la Tiraspol 450 mm, la Berezovca 400 mm, pentru ca litoralul să primească pretutindeni sub 400 mm (fig. 9). In mod excepțional Odesa primeşte în medie 408 mm ploaie anual¹⁾.

Repartiția anuală a ploilor lasă să se înțeleagă mai bine regimul de continentalitate al climei. *Cele mai abundente precipitații cad vara*, mai cu seamă în luna Iunie și sub formă de averse. Ploile de vară deși abundente,

1). La Nicolaev nu cad decât 360 mm ploaie anual.

torențiale, totuși pământul nu poate suge prea multa umezeală, deoarece apele se scurg iute; pe de altă parte căldura puternică ușurează evaporajia. Șiroaiele de apă scurse repede peste niște roci friabile sapă râpe adânci, numite popular, în ucrainiană, *balca*.

Precipitațiile de iarnă sunt mai sărace și mai uniforme: cam 150 mm în toată Transnistria. În schimb înăl-

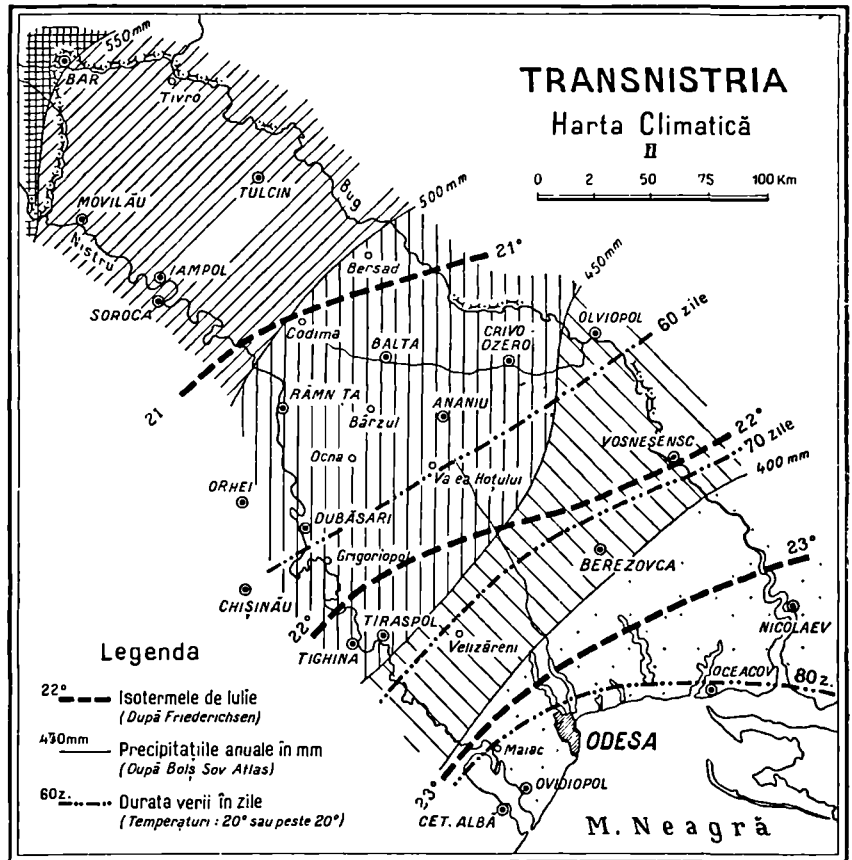

Fig. 9. — După Bolșoi Sov. Atlas Mira, Nr. 112 114.

țimea zăpezii e mai mare către nord, unde depășește în mijlociu 20 cm; chiar 40 cm. La Odesa și pe câmpia litorală, stratul de zăpadă care iarna acoperă pământul, nu atinge 10 cm grosime. Acțiunea regulatoare a mării se simte numai întru atât întru cât repartiția anuală a pre-

cipitațiilor, deși mai redusă este totuși mai uniformă în zona litorală decât la oarecare depărtare către nord.

Repartiția de iarnă și de vară a precipitațiilor este următoarea: în zona litorală 150 mm față de 250 mm.; în Transnistria de nord, 150 mm față de 400 mm. După cum luna Iunie este cea mai ploioasă, tot asemeni Ianuarie este luna cea mai săracă în precipitații.

După cum s'a specificat dela început, în Transnistria domnește un regim climatic continental moderat. În comparație cu restul Moldovei, Transnistria are o climă ceva mai aspră; cu excepția Crimeei însă, clima Transnistriei este mai dulce decât în tot restul spațiului Europei de răsărit. *În interiorul Transnistriei, gradul de continentalitate al climei se accentuează dela sud la nord și dela apus la răsărit, așa încât spre Nistru și spre liman e clima mai blândă decât spre Bug și mai ales spre Bugul superior.*

Vorbindu-se de clima Transnistriei, nu se poate afirma că ea ar avea un climat cu mult mai riguros decât al României din dreapta Nistrului; este doar o nuanță de continentalism ceva mai accentuat, rămânând însă totuși destul de moderat în comparație cu climatul Rusiei centrale și de est¹⁾.

CAPITOLUL VI

HIDROGRAFIE

Relieful și clima și în principal regimul ploilor justifică într'o largă măsură regimul apelor, deci hidrografia regiunii. Caracterizările generale hidrografice reies chiar de aci.

Relieful uniform și constant în predominarea anu-

1). Pentru a se înțelege mai bine blândețea climatului Transnistriei, comparativ cu clima Rusiei, dăm cu titlul de informație câteva date privitoare la climatul din regiunea Moscovei: media lunii Ianuarie — 1° (în Transnistria — 2°); media lunii Iulie 18° (în Transnistria 22°). Zăpada acoperă pământul—15 zile pe an (în Transnistria numai 5 zile). Gerul durează 5 luni (în Transnistria numai 3 luni). Râurile sunt înghețate tot 5 luni, pe când Bugul nu stă prins sub gheață decât 90 zile, iar Nistrul maximum 7 zile. În sfârșit, ca o evidență a continentalității este amplitudinea termică foarte pronunțată: 80° (în Transnistria doar 25°); ex.: Moscova — 42°,5 în Ianuarie și 37°,5 în Iulie.

mitor forme lasă a se înțelege de ce apele Transnistriei au în genere cursuri domoale. Climatul relativ arid explică debitul redus al acestor ape, cu excepția râurilor alimentate direct din munți (Nistrul) sau cari culeg mulți afluenți (Bugul). Stilul hidrografic deosebit la basinul Nistrului de basinul Bugului se explică prin istoria morfologică a regiunii. La capitolul de hidrografie, informațiile dobândite până aci referitor la râurile și limanele Transnistriei sunt complectate cu elemente strict hidrografice: lungime, pantă, debit etc., într'un cuvânt *regimul râului*. *Morfologia privește râul mai mult ca formă de teren: valea*, și-i explică evoluția prin prisma tectonice. *Hidrografia cercetează râul în deosebi prin însuși elementul său constitutiv: apa*, și-i explică regimul prin prisma climei și a reliefului.

Desimea rețelei hidrografice a Transnistriei este aproape nedesmințită funcție de regimul ploilor. Intrucât dela N la S cantitatea de precipitații scade, rețeaua apelor Transnistriei este din ce în ce mai rară spre sud.

Râurile au apoi un *regim torențial*: creșteri puternice de primăvară, la topirea zăpezilor; scăderi până aproape de secarea totală, în cursul verii; iar iarna sunt imobilizate prin îngheț. Caracterul torențial al râurilor este cu atât mai accentuat cu cât ne deplasăm spre sud și est, direcție în care gradul de continentalitate și în deosebi de ariditate al climei, crește. Un caracter de torențialitate mai redus îl au Nistrul și Bugul.

Față de proveniența apei care alimentează râurile, regimul acestora poate fi definit ca *regim pluvio-nival*.

În raport cu colectorul, apele Transnistriei se împart în trei bazine cari în ordinea importanței sunt: basinul Nistrului, basinul Bugului și basinul limanelor.

1) Basinul Nistrului.

Basinul Nistrului poartă numele arterei care drenează apele ce le culege. Basinul lui măsoară ca. 80.000 km². Lung de 1435 km, Nistrul are un basin asimetric și inegal ca întindere, după unitățile morfologice pe cari le străbate.

În *platforma podolică*, cumpăna din dreapta (Nis-

tru—Prut) este foarte apropiată de Nistru : 8—10 12 km. Cumpăna din stânga (Nistru—Bug) este mult mai departe: 100—140 km. Este lesne de înțeles importanța afluenților lui de pe stânga. Printre principalii afluenți ai Nistrului din această parte figurează *Zbruci* de 280 km lungime și *Seret* 230 km lungime. Acesta din urmă e un râu flotabil. În această regiune Nistrul formează canion. Afluenții Nistrului au și ei canioane a căror mărime e direct proporțională cu însemnătatea afluentului.

Albia Nistrului are o lățime de ca. 150—200 m și o adâncime de 3—4 m. Panta râului este foarte slabă: 0,2‰. Numai la pragurile dela Iampol panta e mai grăbită: 1‰. Iuțea apei e deasemeni mică: ca. 200—250 m³/sec. Există însă mari variații de debit, ca la orice râu cu regim torențial. În 1929 s'a înregistrat o creștere maximă de 6 m peste etiaj, la Otaci, în fața Movilăului. La Tighina, deși valea e cu mult mai largă, s'a observat totuși cea mai mare creștere peste etiaj, aproape 10 m. (9.80 m în 1932)¹⁾.

Pe măsură ce Nistrul se apropie de periferia platformei podolice și mai ales din dreptul Movilăului, cumpăna din dreapta începe să se depărteze de fluviu iar cea din stânga să se deplaseze spre el.

În *podîșul moldovenesc*, asimetria basinului e inversă decât în platforma podolică. Aici își face loc principalul afluent al Nistrului: *Răutul*. Tot aici Nistrul primește cei mai de seamă afluenți pe dreapta — *Bâcul* și *Botna*, pe stânga — *Iagorlâcul*, ultimul afluent cu canion și *Cuciurganul*, care și sfârșește valea într'un liman în lunca Nistrului. Debitul lui redus de apă, comparativ cu al Nistrului, a făcut ca numai limanul lui să se păstreze, în timp ce limanul Nistrului — colmatat — să se deplaseze cu peste 20 km spre sud.

Fluviul începe să-și lărgască albia și canionul. Panta se domolește de tot: 0,1‰. Dela Tiraspol în jos, Nistrul formează o luncă largă și inundabilă. Afluenții direcți ai m. Negre câștigă teren pe ambele laturi, așa că

1). cf. Anuarele Hidrografice, publicate de Ministerul Lucrărilor Publice.

dela Cioburciu în jos, basinul Nistrului se reduce la simplul canal cotit al fluviului. În această parte, fluviul străbate câmpia litorală.

Ultimii 40 km până la mare, Nistrul formează limanul homonim, lat de 6-9 km. Limanul e despărțit de mare printr'un perisip cu o portiță. În epoca formării limanelor, valea Nistrului avea liman cel puțin până la Tighina ¹⁾, pe distanță de peste 120 km. În urma colmatării, din vechiul liman nu s'a mai păstrat încă decât treimea inferioară; restul s'a transformat într'o lunca mlăștinoasă. De altfel vechiul liman pătrundea cu siguranță și pe gura Botnei, care astăzi se varsă în Nistru printr'un fel de deltă, întocmai cum pătrundea și pe Cuciurgan, cu deosebirea că Botna fiind așezată mai în amunte, limanul ei a dispărut ca atare cu desăvârșire, pe când al Cuciurganului fiind mai apropiat de mare, se păstrează încă. E caracteristică despletirea apelor în văi calibrate când râul curge pe fundul unui vechiu lac, liman sau estuar colmatat ²⁾.

Dela Hotin în jos, deci pe întreaga porțiune românească și pe mai bine de 800 km, Nistrul e un fluviu navigabil pentru vase de tonaj redus, cu un calaj de 1,30-1,70 m².

2) Basinul Bugului.

Basinul Bugului este al doilea basin important al Transnistriei. Ca debit și importanță Bugul e inferior Nistrului; ca întindere a basinului și lungime a afluenților îi este însă superior ³⁾. Este normal ca Bugul să fie mai sărac în ape decât Nistrul, întrucât atât el, cât și afluenții lui, isvorăsc din regiuni de podiș sau câmpie; în afară de asta, curgând mai la răsărit, e influențat și de un climat ceva mai arid. Totuși deficiențele de climat și de relief, sunt în parte compensate prin mărimea afluenților săi.

Două din cele trei secțiuni pe cari le-am deosebit la

1). cf. *T. Porucic*: op. cit. p. 15.

2). cf. despletirea brațului Chilia, între Ismail și Chilia Nouă (*G. Vâlsan*: op. cit.).

3). cf. *G. Pule*: *Unione sovietica russa*, p. 328 și *V. Mihăilescu*: *România*, p. 162.

Bug constituie însăși marginea răsăriteană a Transnistriei. La Movileanca, unde intră în Transnistria, Bugul sosește ca un râu mediocru, mai mic chiar decât afluenții Nistrului din regiunea Hotin-Movilău. Cu un pat de numai câțiva metri lățime, adânc de numai 50—60 cm, Bugul abia are un debit mijlociu de ca. 10 m³/sec. Numai dela Movileanca în jos, Bugul, cu o vale — până aci — mlăștinoasă, începe să se adâncească, să-și calibreze albia și, ca râu mai mare, să și-o lărgască până la 70—80 m. Adâncimea apei în albie întrece constant 1 m.; pe alocuri are chiar 3 m adâncime.

Ceiace-l deosebește frapant de Nistru, pe lângă absența canionului, este — dela Movileanca în jos — panta mai repede a talvegului, rămând totuși o pantă domoală în comparație cu apele carpatice. Inclinarea pantei este de 0,50‰, iar iuțea apei atinge în unele puncte 1m/sec.

Cea mai grăbită pantă pe întregul talveg al Bugului este porțiunea dintre Movileanca (confluența cu Rovul) și Giulinca (confluența cu Dohna). Atât mai sus, în regiunea Vinița, cât și în jos, până la Olviopol și chiar Vosnesenc, panta este cu mult mai slabă. În jos de Giulinca, înclinarea talvegului este de 0,3‰. În cursul superior, Bugul are o pantă excepțional de puțin înclinată: 0,1—0,2‰.

Grație bogațiilor afluenți ce-l alimentează, cu tot climatul din ce în ce mai secetos spre care curge, Bugul crește mult mai repede decât Nistrul, care rămâne — și ca debit, și ca lățime — aproape constant dela Hotin în jos. Iată sporirea Bugului ca lățime și adâncime a albiei, între Movileanca și Nicolaev:

Movileanca :	15—20 m. lățime ;	0,3—0,9 m. adâncime :
Savran :	60—90 „ „ :	1 — 3 „ „ ;
Olviopol :	150 „ „ :	2 — 4 „ „ ;
Vosnesenc :	350 „ „ :	3 — 5 „ „ ;
Covalevca :	850 „ „ :	3 — 6 „ „ ;
Nicolaev :	1300 „ „ :	peste 6 „ „ ;

De altfel dela Covalevca începe limanul-estuar al Bugului, în formă de pâlnie, lung de ca. 45 km. Pâlnia

3). Bugul transnistriam este Bugul meridional, căci mai există un Bug, afluent al Vistulei; acesta este Bugul occidental.

aceasta, cu multe cotituri, deși se gâtuiește din loc în loc, totuși până la contopirea cu limanul Niprului se lărgeste suficient ca să depășească chiar 5 km. în lățime.

În măsura apropierii de mare, panta și iuțeala apei se atenuiază. Numai la repezișuri, cum sunt cele dela Migia, râul atinge 2 m/sec. În liman, absența aproape totală a pantei face ca apele aproape să stagneze. Alături de multe diferențieri cari fac din Nistru și din Bug două personalități hidrografice aparte, se mai adaogă o diferențiere în plus: dezvoltarea laterală a basinului în raport cu talvegul. Ca la toate râurile de până aci, și Bugul are cumpenele asimetrice în comparație cu colectorul. La Bug însă, în mod constant, cumpăna stângă e mai depărtată de râu decât cumpăna lui dreaptă; de aici și afluenții de pe stânga sunt mai importanți. Pe când cumpăna Nistru-Bug e simetrică față de cele două râuri, fiind așezată la mijlocul distanței dintre Nistru și Bug, cumpăna Bug-Nipru e mult mai apropiată de Nipru.

Ca și la Nistru, în preajma mării cumpenele se apropie mult de Bug, prin dezvoltarea basinelor arterelor hidrografice ale câmpiei litorale.

Principalii afluenți ai Bugului până la Olviopol sunt niște râuri leneșe cari formează salbă de lacuri și au albiile mlăștinoase; sunt *Dohna* și *Savranca* pe dreapta, *Sob* — ceva mai răsărit pe stânga (fig. 10) ¹⁾.

În porțiunea Olviopol-Vosnesensc, Bugul apare ca un râu destul de important, cu vale încătușată și afluenți remarcabili. Atât la Olviopol, cât și la Vosnesensc sunt două noduri hidrografice: la Olviopol primește din dreapta pe *Codima*, iar pe stânga pe *Siniuha* cel mai important afluent al său în privința mărimii basinului; e lung de

1). La unii din afluenții Bugului din amunte de Savran se observă cursuri în baionetă; în unele cazuri, chiar și iazurile din lungul văii au această orientare. Ca și afluenții pe dreapta ai Prutului podolic și ai Nistrului podolic, și afluenții pe dreapta ai Bugului — tot în platforma podolică — înfățișează aceleași curiozități: *cursuri în baionetă*. Faptul că numai afluenții pe dreapta ai celor trei râuri principale pot fi caracterizați astfel, se explică prin raporturile de consecvență și subsecvență pe cari le au râurile secundare cu pachetul de strate în cădere ușoară spre SSE.

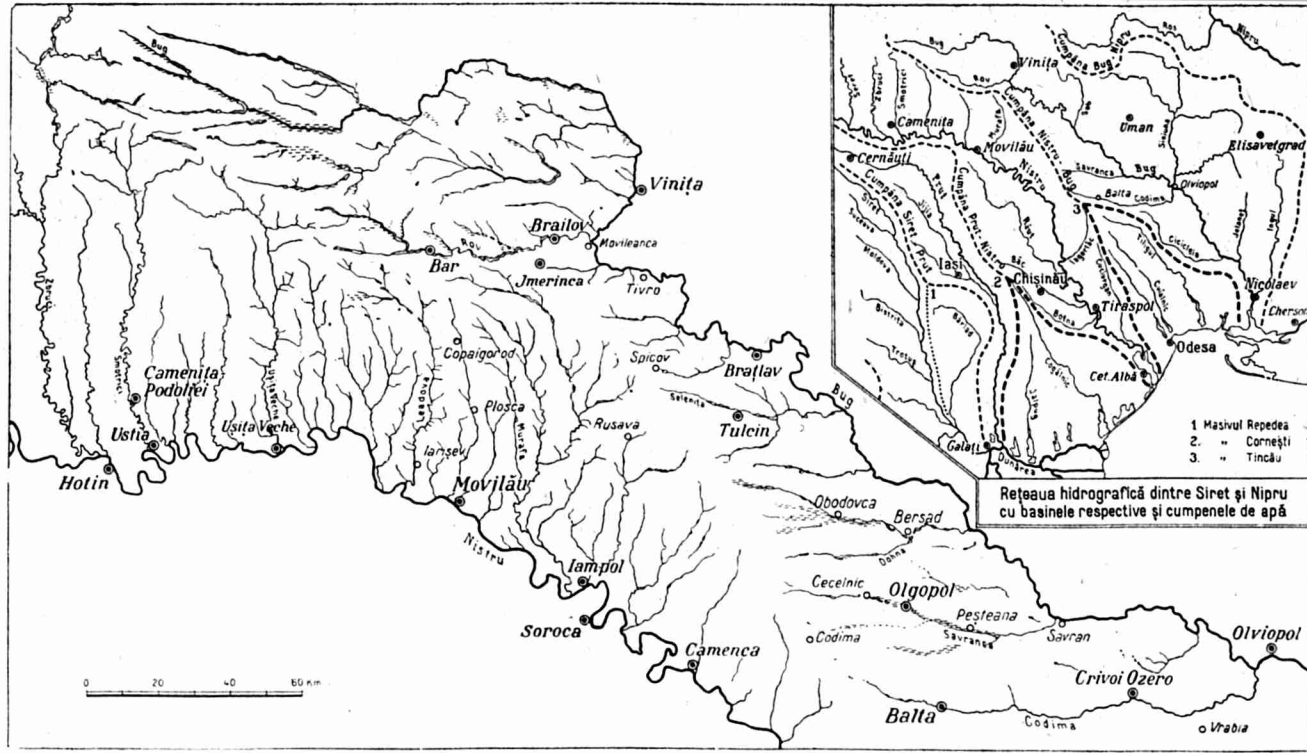

Fig. 10 — Rețeaua hidrografică a Transnistriei de nord.

peste 300 km. La Vosnesensc primește din dreapta pe *Certala* și din stânga Apa Moartă (Mertvovoda).

Dela Vosnesensc în jos, Bugul e un râu mare. Cei 140 km ce-i mai are de parcurs, constituie o convenabilă arteră navigabilă, însă ca și Nistrul, numai pentru vase de mic tonaj. Până la comunicația cu Nistrul, Bugul mai culege încă trei afluenți însemnați; din dreapta — *Cicicleia*, iar din stânga — *Elanețul* și *Ingul*. Acesta din urmă, deși ultimul ca confluență, este totuși primul afluent al Bugului în ordinea lungimei (350 km) și debitului. Estuarul abia început al Bugului, după confluența dela Nicolaev, se transformă într'un adevărat golf, care însă nu comunică direct cu marea, ci prin limanul Nistrului (fig. 11).

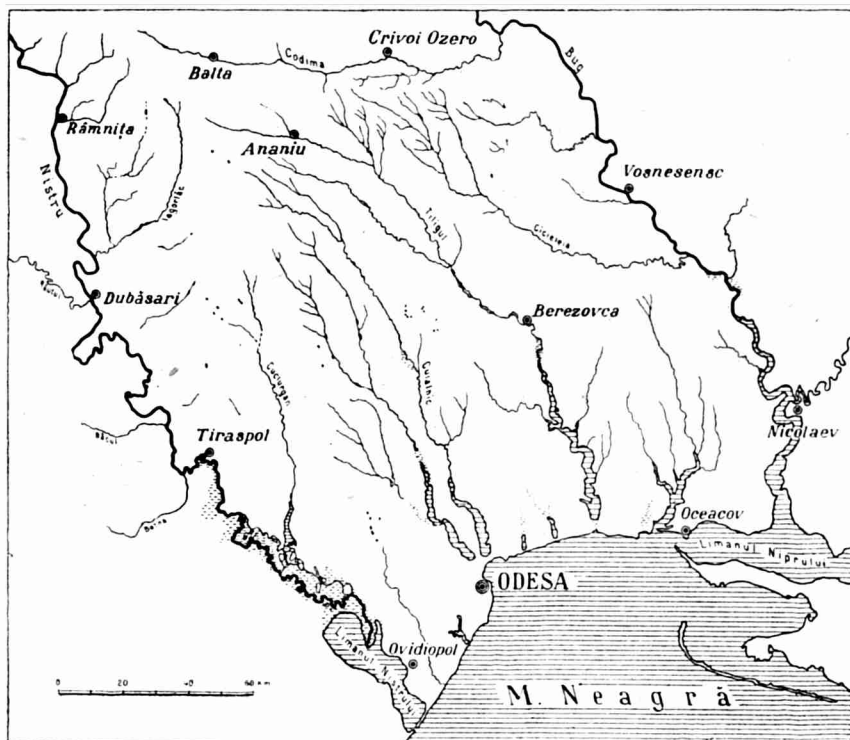

Fig. 11. — Rețeaua hidrografică a Transnistriei de sud.

Ca cel mai mare fluviu al Ucrainei, fluviul național ucrainian, *Nistrul* are și cel mai însemnat liman. Lung de

60 km., limanul Niprului este singurul liman din nordul m. Negre orientat E-V, ca de altfel întreg cursul inferior al fluviului. De o lărgime diferită, cu balonări și gâtuiuri, limanul acesta poate atinge și 15 km lățime, dar și numai 44 km ca la gura sa din fața Oceacovului, unde e prins între promontoriul dela Oceacov și vârful săgeții Chinburn. În mijlocul gurei sale se află o insuliță ce n'a reușit — ca la Nistru — din cauza debitului său mare să se desvolte și să formeze portițe. Orientarea vestică a Niprului, în aceiaș direcție cu vântul dominant (Crivățul) dă impuls nou curentului litoral al m. Negre și prilejeste dezvoltarea așa numitului „banc al Odesei”, care nu e altceva decât continuarea submarină a săgeții Chinburn.

3) Domeniul limanelor.

Prin golful Odesei se înțelege zona litorală a nordului mării Negre, dintre delta Dunării și vestul peninsulei Crimeia — capul Tarhan (la 60 km VNV de Eupatoria). *Golful Odesa* formează în apusul Crimeei echivalentul m. Azov. Nefiind închis ca marea Azov, ci în comunicație largă cu restul mării Negre, golful Odesa rămâne totuși partea cea mai puțin adâncă a m. Negre propriu zise. Limita sudică a golfului ar fi isobata de 50 m, ceiace înseamnă că adâncimile maxime nu depășesc — 50 m. Fundul golfului Odesa are un relief agitat. Pe el se ghicesc văile submarine ale fluviilor importante pe cari marea le primește în această parte și tot depe el se ridică unica insulă a m. Negre — insula Șerpilor, o aşchie paleozoică de pământ dobrogean.

Prezența recentă a mării pe meleagurile golfului Odesa se explică printr'o acțiune de ingresiune marină. Acest fapt explică la rândul-i caracteristica țărmlui din golful Odesei: un țărnm cu faleză și limane. Schimbarea raporturilor dintre uscat și apă prin probabila afundare înceată a uscatului, concomitent cu înălțarea ușoară a nivelului mării, a sporit puterea de abraziune a valurilor cari au creiat faleza și a inundat gurile tuturor râurilor indiferent de importanța lor, guri și văi cari ulterior au evoluat în limane.

Accepțiunea clasică a limanelor așa cum a dat-o N. Socolov este următoarea: limanele sunt lacuri puțin adânci și de formă alungită, cari ocupă o porțiune din cursul inferior al râurilor, în preajma vărsării lor în mare și despărțite total sau parțial de mare. Ca observație generală se admite că cu cât un liman este alimentat de un râu mai mare, cu atât comunicația lui cu marea se menține mai ușor, dar și colmatarea în partea superioară a limanului este mai activă. Invers: cu cât un liman este alimentat de un râu mai mic, cu atât obturarea lui este mai completă, dar și colmatarea lui mai înceată.

Ex. *Dunărea*, cel mai de seamă fluviu, și-a desființat cu desăvârșire fostul ei golf și apoi liman, transformând fundul colmatat al acestuia într'o deltă. Vechiul liman al Dunării pătrundea mai multe sute de kilometri în sus pe valea Dunării, invadând și văile afluenților săi.

Niprul, al doilea ca importanță, și-a scurtat mult limanul care inițial urca până aproape de pragurile Niprului. Astăzi Niprul formează o mică deltă la vărsarea în liman. Comunicația limanului cu marea este largă întrucât fluviul dispune de suficiente ape ca să evacueze tot materialul pe care curentul litoral încearcă să i-l așeze la gură. Orientarea favorabilă a Niprului înlesnește orânduirea acestui material în bancul Odesei, deasupra căruia nu rămâne decât o pojghiță de 5 m grosime de apă, la o depărtare de 5-6 km de țarm. Intre banc și țarm marea este adâncă de 10-15 m.

Nistrul, al treilea fluviu ca mărime, așezat perpendicular pe țarm, și-a redus până astăzi limanul la aproape o treime din ceiace fusese odinioară. La Nistru, curentul litoral a reușit să creeze un perisip în care fluviul și-a putut menține porțiță; cea de a doua porțiță s'a astupat în 1938, transformând insula Carolina într'o peninsulă a malului stâng. Cordonul litoral care la Nistru a evoluat până la faza de perisip, la Nipru—pentru motivele arătate — a rămas într'o fază mai începătoare, în faza de prag (perisip ce n'a atins încă oglinda apei).

Vine la rând *Cogâlnicul* care numai cu greu a putut

păstra la limanul său, Sasic, o porțiță mereu amenințată de a fi închisă. Este apoi *Tiligul*, despărțit cu totul de mare, dar fâșia despărțitoare păstrându-și caractere amfibii. Ajungem în sfârșit la *Cuidălnic*, care pe lângă că are limanul separat complet de mare dar și fâșia amfibie separatoare s'a uscat de tot.

Se poate recunoaște așa dar ca lege că gradul de evoluție al unui liman este funcție directă de importanța râului pe care un liman îl primește. Odată un liman despărțit de mare evoluiază în mod cu totul diferit de un liman ce se mai leagă încă de mare.

Noi considerăm toate limanele dintre delta Dunării și vărsarea Niprului ca *limane fluviatile*, pentru că fiecare liman în parte este așezat în prelungirea unui râu, indiferent de importanța acestuia. Nu recunoaștem ca *liman maritim* decât acele limane orientate, nu în lungul unui râu ca la limanele fluvatile, ci în lungul țărmului mării; de aceia limanele maritime le mai putem numi și *lagune*¹⁾. Ex.: limanul sau laguna Șabalat-Budacu.

Limanele fluviatile sau limanele propriu zise sunt de două feluri: *limane deschise* și *limane închise*. Toate fiind fluviatile, toate au avut inițial apă dulce. Cum la un liman ce comunică cu marea, râul ce-l drenează nu mai are putere să curgă, apa mării pătrunde în liman, sărându-i apa. Când râul are debit suficient — și numai așa își poate menține limanul în comunicație cu marea atunci reușește să îndulcească apa limanului. Un exemplu ni-l dă limanul Nistrului; în partea opusă mării are apă dulce, iar în partea din spre mare, are o apă ușor sărată. Acelaș caz la limanul Niprului. Comparând densitatea apei mării cu apa îndulcită a acestor două limane, găsim următoarele cifre: m. Neagră—densitate 1.013, limanul Nistrului — densitate 1,006, limanul Niprului, cu apă fluvială mai bogată, — densitate 1,005²⁾.

Cu totul altfel se presintă apa unui liman închis.

1). Limanele nu trebuiesc clasificate după gradul de salinitate al apei. Acesta e un corolar al evoluției limanului, ci trebuiesc clasificate după modul lor de formare, deci după origine.

2). cf *T. Porucic*: op. cit. p. 35.

Aceasta e o apă intens sărată. Mai ales când limanul se găsește într'un climat de stepă ca limanele din Bugeac și Iedisan apa devine chiar *suprasărată*, deci cu o salinitate superioară celeia a mării. Datorită climatului arid, deci puternicei evaporații, limanul închis — cu vremea — își scoboară nivelul mai jos decât nivelul mării, întru cât debitul de apă fluvială ce-l primește un liman închis este de obicei insuficient (în caz contrar limanul ar fi reușit să se salveze, adică să rămână deschis).

La limanele închise, pe lângă colmatare, evaporația contribuie și ea la mișorarea limanului. Colmatarea prin climatul arid este mult ușurată și prin nisipul spulberat de vânt și aruncat de el în apa limanului. Așa dar între *caracterele unui liman închis* trebuesc trecute în prima linie următoarele două: *apa lui e mai sărată decât a mării și nivelul lui e mai scoborît decât al mării*. Un exemplu de liman suprasărat avem în Bugeac, limanul Alibei. Ca limane suprasărate și cu nivelul mai scoborît decât zero marin cităm limanele *Hagibei* și *Cuialnic*, cu ca. 5 m sub nivelul mării¹⁾. Cât privește câtimea de săruri a apelor lor, aceasta este următoarea: apa limanului Hagibei — densitatea 1,084, cu 116 gr. săruri la litru; apa limanului Cuialnic — densitatea 1,102, cu 130 gr. săruri la litru. În comparație cu ele, apa mării Negre are densitatea 1,013, cu numai 18 gr. săruri la litru²⁾. Grație bogăției lor în săruri, multe din limanele sărate ale Iedisanului depun pe maluri de jur împrejur, în timpul verii, o cunună de eflorescențe saline. În această categorie intră limanul Tiligul, Berezan etc. Altele se usucă complet lăsând pe fundul lor un strat de săruri amare de magneziu. Ex.: limanul Hagealâc, Tuzla etc.

Relativ la colmatarea limanelor, din cercetările întreprinse asupra limanului Cuialnic s'a constatat că anual se depune în mijlociu un strat de mâl în grosime de 1 cm. Se poate deduce în chipul acesta după câți ani — față de condițiile actuale — se va produce colmatarea

1). idem: op. cit. p. 22.

2). ibidem, p. 56.

completă a limanului. Pentru limanul Cuialnic se mai admit încă vreo 150 ani de existență. Față de grosimea stratului de mâl din perisip se poate judeca epoca în care s'a produs închiderea limanului. Tot la Cuialnic se crede că despărțirea lui de mare s'a produs acum vreo 600 ani. La Tiligul, probabil numai cu 100 ani în urmă. ¹⁾

Limanele, aceste întinderi relativ restrânse de apă, puțin adânci și sub influența unui climat bogat în contraste, mai ales când sunt și limane închise, suferă de la an la an mari variații în dimensiuni, în toate sensurile (în suprafață și în adânc). Ca încheiere dăm lista limanelor dintre Nistru și Bug, cu diferitele lor dimensiuni și însușiri.

	lungime	lărgim. minimă	lărgime maximă	adâncime medie	adâncime maximă	Densitatea apei	Concentr. în săruri ‰	Diverse
1. Lim. Nistrului	43 km.	4 km	15 km	0,5-2,5m	3,5 m	1,006	10‰	—
2.. „ Baraboi	9 „	1 „	1 „	—	—	—	—	vare se usucă
3 „ Uscat	10 „	—	1 „	—	6 m	1,013	20‰	—
4. „ Hagibei	34 „	—	2 „	1—5m	10 „	1,034	50‰	—
5. „ Cuialnic	30 „	—	2 „	1—3 „	3 „	1,048	70‰	—
6. „ Buialăc	4 „	—	1 „	—	—	—	—	{ vare se usucă și depun săruri
7. „ Hagealăc	7 „	—	1 „	—	—	—	—	
8. „ Tiligul	55 „	2km	3 „	8m	19 m	1,003	0,50‰	—
9. „ Tuzla	7 „	—	1 „	—	—	—	—	vare se usucă
10. „ Berezan	28 „	1km	2 „	—	—	—	—	vare formează efierescențe saline
11. „ Bugului	45 „	2 „	4 „	—	—	—	—	apă dulce
12. „ Niprului	61 „	4 „	71 „	—	9 m	—	—	— 2

Din acest tablou se desprind câteva fapte:

1. *Cel mai mare liman este un liman deschis, al celui mai mare fluviu: limanul Niprului.*

2. *Cel mai adânc liman este limanul Tiligului, a cărui apă dulce se explică prin timpul scurt scurs dela închiderea limanului.*

3. *Cel mai sărat liman este limanul Tiligului, care se crede a fi primul despărțit de mare din toată seria de limane.*

4. *Limanele Niprului și Nistrului sunt asemănătoare; diferă numai ca dimensiuni și orientare. Comună a*

1). *T. Porucic*: op. cit. p. 13-15.

2). *ibidem*: pp. 17 și 69.

cu marea se face proporțional cu cantitatea de apă primită.

5. Ca formă, foarte asemănătoare sunt limanele Bugului și Tiligului: ambele la fel de cotite și cu gâturi din loc în loc.

6. *Limane gemene sunt Hagibei și Cuialnic* în privința dimensiunilor și salinității.

7. Alte limane gemene sunt Buialâc și Hagealâc. amândouă pe cale de dispariție.

8. *Ca liman complet colmatat este Tuzla.*

Cele expuse până aci ne permit să încheiem acest capitol cu cuvintele cu cari l-am început: *relieful și clima justifică într'o largă măsură regimul apelor*, deci hidrografia Transnistriei.

CAPITOLUL VII

VEGETAȚIA

1) Generalități.

Relieful, clima și apele îngăduie adăogarea unui nou aspect la cunoașterea chorografică a Transnistriei: *vegetația* ¹⁾). Relieful mediocru — între 30 m și 300 m alt., *clima* cu proprietăți continentale și *apele* destul de rare și de sărace ca debit, contribuie la marea dezvoltare a stepii, mult în afara câmpiei litorale. Deci dela început se evidențiază stepa ca formațiune biogeografică tipică în vegetația Transnistriei.

Ariditatea mai accentuată a climatului Transnistriei face ca zona stepelor să aibe o mult mai mare importanță în stânga decât în dreapta Nistrului. Dacă în Moldova veche se poate vorbi de o stepă a Bugeacului — podișul moldovenesc trecând imediat în zona codrului, în Moldova nouă, adică în Transnistria, stepa Iedisianului se prelungește și dincolo de limitele câmpiei, cu aceleași caractere stepice. In categoria stepelor din România ve-

1). In acest capitol ne referim numai la vegetația spontană nu și la plantele de cultură.

che: Bărăganul, Bugeacul, intră și stepa Transnistriei. Datorită unei oarecari desimi de populație, stepele acestea au intrat în aria unei populațiuni agricole, spre deosebire de stepele caspice, păstrate cu cel mai pur caracter pastoral nealterat. De aici și diferențierea cu totul generală a celor două tipuri de stepe: un tip de *stepă cultivabilă*¹⁾, cu viață agricolă-sedentară și un tip de *stepă aridă*, cu viață pastorală nomadă; de o parte stepele României și Ucrainei, de alta stepele dela Caspica. În ultimă esență, tot deosebirile în gradul de ariditate al climatului a provocat diferențierea stepelor în categoriile arătate mai sus. Tot climatul este și cel care a permis creierea unei cât de modeste densități de populație care a dus „la substituirea printr’o viață sedentară a vieții nomade de altă dată”²⁾. Bărăganele cu ierburi, acele „câmpuri sălbatece” = dikoe pole, ale Rușilor, au dispărut. Odată cu sosirea agriculturii, flora spontană a stepei a fost îndepărtată. Accentuarea aridității climei din Bărăgan până în Iedisan explică de ce întâi a fost cucerit de agricultură Bărăganul și ulterior Iedisanul, și mai explică de ce proprietățile stepice, în parte conservate la Iedisan, au dispărut cu desăvârșire din Bărăgan.

Prezența și menținerea pădurii către partea de nord a Transnistriei face ca dintr’o clasificare a marilor unități de peisagiu din această parte a Europei, Transnistria — ca mai toată Ucraina de altfel — să fie definită ca „Gebiet der osteuropäischen Parklandschaft und Wiesensteppe”, spre deosebire de un „Mischwaldgebiet” la NV și o „Salzsteppe” la SE³⁾.

Dacă suprapunem o hartă a vegetației pe una a reliefului și pe una a ploilor, găsim între ele asemănări foarte mari. Iată-le:

1. Cantitatea de precipitații în Transnistria scade dela NV-SE; cele mai puține precipitații cad pe țărmul mării și la limanul Bugului (regiunea Nicolaev-Oceacov).

1). cf. G. Pullé: op. cit., harta dela p. 371.

2). E. de Martonne: op. cit. p. 154.

3). H. Lautensach: op. cit. p. 418.

Aceiaș e și direcția în care formele de stepă sunt mai pronunțate. Este un exemplu elocvent că vegetația este un corolar al precipitațiilor cari o influențează mult mai considerabil decât relieful.

2. Transnistria fiind un teritoriu mărginit de două fluvii, relieful ei se înfățișează asemenea unui acoperiș de casă, cu o coamă la mijloc și două plase. În mod schematic, isohipsele se retrag pe margini (la Nistru și la Bug) și se boltesc la centru.

Ținând seama de aceste două condiții de climă și relief, zonele de vegetație se dezvoltă în consecință: întreaga Transnistrie de sud, dela o linie aproximativă Râmnița-Ananiu-Olviopol, intră în domeniul stepei; *cu cât suntem mai la sud și mai la SE, cu atât stepa este mai accentuată*. Transnistria de nord, dincolo de linia amintită, e coprinsă în domeniul pădurii. Trecerea se face gradat printr'o fâșie de silvo-stepă (fig. 12).

Dispoziția reliefului explică de ce stepele înaintază către nord mai mult în lungul Nistrului și Bugului, iar pădurea coboară către sud mai mult de cumpăna de ape dintre cele două fluvii; este cea mai bună dovadă că relieful influențează vegetația mai mult decât rețeaua hidrografică.

2) Zona stepelor.

Paralelismul dintre gradul de continentalitate al climatului și dezvoltarea stepei face ca în Europa stepele cele mai mari să fie în partea ei de răsărit. De aceia țara cu cele mai vaste întinderi de stepă a fost în toate timpurile Rusia. Pentru acest motiv, nicăeri ca în Rusia n'au fost diferențiate mai multe zone de stepă, după plantele ierboase dominante. În genere, zonele de vegetație ale Transnistriei sunt în prelungirea celor din Moldova, cu deosebirea că zona stepelor este în Transnistria mult mai lată ca în Moldova. Zonele de vegetație ale Transnistriei se continuă și la est de Bug, dar aci zona stepelor se lățește considerabil, în paguba pădurii.

După o hartă sovietică a zonelor de vegetație, sepa-

răm dela sud la nord următoarele tipuri de stepă în Transnistria: *stepa cu colilie* și *stepa cu ierburi* ¹⁾.

a) *Stepa cu colilie* (*Stipa pennata*). Acest tip de stepă are două varietăți: una sudică: *stepa cu negară* (*Stipa capillata*) și alta nordică: *stepa cu pelin* (*Artemisietum*).

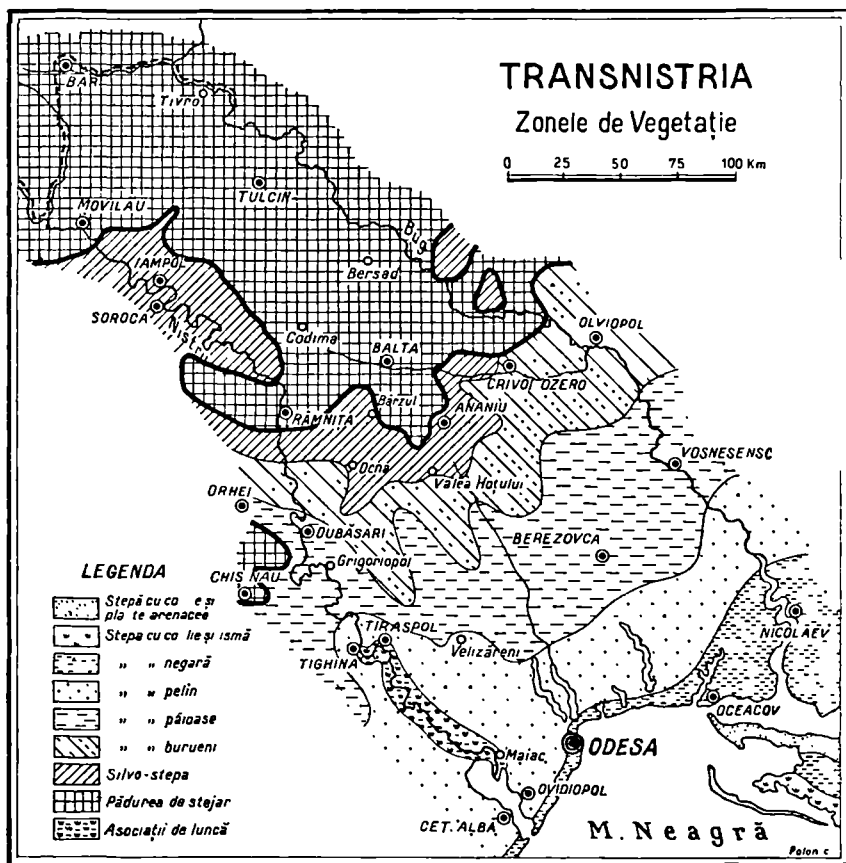

Fig. 12.—După Bolșoi Sov. Atlas Mira nr. 123-124. La vest de Nistru, după harta vegetației din Atlasul României, foaia nr. 3.

Stepa cu negară ocupă o șuviță în lungul mării până la limanul Berezan și toată regiunea dintre țărmul mării, limanul Berezan și limanul Bugului până la nord de Nicolaev.

1). cf. Bolșoi Sovetskiĭ Atlas Mira, nr. 123-124.

Stepa cu pelin continuă stepa cu negară. Cu excepția luncii Nistrului, acest tip de stepă ocupă tot spațiul dintre Nistru și Bug până la o linie în nord, care trece prin preajma următoarelor localități: N. Tiraspol—Velizăreni—confluența Bugului cu Cicicleia. Stepa cu pelin ocupă în special zona limanelor.

b) *Stepa cu ierburi*. Are și ea două varietăți: una sudică: *stepa cu păioase* (*Siccipratum graminosum*) și alta nordică: *stepa cu burueni* (*Siccipratum altiherbosum*).

Stepa cu păioase (graminee) urcă pe valea Nistrului până în amunte de Dubăsari. Descrie apoi un contur foarte sinuos, retrăgându-se pe interfluvii și înaintând mult pe văi; așa face pe valea Cuciurgan, pe Cuialnic pe Cicicleia. Acest contur evidențiază gradul de dependență dintre vegetație și relief.

Stepa cu burueni ocupă un spațiu mai restrâns. Urcă și ea pe văi: pe Nistru și Iagorlâc; se retrage de pe podișul din stânga Iagorlâcului, trece pe la Valea Hoșului și se lățește spre răsărit în paguba zonei de vegetație imediat următoare. După cum Vosnesensc este în mijlocul stepei cu păioase, tot asemenea Olviopol este în mijlocul stepei cu burueni.

3) Zona stejarului.

Pe lângă nenumăratele deosebiri semnalate între Transnistria de sud și cea de nord se adaugă și la vegetație una: Transnistria de nord este domeniul pădurii, după cum Transnistria de sud este al stepei. După o subțire fâșie de silvo-stepă, deci de stepă cu pâlcuri de copaci, se intră direct în zona pădurii. Consecventă celorlalte limite ale zonelor de stepă, limita meridională a pădurii descrie aceleași sinuoziități. După autorii ruși, singurul tip de pădure din Transnistria este pădurea cu stejar predominant și amestec de carpen. Zona pădurii de stejar începe dela sud de Râmnița. Se retrage pe valea Iagorlâcului și a Codimei; ocupă tot podișul dela întreita cumpănă (Nistru-mare-Bug), făcând un ocol între Bârzul, Novoselchi și Vâzdauca; alunecă apoi

pe culmea din sudul Bugului, pe care-l tae la jumătatea distanței dintre Savran și Olviopol.

În dreapta Nistrului, pădurea coboară pe dealurile înalte mult mai spre sud, cam până la latitudinea Tighinei, ceiace ar corespunde — ca latitudine — în stepa Nistrului cu stepa de păioase. Demn de semnalat un fapt: în Transnistria nu se găsește fag, nici chiar în nord.

Cele mai dezvoltate masive păduroase ale Transnistriei se găsesc pe povârnișul din spre Bug, în zona mărginită de următoarele linii: la vest — cumpăna apelor Nistru-Bug între Vapnearca și Lăpușna; la nord — valea Selenița; la sud o linie între Budăi și Ustia, iar la est — Bugul.

4) Zona silvo-stepei.

Trecerea dela stepă la pădure se face în centrul Transnistriei printr'o zonă subțire de silvo-stepă (antestepă) sau după expresia rusească: *stepă cu copaci*. Valea superioară a Iagorlâcului, cununa de dealuri dintre Valea Hoțului și Ananiu, fac parte din silvo-stepă. Ea se subțiază spre răsărit și dispăre, așa că dela Crivoe Ozero înainte stepa cu burueni se atinge direct cu pădurea de stejar.

După cum s'a arătat, pădurea coboară pe dealurile înalte dintre Nistru și Bug până mai jos de 48° lat. N. La Nistru și la Bug este flancată de prelungirile nordice ale silvo-stepei. Valea Nistrului între Rașcu și Movilău e cuprinsă într'o zonă de antestepă, care represintă periferia orientală a stepei Bălților. Pe malul stâng al Bugului, câteva insule de silvo-stepă găuresc pădurea la nord de Savrani și în avale de Giulinca. Fâșiile de silvo-stepă se continuă apoi prin stânga Bugului până la izvoarele lui. Astfel pădurea de stejar dintre Nistru și Bug apare și mai clar ca o peninsulă de vegetație arborescentă, izolată pe margini prin fâșii de antestepă.

5) Zona luncilor.

Singura luncă din Transnistria cu vegetație corespunzătoare este lunca Nistrului, între liman și Tiraspol.

Luncile celorlalte râuri au prea puțină apă ca să înlesnească apariția asociațiilor de luncă, așa că rămân sub domnia stepei. Malurile limanelor, din cauza apei sărate a acestora, nu dau decât cel mult asociații locale de sărături. În sfârșit, puținele colțuri cu nisipuri de plaje formează alte asociații — tot locale — de plante silicicole.

Lunca lată, umedă și bogată a Nistrului dela Tiraspol în jos, prin vegetația ei luxuriantă, se înfățișează ca un bulevard de verdeață care desparte stepa Bugeacului de a Iedisăului. Arșița verilor care usucă ierburile stepei nu poate altera câtuși de puțin verdele luncii Nistrului, oricât de secetoasă ar fi vara. Adevăratele păduri galerii din lunca Nistrului constituie o încântare pentru drumetelul care vine din spre Prut ori dinspre Bug și n'a călcat decât ierburile stepei nesfârșite ori sărăturile limanelor. Revărsările anuale ale Nistrului fertilizează lunca, făcând din ea un fel de vale a Nilului pentru acest colț de Europă. Vegetația din lunca Nistrului este compusă din „vegetație de baltă, tufișuri de arbuști și păduri de esențe albe”¹⁾.

Pentru complectarea imaginii vegetației Transnistriei ar mai trebui adăogată vegetația tipică de baltă cu trestii, rogozuri și papure de pe văile cu pantă înceată ale afluenților Bugului, precum și vegetația de sărătură din preajma limanelor sărate ale câmpiei pontice.

Ceiece se desprinde ca dominant în vegetația Transnistriei sunt două imagini: pădurea și stepa.

Pădurea, în nord, tot mai întinsă spre cursul superior al Nistrului și Bugului, din ce în ce mai rărită cu cât mergi spre sud. Până la Codima, venind din nord, pădurea ocupă aproape fără întrerupere cumpăna principală a apelor, strecurându-se și pe cumpenele secundare, dar mai ales pe versantul din spre Bug. În aceste părți se mai poate vorbi încă de masive păduroase. La sud de Codima, pădurea se rărește și a fost rărită în mod sângeros. Petecele de pădure sunt tot mai mici și mai

1). cf. Bolșoi Sov. Atlas, nr. 123-124.

disparate. Totuși pădurea își păstrează deprinderea de a face cunună de verdeață dealurilor, ca și în restul Moldovei (fig. 13).

Din jos de Râmnița și Savran, pădurea dispăre din preajma celor două fluvii. Se mai menține doar prin centrul Transnistriei. Pe la latitudinea Dubăsarilor și în cursul superior al Cicicleiei, pădurea devine o raritate, iar dela Tiraspol, Catargi și Berezovca spre sud, pădurea dispăre cu desăvârșire. Singurele păduri cari se mai văd

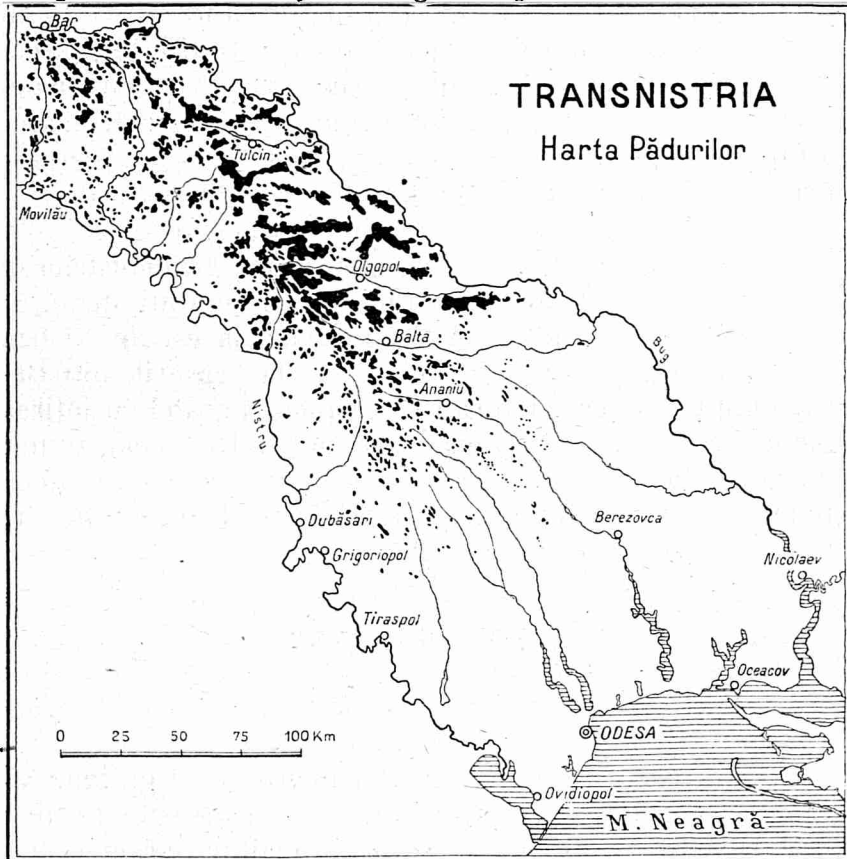

Fig. 13. — După harta 1:500.000, ed. 1939.

pe la Tiraspol sunt cele de pe malul opus al fluviului. În plină stepă, ceiace mai apare ca vegetație lemnoasă sunt doar perdelele de salcâmi plantate în vremea țarilor, cu dublu scop: de a fi frână în calea vânturilor ne-

bune de răsărit și miazănoapte și adesea de a marca hotarul între două latifundii.

A doua imagine dominantă pentru vegetația Transnistriei este — în Transnistria de sud — *stepa*, stepa cu movile, curgane mari sau tumuli, opera populațiilor dispărute și nomade ale trecutului. Nicăeri ca în stepă nu se deosebesc mai bine singurele trei anotimpuri ale Transnistriei: *iarna*-geroasă, cu vânturi năprasnice cari gonesc zăpada spre apus; *primăvara*-timpurie care vine năvalnic, topind brusc zăpezile și transformând zarea toată într'un terciu de noroiu negru și *vara* — fierbinte și sece-toasă, care prăjește câmpul și usucă ierburile. Farmecul stepei constă în culorile imprimate de aceste trei anotimpuri. Stepa este *albă* — iarna, *neagră* — la începutul primăverii, apoi *verde*, smălțată cu culorile vii ale florilor de câmp și în sfârșit *ruginie* — vara ¹⁾).

Poziția geografică mai răsăriteană a Transnistriei în raport cu vechea Moldovă face ca domeniul stepei — după cum s'a arătat — să fie mai vast la est de Nistru. Stepa se lățește în spațiu dela apus la răsărit, din Bărgăgan spre Bugeac, Iedisan și Caspica. Paralel cu lățirea stepei, pădurea e împinsă spre nord. De aceia zonele de vegetație ale Transnistriei se află deplasate spre miazănoapte în comparație cu aceleași zone de vegetație din restul podișului moldo-podolic.

CAPITOLUL VIII.

S O L U R I

Țara clasică a pământurilor negre este Ucraina. Nicăeri ca aici procentul de soluri de această culoare nu e mai ridicat. Totuși aceste soluri constituie caracteristica pedologică și pentru partea sud-estică a României, inclusiv Transnistria.

Indiferent din ce punct de vedere ar fi privită Transnistria, două lucruri se repetă nedesmințit: întâi —

1). cf. H. Lautensach: op. cit. p. 418.

Transnistria face tranziția între apus și răsărit în spațiul din nordul mării Negre și al doilea — Transnistria formează două unități geografice: una nordică și alta sudică. Aceste două fapte se confirmă și sub raportul solurilor; întâi: solurile din Moldova se prelungesc până în Ucraina, traversând Transnistria și al doilea: în Transnistria de nord predomină *solurile de pădure*— podzolul, în cea de sud — *solurile de stepă* — cernoziomul.

Data fiind interdependența dintre sol și vegetație, harta solurilor și a vegetației se pot suprapune, fiind foarte asemănătoare între ele. Succesiunea dela N la S a solurilor din Transnistria, după marele atlas sovietic ¹⁾ este următoarea: toată zona stejarului, care ocupă Transnistria nordică până la o linie festonată care merge dela Râmnița (sud), la Olviopol (nord), intră în domeniul podzolului. Faptul că podzolul transnistrian este un *podzol cenușiu de silvo-stepă*, nu pare a arăta nici pentru trecut o vegetație lemnoasă exuberantă sau un climat mai umed decât cel actual. Apoi prezența în plină zonă a stejarului a unui cernoziom — este drept că leșetic, degradat, podzolit, dar totuși cernoziom — te face a presupune că în trecut apropiat, proprietățile stepice se întâlneau și mai mult către nord. Asistăm așa dar la o recentă coborîre spre sud a pădurii. Aceasta a împins la rându-i antestepa care pe alocuri — ca între Bârză și Dubăsari — e atât de recent sosită încât n'a putut podzoli cernoziomul tipic pe care s'a fixat. Evitând regiunea „codrului” Moldovei din apusul Nistrului, cernoziomul urcă pe Nistru în sus și desenează un contur aproape identic conturului dintre pădure și silvo-stepă. Valea Nistrului între Movilău și Râmnița, cu excepția acestor două orașe, este ca vegetație silvo-stepă, dar din punct de vedere pedologic e acoperită de cernoziom.

Transnistria sudică, cu excepția dealurilor mai înalte dela întreita cumpănă: Nistru-Bug-mare, din regiunea Bârză, este ocupată în întregime de *cernoziom*

1). cf. Bolșoi Sov. Atlas, nr. 117-118.

tipic ¹⁾). Analog procesului de podzolire care este din ce în ce mai complet dela sud la nord, este procesul de humificare al cernoziomului. După cum există două varietăți de podzol, una nordică — mai tipică și alta sudică — de culoare mai închisă, tot asemeni există și două varietăți de cernoziom: una nordică — mai bogată în humus și alta sudică — mai săracă.

Sporirea caracterelor stepice atrage după sine diminuarea procentului de humus. Cernoziomul sărac în humus trimite tentacule pe văile principale: Nistru, Tigul, Bug, întocmai după cum stepa cu pelin înaintea pe aceste văi. Dealurile mai înalte dintre văi aduc cu sine paralel cu stepa cu păioase și solul cernoziom cu humus normal.

Paralel cu scăderea precipitațiilor dela nord la sud, cu anemiarea pădurii și accentuarea stepei în aceiaș direcție, se produce schimbarea de culoare a solului, în raport cu câtimea de humus din el. Dela solurile cenușii de pădure din regiunea Bar se trece progresiv la un podzol cenușiu-negru la Balta, la un cernoziom nu destul de negru la Râmnița, până la cernoziomul tipic dela Dubăsari (fig. 14).

Până aci culoarea solului se închidea progresiv din cauza solurilor tot mai puțin levigate, provocată de clima tot mai săracă în precipitațiuni. În regiunile cu 400-500 mm ploaie anual e maximum de humificare, deci culoarea cea mai închisă. De aici către sud, culoarea solului trece treptat dela negru spre alb, spre *solurile castanii* de stepă, ca pe fâșia litorală dela marea Neagră, spre solurile albe de stepă aridă, semi-desertică, ori spre solurile de sărătură dela est de Bug. Gradarea culorii solului în legătură cu ploile merge dela cenușiu (precipitații peste 500 mm anual), la negru (400-500 mm anual) și apoi la alb (precipitații sub 400 mm anual).

După cum ca vegetație Transnistria — mai mult de jumătate este o stepă, tot așa ca soluri trebuie privită

1). În stepa Transnistriei, ca și în toate stepele pontice, cernoziomul formează cuvertura nu prea groasă a păturilor groase de loess.

prin prisma marelă răspândiri a pământurilor negre. Stepă, atât de familiară reliefului Transnistriei, dacă ar fi să o judecăm ca extensiune, după soluri, ar trebui să ne-o închipuim mult mai întinsă decât cum apare în realitate din punct de vedere floristic. Despăduririle barbare sunt de dată istorică și nu înrăușesc decât în parte

Fig. 14.—După Bolșoi Sov. Atlas Mira, nr. 117-118. La vest de Nistru, după harta solurilor din Atlasul României, foaia Nr. 2.

asupra mersului climei și vegetației. Raporturile dintre vegetație și soluri par a demonstra că din postglaciar încoace s'a ținș spre un climat tot mai bogat în precipitații. Procesul acesta e de dată recentă întrucât n'a reușit să armonizeze solul cu vegetația care-l acoperă: se în-

tâlnește pădure sau silvo-stepă așternute pe cernoziom slab podzolit sau chiar pe cernoziom tipic.

CAPITOLUL IX

BOGĂȚIILE SOLULUI ȘI SUBSOLULUI ¹⁾

Economia Transnistriei este direct legată, prin sol și vegetație, de relief și climă.

De când există o populație statornică în Transnistria, de atunci solul fertil al ei a format o bogăție pentru cultura cerealelor. Odată cu intensele colonizări făcute de Ruși în secolul XIX, avântul luat de agricultură a făcut din Transnistria, ca și din Ucraina, după cum mai înainte făcuse din Moldova și Bărăgan, un grâнар al Europei. Peste 80% din suprafața Transnistriei este rezervat — ca economie — ogoarelor cu cereale. Numai lunca Nistrului dela Dubăsari în jos și colțul dela Oceacov sunt mai puțin însemnate ca soluri agricole, valea Nistrului prin terenurile sale pomicole, iar stepa dela Oceacov din cauza aridității ei. Cu mici abateri, stepele pontice de astăzi sunt departe de descrierile avântate dela finele veacului trecut ale unui Odobescu sau Gogol, cari amintesc de stepe naturale cu nesfârșite bărăgane de ierburi. Peisagiul acesta nu mai există sau aproape nu mai există. Astăzi când vorbim de stepă trebuie s'o înțelegem numai sub raport climatic, pedologic și cel mult prin absența vegetației arborescente. Stepă o înțelegem doar ca un domeniu al vegetației ierboase, dar într'un peisagiu cultivat (Kulturlandschaft).

Principalele bogății ale Transnistriei le constituie bogățiile vegetale, întrucât Transnistria este prin excelență un ținut agricol de primul ordin. Relieful și mai ales tectonica Transnistriei, ca al întregului podiș moldo-podolic, nu se pretează la însemnate bogății minerale, cu excepția câtorva cariere de piatră de var din regiunea

1). Intrucât viața economică a Transnistriei este incipientă, am găsit mai potrivit ca bogățiile solului și subsolului să le tratăm la partea de geografie fizică a studiului de față fără a le trece ca un capitol special de geografie economică la partea de geografie umană, după cum ar părea normal la prima vedere.

Râmnița. Pentru aceste motive, temeiul economic al Transnistriei rămâne la bogățiile vegetale.

Limanele dela marea Neagră, cu nomolurile lor sărate, au importanță medicinală. Concentrarea mai mare în sare a unora a îngăduit încropirea câtorva sărării pentru exploatarea sării din limane. In această categorie (ca stațiuni balneare și sărării) se cuprind în primul rând limanele din jurul Odesei: Cuialnic și Hagibei.

Intre plantele de cultură, cele mai importante sunt următoarele: dintre cereale: *grâul* și *porumbul*; ca plante industriale: *cartoful*, *floarea soarelui* și *sfecla*. Pe valea Nistrului, în special dela Tiraspol în sus se plantează *vița de vie*, dela Tiraspol în jos, *arbori fructiferi*, mai cu seamă caiși, meri și pruni.

Industria fundată de produsele solului a putut desvolta câteva centre cari în ordinea importanței sunt: *Odesa*, *Balta* și *Tiraspol* în Transnistria de sud, *Șmerinca* și *Movilău* în Transnistria de nord.

Industria e mai dezvoltată prin patru ramuri importante: cu mult cea mai importantă este *industria alimentară*, apoi *industria chimică*, *textilă* și a *lemnului*.

Primul centru industrial al Transnistriei este *Odesa*. Sute de fabrici de diferite soiuri își au sediul aci: mori sistematice, fabrici de zahăr, rafinerii, fabrici de conserve, fabrici de tricotaje, fabrici de cherestea, tăbăcării, apoi fabrici de tractoare, vagoane, locomotive, șantier naval etc. Forța motrice necesară tuturor acestor întreprinderi se apropie de 100.000 kw. Numai în basinul Donețului se cunosc centre industriale cari — deși unilaterale să depășească Odesa ca forță motrice.

Al doilea centru industrial este *Balta*, remarcabilă prin fabrici de alcool, fabrici de mobile, industrie textilă, fabrici de mașini agricole și cariere de piatră.

Urmează *Tiraspolul* cu fabrici de spirt, de mașini agricole etc. Forța motrice este de aproape 5000 kw.

Vine la rând *Șmerinca*, înzestrată cu mori sistematice, cu fabrici de zahăr și fabrici de tutun — singurele de acest fel din Transnistria.

În sfârșit *Movilăul*, cu fabrici de mașini agricole și industria lemnului — mai dezvoltată aci ca oriunde în Transnistria.

Pe lângă centrele industriale amintite, întreprinderi industriale răslețe apar și în restul Transnistriei, dar aproape exclusiv în partea de nord. Cea mai răspândită este industria zahărului bazată pe vastele culturi de sfeclă; fabrici de acest soi întâlnim în 18 localități, între cari: Iampol, Olgopol, Crijopol, Vapnearca, Șargorod, Bar etc. Mai sunt apoi rafinerii de spirt, fabrici de mobile, mori sistematice fabrici de ciment etc.

Exceptând Odesa care poate primi numele de oraș industrial, Transnistria nu poate fi caracterizată prin industria ei. Din punct de vedere economic, Transnistria e o provincie agricolă cu o suficientă industrie alimentară bazată pe produsele solului.

CONCLUZII DE GEOGRAFIE FIZICĂ

Analizând chorografic Transnistria, desprindem câteva idei conducătoare:

1. *Din punct de vedere al geografiei fizice, Transnistria aparține acelei unități geografice numite podișul moldo-podolic și ale cărei limite se opresc la vest și la est, la Siret și la Bug.*

2. *În interiorul Transnistriei se deosebesc două părți: una nordică și alta sudică, despărțite printr'o zonă marcată de cele două coturi caracteristice ale Nistrului și Bugului, dela Molochiș și Savrani.*

La toate capitolele de geografie fizică s'au putut desprinde cele două idei exprimate mai sus.

Din toate punctele de vedere ale geografiei fizice: geologie, tectonică, morfologie, paleogeografie, climă, hidrografie, vegetație, soluri, bogății, — *Transnistria nu este decât continuarea firească la răsărit de Nistru a spațiului geografic început la Siret.* Spațiul Moldovei se prelungește așa dar, cu neînsemnate modificări, și dincolo de Nistru, până la Bug. Pe bună dreptate numele „*Moldova*“ se poate atribui întregului ținut de dealuri dintre Siret și Bug, având Nistrul ca bulevard prin mijloc. Sin-

gura diferență s'ar face printr'un nume cu înțeles mai mult politic decât geografic: *Moldova veche* — la apus de Nistru, *Moldova nouă* — la răsărit de Nistru.

În interiorul acestei Moldove, în sfera largă a noțiunii, se distinge o parte nordică terminată la linia Iași—Chișinău Iagorlâc—Codima și o parte sudică sfârșită la mare printr'un fel de câmpie vălurită. Partea de nord este „*Țara de sus*” a Moldovei, continuată și dincolo de Nistru. Partea de sud este „*Țara de jos*” a Moldovei, cu aceiaș accepțiune până la Bug ¹⁾. Zona litorală, prelungire naturală a podișului moldovenesc, formează Bugeacul și Iedisantul.

Iată caracteristicile geografice ale *Țării de sus a Moldovei*, în cazul nostru Transnistria de nord:

ca geologie, *temelia masivului ucrainian se găsește la mică adâncime sub fața solului, fiind chiar desvelită în valea Nistrului;*

ca tectonică, *este o platformă — zisă podolică, cu margini adâncite, despicate în canion;*

ca morfologie, *această parte a platformei are cele mai mari înălțimi;*

din punct de vedere paleogeografic, *regiunea a fost permanent exondată încă din pliocen;*

clima ei *este mai rece și mai umedă;*

ca hidrografie, *presintă o rețea suficient de deasă de văi adânci și consecvente spre Nistru, de văi superficiale și subsecvente spre Bug.*

Ca vegetație, *pădurea e dominantă, iar ca sol: podzolul.*

Țara de jos a Moldovei, în cazul nostru Transnistria de sud, are alte caractere:

ca geologie, *e o stivă neîncrețită de strate sarmatopliocene;*

ca tectonică, *regiunea a suportat repetate mișcări pe verticală;*

ca morfologie, *formează o serie nesfârșită de dea-*

1). cf. I. Nistor: Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria, comunicare la Academia Română în ședința din 11 Iulie 1942.

luri netezite, cuprinse sub numele generic de podiș moldovenesc; înălțimea lor scade treptat către sud.

Ca paleogeografie, ușoara diferență de altitudine în raport cu marea a făcut ca în pliocenul superior și chiar în cuaternar, regiunea să fie acoperită în unele momente de undele mării.

Clima Transnistriei de sud este mai caldă și mai secetoasă.

Ca hidrografie are o rețea din ce în ce mai rară către sud și cu arterele de scurgere grupate în câteva axe colectoare.

Vegetația se caracterizează prin stepă, iar solul prin cernoziom.

Câmpia litorală are toate caracterele Transnistriei de sud, exagerate într'un sens sau altul: geologia e tot mai recentă, tectonica e tot mai greu de descifrat din cauza stricării raporturilor de înălțime între uscat și apă, ceiace îngreunează și descifrarea evoluției paleogeografice a regiunii. Dealurile numai ca formă își mai merită acest nume, clima e bogată în extreme, apele se împuținează, stepa câștigă în intensitate, iar solul pierde fertilitatea lui prin apariția sării în compunerea sa.

Diferența între o țară de sus și una de jos vor primi noi argumente în partea II-a a lucrării de față.

PARTEA II

GEOGRAFIA UMANĂ

Moto: „Bolșevismul a fost totdeauna același: înșelător și nesigur.
(*Ministrul V. Tanner, profesor de geografie la Universitatea din Helsinki, într'o conferință la Radio, Sept. 1941*)

INTRODUCERE

Deși prin podișul moldovenesc, care se întinde pe ambele laturi ale Nistrului, Transnistria e mai legată de pământul carpatic decât de platforma rusă, totuși Transnistriei nu i se pot nega multiplele aspecte de tranziție între Europa centrală și sudestică de o parte și Europa răsăriteană de altă parte.

Strânsele legături între caracterele fizice și umane ale unui ținut lasă să se ghicească și în cazul Transnistriei reflexele geografiei fizice asupra antropogeografiei ei. Ideile conducătoare dobândite la partea fizică a acestei chorografii sunt două:

1. *Transnistria este un pământ de tranziție între lumea carpatică și stepele euro-asiatice și*
2. *Prin trecutul morfologic și prezentul climatic și biogeografic, Transnistria își vedește destinul fizic al ei de a împărtăși soarta Europei centrale și de sud-est.*

Rămâne ca aci, la partea antropogeografică, să se vadă dacă și în ce măsură misiunea istorică și etnică a Transnistriei o leagă mai mult de România decât de Ucraina. Faptele ce vor fi expuse în cele următoare vor confirma sau infirma afirmația de mai sus.

CAPITOLUL I

POPULAȚIA TRANSNISTRIEI

1) Număr și desime.

În Europa centrală și răsăriteană, populația descrește ca număr și desime dela vest la est și dela nord la sud. Din punct de vedere politic, teritoriul dintre Nistru și Bug a intrat în stăpânirea Rusiei abia în ultimii ani ai sec. 18 (1792). Până atunci acest ținut a fost disputat între diferiți stăpâni dintre cari mai constanți au fost Polonezii în nord și Turcii în sud. Până la prăbușirea imperiului rus, în 1918, Transnistria a făcut parte integrantă din Rusia timp de 126 ani. După declanșarea revoluției bolșevice ia ființă un stat ucrainian sub forma unei republici sovietice socialiste, care alături de alte 10 republici similare a format Uniunea R. S. S. Între granițele Ucrainei se îngloba și Republica Autonomă a Moldaviei (Republica Moldovenească).

Prima evaluare a populației din Ucraina a fost concretizată într'o hartă etnică publicată în limba ucrainiană¹⁾. Populația Ucrainei — probabil la 1923 — era de

1). Trebuie subliniat că în urma cercetărilor personale, făcute la universitatea din Odesa în toamna anului 1941, mi-a fost imposibil să găsesc o altă hartă etnică în afara acesteia. Valoarea ei este mare nu numai pentru că e singura de acest fel, dar și pentru că e investită cu parafa oficialității. Harta e însoțită de un tabel statistic cu populația în granițele Ucrainei din 1925 (1 Febr. 1925). E o hartă care din felul cum e construită trădează șovinismul ucrainean.

Trebuie adăugat că preocupările privind etnicul populației erau aproape inexistente la Soviete. Interesul suprem era acordat hărților economice și cel mult celor pur demografice, privind doar modul de grupare și densitatea populației, iar nu și compoziția ei.

27.243.222 loc., represintând o desime de 60 loc./km²¹⁾.

Primul recensământ științific în U. R. S. S. s'a făcut la 17 Decembrie 1926²⁾. La acea dată trăiau în Ucraina 29.018.187 loc. sau 64 loc./km². Până la ultimul recensământ din 17 Ianuarie 1939, populația Ucrainei sporise la 31.415.090 loc., cu 67 loc./km².

Republica moldovenească, cu toate granițele ei variabile, desprindea din sânul Republicii ucrainiene următoarea populație:

la 1920: 545.598 loc., cu 72 loc./km², iar

la 1926: 572.339 loc. cu 69 loc./km²³⁾.

Republica Moldovenească fiind așezată în apusul Ucrainei avea o populație mai deasă în comparație cu media Ucrainei (69 loc. față de 64 loc./km²).

După preluarea Transnistriei sub administrație românească (Octombrie 1941) s'a făcut o evaluare a populației trăitoare la vremea aceea în Transnistria, și s'a găsit cam 1.200.000 loc. Această cifră indică totuși o populație foarte rară — numai 28 loc./km², când desimea normală ar fi trebuit să fie aproape întreit mai mare și corespunzând la o populație de ca. 3.000.000 loc.⁴⁾. Deducem de aici proporția în care populația Transnistriei a fost brăcută de soviete prin deportări, iar după izbucnirea războiului dela 22 Iunie 1941, prin evacuări⁵⁾.

2) Modul de grupare al populației.

Folosind datele normale ale densității populației, modul ei de grupare și de distribuire în Transnistria

1). In granițele din 1925.

2). Dela 18 Ianuarie 1897 nu se mai făcuse în Rusia niciun recensământ științific.

3). In 1926, Republica Moldovenească avea o suprafață mai întinsă.

4). Populația la 1941 este socotită fără Evrei. In densitatea de 67 loc./km² (1939) sunt coprinși însă și Evreii.

5). Desigur, cifra de 1.200.000 loc. n'are valoare decât pentru momentul când a fost culeasă, iar noi am dat-o numai cu titlul de curiozitate.

este foarte variat. Ca în atâtea alte privințe și în ceea ce privește distribuția populației se diferențiază o Transnistrie superioară, cu minimum 60 loc./km², de o Transnistrie inferioară cu o populație mult mai rară.

Cele mai mari desimi — de peste 100 loc./km²

le găsim pe Nistru și pe Bug, la nord de Codima. În sud, numai la Odesa și în Hinterlandul imediat al ei mai găsim o atare desime. Zona cu populația cea mai deasă se află pe Nistru, dela Movilău la Camenca și apoi spre răsărit, până la târgul Codima.

Și în Transnistria de sud, populația mai deasă urmează tot cursul văilor principale: *Nistru și Bug*, ori al marilor centre populate: *Odesa*, cu peste 100 loc./km², într'o regiune care în mod normal are sub 60 loc./km², și *Nicolaev*, cu peste 60 loc./km², într'un Hinterland cu mai puțin de 40 loc./km². Centrul Transnistriei de sud și partea din spre mare e și mai slab populată. Ducând o axă Râmnița-Oceacov, populația se rarește din ce în ce în măsura accentuării stepei și apropierii de mare, astfel Râmnița 60—100 loc./km², Valea Hoțului 40—60 loc./km², Berezovca — centrul unei vaste regiuni de desime uni formă (cam jumătate din Transnistria de sud) — cu abia 25—40 loc./km² și în sfârșit Oceacovul cu mai puțin de 25 loc./km² (fig. 15).

Deficitul de populare al sudului și sudestului Transnistriei nu se datorește numai condițiilor actuale de viață mai riguroasă ale stepei, ci — cum se va vedea mai departe — și unei populații de așezare mai recentă.

3) Compoziția populației.

Moldova dintre Nistru și Bug a figurat în sec. 19 ca un crâmpel de pământ și de populație al imensului imperiu țarist devenit în secolul următor un vast domeniu sovietic. Europa de răsărit, legată prin atâtea afinități de Asia, coprinde un număr de zeci de naționalități aparținând la mai multe rase, cari toate trebuiau să sfârșească prin a se topi în uriașul cazan țaristo-sovietic, de limbă rusă.

Rusia țaristă număra în Ianuarie 1897: 128 mil. loc. Rusia sovietică număra 40 ani mai târziu (Ianuarie 1939): 170 mil. loc. Ultimele anexiuni teritoriale din 1940 îi sporiseră populația la 192 mil. loc.

Semințiile dominante pe spațiul Europei continentale îl formează *Slavii de răsărit*, inoculați cu un remarcabil procent de sânge mongolic. Acești Slavi răsăriteni

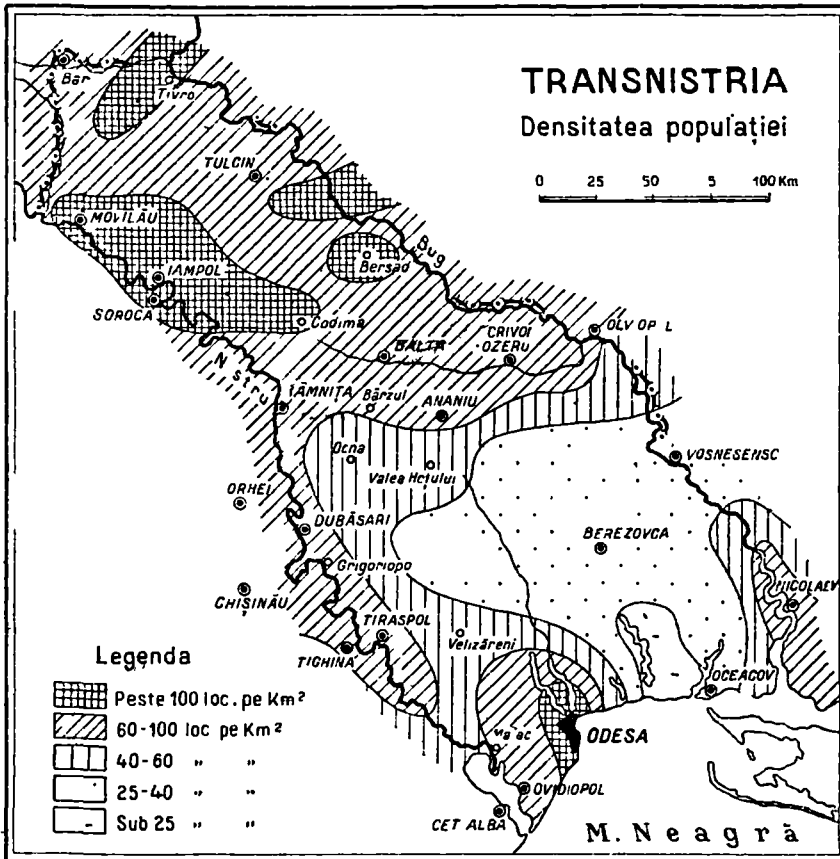

Fig. 15. — Densitatea populației la 1933.

se împart în trei ramuri principale: *Rușii propriu ziși* sau *Rușii mari* (Velicorușii), *Rușii mici* sau *Ucrainenii* sau *Rutenii propriu ziși* (Malorușii) și *Rușii Albi* sau *Rutenii albi* (Belorușii).

Rușii Mari sunt cei mai numeroși. În 40 ani, numărul lor aproape s'a dublat, crescând dela 55 milioane în 1897 la 100 milioane în 1940. Față de celelalte neamuri conlocuitoare, ei au represintat întotdeauna cam 50% din populație. Dela 44% în 1897, procentual au crescut până la 58% în 1939, pentru ca anul următor, după anexiunile teritoriale făcute să nu mai represinte decât 52%. Patria lor primitivă a format-o basinal Moscovei, de unde și porecla lor de „Moscoviți”. Prin migrații în toate direcțiile, dar mai ales către SV, începând din secolele XI și XII ei au reușit să ocupe spații tot mai considerabile împrejurul Moscovei.

A doua ramură a Slavilor răsăriteni o formează *Ucrainienii*. Numărul lor s'a ridicat dela 22 milioane în 1897 la 31 milioane în 1939. După anexiunile teritoriale din 1940, ajunseseră la aproape 36 milioane. Ei au format totdeauna cam 18% din populațiile spațiului răsăritean. Patria lor primitivă o formează valea Niprului și în măsura în care Moscova a format inima neamului și statului rus, pentru Ucrainieni pivotul central al oricărei înjghebări a fost *Chievul*.

A treia ramură a Slavilor de răsărit sunt *Rușii albi*, cei mai neînsemnați prin numărul și prin trecutul lor. Astăzi abia depășesc 8 milioane. Ei nici odată n'au format mai mult de 4% din populația Europei continentale. Patria lor primitivă s'a desvoltat în jurul orașului *Minsc*.

Românii transnistrieni, prin așezarea lor geografică, trăesc astăzi în regiuni locuite de Ucrainieni. Apariția unui stat ucrainian și recunoașterea unei limbi ucrainiene după 1917¹⁾, ne permite cercetarea mai în de aproape a naționalităților cari locuesc colțul sudvestic al vastului spațiu rusesc, situat în nordul mării Negre, între

1). Limba ucrainiană are trei dialecte.

Nistru și Don. Lăsăm să urmeze datele recensământului din 17 Decembrie 1926 ¹⁾:

Ucrainieni	23.218.860	80,0 ‰ (81,6)
Ruși	2.677.166	9,2 ‰ (7,5)
Evrei	1.576.769	5,4 ‰ (4,6)
Poloni	476.435	1,6 ‰ (0,8)
Germani	393.924	1,4 ‰ (1,2)
<i>Români</i>	<i>259.324</i>	<i>0,9 ‰ (0,9)</i>
Greci, Albanezi	107.689	0,4 ‰ (numai Greci 101.204)
Bulgari, Sârbi	93.064	0,3 ‰ (numai Bulgari 84.575)
Ruși Albi	75.824	0,3 ‰
Turci, Tătari	23.883	0,08 ‰
Alții	117.533	0, 5 ‰
	<u>29.018.187</u>	<u>100, 0 ‰</u>

Comparând mișcarea populației Ucrainei chiar din primii ani de existență ai republicei, se constată diminuarea procentuală a Ucrainenilor în propria lor țară, compensată de sporirea apreciabilă a numărului Rușilor și Evreilor. Paralel cu Ucrainenii scade procentul de Germani, dar se dublează procentul de Poloni, Români, Grecii și Bulgarii rămân staționari.

Considerând recensământul din 1926 conform cu realitatea, populația Ucrainei apare destul de omogenă, deoarece întâlnim 1 străin la 4 Ucrainenii. După același recensământ rusesc, în întreaga uniune, fiecare Rus e dublat de un străin. Proporția de 4:1 în favoarea Ucrainenilor e redusă la 1:1 în cazul Rușilor. Această omogenitate a populației Ucrainei e numai aparentă. Foarte multe din cele aproape 6 milioane suflete ale naționalităților conlocuitoare trăesc în masse compacte și adesea grupate chiar la periferia țării.

Populația majoritară ucrainiană e repartizată uniform peste întreaga țară. Omogenitatea și-o păstrează mai nealterată în partea de nord a Ucrainei. Sudul, stepa, e destul de împetriștat din punct de vedere etnic.

Ucrainenii locuiesc în deosebi la sate; ei represintă un element rural, ca și Români, ca și Germanii din Ucraina. De aceia repartitia naționalităților pe orașe e total diferită de cea pe sate. În Ucraina sunt 80% Urai-

1). În parantesă notăm comparativ datele evaluării ucrainiene în procente, după înființarea republicii sovietice ucrainiene (1918).

nieni, 9,2% Ruși, 5,4% Evrei. Repartiția acestora în mediul rural și în mediul urban nu se poate compara. La orașe, Ucrainenii apar ca minoritari în propria lor țară. Lăsăm cifrele să vorbească.

	Mediu rural	Mediu urban
Ucrainieni	89,6 ⁰ / ₀	27,7 ⁰ / ₀
Ruși	3,8 ⁰ / ₀	35,3 ⁰ / ₀
Evrei	1,0 ⁰ / ₀	31,2 ⁰ / ₀

Rușii formează elementul cel mai nou, colonizat recent în orașe și regiunii industriale. De aceia procentul cel mai ridicat de Ruși îl găsim în basinul Donețului: 22,1%.

Evreii, lățiți în Ucraina odată cu Rușii, au ocupat cam aceleași regiuni: orașele și centrele comerciale.

Polonezii trăesc mai cu seamă prin Volhinia și Podolia, amestecați cu Ucrainenii, dar preferând așezarea la orașe.

Germanii sunt un element de colonizare recentă a stepii. Numărul cel mai mare de Germani îl găsim în regiunea Odesa cu 10,4% din totalul populației și în raionul Landau din jud. Berezovca.

Românii sunt singura naționalitate a Ucrainei în granițele dinainte de 1941, care trăește în directă continuitate teritorială cu frații de același sânge.

Grecii locuesc de preferință prin porturile mării Negre. În cel mai mare număr trăesc la marea Azov (regiunea Mariupol) unde formează mai mult de un sfert din totalul populației (26,6%).

În sfârșit *Bulgarii*, colonizați de dată recentă prin stepă, ca și Germanii, trăesc în deosebi dincolo de Bug.

Până la terminarea războiului, când se va termina și cernerea și sedimentarea tuturor păturilor etnice, este greu să se dea o cifră exactă asupra raporturilor dintre naționalități pe pământul Transnistriei; aceasta din mai multe motive:

1. Șovinismul ucrainian și indiferentismul național rusesc ne face să punem la îndoială exactitatea recensămintelor țariste ori sovietice, în ce privește celelalte naționalități. În afară de Rușii Mari și Mici.

2. Deportările și execuțiile din ultimul pătrar de veac au fost atât de numeroase și de inegale pe naționalități încât raporturile dintre ele s'au modificat.

3. Odată cu înlăturarea regimului sovietic din Transnistria, toți partizanii acestuia au fugit, în locul lor venind refugiații Moldoveni.

4. O mare câțime din populația civilă ne-rusă, socotită nesigură pentru regim, a fost evacuată forțat.

5. Sprijinatorii regimului sovietic, Evreii, au trebuit să plece sau să dispară.

Cu titlu informativ vom menționa însă populația circumscripțiilor administrative din recensământul din 1926 și cari se găsesc înglobate în întregime între frontierele Transnistriei. Acestea sunt: Republica Moldovenească, regiunea Odesa, Movilău și Tulcin. Raioanele Vinița, Gaisin, Pervomaisc (Olviopol) și Nicolaev se cuprind numai parțial în Transnistria.

Dela început trebuie subliniat că deși Românii constituie numeric cea de a 6-a naționalitate a Ucrainei, după Ucrainieni, Ruși, Evrei, Poloni și Germani, totuși nici unul din celelalte neamuri nu traiește atât de compact grupat ca să îndrituiască înființarea fie ea fictivă, pur formală — a unui stat etnic cum a fost „Republica Moldovenească”, coprinsă în Transnistria de azi și ale cărei granițe se atingeau cu ale României.

*Populația pe neamuri a raioanelor transnistriene*¹⁾

	Supr. km ²	Densit. pe km ²	Total pop.	Ucrainieni	%	Români	%
Republ. moldov.	8.288	64,8	538.159	227 223	42,2	184 919	34,3
Odesa (fără oraș)	14-185	28,8	409.348	314.777	76,9	6.345	1,9
Odesa—oraș	—	—	455.051	41.509	10,1	10.230	2,5
Movilău	5.658	83,6	476.335	452.439	94,9		
Tulcin	7.837	62,6	486.166	453.940	93,4		

	Germani	%	Evrei	%	Ruși	%
Republ. moldov.	10.979	2,4	49.941	9,2	56.208	10,3
Odesa (fără oraș)	42.467	10,4	602	0,1	26.097	6,4
Odesa—oraș	28.943	7,0	170.456	41,6	174.468	42,6
Movilău	—	—	16.034	3,4	2.397	0,5
Tulcin			25.258	5,2	502	0,1

1). După primul recensământ ucrainian.

	Bulgari	%	Greci	%	Polonezi	%
Republ. moldov.	5.286	1,0	—	—	2.826	0,5
Odesa (fără oraș)	17.458	4,2	1.602	0,4	—	—
Odesa—oraș	4.319	1,0	1.896	0,5	11.574	2,8
Movilău	—	—	—	—	5.465	1,2
Tulcin	—	—	—	—	6.272	1,3

În regiunile cari numai fragmentar aparțin Transnistriei găsim următoarele neamuri conlocuitoare:

	Români	%	Germani	%	Bulg.	%	Evrei	%
Nicolaev	6.510	1,8	24.077	6,6	4.648	1,2	14.266	3,9
Pervomaisc	24.071	4,1	—	—	2.478	0,4	5.236	0,9

În raionul Nicolaev, Germanii formează a doua minoritate după Ruși (8,1%), iar în raionul Pervomaisc, Româniile constituie cea mai numeroasă naționalitate după Ucrainieni¹⁾.

Privind Transnistria pe o hartă etnică ucrainiană ai următoarea imagine: masa dominantă o formează Ucrainienii. Covorul ucrainian este cârpit cu petece de diferite culori și dimensiuni, atât în nord, cât și în sud. În Transnistria de nord aceste petece sunt mai mici și aparțin câtorva insule de Polonezi și mai multor colonii de Evrei. În Transnistria de sud, cu cât te apropii de stepă și de mare, cu atât petecăria sporește. Populația românească a dealurilor pieptului Moldovei se continuă în massă compactă și la est de Nistru, pe teritoriul fostei republici moldovenești (pl. VI).

Alogenii din stepă sunt următorii:

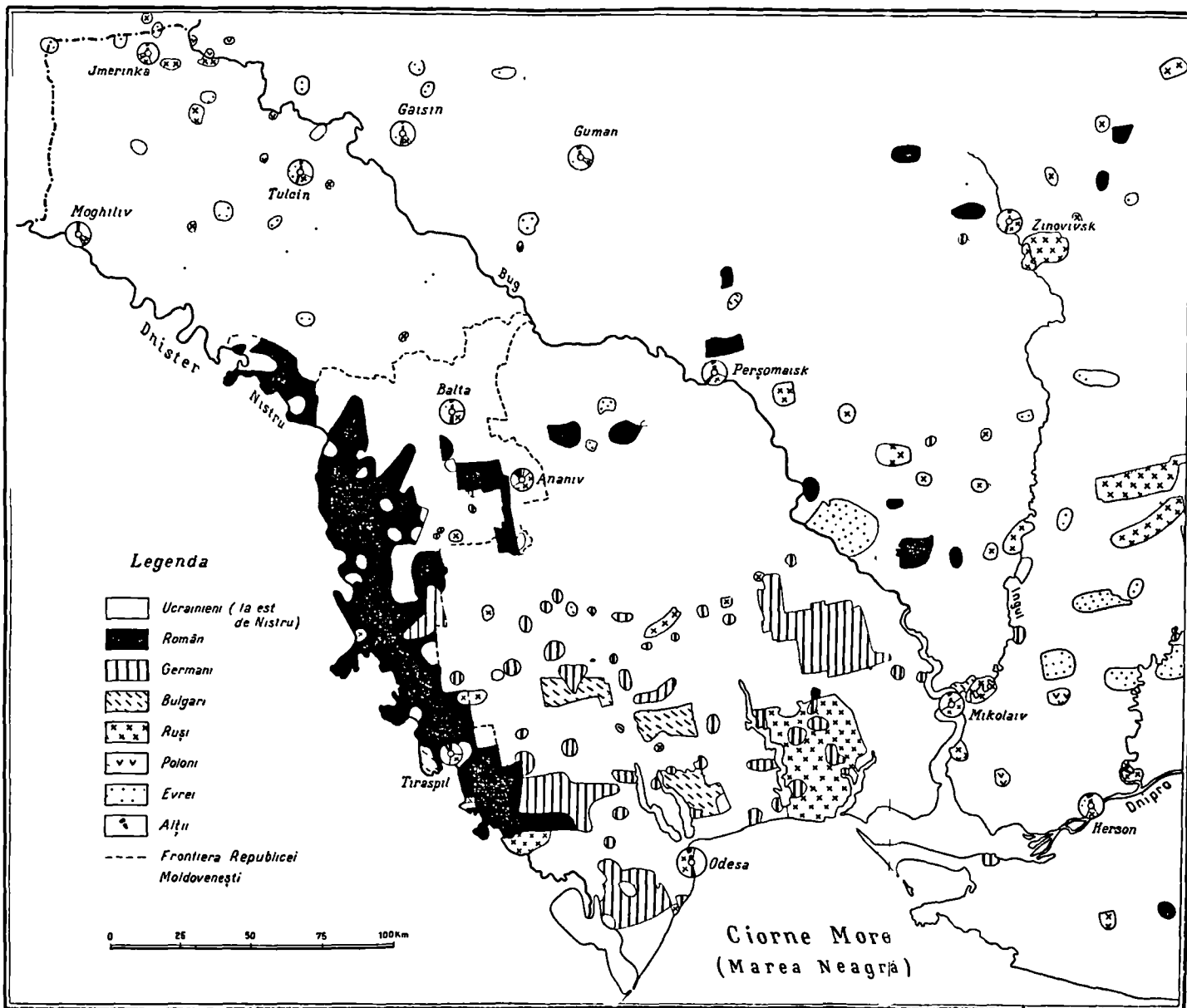
1. *Ca. 100.000 Germani*, în trei centre mai importante: la V și NV de Odesa: Freudental, Mannheim etc. și la SV de Vosnesensc: Landau.

2. *Vreo 80.000 Ruși*, între limanele Tiligul și Berezan, având ca centru mai răsărit, localitatea Anatolievca.

3. *Peste 30.000 Bulgari*, pe văile celor două Cuialnice: Catargi, Buialâc etc.

Un sfert de milion de Evrei se găseau în orașe și mai cu seamă în Odesa; astăzi aceștia nu mai sunt de număr.

1). Toate cifrele sunt extrase exclusiv din date sovietice ucrainiene; toate concluziile cari derivă se întemeiază așa dar pe informații, dacă nu ostile, în tot cazul nepărtinitoare Românilor.

Ținutul de dincolo de Nistru și de dincolo de Bug după harta etnografică a Ucrainei sovietice — 1925.

Două populații își dispută Transnistria: prin număr — Ucrainenii, prin vechime — Românii. Acestea sunt două adevăruri — am zice axiomatic: *Românii* — cu mult cea mai veche populație a Transnistriei. *Ucrainenii* — astăzi cea mai numeroasă populație a ei. Dar aceste două afirmații nu sunt suficiente pentru a ne îngădui să tragem vreo concluzie. Mai trebuie analizate încă *fazele de populare* ale Transnistriei pentru trecut și mișcările de populație plănuite pentru viitor.

4) Fazele de populare.

Pentru realizarea Europei noi, dreptul de stăpânire pe care un stat îl poate emite asupra unui spațiu oarecare trebuie să se sprijine pe mai multe elemente:

1. *pe drepturi istorice*, cari decurg din vechimea lui în acel spațiu;

2. *pe drepturi etnice* — număr, deci prezența rasiilor a lui în acel spațiu și în sfârșit

3. *pe drepturi civice* — destoinicie și calități de bun administrator.

Așa dar: vechime, număr, destoinicie.

Cari dintre neamurile Transnistriei se pot prevala mai bine de toate aceste însușiri? Cele ce urmează o vor arăta.

Cine a ridicat pretenții de posesiune asupra teritoriului dintre Nistru și Bug?

1. *Rușii*: drepturi politice — ca cei mai recentți stăpânitori ai lui.

2. *Ucrainenii* drepturi etnice — ca cei mai numeroși locuitori ai lui și

3. *Românii*: drepturi istorice — ca cei mai vechi ocupanți ai lui.

Pentru descifrarea adevărului e necesar să începem cu trecutul.

Intr-o vreme când poporul românesc, pe deplin format, stăpâna întreg teritoriul dintre Tisa, Dunăre și Nistru, Slavii de nord erau organizați politicește decât către tribul germanic al Varegilor. Primul stat slay, cu

reședința la Novgorod (între Petrograd și Moscova), lua ființă în sec. IX, sub conducerea principelui vareg *Ruric*. Urmașul acestuia deplasează centrul tînărului stat la Chiev, care devine astfel primul oraș istoric important al Slavilor de răsărit ¹⁾. Aproape de anul 1000, Slavii aceștia se creștinează. Imbrățișarea noii credințe se face la Slavi cu cel puțin 500 ani după creștinarea Românilor. La 1240, Chievul este cucerit de Tătari și principatul desființat.

Cam în vremea aceea ia ființă un mic principat al Moscovei, sub supunere tătaro-mongolă. Doua veacuri și jumătate durează jugul tătărăsc asupra Moscovei, până în vremea primului țar important, *Ivan III*, cunoscut și ca crul lui Ștefan cel Mare. Acesta unește triburile slave, formând statul național rus (1480).

Pe la mijlocul sec. XVI, *Ivan cel Groaznic*, nepotul fostului țar, prin cuceririle făcute, întinde statul rusesc spre nord și est. Până la moartea lui (1584) după afirmațiile autorului sovietic pe care-l folosim „Statul Rus din național a început a se preface într'un stat de multe naționalități” ²⁾. Și totuși — complectăm noi la acea epocă, țaratul rusesc încă nu atinsese nici măcar Niprul. Era un stat pur continental, căci țărmurile mării Baltice erau în stăpânirea Suedezilor iar ale mării Negre erau stăpânite de Turci și Tătari.

Pe atunci (sec. XVI), cursul inferior al Niprului și ținutul până în Nistru ședea sub ascultarea regelui polon și a marelui principe al Lituaniei. Rușii mici, cunoscuți de istorie ca Ucrainieni sau Ruteni și trăitori pe la coturile Niprului și pe Don, într'un cuvânt Căzăcimea, ne mai putând suferi jugul polon, s'a răsculat sub *Bogdan Hmelnițchi*; acesta era un alt cuscru de voevod român-moldovean, al lui Vasile Lupu.

La 1654, Ucraina se alipește țaratului moscovit. În felul acesta Rusia poate să atingă Niprul, iar pe malul drept numai orașul Chiev. Cu toate că ctitorul statului

1) cf. A. V. Sestacov : Cursul scurt al Istoriei Uniunii R. S. S. Tiraspol 1938. Intenționat folosim date culese din autori sovietici.

2). Ibidem : p. 43.

modern rus este *Petru cel Mare*, totuși luptele nenorocoase ale acestuia cu Turcii nu-i înlesnesc lățirea Rusiei mai departe spre SV. Tendința de a înainta în această direcție era un rezultat al mirajului care atunci începea să se înfiripeze, Constantinopolul, Țarigradul, și pe care toți marii țari, începând dela *Petru cel Mare*, au încercat să-l cucerească.

Continuetele revoluții și lupte sângeroase date pe teritoriul Ucrainei rărise populația atât de mult, încât pe la mijlocul veacului XVII un călător, Lukianov, mărturisește „că în curs de 5 zile cât a călătorit prin pustietatea Ucrainei, n'a întâlnit țipenie de om”¹⁾. Aceasta a făcut necesare intense colonizări, în deosebi cu Moldovenii, pe cari Duca Vodă le-a și realizat în cei 4 ani de hătmănie efectivă și rodnică ai lui: 1679-1683. Totuși stepa a rămas mai departe lipsită de populație.

O altă mărturie contemporană constată că ostașii moldoveni din armata lui Carol XII, au luat câmpii cei pustii printre Nipru și între Bug”²⁾

La moartea lui *Petru cel Mare* (1725), statul ucrainian renaște sub hătmănia unui Român: *Dănilă Apostol*. Primul consilier al lui *Petru cel Mare* fusese tot un Român: fostul principe al Moldovei, *Dimitrie Cantemir*, după cum și organizatorul ortodoxiei rusești fusese, cu 100 ani mai înainte, un alt Român, dintr'o aleasă familie domnitoare în Moldova: marele mitropolit *Petru Movilă*. Acesta făcuse din Chiev (Chiu cum îi spun Moldovenii) capitala ortodoxiei și un loc de pelerinaj.

În luptele contra Turcilor și Tătarilor, împărăteasa *Caterina II* reușește să împingă granițele statului rusesc spre sud și spre vest. La 1774, pentru prima oară, Rușii ating Bugul, iar la sfârșitul domniei acestei destoinice împărătese, 20 ani mai târziu (1792), Rușii cuceresc și spațiul dintre Bug și Nistru, Transnistria. Anul următor

1). *St. Rudnicki*: Ukraine, Land und Volk, Wien 1916, p. 203 și *I. Nistor*: Ucraina în oglinda cron'celor moldovenești, An. Acad. Rom. tom. XXIV, București 1941, p. 97.

2). *Nicolae Costin*: Letopisejul Moldovei (1662-1711), ed. M. Kogălniceanu, I, București 1872, care descrie lupta dela Pultava (Iunie 1709) și înfrângerea Suedezilor și a Cazacilor.

(1793) ocupă și partea nordică a Transnistriei, în urma celei de a doua împărțiri a Poloniei. Așa dar la sfârșitul sec. XVIII începe istoria politică rusească în Transnistria.

Și acum rezumând, să vedem care a fost regimul politic al Transnistriei în cele opt secole de existență de la înființarea primului stat slav în răsărit. Din sec. IX până la 1240 durează epoca varegă. Intre 1240 și 1480, într-o vreme când Moldova, sub Ștefan cel Mare, atinge culmi de splendoare, Rușii zăceau sub jugul tătar-mongol. Până după epoca lui Ștefan cel Mare Transnistria a stat sub stăpânirea nominală a Polonilor, dar sub influența efectivă, etnică, politică și economică a Moldovei. La 1559, Transnistria, atât de diferențiată din toate punctele de vedere într-o parte nordică și una sudică, e împărțită de Iagorlâc și Codima în două: la nord rămâne Transnistria poloneză — Țara de Sus, prelungită până dincolo de Bug și Nipru, iar la sud, Transnistria turcească — Țara de Jos Iedisanal, prelungirea firească a Bugacului stăpânit de Turci, care de asemeni trece Bugul și Niprul, în legătură cu hanatul Crâmului. Cu 100 ani mai târziu Rușii coborau până la Nipru.

Iată deci regimul politic al Transnistriei până la 1702: Transnistria de nord, sub stăpânirea nominală a Poloniei, frământată de luptele interne din îndepărtata ei capitală, Cracovia. Transnistria de sud, stăpânită la fel de nominal de Turci, cari din Constantinopol — cheia a trei continente — nu se puteau preocupa în mod special de ea. Atât pentru Poloni cât și pentru Turci, Transnistria se găsea la periferia dominațiilor lor.

Îndepărtata Moscova, cu tendințele de a stăpâni Baltica, de a cuceri Siberia și de a atinge Caspica, nu îndrăsește să vină în conflict cu două puteri prețuite ale sec. XVII: Polonia și Turcia. Cine era mai normal atunci să privească Transnistria dacă nu Moldova de care nu o despărteau decât cele câteva sute de metri lățime ai văii Nistrului? A trebuit să scadă și puterea turcească și cea polonă pentru ca Rușii să se apropie de ea ori să o ocupe ca la 1792 pe cea de sud sau ca la 1793 pe cea

de nord. Atâta vreme cât la marginea Europei propriu zise a străjuit forța politică a Suediei, a Poloniei și a Moldovei, Rușii — acest aglomerat de națiuni și rase n'au putut avea acces spre apus. Au trebuit să decadă aceste țări pentru ca Moscoviților să le reușească expansiunea spre vest și sud.

1. *Prima fază de populare.*

Privitor la populația și la popularea Transnistriei, pornim dela următoarea premisă: trebuie să admitem că în toate epocile istorice, deci și în evul mediu, Transnistria a fost locuită. Plecând dela fenomenul cauzelor actuale pentru descifrarea trecutului, recunoaștem că numericește populația Transnistriei scădea dela V—E și dela N—S; densitatea de populație descrescea dela Siret spre Nipru. În trecut, când pretutindenți era populație mai rară, Transnistria era și ea mai slab locuită. A afirma însă că întreaga Transnistrie era un ținut pustiu, nelocuit, este a susține o eroare. Rămâne numai a descifra cari sunt straturile etnice cari au populat-o. Nu ne referim la evul antic, când Transnistria se găsea în zona de atingere a spațiului getic cu cel scitic, iar litoralul mării, mai ales gura Nistrului și a Bugului, cădeau în sfera de influență a unor înfloritoare cetăți grecești și mai târziu romane. Ne referim numai la ultimul mileniu, deci după nașterea popoarelor actuale ale Europei.

Care putea fi etnicitatea slabei populații a Transnistriei, ca de altfel a întregului spațiu din răsăritul Carpaților între sec. X și sec. XV? Răspunsul nu se poate da direct.

În privința populației, și mai ales aci, cele două Transnistrii atât de des întâlnite, apar și aci: Transnistria de nord — pădurea, cu o populație dela început statornică și Transnistria de sud — stepa, cu o populație aproape inexistentă și în plină mișcare, în urma inerției create de mileniul de năvăliri turano-mongolice. Așa dar cei mai vechi locuitori ai Transnistriei trebuiesc căutați în nord.

Puternicele mărturii toponimice asupra unei vechi și impresionante romanități nordice, în Carpații de mia-

ză noapte și Vorlandul lor — Galiția și Podolia, demonstrează cu prisosință existența unei populațiuni romanece încă dela primele ei începuturi, ca grup etnic diferențiat. Unitatea de relief a Transnistriei de nord, cu relieful regiunilor dela obârșiile Prutului, Nistrului și Bugului, provoacă și o unitate etnică. Fie că acești romanici se vor fi numit Bolohoveni sau altfel, e cert că n'au fost Slavi ¹⁾. Acești locuitori, trăitori prin sec X — XIII, deci anteriori înființării principatului moldav, înfățișează primul strat romanice sau românesc al Transnistriei ²⁾.

Paralel cu scurgerea vremii, triburi slave, antrenate de marile mișcări de populație din Europa de răsărit — adevărate furtuni etnice, au început să coboare din nord, împinse de neamurile germanice, la cari se simțea o atare tendință. Pe încetul, tot nordul Carpaților, din Tatra și până la Nistru, se umple de populațiuni slave — poloneze la NV, ucrainiene la NE. Sub înrăurirea lor romanicii din Carpații de nord și din câmpiile din fața acestora au pierdut teren asimilându-se. Astfel asistăm la slavizarea, respectiv ucrainizarea Românilor din Galiția și Podolia. Până la sfârșitul sec. XIII procesul era împlinit. Pentru cazul special al Transnistriei (de nord) putem conchide așa dar că de când există Români la periferia nordică și de răsărit a spațiului etnic românesc, tot de atunci sunt de pomenit și în Transnistria. Ucrainenii, veniți ulteriori și în număr din ce în ce mai mare, i-au asimilat total, încât alte mărturii decât toponimice și poate istorice nu avem despre acest prim strat de Români, cărora le spunem *Români autohtoni* ³⁾ și cari au format prima fază de populare a Transnistriei ⁴⁾.

2. A doua fază de populare.

Către mijlocul sec. XII începe să se observe la Ro-

1). cf. *Paul St. Ilin*: Transnistria și Ucraina, București 1941.

2). Desigur cea de nord; în sud, în plină epocă de năvăliri, nu se putea vorbi la vremea aceea de o populație statornică.

3). cf. *N. M. Popp*: Români din Basarabia și Transnistria, Bul. S. R. G. tom. LIX, București 1942.

4). Facem abstracție de popoarele antichității a căror prezență și dezvoltare nu interesează decât tangențial pentru problema etnicității și autohtonice românești în Transnistria.

mâni, mai ales în Transnistria, începutul unei mișcări de resurecție etnică; era un fel de trezire în fața pericolului slavo-turanic care din toate părțile amenința însăși ființa etnică a neamului carpatic, în urma tentaculelor pe care le trimitea nu numai spre câmpiile din jurul Carpaților dar chiar spre inima cetății carpatice. Rezultatul a fost irființarea aproape simultană, în jurul anului 1300, a principatelor țării Românești și Moldovei, cari se adăogau voevodatelor mai mărunte și mai vechi din Ardeal. Românii se organizau politicește tocmai spre periferia blocului lor etnic, aceste stătulețe având misiunea de a stăvili pericolul. Era trezirea, nu a unei conștiințe naționale, necunoscută pentru vremea aceea, dar era deșteptarea intinctului de conservare specifică. Pe această linie se situiază un Gelu, un Basarab, un Dragoș, cari nu sunt decât făclierii dreptului la viață ai unui neam.

Descălecatul lui Dragoș din Maramureș, urmat de descălecatul mai temeinic al lui Bogdan, indica direcția spre care venea pericolul pentru spațiul românesc. Exteriorul Carpaților începea să fie pierdut de Români, de aceea cetatea carpatică a dat semnalul trimitând în fața pericolului slav pe un Dragoș, pe un Bogdan. Procesul se desfășura instinctual, dar esențialul era că se desfășura, că deci poporul în chestiune avea suficientă sensibilitate spre a sesiza pericolul, spre a-și apăra dreptul la viață și deci dorința de a trăi. O nouă etapă în dezvoltarea poporului român începea; intra în scenă ramura moldoveană a poporului nostru.

Drumul descălecatului: Maramureș, Moldova de miază noapte, se prelungea în direcția curgerii apelor și peste Nistru, dar nu către partea nordică a Transnistriei, îndestul de populată și de ucrainiană, ci mai cu seamă spre partea centrală a ei. Incepând cu sec. XIV, aceste pompări de populație românească peste Nistru se fac tot mai abundente, pe măsură ce voevodatul Moldovei mergea spre o înflorire cae a atins culmea la sfășitul sec. XV. De strălucirea imprimată Moldovei de Stefan cel Mare voevodatul s'a resimțit mai bine de 150 ani.

În vremea aceea, poporul cu care Româniș se atin-

geau la miază noapte și răsărit erau Ucrainenii. Poporul ucrainian, ca și altele, s'a bucurat de o adevărată bipolaritate: un centru era Galiția, așezată sub oblăduirea politică a Poloniei și un al doilea centru era pe Nipru, în Secca Zaporojană, organizată quasi-independent, condusă de hatmani și militarizată de Cazaci. Această masă slavă-ucrainiană se lega dela Liovul Galiției, peste Chiev, până în căzăcime, prin nordul Bugului și răsăritul Niprului.

Polonezii și Rușii, cari tindeau spre împărțirea Ucrainenilor într'o Ucraină occidentală și alta orientala, erau foarte departe nu numai de Moldova, dar chiar de Transnistria. În expansiune firească și în mod insidios, ca infiltrații lente, Ucrainenii reușiseră să cucerească etnic, în paguba Românilor, și câmpiile din nordul Carpaților, și Transnistria de nord. Acum, după înființarea statului moldovenesc, în plină înflorire etnică și expansiune teritorială, cine putea să hrănească cu populație Transnistria? Polonezii sau Rușii, la sute de kilometri depărtare de ea? Ucrainenii în pline frământări launtrice și amenințați în însuși miezul vetrei lor galițiene și zaporojene, nu cu desființarea politică — fiindcă stat n'au avut niciodată sau când au avut nu li se datorea lor — dar amenințați chiar cu desființarea etnică de către Poloni și Ruși? Cine mai rămânea atunci în stare să stăpânească etnic Transnistria decât Românii, singurii și cei mai apropiați vecini ai ei? Epoca mărginită de sec. XIV-XVIII reprezintă *a doua fază de populare a Transnistriei*: este faza *Românilor veniți*, dar a celor cari au imprimat caracterul etnic al provinciei. Niciodată ca atunci, Transnistria n'a fost mai intens și mai unanim românească.

3. *A treia fază de populare.*

Soarta Transnistriei se schimbă odată cu ultimii ani ai sec. XVIII, odată cu ocuparea de către Ruși a ei. Primul contact al Rușilor cu teritoriul dintre Nistru și Bug le-a dat impresia că au cucerit o țară românească, *Moldova Nouă*, cum a botezat-o așa de elocvent împărăteasa Caterina II, consfințind politic o expresie de mult în circulație. Anul 1800 este începutul, iar sec. XIX desăvârși-

rea celei de a treia faze de populare a Transnistriei. Până atunci în Transnistria nu se auzise decât grai moldovenească, iar în părțile mai nordice se recunoștea existența Ucrainenilor. Până atunci stepa Transnistriei se găsea în proprietatea Turcilor și era cutreerată de Tătari dela răsărit la apus și de ciobani ardeleni dela apus la răsărit. Porturile mării Negre, foste grecești, mai apoi genoveze, începură să fie împânzite de negustori armeni și greci — ultimii veniți pe urmele strămoșilor lor. Toată peticăria etnică a Transnistriei, ca și a Bugeacului, este opera intenselor colonizări făcute de Ruși, având ca scop principal popularea întinselor câmpii în vederea dezvoltării unei vieți agricole.

Prin ucazele imperiale din 1752, 1762 și 1763 se decreta colonizarea regiunii numite de Ruși „Rusia Nouă” și prin care se înțelegeau ținuturile cucerite dela Tătari, din nordul mării Negre ¹⁾. Prin rescriptul imperial din Ianuarie 1792, Caterina II revine în chestiunea colonizărilor, adresându-se guvernatorului de Ecaterinoslav (Dnepropetrovsc), în termenii următori: „Să luați cea mai mare grijă cu privire la această țară (e vorba de Rusia Nouă, cucerită până la Bug în 1774 și ulterior până la Nistru — 1792) ca ea, în cel mai scurt timp, să fie colonizată“.

Rușii au poftit toate neamurile pământului. Atunci câmpurile Transnistriei, ca și ale Bugeacului au făcut cunoștință cu Bulgarii, cu Nemții, cu Rușii etc. Tot atunci s'au pripășit, venind din Galiția, și Evreii pe cari, după 1793, nu-i mai despărțea granița imperiului otoman. Nici unii din stăpânitorii Transnistriei, fie Poloni, fie Turci, fie Ruși, n'au fost representați etnicește aci. Fiecare stăpânind-o, se găsea acolo la marginea domeniului său politic, mult dincolo de granițele etnice respective, Pușini stropi polonezi, turcești ori rusești au putut să sară și să se mențină în Transnistria. Prea erau departe de blocurile etnice respective pentru ca numai pe temei de stăpânire politica să poată rămânea nealterați etnicește într-o țară românească, al cărei nord era parțial ucrainizat.

1) Ștefan Ciobanu: La Bessarabie, p. 29.

1. Decadența principatului Moldovei în sec. XVIII, continuată o bună bucată de timp și după 1800, a slăbit fluxurile etnice pe cari românimea le trimitea mereu peste Nistru.

2. Acest fapt coincidea cu politica susținută de colonizare a Rusiei în tot cuprinsul sec. XIX.

3. Gruparea tuturor Ucrainenilor în acelaș stat rusesc după împărțirile Poloniei și sub ocrotirea unui stat slav pravoslavnic a dat Ucrainenilor un nou imbold la viață. Vigoarea numărului și trezirea la viață națională a popoarelor Europei a făcut din Ucrainenii un element colonizator excelent.

Toate aceste fapte au concurat la punerea în minoritate a Românilor în Transnistria.

Pentru Ruși, faptul esențial era de a popula întreaga Transnistrie, inclusiv stepa. Elementul preferat era elementul slav. Numai în absența Slavilor erau admiși ne-Slavi. Cei mai apropiați-Slavi de Transnistria erau Ucrainenii. Totuși Rușii folosind pe Ucrainenii, voiau să facă din ei Ruși, căci altfel nu se explică de ce limba ucrainiană a fost interzisă până la anul 1876 ¹⁾ și n'a devenit limbă recunoscută oficial decât în 1917. Până și naționalitatea ucrainiană a fost contestată, căci de fapt Ucrainenii nu formează o naționalitate, ci doar un amestec eteroclit, slavo-mongol. Mai mult decât o naționalitate ucrainiană cred că se poate vorbi de o mentalitate ucrainiană, de o stare de spirit a stepei, în sfârșit de o stare de neostoită mișcare a valurilor etnice din stepă. Iată cum în sec. XIX asistăm neputincioși la ucrainizarea Transnistriei, cu atât mai mult cu cât atunci statul românesc a fost îndepărtat de Transnistria, după 1812 fiind împins dincoace de Prut. Un cumul de împrejurări nefavorabile românismului a dus la slăbirea procentuală a acestui element aci.

Un caz tipic de ucrainizare recentă ni-l dă satul *Hârjeu*, depe Nistru, lângă Râmnița, astăzi sat ucrainian și numit Erjevo. În a doua jumătate a sec. XVIII, satul era complet românesc; astfel într'un document din Septembrie 1765, cu ocazia hotărniciei unei moșii din ținu-

1) cf. *H. Lautensich: Länderkunde*, p. 426.

tul Sorociei, au fost chemați ca martori „megieși de pin-pregiur, din satu din Hârjău, carii au fost mai înainte vreme trăitori pe aceste locuri”¹⁾. Tot acest caz amintit mai vedește, ca atâtea altele, strânsele și fireștile legături ale populației românești depe cele două maluri ale Nistrului.

Dacă Bucovina de nord a fost înstrăinată — rutenizată — în sec. XIX, acest pământ nu se mai cuvine României? Dacă Bugeacul a fost înstrăinat în sec. XIX după ce sute de ani a stat sub Turci, nici el nu se mai cuvine României? De ce atunci Transnistria, care nici odată n'a fost stăpânită de Ucrainieni, care a stat sub Ruși mai puțin decât Bucovina sub Austriaci, și care în sfârșit a fost înstrăinată ca și Bucovina și Bugeacul tot numai în sec. XIX, de ce atunci Transnistria s'ar cuveni altora decât Românilor?

4. *Perioadele de colonizare.*

Colonizarea stepei pontice (steпа Ucrainei + Bugeacul) cu primele așezări permanente, cu populație de agricultori, începe după cucerirea stepei de către Ruși, deci după 1774. După cum cucerirea acestei stepe s'a făcut în trei etape, tot atâtea sunt și etapele de colonizare: în *steпа Nogai* — dintre Don și Nipru — după 1783, în *steпа Iedisan*, — dintre Bug și Nistru — după 1792 și în *steпа Bugeacului* — dintre Nistru și Prut — după 1812. În afară de Ucrainieni, în expansiune normală dela nord la sud și cari în mod firesc au populat steпа imediat ce o epocă de liniște s'a putut instala după cucerirea rusească, elementele de colonizare cele mai bune au fost trei: Germanii, Bulgarii și Rușii.

Prezența Germanilor în Europa de răsărit este funcție de întinderea stăpânirii rusești asupra ținuturilor dela m. Caspică și m. Neagră. Sunt cunoscute trei perioade de colonizare cu Germani. *Prima perioadă de colonizare* începe după 1765, când 8000 familii germane au fost așe-

1), *Aurel V. Sava: Documente moldovenești privitoare la Români de peste Nistru, Moldova Nouă, an. VI, București 1942, p. 67 și urm.*

zate în 104 sate pe ambele maluri ale fluviului Volga, între Saratov și Târițin. Acestea constituie cele mai vechi colonii, determinând regimul sovietic să înființeze chiar *republica Germanilor de pe Volga*. După recensământul sovietic din 1926, aceasta număra 380.000 Germani pe o suprafață de 28.000 km². De notat că primele și cele mai însemnate colonizări cu Germani le-au făcut împărăteasa Caterina II (1762—1796), ea însăși de sânge german (din familia prusacă de Anhalt-Zerbst).

A doua perioadă de colonizare începe abia după 1801 și se datorește nepotului Caterinei, Alexandru I (1801—1825) și el de origine germană și căsătorit cu o principesă germană (Luiza de Baden). Coloniile de Germani din Transnistria datează așa dar din primii ani ai sec. XIX. În Transnistria, coloniile germane sunt așezate aproape exclusiv în stepă ca și în restul Ucrainei sau al Moldovei. Primul sat german din Transnistria, Lieben-tal, datează din anul 1804 și a fost fundat de coloniști șvabi veniți din Ulm¹⁾. În genere, cele mai vechi sate germane s'au așezat în preajma Odesei. Astăzi găsim în Transnistria peste 70 sate germane cu o populație de ca. 100.000 loc. (fig. 16).

În fine a treia perioadă de colonizare începe după 1814, e datorită tot țarului Alexandru I și are ca obiectiv principal Bugeacul. Germanii din Bugeac sunt veniți în deosebi din ducatul Varșoviei.

Fiecare nouă perioadă de colonizare așterne câte un strat nou de coloniști peste regiunile colonizate anterior. În chipul acesta se explică de ce vizitând satele germane găsești pe o vale un grup de sate ai căror locuitori sunt veniți dintr'o anume regiune a Germaniei și sunt de religie catolică; treci în valea vecină: alt grup de sate, formate de coloniști veniți din altă parte a Germaniei și de religie evanghelică etc.

Colonizările cu Germani au continuat până în a doua jumătate a sec. XIX, când în Rusia a început, sub țarul Alexandru II, o mișcare de adversitate față de Germani.

1). *M. Friederichsen*: Europäisches Russland, pp. 341 și 372.

Aceasta a determinat pe unii coloniști să se repatrieze, Epoca de înflorire a coloniilor germane aparține timpului primelor colonizări inițiate și sprijinite de Caterina II și Alexandru I. Majoritatea coloniștilor germani constituie o populație agrară, totuși fiecare oraș rusesc are și

Fig. 16.

colonia sa germană. Bunăoară Odesa singură avea în 1925 vreo 30.000 Germani ¹⁾).

Al doilea element de colonizare a stepelor rusești îl formează *Bulgarii*. Prezența lor în Transnistria, ca și în întreg nordul mării Negre, este încă mai recentă. Colo

1). Max. Eckert; op. cit. p. 269.

nizarea Bugeacului și a Iedisanelui cu Bulgari este aproape simultană și se efectuează între 1806 și 1829. Atunci apar primele familii bulgărești venite din sud, ca refugiați. Persecuțiunile turcești împotriva populației bulgare „se intensificau în timpul războaielor ruso-turce”. Atunci Bulgarii fugeau prin Dobrogea în Bugeac. La terminarea războiului se retrăgeau odată cu trupele rusești în Iedisani. Aceasta se repeta cu ocazia fiecărui război ruso-turc ¹⁾.

Către sfârșitul sec. XIX se observă o nouă sporire a numărului familiilor de Bulgari. Toate satele celor vreo 30.000 Bulgari din Transnistria se întâlnesc aproape exclusiv în jud. Odesa, întinzându-se spre nord până în dreptul Tiraspolului.

Un caz concret ni-l oferă satul *Parcani*, din fața Tighinei. În urma unei invazii a Tătarilor, Românii au părăsit satul care după 1812 a fost colonizat de către Ruși cu Bulgari ²⁾. Așa se explică de ce satul are nume românesc, dar populație străină.

Al treilea element de colonizare al stepei îl formează *Rușii*. Aceștia s'au așezat mai cu seamă la oraș, ca element funcționăresc. De aceia satele rusești sunt prea puține, numericește ei reprezintă în mediul rural, a 5-a naționalitate a Transnistriei. Data așezării lor corespunde tot începutului sec. XIX, adică imediat după ce statul rusesc ocupă teritoriul dintre Bug și Nistru.

Un caz concret de recentă colonizare rusească ni-l dă satul *Plosca*, din raionul Tiraspol. Aici, tot după 1812, au fost colonizați Lipovenii.

Alt caz este al satului *Slobozia*, de pe malul Nistrului. Până la 1812, acesta era cunoscut sub numele de „Slõbozia valahă și rusă” ³⁾. Bisericii românești zidite în 1673 i s'a alăturat o biserică rusească ridicată după anul 1800.

În sfârșit sătucul *Calintir*, de lângă Dubăsari, a fost

1). *Ștefan Ciobanu*: La Bessarabie, București 1941, p. 31.

2). *Al. N. Smochină*: Componența etnică a Republicii Moldovenești, Moldova Nouă, an. VI, p. 173.

3). *Al. N. Smochină*: op. cit. p. 173.

înființat de Ruși și populat cu Ucrainieni după 1792, când Nistrul a devenit hotar între Moldova și Rusia ¹⁾. Acolo se făcea vama și carantina între cele două țări, vadul dela Criuleni fiind cunoscut loc de trecere a Nistrului. De altfel numele ucrainian al satului este *Carantir*. Numai Românii îi zic Calintir.

Ce argumente mai categorice decât acestea în legătură cu proaspăta sosire a Rușilor în Transnistria!

În centrele urbane, ca și în toate târgurile și târgușoarele, tot sub stăpânirea rusească se constată apariția și sporirea tot mai simțitoare a unui alt element etnic, *Evreii*. Numericeste și ca vechime, Evreii sunt tot mai recent așezați și tot mai puțin numeroși cu cât coborâm spre mare, ca de altfel întreaga populație a Transnistriei. Excepție face Odesa, care ca oraș mare și cosmopolit trebuia să polarizeze un procent apreciabil de Evrei: ca. 200.000, adică mai mult de jumătate din toată evreimea Transnistriei. Colonii evrești rurale se găsesc numai în Transnistria de nord, ca dovadă a unei așezări mai vechi a lor în această parte. Toate orașele de aici erau aproape exclusiv evrești: Berșad, Tomașpol, Șargorod etc.

Complectarea peisagiului etnic al Transnistriei s'a produs în sec. XIX, când peste populația ucrainiană veche și peste populația românească și mai veche, s'au suprapus colonizările din stepă cu Germani, Bulgari și Ruși. Din mozaicul de neamuri al stepelor transnistriene nu lipsesc nici *Albanezii* și *Grecii*, cari puțini la număr, prin sate cu numele de Arnautovca, trăesc în regiunea Odesa, complect desnaționalizați, alături de Germani și Ruși.

În Transnistria de nord găsim o populație veche; în cea de sud, una foarte recentă. Totuși în genere, chiar la Români, deși sunt prima populație certă a regiunii, vechimea lor e mai mare la vest de Nistru, decât la răsărit de el. Aceasta tinde să demonstreze că în comparație cu țara carpatică, Transnistria a avut o populație cu mult mai rară, iar cât privește pe sedentari — cu mult mai re-

1). *ibidem*, p. 175.

centă. Singurii autohtoni sunt Românii. Slavii Transnistriei, și în special Ucrainenii, sunt sosiți în urma unor migrațiuni nord-sud, aceleași pe cari — mai în răsărit le-au efectuat Rușii înșiși.

Puținii Greci și Armeni din orașe, și în deosebi din porturi, sunt veniți la diferite epoci și pe cale individuală. Și mai puținii Tătari, Turci și Găgăuzi, sunt rămășițele unui trecut sbuciumat și al unei epoci în care niciunul din acești vremelnici stăpânitori ai stepelor nu intenționau să-și dureze locuințe statornice.

Deosebirea între populația de pădure și cea de stepă din Transnistria de nord și cea de sud se remarcă absolut la fel și în dreapta Nistrului. Spațiul dintre Siret și Bug a evoluat la fel, fără a găsi în Nistru un hotar, dar ținând seamă de hotarul stepei și de marginea pădurii. Peste tot, în spațiul dintre Siret și Bug, extremul nord a fost ucrainizat până la o linie Cernăuți-Movilău-Iampol-Savrani. De aici în jos, așa zisul piept al Moldovei, puternic împădurit, se caracterizează printr'o viguroasă masă românească majoritară până spre marginea stepei. Stepa, un mozaic etnic, pentru motivele arătate; între Iedisan și Bugeac e o identitate de situație. Procesul de înstrăinare a acestui străvechiu pământ românesc până în Bug se accentuează pe axa NV-SE: Cernăuți-Nicolaev și V-E: Botoșani-Olviopol, paralel cu depărtarea de vatra străromână sprijinită pe Carpați.

CAPITOLUL II

ROMÂNII TRANSNISTRIENI

1) Număr.

În fostul stat sovietic compus dintr'o asociere de trei categorii de formațiuni politice: republici federative, republici autonome și provincii autonome, Românii — respectiv Moldovenii — formau una din cele 180 naționalități grupate în ceiace s'a numit Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice sau prescurtat U.R.S.S. Uniunea Sovietică forma un aglomerat haotic de 180 naționalități,

cu 150 limbi diferite și peste 40 de state, republici și provincii, legate între ele prin diferite raporturi.

Trei recensăminte sovietice menționează pe Români: recensământul ucrainian din 1920 dă 238.930 Români, recensământul sovietic din 17 Decembrie 1926 dă numai în Ucraina 259.324 Români¹⁾; în fine recensământul sovietic din 17 Ianuarie 1939 dă pentru întreaga uniune numai 260.023 Români.

E greu să punem prea mult lemei pe recensămintele sovietice²⁾. O demonstrează elementar comparația între recensământul din 1926 și cel din 1939. În 1926 erau 259.000 Români numai în Ucraina; 13 ani mai târziu, în întreaga uniune, abia erau 260.000 Români. Aceasta ar vrea să arate scăderea numărului de Români, ceiace noi respingem cu hotărîre. Și ca dovadă în plus este evaluarea populației făcută în toamna anului 1941, care a descoperit numai în Transnistria și în mod incomplet, 250.000 Români localnici.

Aplicând recensământului din 1926 sporul natural minimal (10%) pe 15 ani (1926—1941) ar fi trebuit să găsim în mod normal în U.R.S.S., la începerea campaniei antibolșevice, minimum 315.000 Români declarați ca atare. Recensămintele sovietice sunt însă utile spre a ne arăta nu atât numărul, cât mai ales regiunile unde trăesc Români la est de Nistru. Pe baza recensământului din 1926, facem loc următorului tablou³⁾:

I. *Polesia* 163 Români (187 R.)⁴⁾, dintre cari 119 Români la orașe. Pe județe, în Polesia, sunt repartizați astfel:

1. Volhinia	87	Rom.
2. Glukov	6	„
3. Konotop	11	„
4. Korosten	34	„
5. Cernigov	25	„

1) În U. R. S. S. erau atunci 271.501 Români.

2) Asupra sincerității și exactității recensămintelor sovietice, iată cum se exprima oficiosul comunist din republica moldovenească, „Moldova Socialistă”, nr. 222 din 27 Sept. 1937: „Recensământul din Uniune al lo uiturilor a fost înfăptuit cu cele mai grozolane încălcări ale temeliiilor elementare ale științei statistice” (cf. Al. N. Smochină: Componenta etnică a Republicii Moldovenești, Moldova Nouă, an. VI, București 1942).

3) *Sl-mco Roman: Populația Ucrainei*, Bul. S. R. G. tom. LII, București 1933.

4) În paranteză dăm numărul de Români probabili la 1941, având ca punct de plecare recensământul din 1926.

II. Provincia din dreapta Niprului: 2683 Români (3085 R.). re-partizați în mod aproape egal la sate și în orașe.

Pe județe se grupează astfel:

		la sate	la orașe
1. Șepetovca	42 Rom.	30	12
2. Berdicev	301 „	32	269
3. Belaia Țercov	74 „	46	28
4. Chiev	416 „	26	390
5. Șevcenko	182 „	133	49
6. Uman	90 „	61	29
7. Tulcin	429 „	387	42
8. Vinița	423 „	305	118
9. Proskurov	432 „	385	47
10. Camenița	152 „	72	80
11. Movilău	142 „	99	43
<hr/>			
2683 Români		1576	1107

III. Provincia din stânga Niprului: 2533 Români (2913 R.), dintre cari 2292 Români la sate.

Repartizarea pe județe e următoarea:

		la sate	la orașe
1. Isium	11 Rom.	9	2
2. Cremenciug	2166 „	2136	30
3. Cupiansc	26 „	21	5
4. Lupni	25 „	20	5
5. Nejin	11 „	8	3
6. Pułtava	76 „	45	31
7. Preluca	13 „	12	1
8. Romni	14 „	10	4
9. Sumi	11 „	6	5
10. Harcov	180 „	25	155
<hr/>			
2533 Români		2292	241

IV. Stepa este regiunea cu cei mai numeroși Români: 244.831 suflete (283.556 R.), în imensă majoritate trăind în mediul rural. Iată gruparea lor pe județe:

		la sate	la orașe
1. Kirovo (Elsavetgrad)	23.051 Rom.	21.345	1.706
2. Mariupol	1.430 „	1.374	56
3. Melitopol	1.756 „	1.730	26
4. Nicolaev	14.113 „	13.585	528
5. Odesa	16.575 „	15.350	1.225
6. Pervomaisc (Olvopol)	14.814 „	14.754	60
7. Starobilsc	65 „	56	9
8. Cherson	471 „	412	59
9. <i>Moldavia</i>	172.556 „	166.296	6.260
<hr/>			
244.831 Români		234.902	9.929

V. Provincia Zaporoje cuprinde numai 1.218 Români (1412 R.). Gruparea pe județe e următoarea:

		la sate	la orașe
1. Dnepropetrovsc	1.039 Rom.	861	578
2. Zaporoje	111 „	87	24
3. Krivoi Rog	78 „	59	19
<hr/>			
1220 Români		1007	221

VI. *Basinul Donețului* cuprinde un număr de 7.886 Români (8.479R.)
Pe județe sunt repartizați astfel :

		la sate	la orașe
1. Artemovsc	6.444 Rom.	6.159	285
2. Lugansc	1.357 „	1.246	111
3. Stalino	85 „	32	53
	<u>7.886 Români</u>	<u>7.437</u>	<u>449</u>

Cifrele înscrise până aci, înlesnesc desprinderea câtorva observații:

1. *Cei mai numeroși Români din Ucraina trăiesc între Nistru și Bug.*

2. *Numericește, Românii descresc din sudul spre nordul Ucrainei.* Totuși ei au populat în trecut și districtele mai nordice cum ar fi Volhinia, Berdicev sau Chiev. Spre nord au fost însă mai ușor desnaționalizați de Ucrainieni în epoca expansiunii lor. Revărsarea lentă N-S a Ucrainienilor a împins pe Români tot mai mult spre stepă. Acelaș caz de împingere a Românilor spre sud se cunoaște și în județele Cernăuți și Hotin.

3. *În districtele nordice, Românii locuiesc în imensa lor majoritate la orașe.* Românii fiind cunoscuți în deosebi ca o populație rurală, absența lor dela sate și prezența lor la orașe ni-i arată ca pe un element vechi.

4. *Prezența Românilor transnistrienii în proporție de 95% în stepă e o confirmare a celor expuse mai sus.* La est de Nistru, Românii trăiesc în stepă, dar mai ales la marginea de nord a ei, la contactul cu pădurea.

5. *Dintre toți Transnistrienii, $\frac{2}{3}$ trăiesc în preajma Nistrului, în așa numita „Republică Moldovenească“.*

6. *În afara Transnistriei se întâlnesc câteva centre românești; cel mai important este Elisavetgrad, care reprezintă 9% din totalitatea Românilor din Ucraina, deși la peste 300 km. depărtare în linie dreaptă de Nistru.*

7. *Adăugând încă 100 km. în aceeaș direcție, întâlnim pe Nipru un alt centru românesc în districtul Crcmenciug.* În oarecare măsură trebuie amintit ca centru românesc și regiunea Dnepropetrovsc.

8. *Încă un centru românesc important, al doilea după Elisavetgrad, este tocmai în basinul Donețului, districtul Artemovsc, la aproape 800 km. est de Nistru.*

9. Bine înțeles, în toate regiunile citate, cu excepția nordului, Românii apar în deosebi ca element rural.

Dar în Uniunea Sovietică Românii trăesc nu numai în Ucraina, ci și în celelalte republici. Aceasta reiese din tabloul de mai jos (fig. 17):

I. Republica Ruteniei Albe (districtele <i>Mozir</i> și <i>Gomel</i>): 15 Români (17 R.)—tot la orașe			
II. Guvernământul <i>Briansc</i>	: 21 Români	(21 R.)	
III. Guvernământul <i>Kursc</i>	: 30	„ „	(35 R.)
IV. Guvernământul <i>Voronej</i>	: 256	„ „	(294 R.)
V. Republica autonomă a <i>Crimeei</i>	: 778	„ „	(1.362 R.)
VI. Regiunea Caucazului de nord	: 10108	„ „	(17.689 R.)
grupați pe districte astfel:			
		la sate	la orașe
1. Districtul <i>Armavir</i>	200 Rom.	148	52
2. „ „ <i>Doneț</i>	5 „	5	—
3. „ „ <i>Don</i>	172 „	71	101
4. „ „ <i>Cuban</i>	2696 „	2472	224
5. „ „ <i>Maikop</i>	182 „	172	10
6. „ „ <i>Salsc</i>	63 „	62	1
7. „ „ <i>Stavropol</i>	54 „	48	7
8. „ „ <i>Sunia</i>	41 „	?	?
9. „ „ <i>Taganrog</i>	25 „	3	22
10. „ „ <i>Terek</i>	154 „	113	41
11. „ „ m. <i>Neagră</i>	6238 „	6098	140
12. „ „ <i>Șahti</i>	40 „	29	11
13. Terit. autonom <i>Cerchez</i>	186 „	?	?
14. „ „ „ <i>Karakceai</i>	3 „	?	?
15. „ „ „ <i>Balkar</i>	4 „	3	1
16. Orașul autonom <i>Groznâi</i>	25 „	—	25
17. „ „ „ <i>Vladicaucz</i>	10 „	—	10
18. Terit. autonom <i>Osetia</i>	3 „	2	1
19. „ „ „ <i>Cecen</i>	7 „	6	1
	10108 Români	9461	647
VII. Republica <i>Daghestan</i> are 549 Români (962 R.)			
VIII. Republica <i>Volga centrală</i> are 271 Români (455 R.), răspândiți astfel:			
		la sate	la orașe
1. Guvernământul <i>Astrahan</i>	31 Rom.	13	18
0. „ „ <i>Stalingrad</i>	164 „	144	20
3. „ „ <i>Saratov</i>	61 „	50	11
4. Republ. Germanilor depe <i>Volga</i>	5 „	11	4
	271 Români	218	53
IX. Regiunea <i>Volga centrală</i> are 149 Români (261 R.), în guvernământele <i>Samara</i> și <i>Orenburg</i> .			

Cu privire la modul de răspândire al Românilor din restul uniunii sovietice se pot face următoarele observații:

1. Pe Români îi întâlnim spre răsărit în continuarea stepelor Ucrainei, insulele cele mai răslețe ajungând

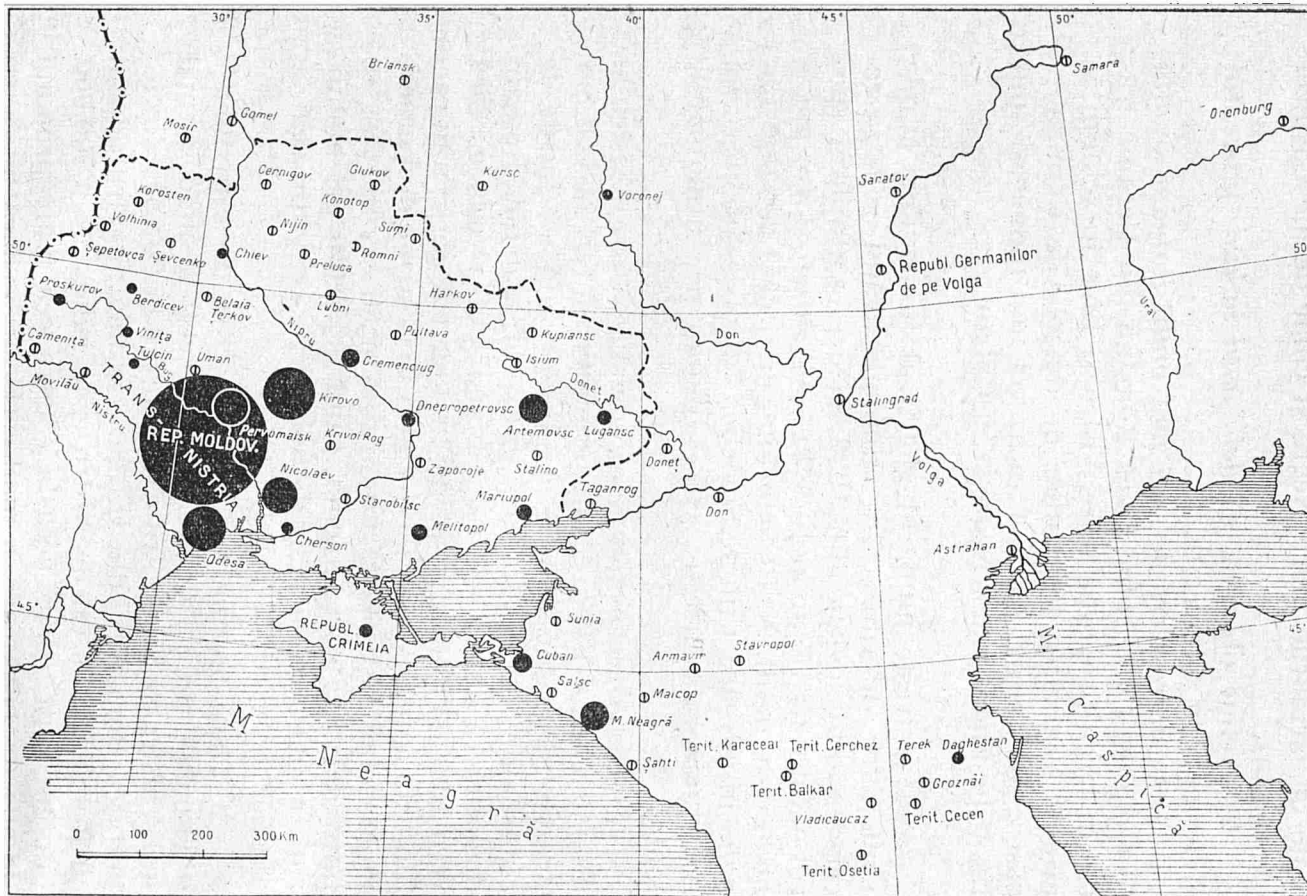

Fig. 17. — Răspândirea Românilor în partea europeană a U. R. S. S. după recensământul sovietic din 17 Decembrie 1926 (cercuri proporționale).

până la Ural (Orenburg), dar preferând a se ține apropiate de țărmurile mării Negre și chiar de ale Caspicei (Astrahan).

2. Trebuie observat că *dela nord la sud, procentul de Români la sate crește.*

3. *In afara Ucrainei, cei mai mulți Români se află în regiunea Caucazului.* Dacă Românii din Ucraina trăiesc în largă proporție între Nistru și Bug, în schimb aproape totalitatea Românilor de dincolo de Ucraina se găsesc în Caucaz, iar în Caucaz cei mai numeroși sunt fixați pe malul mării Negre și în Cuban.

Cât privește numărul global al Românilor, cifrele sunt foarte diferite. *Cifra minimală* având ca bază recensământul sovietic din 1926, la care s'a aplicat sporul natural pe 15 ani ar fi de 315.000 suflete. *Cifra maximală* dată de dl. N. P. Smochină ar fi de 1.200.000 Români în întreaga Uniune Sovietică (inclusiv Siberia). Noi ne situăm între aceste cifre, fundați pe următoarele fapte:

a) După recensămintele sovietice, între Nistru și Bug ar trăi ca. 70-75% din Românii aflați în U.R.S.S. Acest procent corespunde, pe baza evaluării făcute de autoritățile românești, unui număr de 250.000 Români declarați ca atare, la care s'ar mai putea adăoga încă vreo 200.000 Români coprinși în două categorii: unii cari din teama de Soviete s'au declarat Ucrainieni, deși grăesc moldovenește și poartă nume românești și alții cari au lipsit dela evaluarea făcută, fiind deportați ori mobilizați (numărul celor uciși de bolșevici e cel puțin egal cu al celor deportați).

b) Dacă pornim așa dar dela cifra de aproximativ o jumătate milion de Români existenți în mod normal între Nistru și Bug, cifră care reprezintă 70-75% din totalitatea Românilor din U.R.S.S., atunci numărul global al Românilor la est de Nistru s'ar ridica la 6-700.000. Suntem convinși că aceasta e cifra cea mai apropiată de adevăr, cifră care în mod cert este — dacă nu depășită — în tot cazul atinsă.

2) Distribuția Românilor dintre Nistru și Bug.

Imensa majoritate a Românilor Ttransnistrienți — Moldoveni cum își zic ei — trăesc în Transnistria. Teritoriul dintre Nistru și Bug a avut două destine politice. Toată regiunea dela nord de râurile Iagorlâc și Codima a stat sub Polonezi. Toată regiunea dela sudul acestor râuri, aparținea Turcilor. Aceste două regiuni s'au menținut despărțite și după cucerirea ior de către Ruși, la sfârșitul veacului XVIII: partea nordică a format *guvernământul Podoliei*, iar partea sudică, *guvernământul Chersonului*. Această situație s'a păstrat până la instaurarea regimului bolșevic; totuși Moldovenii, până astăzi, referindu-se la nordul sau la sudul Transnistriei vorbesc de „Podolsk” și de „Chersonsk”.

Moldovenimea noastră din Transnistria de nord încadrată unui stat slav — Polonia și așezată în vecinătatea tot mai apropiată a Ucrainenilor, n'a putut propăși încât în cea mai mare parte s'a asimilat complet. O toponimie românească foarte bogată și variată mai amintește ca și în Pocuția de existența Românilor pe aci. Cât privește asimilarea lor, aceasta e recentă, în tot cazul posterioară asimilării Românilor de dincolo de Ceremuș.

Moldovenimea din Transnistria de sud, coprinsă între granițele imperiului otoman s'a putut bucura de libertățile în care trăiau supușii statului turc. Fiind așezați mai departe de masa slavă ucrainiană și venind în contact mai mult cu popoare de stepă, nefixate locului, Româniile acestei regiuni au putut propăși în voe, încât după cum însăși Sovietele recunosc, peste 63% din toți Româniile transnistrienți trăesc numai aci. Ficțiunea bolșevică numită „Republica moldovenească” s'a desvoltat tot în Transnistria de sud, iar granița ei nordică se sprijinea pe alocuri pe fostul hotar dintre Podolia și Cherson.

Așezările actuale ale Românilor din Transnistria se caracterizează prin următoarele aspecte:

1. Româniile, ca de altfel și ceilalți conlocuitori preferă așezările de vale; Româniile însă într'o mai largă măsură decât toți ceilalți.
2. Dacă coborîm spre stepă, interfluviile rămân a-

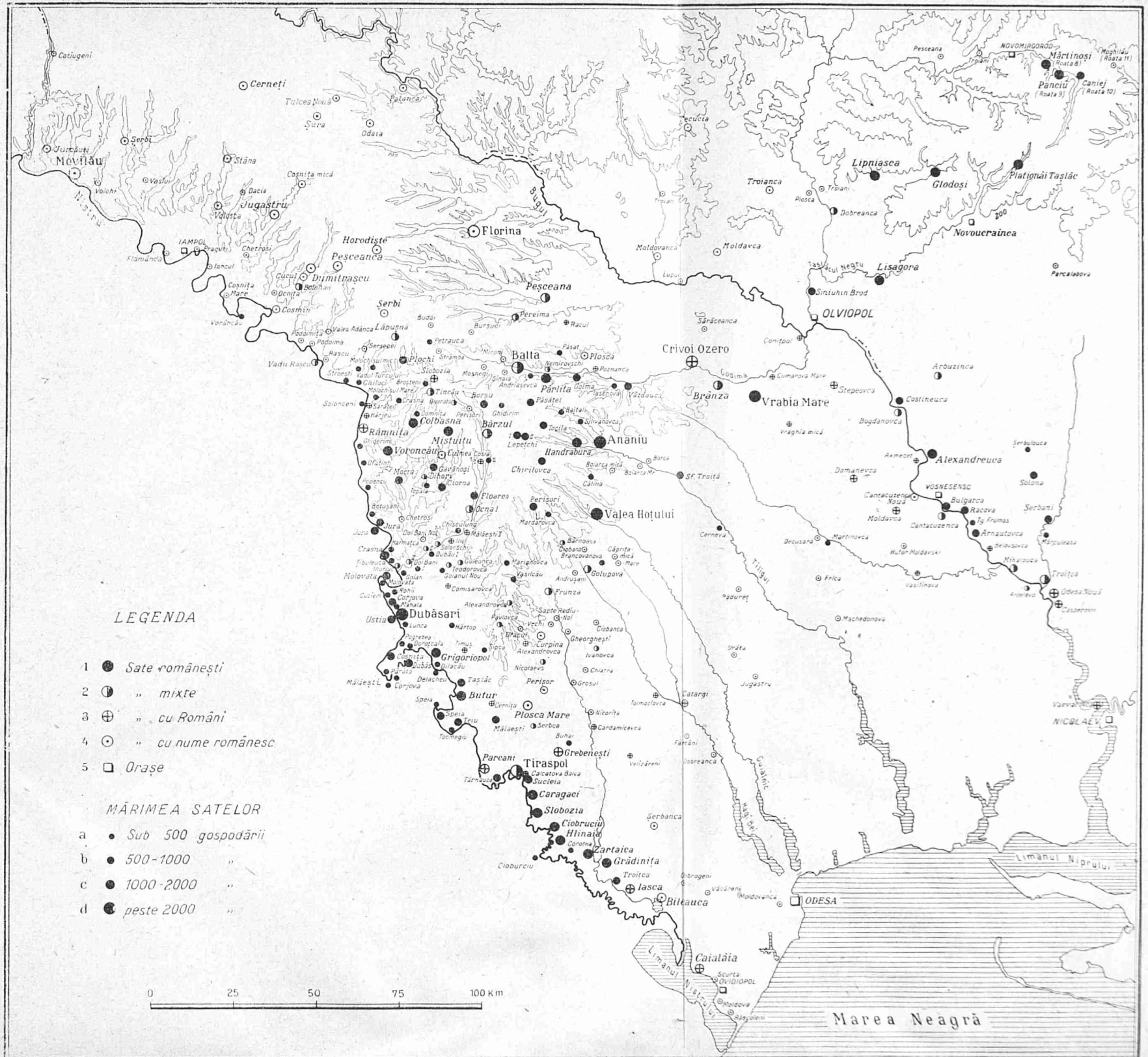
proape pustii de populație. Dacă urcăm spre pădure, încep să apară sate și pe interfluvii, dar în cea mai mare parte populate de alte neamuri decât de Români. În sfârșit intrând în plină zonă de pădure și de dealuri înalte, Românii ocupă nu numai văile, dar și interfluviile.

3. Sporirea numărului de Români dela sud la nord și a spațiilor ocupate de ei se observă foarte bine că progresează în trei etape: una sudică, în stepa propriu zisă unde Români nu se găsesc decât pe văile principale: a Nistrului și a Bugului; o alta de mijloc, către antestepă, unde Românii se întâlnesc pe toate văile; această etapă corespunde unei fâșii care pornind dela Dubăsari și trecând prin Valea Hoțului, ar ajunge la Vrabia Mare și Bug. În sfârșit etapa nordică, cu văi și întrevăi populate de Români, e o regiune de formă triunghiulară, cu o lature nordică fixată pe Codima, prelungită până la cotul Nistrului, la Stroești, o lature vestică — Nistrul însuși până la Dubăsari și o a treia lature, către SE, Dubăsari-Vrabia Mare. Această regiune în suprafață de ca. 7000 km² are majorități absolute românești, întru totul asemenea celor din spațiul românesc dela vest de Nistru. Această regiune, așezată în prelungirea pieptului Moldovei, constituie miezul regiunii românești transnistriene. E un adevărat „Kerngebiet” și convenim a o numi după valea care o brăzdează prin mijloc, *podîșul Iagorlăcului* sau *podîșul Tincăului*; e un podiș de 200-300 m. alt., deschis în evantaliu spre sud și est.

În timpul celor trei călătorii făcute în Transnistria până la est de Bug, în vara și toamna anului 1941, am putut constata la fața locului, prin informații directe sau culese dela informatori locali, un număr de sate românești. În cele următoare nu vorbim decât de satele despre cari am putut obține personal informații (pl. VII).

Satele moldovenești din Transnistria se pot grupa în linie sau în suprafață.

a) *Sate grupate în linie. Prima linie o formează satele depe Nistru.* Întreaga vale a Nistrului, dela cotul mare dela Stroești, până la intrarea în liman, are numai sate românești. Din 51 sate, numai cinci sunt străine:

LEGENDA

- 1 ● Sate românești
- 2 ○ " mixte
- 3 ⊕ " cu Români
- 4 ⊙ " cu nume românesc
- 5 □ Orașe

MĂRIMEA SATELOR

- a ● Sub 500 gospodării
- b ● 500-1000 "
- c ● 1000-2000 "
- d ● peste 2000 "

0 25 50 75 100 Km

Calintiri ucrainian — lângă Dubăsari, *Crasnagorca* tot ucrainian — aproape de Mălăești, *Parcani* — bulgăresc — la apus de Tiraspol, *Calcatova Balca* — ucrainian — la răsărit de Tiraspol și *Iasca* rusesc — aproape de vărsarea Cuciurganului în Nistru. Dela Stroești în sus, până aproape de Movilău și chiar mai departe, mai toate satele poartă nume curat românești, deși etnicește nu mai au pe deplin această calitate. Nistrul e pe ambele maluri un râu tot așa de românesc pe cât e Siretul, Oltul sau Dunărea.

Găsim multe sate așezate față în față și purtând același nume; ex.: *Jura*, *Molovata*, *Dilacău*, *Speia*, *Cioburciu*. Sunt alte sate, care nu stau față în față — deși dublete — ci la oarecare depărtare între ele, unul fiind satul-matcă și celălalt satul-roii; ex.: *Voroncău*, *Dubăsari*, *Corjova*, *Mălăești*. În sfârșit mai e o pereche de sate cu același nume: *Solonceni* în Basarabia, în fața *Sărățelilor* din Transnistria.

A doua linie de sate moldovenești o formează valea Codimei, dela obârșiile sale, la Lăpușna, până la Olviopol. Satele românești ocupă în deobște malul drept al râului și se continuă, rărindu-se, până la Bug. În această categorie se coprinde și un sat mare românesc de culme, *Vrabia Mare*.

A treia linie de sate moldovenești o formează satele depe malul stâng al Bugului, dela sud de Olviopol până aproape de Nicolaev.

b) *Sate grupate în suprafață*. Satele moldovenești grupate în suprafață sunt cele din podișul Tincăului, care apar sub cele două ipostaze: sate de culme și sate de vale. Între acestea se cuprind și cele mai mari sate românești ale Transnistriei: *Valea Hoțului*, din valea superioară a Cuialnicului Mare, cu 14.000 loc.; *Tocila*, pe un afluent al Cuialnicului cu 12.000 loc.; *Handrabura*, din valea superioară a Tiligului, cu 11.000 loc.

La sud de linia Dubăsari-Valea Hoțului-Vrabia Mare începe stepa. Aci satele românești se răresc, cu excepția celor două fluvii de margine. *Prima zonă de stepă se găsește între Nistru și Cuialnic*, la sud de linia Dubăsari-

Valea Hoşului. În această zonă, toponimia românească a satelor e destul de bogată. *În a doua zonă de stepă, dintre Cuialnic și Bug*, la SE de linia Valea Hoşului-Vrabia Mare, toponimia românească se rărește, pentru a lipsi cu desăvârșire între limanul Tiligului și limanul Bugului.

Satele moldovenești din Transnistria asupra cărora am putut culege personal informații, au fost împărțite în patru categorii: *sate românești*, în cari Românii dețin majoritatea absolută (mult peste 51% până la unanimitate), *sate mixte*, în cari Românii se cumpănesc cu alte neamuri: Ucrainieni, Germani, Ruși etc., *sate cu Români*, în cari numărul Românilor s'a împușinat și în sfârșit *sate cu nume românesc*, cari numai toponimic mărturisesc o origine românească a satului; acest caz e mai frecvent în Transnistria de nord, ucrainizată. Vom da mai jos tabloul de sate românești pe categorii și județe¹).

I. Sate românești.

1. *Județul Râmnița*: 24 sate. Stroești, Ghiloci, Vadul Turcului, Molochișul Mare, Molochișul mic, Plochi, Petrauca, Broșteni, Crasna, Domnița, Mistuitu (sat mare cu 1600 familii), Ghidirim, Lepețchi I, Lepețchi II, Cosia II²), Voroncău, Ghiderim, Ofatinți, Popencu, Botușani, Jura, Mocra și Borșu.

2. *Județul Balta*: 5 sate. Andriașevca, Pârlita, Golma, Păsat și Păsățel.

3. *Județul Ananiu*: 12 sate. Baitali, Silivanovca, Tocila, Handrabura, Novoselchi, Grecu, Valea Hoşului (3200 fam.), Perișori, Mardarovca, Brancovanova, Sf. Troiță și Cernevo.

1). Atragem din nou atențiunea că în lista satelor românești pe care o dăm nu se copriind decât satele al căror caracter românesc a ajuns direct la cunoștința noastră, pe bază de informații culese personal la fața locului sau dela localnici.

2). Sânt cazuri când întâlnim două sate cu acelaș nume, fie vecine, fie îndepărtate; acestea poartă de obicei numele de I (Pervâi) sau II (Ftaroi). De obicei satul I e satul matcă. Pe valea Iagorlăcului cazul acesta e frecvent și cum râul făcea hotarul între guvernământul Podoliei și al Chersonului, satul I și II se mai poate numi după caz și „Podolsc” sau „Chersonsc”.

4. *Județul Dubăsari: 29 sate.* Gavănoși, Ciorna, Topala, Floarea, Chisculung, Dubău I, Doibani Vechi Goian, Țibuleuca, Crasna, Goianul Nou, Molovata, Rohii, Cucieri, Corjova, Lunca, Mahala, Pogrebea, Coșnița, Pârâta, Doroțcaia, Dilacău, Tașlâc (sat mare cu 1000 familii), Butur (sat mare cu 1100 familii), Șipca, Hârtop, Vasilcău, Marianovca și Hărmațca.

5. *Județul Golta: 3 sate.* Iasenova, Vâzdauca și Vrabia Mare.

6. *Județul Tiraspol: 13 sate.* Speia, Teiu, Tocmegiu, Târnauca, Sucleia (sat mare cu 1000 familii), Caragaci (sat mare cu 1400 familii), Slobozia (sat mare cu 1300 familii), Ciubărciu (sat mare cu 1500 familii), Glinaia (sat mare cu 1500 familii), Corotna, Zartaica (sat mare cu 2000 familii), Mălăești și Buhai.

7. *Județul Berezovca: 1 sat.* Martinovca.

8. *Județul Ovidiopol: 2 sate.* Grădinița (sat mare cu 1500 familii) și Troița.

Am citat 86 sate românești. În această categorie de așezări curat românești, sau cu majoritate absolută românească, sunt și târgurile Ananiu (3600 fam.), Dubăsari (5200 fam.) și Grigoriopol (2000 fam.).

Cele mai numeroase comune curat românești se întâlnesc în județele Râmnița și Dubăsari.

II. Sate mixte.

1. *Județul Râmnița: 11 sate.* Lăpușna, Tincău, Bârzul, Butuceni, Șerpi, Onorata, Cârlești, Dabija, Rotari, Bolohan și Vârtejeni.

2. *Județul Balta: 3 sate.* Nemirovschi, Peșceana și Pereima.

3. *Județul Dubăsari: 24 sate.* Ocna I, Solonschi, Doibani Noi, Ihurluc, Hulinca, Teodorovca, Bârnoasa, Golupova, Frunza, Pavlovca, Dubău II, Obroc, Alexandrovca, Prășila, Vicol, Marian, Bobâlea, Burcă, Tănășăuța, Mazarachi, Crețești, Crăcănata, Coșari, Pârlicani și Dihori.

4. *Județul Golta: 2 sate.* Brânza și Bogdanovca.

5. *Județul Tiraspol: 8 sate.* Ivanovca, Burlac, Vla-

dimir, Constantinovca, Nicolaevsc, Blijini, Serbca și Bâcioc.

6. *Județul Berezovca: 1 sat.* Cantacuzenca.

7. *Județul Oceacov: 1 sat.* Ardelevo.

Am citat 50 sate mixte. Intre orașele în cari Români dețin o majoritate relativă, cităm: *Balta* (4500 fam.) și *Tiraspol* (5200 fam.).

III. *Sate cu Români.*

1. *Județul Râmnița: 5 sate.* Slobozia, Sărăței, Hârjeu, Cosia I și Ulma.

2. *Județul Balta: 1 sat.* Racul.

3. *Județul Dubăsari: 6 sate.* Mălăești II, Ilia, Comisarova, Timuș, Stratula și Breaza.

4. *Județul Golta: 7 sate.* Poznanca, Cumarova Mare, Conițpol, Vrabia mică, Stepeovca, Akmecet și Do-manevca.

5. *Județul Tiraspol: 13 sate.* Parcani (sat mare cu 1850 fam.), Calcatova Balca, Grebenești (sat mare cu 1400 familii), Cardamicevca, Velizăreni (Rasdelnaia), Tolmaciovca, Catargi, Pavlovca, Alexandrovca, Bogoslovca, Stepanovca, Hâncul și Cernița.

6. *Județul Berezovca: 2 sate.* Moldavca și Vasilinova.

7. *Județul Ovidiopol: 2 sate.* Iasca (sat mare cu 1300 familii) și Caiâlâia.

Am citat 36 sate cu Români. Intre târgurile cu Români intră Râmnița (2000 fam.) și Crivoi Ozero.

IV. *Sate cu nume românesc.*

1. *Județul Movilău: 3 sate.* Volohi, Jurcăuți și Cotiugeni.

2. *Județul Jugastru: 12 sate.* Jugastru, Coșnița Mare, Coșnița mică, Chetroși, Flămânda, Vaslui, Șerbi, Praguri, Iancul, Volosca, Stâna și Dacia.

3. *Județul Tulcin: 4 sate.* Palanca, Odaia, Cerneți și Șura.

4. *Județul Râmnița: 15 sate.* Budăi, Strâmba, Perișori, Rașcu, Podoima, Podoimița, Cosmin, Oenița, Cu-

cul, Dumitrașcu, Peșceanca, Valea Adâncă, Horodiște, Sersenei și Culmea.

5. *Județul Balta*: 5 sate: Mironi, Moșnegi, Sinaia, Bursuci și Florina.

6. *Județul Ananiu*: 7 sate. Boiarca Mare, Boiarca mică, Borca, Căprița Mare, Căprița mică, Pădureț și Urâta.

7. *Județul Dubăsari*: 6 sate. Andrușani, Șapte Rediuri Vechi, Șapte Rediuri Noi, Chetroși, Gheorghești și Brâncovanova.

8. *Județul Golta*: 2 sate. Cantacuzenca Noua și Săraceanca.

9. *Județul Tiraspol*: 7 sate. Chiatra, Grosul, Perișor, Plosca Mare (2000 fam.), Nicorița, Șerbanca și Ciobanca.

10. *Județul Berezovca*: 2 sate. Decusară și Frica.

11. *Județul Ovidiopol*: 4 sate. Văcăreni, Dobrogeni, Moldova și Scurta. Ultimele doua sunt cartierele mărginașe ale Ovidiopolului.

12. *Județul Odesa*: 2 sate. Moldovanca și Jugastru.

13. *Județul Oceacov*: 1 sat. Varvarovca.

In această categorie se copriind trei orașe cu nume românesc: *Movilău*, *Tulcea Nouă* (Tulcin) și *Brăila Nouă* (Brailov).

Repartiția satelor de Moldoveni pe județe și categorii este dată în tabloul recapitulativ alăturat.

	sate românești	sate mixte	sate cu Români	sate cu nume rom.	Total pe județ
1. Jud. Movilău	—	—	—	3	3
2. „ Jugastru	—	—	—	12	12
3. „ Tulcin	—	—	—	4	4
4. „ Râmnița	24	11	5	15	55
5. „ Balta	5	3	—	5	13
6. „ Ananiu	12	—	—	7	19
7. „ Dubăsari	29	24	6	6	65
8. „ Golta	3	2	7	2	14
9. „ Tiraspol	13	8	13	7	41
10. „ Berezovca	1	1	2	2	6
11. „ Ovidiopol	2	—	2	4	8
12. „ Odesa	—	—	—	2	2
13. „ Oceacov	—	1	—	1	2
Total pe categorie de sate	86	50	35	70	241

Acest tabel ne arata cele mai românești județe de pe malul Nistrului: Râmnița, Dubăsari și Tiraspol. Cele mai înstrăinate sunt județele din nord: Movilău și Tulcin, iar cele mai sărace în element românesc sunt județele dela mare: Odesa și Oceacov.

Din lista celor 241 sate românești, cu Români sau cu trecut românesc se poate deduce cu ușurință ca toponimia nu este suficientă pentru cunoașterea actuală a populației satului respectiv. Exemple sunt multe: iată câteva:

1. *Sate cu nume românesc dar cu populație alta decât cea românească: Cotiugeni și Strâmba, sate ucrainiene; Șerbanca și Nicorița, sate germane, Plosca—sat rusesc, Parcani — sat bulgăresc etc.*

2. *Sate cu nume ucrainian dar cu alta populație: Marianovca și Ciorna, sate românești; Onorievca și Vasilino, sate germane etc.*

3. *Sate cu nume rusesc: Vamscaia — sat german. Lipețchi — sat românesc.*

4. *Sate cu nume turco-tatar: Tașlâc și Mahala, sate românești; Buialâc — sat bulgăresc.*

Sunt apoi tot felul de combinații de nume. Ex.: *Karlovca*: nume german rusificat, populație germană. Alt ex.: *Brancovanova*: nume românesc rusificat, populație ucrainiană; *Andreiășevca*: nume românesc ucrainizat, populație germană etc. Totuși multe numiri prea românești n'au putut fi rusificate sau ucrainizate decât dacă li se pocea complect numele; ex.: *Valegoțulov* se recunoaște imediat ca *Valea Hoțului*, ori *Viditukul* ca *Vadul Turcului*, ori *Pereliti* ca *Pârlita*, ori *Plot* ca *Plochi* etc.

De obicei numelui românesc i se adăoga terminția slava, ex.: *Racul* — *Rakulovo*, *Tocila*, *Tocilovo*, *Dubău* — *Dubovo* etc.

Din schimbările de nume — căci sunt sate cu câte 2-3 nume în diferite limbi — se poate deduce stratificarea populației, cel puțin pentru ultimul secol. Când un sat se numea la început *Șerbanca* și a devenit apoi *Elsaș*, e clar ca în acel sat Germanii au fost colonizați

peste Români. Când un sat s'a numit *Kassel* și a devenit apoi Komarovka, e lesne de înțeles ca în acel sat Rușii au venit pe urmă.

Chiar când satele amintesc numele unui popor, foarte adesea locuitorii satului sunt de altă naționalitate. Ex.: satul *Moldavca* e locuit de Ucrainieni, satul *Bulgarca* e sat moldovenesc, satul *Arnautovca* e locuit de Ruși, iar nu de Albanezi cum l-arată numele etc.

După cum toponimia nu te poate conduce cu certitudine la aflarea naționalității locuitorilor unui sat, tot așa onomastica nu-ți poate dovedi în toate cazurile originea etnică a unui individ. Inșă, ca și în cazul toponimiei și într'al onomastice, când cineva poartă nume românesc, se știe că la origine nu putea fi decât Român. Într'o țară sub suveranitate străină, satele și populația nu se botează decât în spiritul limbei celui ce stăpânește; când găsim astfel de numiri se știe ca acestea nu pot fi decât mai vechi. Dăm câteva exemple de persoane cu nume românesc, cari întrebate de mine, mi-au declarat că sunt Ruși sau Ucrainieni, deși vorbeau moldovenește: *Albul Nicolae*, *Barbulat* (Barbălată) *Dumitru*, *Bolescu Ștefan* etc. La o numărătoare a populației, necercetați mai îndeaproape, cu siguranță că aceștia s'ar declara Ruși sau Ucraineni — cum s'a și întâmplat la numărătoreea din iarna lui 1941 și aceasta nu pentru că n'ar simți românește, dar că li se pare lor că în contact cu oficialitatea, sau când ești întreat de un necunoscut e mai bine să te declari Rus. E o mentalitate ce s'a înrădăcinat în mintea lor, cu atât mai mult cu cât ei așa au apucat a spune că sunt Ucrainiți sau Ruși.

Incurcata toponimie rurală a Transnistriei dovedește că ne aflăm într'o regiune sau cu mari mișcări de populație — o regiune de colonizare recentă, sau ca ne aflăm într'o regiune cu dese schimbări de suveranitate politică sau amândouă cazurile la un loc. Fiecare strat etnic adăogat și fiecare nou stăpân politic sosit se simțea dator să modifice ori să adapteze numele satelor la limba sa. În Transnistria și în Ucraina în general, toponimia este surprinzător de săracă. Poate pentru acest

motiv și numele satelor nu e prea variat. Satele poartă în deosebi nume de persoane; aceste câteva nume se repetă la infinit: Alexandrovca, Vasilevca, Marianovca etc. Aceasta provoacă mare confuzie și necesitatea de a specifica neapărat raionul în care se află satul spre a ști despre care sat e vorba.

În ceiace-i privește pe Români, ca cel mai vechi element etnic al Transnistriei, cazurile citate mai sus sugerează anumite concluziuni. Astfel e neîndoios că toate satele cari poartă încă un nume românesc au fost întemeiate de Români, chiar dacă astăzi au o populație alogenă. Nu tot acelaș lucru se poate susține despre satele cu nume străin. Când acestea sunt locuite de Români e un indiciu că numele vechi al satului a fost schimbat. Ex.: satul *Sirova* s'a numit la început *Brânza*, *Novogri-gorievsc* este vechiul *Târgul Frumos*, *Dimovca* e fosta *Mărculeasă* etc.

Apoi nu cunoaștem cazuri în cari Românii sa se fi așezat într'un sat peste o populație preexistentă; sunt nenumărate însă cazurile în sens invers. Satele românești de astăzi au fost românești dela început; însă multe din satele astăzi străine au fost înființate de Români. La satele rusești, ucrainicene sau germane întâlnim deseori nume ca acestea: „Novosielki” ori „Neudorf”; la satele românești nu vom întâlni însă numele de „Satul Nou”. E un exemplu toponimic care vădește cari sunt neamurile noi venite și cine sunt autohtonii Transnistriei. Pentru culegerea faptelor notate până aci, 40 informatori ne-au stat într'ajutor ¹⁾.

1) Iată lista informatorilor noștri dintre Nistru și Bug:

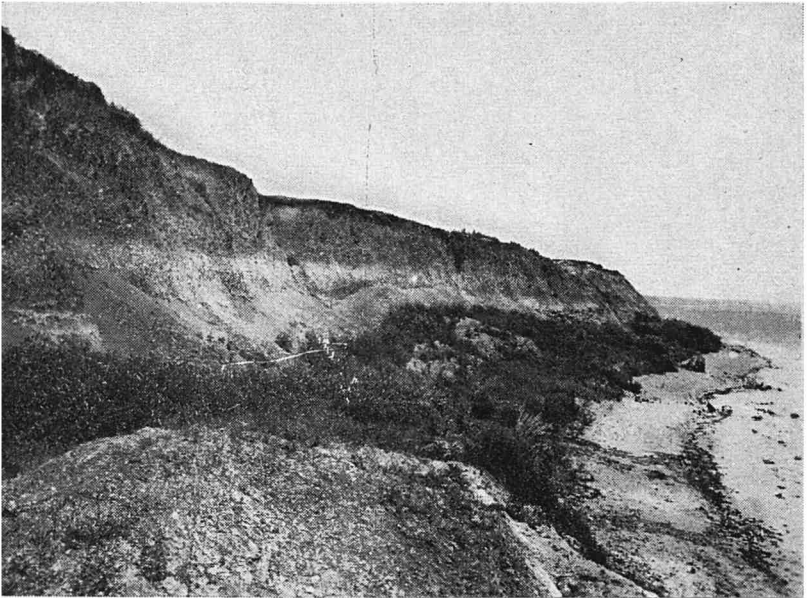
- Județul Râmnița:*
1. Bulat Ștefan, Voroncău
 2. Stelea Martin, „ ”
 3. Ciobanu Ilie, Cosia Pervâi
 4. Turcan Mihail, „ ”
 5. Lungu Motrica, Lipețchi
 6. Moraru Ma rica „ ”
 7. Dodu Aculina, Bârză
 8. Rotaru Teodosia, Moc ra
 9. Manolachi Artem, Petrauca
 10. Barbălată Dumitru, Slobozia

A. — Valea Nistrului la Slobozia jud. Tiraspol

B. — Valea Bugului la Conișpol—jud. Golta
Clîșee N. Popp

A. — Faleză la Bugova jud. Ovidiopol

B. Casă pescărească sub faleză, la Bugova
Clișee N. Popp

3) Distribuția Românilor de dincolo de Bug.

Satele românești nu se opresc la Bug. Ele trec și dincolo de acest fluviu și încă în număr suficient de mare. Din informațiile culese în August 1941, când împreună cu dl. N. P. Smochină mă aflam la răsărit de Bug și am cutreerat o parte din ele, am putut descoperi vreo 40 sate românești. Acestea se găsesc în gubernia Elisavetgrad (Kirovo), unde chiar statisticele sovietice recunosc că, trăește cam a 10-a parte din suflarea românească transnistriană. După evaluările noastre ar trebui să fie acolo cu siguranță peste 50.000 Moldoveni, dat fiind mai ales că satele moldovenești sunt în general sate mari.

Conform principiului de mai sus, al categoriilor de sate grupate pe regiuni naturale, cităm și această nouă

Județul Balta:

1. Harabagiu Petru, Balta
2. Vulpe Alexandra, „
3. Cihodariu Leonte, „
4. Bolocan Nastasia, Părlita
5. Bortă Daria, „

Județul Golla:

1. Baciul Doctia, Brânza
2. Stavrache Nastasia, Berețchi
3. Bolescu Ștefan, Bobricul mic

Județul Dubăsari:

1. Gurămultă Alexăi, Butur
2. Frunză Solofon, Tașlăc
3. Foca Mălai, Guleanca Nouă (Novo Ulianovca)
4. Albul Nicolae, Ilia
5. Postică Natalia, Coșnița
6. Rotar Frosa, „
7. Novac Emanoil, înv. Goian
8. Postolea Constantin, înv. Goian
9. Rogot Frăsina, Hărinațca
10. Ermolache Andrei, Doibani I
11. Coica Simion, Grigoriopol
12. Boțu Alexei, Pârâta

Județul Tiraspol:

1. Tăbac Ignat, Slobozia
2. Rotaru Ștefan, Ciubărciu
3. Roman Variam, Tocmegiu
4. Sârbu Iacob, Zartaica
5. Brazdă Pavel, Sucleia
6. Șch'opu Gavriil, Târnauca
7. Gâscă Timoftei, Frunza (cătun)
8. Zanghelu Iacob, Mălăești

Județul Ovidiopol:

1. Gigea (Zize) Gheorghe, Bileanca
2. Dumbravă Filip, Iasca

serie de sate după informațiile culese la fața locului și din convorbirile avute cu diverși informatori ¹⁾. Pe malul stâng al Bugului sunt multe sate românești, unele în regiunea Olviopol (Pervomaisc), altele în regiunea Vosnesensc.

1. La *Olviopol* sunt două sate curat românești: Li-saia Gora și Siniuhin Brod. Mai e un sat mixt: Dobreanca și încă alte 8 sate cu nume românești: Troiani, Plosca, Troianca, Moldavca, Lupul, Moldovanca, Troian și Tecucia ²⁾.

2. În regiunea Vosnesensc sunt cele mai multe sate curat românești zece la număr: Costineuca, Alexandreuca, Bulgarca, Racova, Tg Frumos, Arnautovca (Vizireni), Mărculeasa, Șerbani, Solona și Șerbulouca. Se mai adaugă trei sate mixte: Arbuzinca, Mihalouca și Troița; în fine două sate cu Români: Odesa Nouă și Casperovo.

Depărtându-te de Bug, Românii se întâlnesc grupăți tot pe centre, dar într'o așezare din ce în ce mai nordică, orientându-se după axa de răspândire a Românilor la răsărit de Nistru, care este linia Dubasari-Cremenciug. Retragera satelor moldovenești către nord se explică prin lățirea progresivă a stepei în spre răsărit. Ca și în dreapta Bugului, împinși spre sud de expan

1. Informatori din satele dela răsărit de Bug:

1. Moșneagu Grigore, Novo Ucraina
2. Decusară Nicolae, prof. Panciu
3. Ifrim Andrei, Costineuca
4. Turcoman Toader, „
5. Cornei Pavăl „
6. Răsmiriță Maria, Alexandreuca
7. Cornea Teodor, „
8. Zădărea Ion, „
9. Scripcă Ana, Bulgarca
10. Colțun Maria, „
11. Bârhar Toader „
12. Chișer Maria, „
13. Crășmar Dusia, „
14. Păpușoi Nicolae, Arnautovca
15. Vâjul Nichita, Șerbouca
16. Buraga Petrea, Dobreanca
17. Filip Nicolae, Șerbani
18. Cușmir Axenia, Vosnesensc
19. Paierelc Ioan, Racova

2). Satul Olșanca, din aceeași regiune, e bulgăresc, (informator Petre Buraga).

siunea ucrainiană, Moldovenii s'au aciuat în antestepa. Stepa ei o evită prin aşezarea pe văi: Taşlâcul negru, Arbuzinca, Ielaneţul putred.

3. În regiunea *Novo Ucraina* găsim trei sate mari româneşti: Taşlâcul Putred, Lipniaşca şi Glodoşi. Lor li se mai alătură satul cu nume românesc Pârcalabova şi satul Hioroscaia (informator Nicolae Decusară). Pe acest din urmă sat nu l-am găsit pe hartă.

4. În regiunea *Novo Mirgorod* sunt alte trei sate mari româneşti: Mărtinoşa (Vuosmaia Rota Roata 8-a) Panciu (Diviatâi Rota — Roata 9-a) şi Caniej (Diseatâi Rota—Roata 10-a). Mai sunt apoi alte trei sate cu nume românesc: Moghilă (Roata 11-a), Peşceana şi Troiani. O parte din satele acestea erau organizate milităreşte, pe regimente roate căzăceşti, oarecum analoage regimentelor grănicereşti din Ardeal şi întrucâtva contemporane cu ele.

5. În sfârşit în regiunea *Elisavetgrad* este satul Harabancea¹⁾.

Lăsam sa urmeze un tabel recapitulativ al safelor dela est de Bug.

	sate româneşti	sate mixte	sate cu Români	sate cu nume rom.	Total pe judeţ
1). Regiunea Olviopol	2	1	—	9	11
2). „ „ Vosnesensk	10	3	2		15
3). „ „ Novo Ucraina	3			1	4
4). „ „ Novo Mirgorod	3	—		3	6
Total pe categorii de sate	18	4	2	12	36

4) Românii din Crimeia şi dela Marea Azov.

Sunt Români în Crimeia. Origina lor este aproape exclusiv ardeleană, iar ocupaţia lor de căpetenie a fost ciobănia, întocmai după cum restul Românilor Transnistrieni sunt în cea mai mare parte Moldoveni, iar ca ocupaţie primordială sunt agricultori. Privitor la Românii din Crimeia cercetările sunt în curs. Din puţinele informaţii culese putem nota câteva fapte.

Astfel încă înainte de 1918 exista la Simferopol o

1) Informaţie dela Valeriu Crişan, cf. Transnistria nr. 29.

Asociație a oierilor transilvăneni” (Transilvanskoe obșisftvo ovțivodov) ¹⁾. Membrii ei erau mari crescători de oi, originari din „Marginea“ Sibiului. Cutureerând satele de sub munte, dela Săliște, peste Poiana Sibiului, până la Jina, chiar și acum și se vorbește de mulți locuitori din sat aflați cu oile în Crimeia. Mai ales în satul Rod, vreo 300 bărbați lipsesc, plecați în Crimeia. Mulți s’au însurat pe acolo; unii s’au înapoiat cu nevestele lor, ru-soaice, ori cu copii cu păr bălai, îmbrăcați în cazace ru-sești ²⁾.

Cei peste 2000 Români aflători în Crimeia trăesc prin satele din jurul a două orașe: *Simferopol* — din centrul Crimeei și *Giankoi* — din nordul ei.

Un mai mare număr de Români se găesc în nordul m. Azov (7—8000 suflete), în regiunile *Mariupol*, *Melitopol* și *Taganrog*.

Aceleași nume frumoase românești de sate se în-tâlnesc și pe aci. Așa e satul pescăresc *Măimăi* dela m. Azov, sau satul de oieri *Subsân* din munții Iaila.

CAPITOLUL III

DOVEZI ISTORICE ȘI GEOGRAFICE DESPRE ANTERIO-RITATEA ROMÂNILOR ÎN TRANSNISTRIA

Problema anteriorității Românilor în Transnistria se pune numai în raport cu Ucrainenii. Cât privește pe Ruși, Bulgari și Germani, nimeni nu revendică pentru ei o vechime mai mare decât mijlocul sec. XVIII și în speță epoca împărătesei Caterina II. Istorici ruși repu-tați ³⁾. analizând prezența Rușilor la răsărit de Nistru, vorbesc răs-picat de colonizări rusești. Se recunoaște așa dar lipsa de autohtonie a Rușilor.

În Transnistria de sud, ca și în întreg teritoriul cu-cerit în 1792 dela Turci se amintește de colonizări rusești

1). Dr. *Ilie Zafur*: informație verbală.

2). cf. *Mara N. Popp*: Contribuțiuni la viața pastorală din Ar-geș și Muscel, Bul. S. R. G. tom. LII, București 1933, p. 260.

3). cf. *Paul Miliukov*: La politique extérieure des Soviets, Paris 1934.

făcute între 1750 și 1850. În Transnistria de nord după aceleași izvoare — colonizările ar fi mai vechi, dar în nici un caz anterioare anului 1650.

Se pune acum întrebarea: prin colonizări rusești, autorul citat nu îngloba oare și pe Ucrainieni, dat fiind că la vremea când Miliukov a scris studiul său, nu se recunoștea o naționalitate și mai ales o limbă ucrainiană? Încă mai mult: „ca de obicei, autoritățile rusești considerau Ruși și pe Moldovenii cari cunoșteau limba rusă”¹⁾.

1) Dovezi geografice.

a) Satele românești sunt toate așezate pe văi, în locurile cele mai bune și mai bine alese (drumurile vechi țineau văile). Locurile de trecere a văilor — vadurile — sunt ocupate tot de Români. Dacă ținem seamă că autoritatea de stat n'a fost românească, cum s'ar explica aceste așezări favorabile numai în cazul Românilor, decât că ei au fost cei dintâi așezați aci, deci în măsură să-și aleagă locurile cele mai potrivite.

b) Satele celorlalte naționalități sunt așezate pe spațiile dintre văi, mai puțin propice pentru vatra unui sat, din cauza greutății alimentării cu apă și a viscozelor puternice. Dacă celelalte neamuri n'ar fi venit după instalarea Românilor, mai ales în cazul naționalităților slave, încurajate în ultimul secol de stăpânire slavă, ar fi ales ei locuri atât de nepotrivite pentru fundații de sate? Au fost siliți să o facă pentru că locurile propice și fertile trecuseră mai dinainte în posesiunea Românilor. Massa românească era așa de compactă încât până la Nistru n'au putut ajunge decât foarte puțini străini, și aceștia cu mare greutate și numai în ultima vreme.

c) Geograficește se poate demonstra așa dar anterioritatea Românilor față de toți ceilalți alogeni. Tot geograficește însă se constată că deși cei mai vechi, totuși în Transnistria Români nu sunt atât de vechi ca în Moldova propriu zisă. Numirile topice de dealuri, văi, păduri, fântâni etc., sunt în Transnistria destul de sărace.

1). Ștefan Ciobanu: La Bessarabie, p. 26.

În nici un caz toponimia Transnistriei nu se poate compara cu bogăția toponimică din Moldova. Acesta e un indiciu al unei vechimi nu prea mari.

d) Un al patrulea fapt câștigat pe bază de analiză geografică este următorul: vechimea Românilor în Transnistria nu este pe tot cuprinsul provinciei aceiaș. Românii din nord, acei supuși desnaționalizării și desnaționalizați în mare număr, sunt mai vechi decât frații lor din sud. Așa se explică de ce numai în nord — chiar desnaționalizați — Românii și-au păstrat multe elemente din portul național, pe când în sud portul a dispărut cu desăvârșire, chiar și la femei, fiind înlocuit cu îmbrăcămintea rusească recentă sau chiar cu îmbrăcămintea sovietică.

Multe dovezi despre vechimea noastră dincolo de Nistru, în comparație cu celelalte neamuri, mai poate aduce graiul curat și arhaic al Moldovenilor de aci, folclorul și etnografia lor, ca și medicina populară ce o folosesc — aiudoma Românilor de pretutindeni.

e) Factorul geografic care a sprijinit expansiunea Moldovenilor peste Nistru a fost podzolul fertil sau solul podzolit. „Bogăția acestui pământ a fost cauza dârzeniei Moldovenilor de a rămânea pironiți pe el”¹⁾. Lățirea Moldovenilor și peste cernoziom, deci în Transnistria de sud, s'a făcut odată cu propășirea interesului pentru agricultură.

Pe bază de fapte geografice s'a putut deci dovedi:

1. *Că în Transnistria Românii sunt mai vechi decât oricare din celelalte neamuri conlocuitoare, dar că în Moldova sunt încă mai vechi decât în Transnistria*²⁾.

2. *Că vechimea Românilor în Transnistria scade de la nord la sud, în acelaș mod ca și în Moldova.*

3. *Că luarea în stăpânire de către Români a dealurilor din afara Carpaților, până la Bug și dincolo de el, s'a făcut după direcția de curgere a apelor, conform cu panta terenului.*

1). Gh. P. Grințescu: Viața românească în satele dintre Nistru și Nipru, Moldova Nouă, vol. VI, p. 167 și urm.

2). De altfel în Moldova, Românii sunt mai puțin vechi decât în Transilvania.

S'a arătat că nu toți Români transnistrieni sunt la fel de vechi. Cea mai bună dovadă ne-o dă faptul următor: pe când Moldovenii dintre Nistru și Bug întrebați asupra locului de unde au venit și când au venit, nu știu să dea nici un răspuns, Ardelenii din Crimeia știu și când au venit și din ce sat anume. Reiese de aci vechimea mai mare a Moldovenilor transnistrieni, decât a Ardelenilor din Crimeia. Dar chiar înăuntrul Transnistriei, vechimea Românilor — după cum iarăși s'a arătat — nu e peste tot la fel. În tot cazul, oricât de noi, Români — în Transnistria — rămân la origine mai vechi decât Ucrainenii.

Cutrerând, în Octombrie 1941, satele din valea Iagorlăcului, râu care până la 1792 a format granița între Polonia și Turcia, iar după aceea hotarul între guvernământul Podoliei și al Chersonului, întâlnești o situație extrem de interesantă. Pe această vale sunt sate dublete, sate cu acelaș nume, așezate față în față pe câte un mal al râului. Aproape fără excepție, satul de pe malul stâng este mai vechi decât satul de pe malul drept al râului, primul jucând rol de sat-matcă, al doilea de sat-roi. Ei bine, satul vechi este mai totdeauna curat românesc și e pe stânga râului; satul mai nou are și Ucrainieni și e pe malul drept. Cităm trei cazuri de acestea: Doi Bani I sau Doi Bani Vechi pe stânga și Doi Bani II pe dreapta; Dubău I sau Vechi pe stânga și Dubău II sau Nou pe dreapta; Cosia I pe stânga și Cosia II pe dreapta.

Două învățăminte se pot trage de aici:

1. *Că Români sunt mai vechi ca Ucrainenii* — aceasta chiar după știința locuitorilor satelor în chestiune și
2. *Că propășirea Românilor a fost mai înlesnită în teritoriul de sub suveranitatea turcească* (malul stâng al Iagorlăcului era turcesc), decât sub Slavii polonezi.

Iata cum stăpânirea politică poate înrâuri asupra dezvoltării etnicului.

2) Dovezi istorice.

Rămâne ca cele admise pâna aci să fie întărite și istoricește și anume să se încerce a se constata documentar, pentru Români, prezența lor în Transnistria anterior

anului 1650 considerat de Ruși ca dată a începerii celor dintâi „colonizări rusești” în Transnistria de nord ¹⁾. După anul 1650, prezența Românilor în Transnistria e în deobște cunoscută.

a) Intr'o descriere a Oceacovului făcută de călugărul italian Nicolo Barsi de Luca la 1639 se spune ca „trăiau acolo Valahi”. El vorbește de hanurile Moldovenilor din Oceacov ²⁾. Oceacovul sau Vozia cum îi spuneau Moldovenii, port al m. Negre, e așezat într'o regiune în care colonizările rusești au început abia după 1750.

b) Cu prilejul luptelor lui Petru cel Mare cu Carol XII, dela începutul sec. XVIII, Românii sunt menționați din nou la Oceacov.

Din aceste mărturii trebuie recunoscut că dacă în prima jumătate a sec. XVII, Românii apar până pe malurile Bugului, e greu de admis ca în restul Transnistriei, deci mai în apropierea Moldovei, să nu fi trăit Români.

La capitolul acesta nu ne referim la acei Români de dincolo de Nistru, conducători politici, desprinși din comunitatea românească și luptători pentru cauze străine — și cari au fost și ei destui ³⁾ — ci la Românii trăitori în comunități românești și în directă continuitate teritorială cu frații lor din Țara Moldovei.

Dar însuși neîntreruptul amestec și neconținută prezență a Românilor în viața politică și culturală a Transnistriei, Ucrainei și Rusiei — cum se va arăta în paginile următoare — constituie cea mai bună dovadă istorică despre existența, prioritatea și vechimea Românilor dincolo de Nistru. Influența politică și culturală a Românilor trebuia să se sprijine pe un substrat etnic românesc, căci altfel nu s'ar explica permanența acestei influențe.

1). Pentru Transnistria dela sud de Iagorlâc și Codima, colonizările încep abia după 1750 (după aceleași izvoare rusești).

2). *G. C. Giurescu*: Populație moldovenească la gura Niprului și Bugului, comunicare la colocviul profesorilor de istorie, 1942.

3). cf. capitolul următor: Relațiile politice ale Românilor la est de Nistru.

A. — Satul Mahala, pe Nistru jud. Dubăsari

B. — Podișul Transnistriei de sud la Valea Hoțului
Clișee N. Popp

A. — Portul Odesa în Noembrie 1941

Foto Gh. Borș

B. — Casă moldovenească
din Valca Hoțului

Foto N. Popp

CAPITOLUL IV

RELAȚIILE POLITICE ALE ROMÂNILOR LA EST DE
NISTRU (1480—1792)

După cum Ucrainenii și Româniii își disputa întâietatea în Transnistria, primii ca număr, ceilalți ca vechime, tot asemeni viața politică a Transnistriei, începând din sec. XV, rezulta din împletirea istoriei Moldovei cu istoria Ucrainei. Prin analogie cu „Craina“ sârbeasca ori cu „Craina“ slovena, este și aceasta „Ucraină“ malorusă. țara de margine a Slavilor de răsărit.

Istoria Ucrainei începe la sfârșitul sec. XV, odata cu scuturarea jugului tătar de către țarul moscovit. De altfel tot din acea vreme se întâlnește pentru prima oară și numele de Ucraina. Un mare istoric ucrainian, Ștefan Rudnicki, se întreba cu drept cuvânt: „Ce este Ucraina, unde își are așezarea ei pe globul terestru aceasta misterioasă țară și care-i sunt hotarele politice și etnografice? Nu este cumva Ucraina o simplă ficțiune geografică, iar Ucrainții o ramură a poporului rus?”¹⁾ În raport cu această nedumerire, „Ucraina” și „Ucrainții mai mult de cât o noțiune geografică sau etnică, *sunt o stare de spirit* născută la întreita răspântie polono-ruso-turca, cu o permanentă influența moldoveană, întocmai cum noțiunea de „Cazac” a fost la început *o profesiune* și numai ulterior a devenit o națiune.

Istoria Ucrainei se deapănă pe o durată de 400 ani, pâna la sfârșitul sec. XVIII, când se cufundă în uriașul cazan rusesc. De istoria Ucrainei se leagă două idei: *ideia de hatmănie*, adică de conducere politică și *ideia de căzu-cime*, adică de organizație militară. Aceste două idei, ridicate la rang de instituții, au fost fecundate de spirit și sânge moldovean. După cum istoria n'a cunoscut nici odată o Ucraină independentă sau unitară, tot asemeni convulsiunile politice pluriseculare ale Ucrainei nu s'au desfășurat fără o influență puternică, dacă nu chiar o conducere efectivă moldovenească. Permanența acestei

1). *St. Rudnicki: Ukraine, Land und Volk, Wien 1916, p. 165.*

stări de lucruri a dus la un neîntrerupt amestec politic și la un neîncetat flux etnic românesc în spațiile dela răsărit de Nistru. Documentele istorice sunt cheazășia acestei afirmații: trei sute de ani de istorie ucrainiană — tot atâția ani de influență românească și de tradiție căzăcească! ¹⁾). Vom cita cronologic o serie de fapte cari conduc la ępresia de mai sus.

Anul 1480 — țarul Ivan III, cuscru l. Ștefan cel Mare, înlătură jugul tătar.

Anul 1495 — într'un act apare întâia dată numele „ukrainiki” — oameni de graniță, grăniceri.

Anul 1499 — prima mențiune despre Cazaci într'o „adresă a marelui duce a Lituaniei către târgoveții din Chiev” ²⁾).

Anul 1516 — atacul întreprins de pârçălabul de Camenița cu scop de jefuire contra Oceaovului și Cetății Albe, în fruntea polcurilor căzăcești. Acest pârçălab e considerat de cronicile poloneze „ca cel dintâi hatman al Cazacilor” ³⁾).

Iată anii când pământul și poporul ucrainian se desprind cu instituțiile lui fundamentale, din uriașa lume amorfă a Europei continentale. Ei bine, anterior acestor ani, la 1455, o garnizoană moldoveană făcea să fluture „stindarul românesc” pe celatea Lerici, din preajma Oceaovului de mai târziu ⁴⁾). Și iată-ne pe noi, prezenți pe malurile Bugului, mai vechi politicește decât Ucrainenii, în țara de dincolo de Nistru.

La 1457, pe tronul Moldovei se urcă Ștefan cel Mare. Acesta organizează la Nistru o linie fortificată contra Tătarilor. Lui i se datorește întărirea cetăților Hotin, Soroca,

1). La acest capitol ne-au fost de mult ajutor următoarele patru lucrări citate în ordinea în care ne-au fost de folos.

1. *Ion I. Nistor*: Ucraina în oglinda cronicelor moldovenești. An. Acad. Rom. tom. XXIV, București 1941;

2. *Gh. I. Năstase*: Românii și Ucrainenii, Viața Basarabiei nr. 1, București 1942;

3. *Alexandru Boldur*: Ucraina, 4 articole în ziarul „Universul”, Octombrie 1941;

4. *Paul St. Iltin*: Transnistria și Ucraina, București 1941.

2). *I. Nistor*: op. cit. p. 79.

3). *ibidem* p. 79

4). *ibidem* p. 114.

Tighina și Cetatea Albă. Interesant însă că porțile principale de intrare în cetate sunt în spre fluviu. Aceasta trebuie să ne facă să înțelegem că misiunea lor nu era exclusiv militară — apărarea. Ei jucau și rolul de comert comerciale; era continuarea tradiției vechilor cetăți-comert genoveze, asemenea celor din Crimeea. Aceasta ne face să credem că pe lângă expedițiile de pedepsire pe cari Ștefan Vodă le va fi făcut adânc dincolo de Nistru, el avea și strânse relații comerciale cu porturile mării Negre din Transnistria și Crimeea, sprijinindu-se pe conașionalii săi de acolo: țărani, negustori, militari.

Istoria Ucrainei e o înlanțuire neîntreruptă de insurtecții și rebeliuni provocate de Cazaci. Cu acestea se confundă istoria Ucrainei, dacă nu și poporul însuși. Cine sunt Cazacii? Răspunsul cel mai complet ni-l dă dl. I. Nistor: „la marginea regatului Poloniei din spre Tătari s'a înfiripat cu vremea un fel de *graniță militară* ocupată de elemente curagioase și gata oricând la luptă pentru respingerea încălcărilor nogăiene”. Numele „cazac” și organizația însăși a fost împrumutată dela triburile chirghize (Kazac = corsar). „Feiul de viață al Kazacilor-tătari și-l însușiră și oamenii din Ucraina creștină. Unii deveneau Cazaci de profesiune, iar mulți se întovărășeau numai vremelnic pentru vreo expediție de pradă”. „În scopul acesta numeroși aventurieri de toate limbile și națiile ca Poloni, Ruși, Litvani, Moldoveni, ba chiar și Tătari, mânați de dorul de haiduire, își găseau refugiul la Cazaci”.

„Așezarea Cazacilor în Ucraina n'a pornit din imboldul unei idei superioare de Stat și nici din hotărârea de a face la Nipru zid de apărare în contra păgânității nogaice. Dimpotrivă, originea organizației căzăcești ar trebui căutată mai curând în nevoile și neajunsurile politice și sociale ale țărănimii cis- și transnipriene. precum și în îngrămădirea de bejenari din țările vecine”¹⁾. Cazacii erau organizați în *polcuri* = mănunchiuri, iar pe Nipru aveau *siciuri* — întărituri²⁾.

1). ibidem, p. 7 și urm.

2). ibid. p. 10.

Căzăcimea avea o omogenitate socială, dar îi lipsea omogenitatea etnică. De aceea Ucraina însăși n'a putut fi unitară, ci împărțită într-o *Ucraină rusească* dincolo de Nipru, o *Ucraină poloneză* în nordul teritoriului dintre Nistru și Nipru și în sfârșit o *Ucraină a Hanului*, în sudul aceluiaș teritoriu.

Dintru început domnia Moldovei și în genere ai principatelor române intrară în strânse legături cu Cazacii, mai ales în luptele contra Turcilor, Intreg sec. XVI e plin de asemenea cazuri. Ion Vodă a avut în Cazaci un prețios ajutor în lupta dela Roșcani (1574). Stăpânirea lui asupra malului stâng al Nistrului, deci asupra — cel puțin o parte din pământul Transnistriei, reiese dintr'un document din Mai 1574 prin care Ion Vodă dăruiește marelui logofăt Ion Golia și lui Eremie Pârcălabul, un loc pentru patru mori la gura Iagorlăcului, „de ceia parte a Nistrului“^{1) 2)}. Teritoriul depe malul stâng al Nistrului era considerat ca domeniu al coroanei Moldovei și aceasta situație se menține și e dovedită documentar ca atare până târziu după 1700³⁾.

Moldoveanul Ion Potcoava, care era să fie domn al Moldovei, este ales în 1577 conducător al Cazacilor dela Nipru.

Dar cel mai strălucit secol din istoria Ucrainei este secolul al XVII. El coincide cu cele mai puternice influențe românești. Inceputul îl face Petru Movilă, fiul voevodului Simeon Movilă și arhimandrit al „sanctuarului ortodoxiei sud ruse“⁴⁾, al celebrei Mănăstiri a Sf. Peșteri (Lavra Pecerska). El este ales mitropolit al Chievului la 1632. Hirotonisirea s'a făcut la Ljov de către Varlaam,

1). *Aurel V. Jupa*: Documente moldovenesti privitoare la Români de peste Nistru, Moldova Nouă, an. VI, București 1942, p. 67 și urm.

2). Această daniș este întărită și prin actele din 1588 dela Petru Șchiopul și din August 1593 dela Ieremia Movilă.

3). În a doua jumătate a sec. XVII, documentele vremii vorbesc de un Ivan Bogatul-Ionescu, „fost în Țara Vlahilor hatman la Dubăsari, asupra întregi ucraine (margini) de acolo“ (cf. *G. Bezviconi*: Roirea familiilor românești peste Nistru, Cetatea Moldovei, an. II, Iași 1941, p. 126). Așa dar după 1650 malul stâng al Nistrului era considerat ca aparținând Moldovei.

4). *Gh. I. Năstase*: op. cit. p. 10.

mitropolitul Moldovei. Petru Movilă înființează Academia teologică din Chiev. Moldoveanul Petru Movilă a fost unul dintre cei mai mari mitropoliți ai ortodoxiei și „unul dintre cei mai mari ctitori ai Ucrainei”¹⁾. „Fără opera pregătitoare culturală a lui Petru Movilă, operă de trezire spirituală și națională a poporului ucrainian, cu greu s’ar fi putut deslănțui mișcarea națională și politică culminantă în viața acestui popor — revoluția eliberatorie a lui Bogdan Hmelnițchi”²⁾, începută la 1648.

În cetele căzacești ale lui *Hmelnițchi* (Hmil) primul loc îl ocupau „cohortele de veterani ale Dacilor transnistrieni”³⁾, cum notează cronică polonă. Patru din cei 15 polcovnici ai lui Hmil erau Români. Prezența Românilor între Cazaci a fost înregistrată și de cântecele populare⁴⁾. Domn al Moldovei era atunci Vasile Lupu, socru al Marelui Duce al Lituaniei Radziwiłł și cuscru al marelui hatman al Cazacilor Hmelnițchi. Răscoala Cazacilor fiind îndreptată contra Polonilor, Vasile Lupu, care se bucura de multă influență și în Polonia și în Ucraina, a fost ales ca mediator pentru încheierea păcii.

Remarcabil e faptul că Ucraina n’a fost niciodată independentă, dar totdeauna s’a bucurat de o oarecare autonomie în cadrul statului polon, rus sau otoman. Hatmanii Ucrainei iubeau libertatea, dar nu știau ce să facă cu ea. Un caz tipic este al eroului Hmil care căuta să supună cuiva Ucraina chiar și când oștile căzacești erau victorioase. Ideia de libertate se părea satisfăcută când un hatman al Ucrainei schimba stăpânul. Prin acte de trădare față de fostul patron înțelegeau hatmanii Ucrainei să slujească neatârnat poporul lor. Hmil însuși a procedat așa: la început s’a ridicat contra Polonilor, ajutat de Tătari; apoi i-a părăsit și a trecut de partea Ruși-

1). *ibidem*, p. 11.

2). *ibidem* p. 13.

3). *Veteranac Dacorum Transnistrianorum cohortes.*

4). Iată unul în traducere: Au venit la noi Români
Toți Români, toți chipeși
S’au înscris în oastea cazacă
Și s’au înfrățit cu noi“ (*Zamfir*

Arbore: Basarabia, p. 121).

lor, pentru ca la urmă să regrete și să se întoarcă din nou spre Polonezi.

Un alt hatman, *Doroșenco* (1665—1675), a închinat țara Turcilor, pentru ca la sfârșit să-i trădeze și să treacă alături de Ruși.

Mazepa, un alt mare hatman de mai târziu, a fost credincios lui Petru cel Mare, până ce l-a trădat dându-se cu Suedezii lui Carol XII. Această atitudine a lui Mazepa a fost bine prinsă de Nicolae Costin, cronicarul, în rândurile: „Așișderea a vrut să facă și Mazepa stăpânului său Impăratului, precum odinioară s'a viclenit Hmil hatmanul de sub Leși”.

Și cazuri de acestea se pot cita nenumărate mai ales când e vorba de hatmani mai puțin celebri.

În luptele lăuntrice dintre polcurile căzăcești, hatmanii celor trei Ucraine solicitau mereu sprijinul domnitorilor români. Hatmanul Ucrainei poloneze *Vihovschi* (1657), „aderent al politicii leșești, întreține o vastă corespondență cu Gheorghe Ghica al Moldovei și Constantin Șerban al Țării Românești”¹⁾.

Samuilovici, hatmanul Ucrainei rusești, se adresa în 1678 voevozilor români, făcând apel „la simțul lor de solidaritate pravoslavnică împotriva păgânilor”²⁾.

Iurg Hmelnițchi, fiu al lui Hmil, pus de Turci hatman al Ucrainei Hanului în 1677, a fost instalat cu sprijinul domnului Moldovei, Dumitrașcu Cantacuzino. Oștile muntene și moldovene au luptat atunci până la Bug și dincolo de el, punând rânduială în Ucraina, Transnistria de azi. Turcii și-au dat seama că un mai bun hatman n'ar putea fi decât domnul Moldovei *Gheorghe Duca*, pe care îl și numără în 1679 hatman al Ucrainei Hanului, devenită acum prin unirea cu Moldova, *Ucraina moldovenească*. Duca cunoștea Ucraina de mai înainte, când participase la cucerirea cetăților Uman și Cehrin de dincolo de Bug. El a fost domn și hatman cu trei tuiuri³⁾. Iși făcuse

1). *I. Nistor*: op. cit. p. 26.

2). *idem*, p. 98.

3). Domnii Moldovei aveau două tuiuri; hatmanii Ucrainei nu mai un tui; doar hani Crimeei, fiind musulmani, primeau trei tuiuri.

curți domnești la Nemirova pe Bug și la Țigănauca pe Nistru, semn de atenția acordată teritoriului pe care noi astăzi îl numim Transnistria.

Domnitorii români se amestecau până și în treburile rusești. Astfel Șerban Cantacuzino a participat cu cuvânt greu în 1688 la disputele privind succesiunea la tron a lui Petru cel Mare, iar Mihai Viteazul, mai înainte, împreună cu țarul Boris Gudunov făcuse în 1598 un plan de împărțirea Poloniei ¹⁾.

Secolul XVIII începe în istoria Ucrainei sub auspiciile unei și mai puternice înrâuriri politice românești. Primul eveniment al secolului este bătălia dela Poltava (1709). Oastea lui Carol XII coprindea destui Moldoveni, dar și armatele lui Petru cel Mare aveau o cohortă română comandată de Apostol Tigheciu. După înfrângerea Suedezilor, Carol XII și Mazepa, aliatul său, se refugiară la Tighina, unde acesta din urmă a și murit.

Față de trădarea lui Mazepa, Petru cel Mare desființează hătmănia Ucrainei. Aceasta nu renaște — deși pentru scurtă vreme — decât sub conducerea înțeleaptă a moldoveanului *Dănilă Apostol* (1727—1734). Acesta era fiul lui Pavel Apostol, vestitul polcovnic al lui Hmelnițchi și care-și începuse cariera militară în oastea moldovenească. Dănilă ajunsese polcovnic ales de Cazaci, încă de când avea vârsta de 10 ani, pentru marile merite ale tatălui său. Cel mai frumos portret al lui Dănilă ni-l zugrăvește însuși Mazepa în scrisoarea sa către prințul Golovkin: „Numitul polcovnic Dănilă Apostol este de viță românească—voloskoi porodii —; în armata zaporojeană trece ca viteaz vestit și dintre toți polcovnicii el este cel mai vechiu în oștire“ ²⁾. Marele istoric ucrainian M. Hrușevski, pomenind de moartea lui Apostol, scrie: „Moartea lui a fost o mare pierdere pentru timpurile grele din Ucraina de atunci”. Pe bună dreptate dl. Gh. Năstase a-

1). La alegerea țarului Boris, printre cei ce au votat alegerea lui, se găsește și semnătura lui Ștefan Lăpușneanu, fiul voevodului Alexandru Lăpușneanu și înalt demnitar de Kazan, cu titlu de voevod.

2). *I. Nistor*; op. cit. p. 113.

daogă: „frumos omagiu adus de un istoric ucrainian unui Român, hatman al Ucrainei“¹⁾).

Drepturile de suveranitate ale Moldovei asupra teritoriilor din stânga Nistrului se prelungesc și dincolo de epoca lui Duca Vodă, pâna în vremea celui de al doilea hatmanat al Ucrainei. Documentele moldovenesti din vremea aceia, dela Nicolae Mavrocordat (1714), dela Mihai Racoviță (1726) dovedesc aceasta. Se pare că această situație a dainuit până la 1792, când stăpânirea rusească nou venită, a pus capăt unei îndelungi stări de lucruri.

Hătmania Ucrainei, renăscută sub moldoveanul Danilă Apostol, dispăre — de astădată definitiv la scurta vreme dupa moartea lui. Prințul Potemkin lichidează la 1775 autonomia Ucrainei, din ordinul Caterinei II, „dărâmand siciurile zaporojene, ultimele puncte de sprijin ale împotrivirii căzăcești“²⁾. „Ultimii Cazaci zaporojeni, refugiați de urgia rusească, și-au găsit azil pe pământul românesc dela gurile Dunării“³⁾. Prin cucerirea olatului tătarăsc și stabilirea graniței rusești pe Nistru, la 1792, se pune punct istoriei Ucrainei și svârcolirilor căzăcești. O nouă epocă începea nu numai în istoria Transnistriei, dar chiar în viața Românilor de aci, odată cu sfârșitul sec. XVIII.

Influența politică românească desigur că n'ar fi fost atât de puternică în istoria Ucrainei dacă nu s'ar fi sprijinit pe un important substrat etnic românesc în țara de dincolo de Nistru.

CAPITOLUL V

CTITORIÎ ROMÂNEȘTI LA EST DE NISTRU, DE BUG, DE NIPRU

Toate orașele vechi ale Ucrainei și Rusiei au fost înființate de străini. Nu cităm decât două — primele și cele mai importante: *Chievul*. înființat de Varegi și *Novgoro-*

1). Gh. Năstase: op. cit. p. 16.

2). I. Nistor: op. cit. p. 44.

3). Gh. Năstase: op. cit. p. 24.

dul, întemeiat de liga hanseatică. Ba chiar și multe din așezările urbane mai noi au fost ctitorii nerusești. Astfel majoritatea târgușoarelor și a multor localități din Transnistria și de mai departe au avut pe Români ca fondatori Pomenim după dl. N. Smochină câteva astfel de localități, începând cu cele dintre Nistru și Bug. Primele sunt cele depe însuși malul Nistrului ¹⁾.

1. *Movilăul*, ctitoria lui Ieremia Movilă, rămas în posesiunea Moldovei până la 1812.

2. *Dubăsari*, cunoscut ca reședința a hatmanilor români încă din sec. XVI, ajuns pe la 1650 proprietate a boerului Costache Jora, al cărui nume se păstrează încă la două sate gemene, din sus de gura Iagorlăcului.

3. *Ananiu*, așezat la confluența văii Nanelui cu Tili-gul, este început de boerul Nani. La târnosirea lui au contribuit și „ciobani unhuri”.

Majoritatea localităților întemeiate de Români poartă numele ctitorului. Astfel: *Bârzu*, *Mironi*, *Broșteni*, *Grosu*, *Rașcu*, *Moșneagu*, *Cucu* etc., multe din ele așezate în po-dișul Tincăului

Satul *Domnița* e botezat astfel după Domnița Ruxandra Lupu, căsătorită cu Timuș Hmelnițchi.

Ctitoriile românești trec și dincolo de Bug. Așa e Vosnesenscul înființat de Români în sec. XVI cu numele *Beciu*. Apoi *Târgul Lisavetei* — Elisavetgrad — fondat de Români pe vremea Impărătesei Elisabeta (1741 — 1762).

Prin biserică și tiparniță, influențele exercitate de Români pe Nistru au fost încă mai puternice. Era obișnuit ca mitropolitul de Proilava (Brăila) să sfințească personal sau prin trimiși de ai lui, bisericile satelor de peste Nistru, tot așa după cum preoții moldoveni transnistrieni se hirotoneau la Iași ori la Brăila. Foarte adesea mitropoliți de ai Moldovei făceau vizitații canonice în Transnistria, care bisericeste atârna de Moldova. Această situație s'a menținut până la 1812, când Rușii au ocupat Basarabia. Atunci ei au alipit Transnistria la Basarabia.

1). *N. P. Smochină*: Primele ctitorii între Nistru și Bug, Transnistria, an. I, nr. 26.

2). *N. P. Smochină*: Ctitorii românești la răsărit de Bug, Transnistria, an. I, nr. 31.

Mitropolitul Daniel, care a sfințit bisericile din satele transnistriene Molovata, Doroțcaia, Mahala, Pogrebea, Cocieri, Doi Bani, etc., se intitula la 1771: „Mitropolit al Proilaviei, Tomarovei și al tuturor marginilor Dunării și Nistrului și a întregii Ucraine a Hanului”. Patru ani mai târziu, mitropolitul Inochentie al Hușilor hirotonea preoți în regiunea Balta. Mitropolitul Chișinăului păstora ambele ținuturi românești. Primul mitropolit al Basarabiei și Transnistriei unite a fost ardeleanul Gavriil Bănulescu-Bodoni ¹⁾.

CAPITOLUL VI

ROMÂNII ÎN VIAȚA CULTURALĂ ȘI SOCIALĂ A RUSIEI

Românii totdeauna au dăruit oameni destoinici neamurilor de prin prejur, dar mai mult ca vecinilor din răsarit, nimănui n'au dăruit. Pe tărâm cultural e suficient să pomenim dintru început pe un *Petru Movilă* (1596-1646), fiu și frate de domn moldovean, creatorul academiei teologice ucrainiene din Chiev; pe un *Nicolae Milescu Spătarul* (1635-1708), ambasador al Rușilor în China și dascăl al lui Petru cel Mare; pe un *Dimitrie Cantemir* (1673-1723), el însuși domn al Moldovei și fondator al Academiei de Științe a Rusiei.

Dar șirul celor ce au contribuit la înălțarea Rusiei este lung. Noi însemnăm pe câțiva numai, dintre acești Români:

1. *Antioh Cantemir* (1709—1744), fiul domnitorului Moldovei, ambasador al Rusiei la Londra și Paris, creator al literaturii moderne rusești și cel mai mare scriitor de satire, supranumit „Boileau al Nordului”.

2. Scriitorul *Mihail Herascov* (1733—1807), reorganizatorul universității moscovite, coborât din boerul muntean Udre Herescu, rudă apropiată cu Udriște Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab. Herescu a urmat, la 1711, în Rusia pe Dimitrie Cantemir.

3. *Vasile Carazin* (1773-1842), descendent din fa-

1). *N. P. Smochină*; Biserica în trecutul Transnistriei, Transnistria, an. I, nr. 39-40.

milia Caragea și fondator al universității din Harcov. Tatăl său s'a refugiat în Rusia odată cu Dimitrie Cantemir.

Iată deci că principalele universități din Rusia sunt întemeiate sau organizate de Români: *Chiev* (Movilă), *Petersburg* (Cantemir), *Moscova* (Herescu) și *Harceu* (Carazin) ¹⁾.

4. *Alexandru Abaza* (1812—1895), descendent din familia vornicului de Botoșani Ilie Andrei Abaza, trecut în Rusia la 1711. Este membru al Academiei rusești de științe și a fost ministru de finanțe al Rusiei.

5. *Nicolae Andrei Gredescul*, urmaș al familiei boerești Gredescu, așezată la 1711 în regiunea Harcovului. Renumit sociolog și decan al facultății de drept din Harcov (1905).

6. *Ilie Mecinicov* (1846—1916), bacteriolog celebru, profesor la universitatea din Odesa și vicepreședinte al Institutului Pasteur din Paris; e descendent din familia spătarului Milescu (spătar = medic).

8. *Vladislav Petre Buzescul* (1858—1931), profesor la Harcov și Odesa și decan al facultății de istorie și filologie din Harcov. Originar din familia Buzescu, așezată împreună cu atâtea alte familii de boieri moldoveni, la 1711, în regiunea Harcov.

Universitatea din Harcov e poate cea mai bogată universitate din Rusia în urme românești. Așa se și explică poate bogăția în cărți românești a bibliotecii universității, cum s'a constatat cu ocazia campaniei în rășărit din iarna anului 1941.

Mare rol a jucat în Rusia familia Cantacuzino, ramură provenită din Țara Românească. Primul a fost spătarul *Toma Cantacuzino*, general al lui Petru cel Mare, mort la 1722. Apoi fiul său *Constantin Cantacuzino*, mort la 1781; a fost și el general rus. După aceia banul *Mihail Cantacuzino*, autorul genealogiei Cantacuzinilor; a fost guvernator rusesc al Țării Românești în

1). Informațiile din acest capitol sunt culese din:

G. Bezuiconi: op. cit. și

G. G. Bedreag: mai multe articole publicate în *Transnistria*, nr. 16, 17 etc. București 1941.

1770. În starșit *Nicolae Cantacuzino* (1761–1841) a organizat oastea Cazacilor moldo-vlahi de pe Bug, ș. a. ¹⁾).

Familia domnitorului Mihai Sturza a jucat rol în special prin femeile demne soții de înalți demnitari ruși. Astfel *Elena Sturza*, sora voevodului, s'a căsătorit cu generalul de origine olandeză, Harting, guvernatorul Basarabiei, iar *Maria Sturza*, fiica voevodului, s'a căsătorit cu contele Gorciacov, cancelarul Rusiei la 1877 ²⁾).

Toate aceste renumite figuri din viața culturală și politică a Rusiei, pe lângă multe altele cari lipsesc, sunt urmașii boerilor colonizați și împrăștiți dincolo de Nistru, în două epoci: la 1711, după bătălia pierdută de la Stănilești și refugiul lui Dimitrie Cantemir în Rusia și la 1792, odată cu înființarea Rusiei Noi. Cei din 1711 s'au așezat mai mult în regiunea Harcovului, împreună cu Cantemir însuși; ceilalți au contribuit la colonizarea Iedisăului, slab locuit și numai de Români, până la sfârșitul veacului XVIII.

Iată câțiva dintre boerii cari l-au urmat pe Cantemir în Rusia: *Vornicul Ștefan Luca* feciorii vornicului *Sturza*, *Căpitanul Constantin Raroviță*, care a colonizat vreo 4000 Moldoveni în regiunea Harcov, *Udrea Herescu*; apoi familiile *Buzescu*, *Gredescu*, *Dicescu* etc.

În urma păcii de la Iași (1791), care aducea la Nistru, Moldova în graniță cu Rusia, boerii din partidul rusofil au emigrat în Transnistria, fiind din plin despăgubiți cu vaste domenii, la sud de valea Iagorlăcului, în fostul Iedisău. Boerii emigrați cu acest prilej au înființat vreo 20 sate, colonizând ca. 4000 Români. Cităm pe primii mari boeri emigrați la 1792, cu moșia primită, suprafața și locul ei:

1. *Vornicul Matei Cantacuzino*, ginerele lui Vodă Calimachi, 10.730 desetine (ca. 12.000 ha), la Bârzu.

2. *Vistiernicul Scarlat Sturza*, cumnatul lui Vodă Moruzi, numit la 1812 guvernator al Basarabiei, a primit 12.000 desetine (peste 13.000 ha.), la Ocna

1). *G. Bezdroni*: op. cit. p. 143.

2). *G. G. Bedreag*: *Românice în aristocrația rusă*, Transnistria, an. I, nr. 23, București 1942.

3. Hatmanul *Ilie Catargi*, ginerele lui Ghica Voda, ucis de Turci; a primit tot 12.100 desetine, la Ilia.

4. Spătarul *Emanoil Balș*, 18.800 desetine (ca, 21.000 ha.), între Cuciurgan și Baraboi.

5. Maiorul *Marcu Gaius*, 22.425 desetine (ca. 25.000 ha.), la izvoarele Cuciurganului etc.¹⁾.

Toate aceste colonizări au fost încurajate de CATERINA II și favoritul ei, Prințul Potemchin, al cărui aghiotant maiorul Andrei Lazo era Român de origine coborâtorul unuia dintre refugiații dela 1711.

Mulțimea Românilor din Transnistria și valoarea acelora colonizați la 1792,, justifică decretul imperial din 20 Sept. 1804, prin care se hotara ca legile ce e vor aplica în teritoriul dintre Bug și Nistru să fie aceleași cu legile existente în Moldova²⁾, cu alte cuvinte se recunoștea oficial ceiace secole de-a rândul se obișnuise ca pravilele moldovenești să se aplice și dincolo de Nistru. Această stare de lucruri s'a menținut pâna la mijlocul secolului trecut, ca dovadă că țarul Nicolae I (1825-1855), printr'un decret hotăra și el ca „Moldovenii dintre Nistru și Bug să aibe un regim egal cu cei din Moldova“³⁾.

CAPITOLUL VII

„STĂRILE SOCIALE DIN TRANSNISTRIA

În expansiunea spre răsărit Austria, și spre apus Rusia, cele două imperii an'agoniste tindeau sa se unească pe pamântul locuit de Români. În felul acesta bucăți întregi din pamântul patriei moldave erau una după alta smulse dela trunchiul străbun: la 1775 Bucovina, la 1792 Transnistria, la 1812 Basarabia. Sub jugul politic austriac și rusesc, aceste părți de Moldovă au fost lăsate

1). cf. *G. Bezuconi*: op. cit. p. 140 și urm. și

N. P. Smochină: Die Rumänen zwischen Dnjestri und Bug. Moldova Nouă, an.VI, p. 30 și urm. (lista de boeri a fost publicată de A. Skalikovski la Odesa în 1838).

2). *N. P. Smochină*: op. cit. p. 31.

3). *N. P. Smochină*: Dreptatea noastră, Transnistria an. I, nr. 19, București 1941.

pradă pecinginei ucrainiene, care în cursul sec. XIX s'a lăţit asupra lor. Până la 1900, popularea Transnistriei şi înstrăinarea sudului ei se desăvârşise. După 100 ani de experienţă ţară-stă, în 1918 se abătea asupra Transnistriei o nouă experienţă: cea sovietică, întinsă vremelnic – în 1940 — şi asupra Basarabiei şi a Bucovinei de Nord. Această experienţă a fost simţită pe trupul românimii noastre din răsărit mai crunt decât oricare alta. Dacă această tristă experienţă a fost posibilă în Rusia şi numai acolo, este că numai poporul rus şi celelalte conlocuitoare au trăit sub destinul a două acţiuni asiatice: *jugul tătarăsc* şi *despotismul ţarist*, urmat de o a treia, *robia bolşevică*¹⁾.

În cele ce urmează ne limităm a nota câteva din observaţiile culese pe teren în August şi Septembrie 1941, adică imediat după îndepărtarea Sovietelor din Transnistria.

Bolşevicii n'au negat niciodată existenţa unui popor românesc transnistrian, numai că acestor Români le ziceau Moldoveni şi-i considerau un popor aparte. Cea mai bună dovadă a recunoaşterii acestor Români este înfiinţarea Republicii Moldoveneşti în 1925.

Deviza bolşevică era: în ţara muncitorilor şi a ţăranilor, „în familia frăţească a noroadelor Uniunii Sovietice şi sub soarele Constituţiei Staliniste, vesel şi avut trăesc truditarii Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti“²⁾. Care era însă realitatea?³⁾. Că bolşevismul s'a ridicat împotriva prejudecăţilor aşa zise burgheze: religia, familia, proprietatea⁴⁾: religia a interzis-o, familia a minat-o prin încurajarea amorului liber, iar proprietatea individuală a înlocuit-o prin proprietatea colectivă.

Deşi bolşevicii pretindeau că nu fac deosebire între naţionalităţi, totuşi aceasta nu s'a putut verifica pe teren.

1). *H. Lautensach*: op. cit. p. 429.

2). *I. O. Borisiuc* şi *P. V. Mamnev*: *Moldova Sovietică*, Tiraspol 1938, p. 3.

3). „Amăgitori şi nălohuri“ cum foarte bine caracteriza un Moldovean regimul bolşevic.

4). cf. *Ştefan Ionescu*: *Dela Petru cel Mare la Stalin*, Basarabia literară, Bucureşti 1942.

Evreii trăiau în condițiile cele mai bune. În genere lor nu le-au fost distruse sinagogile și nici nu li s'au transformat în localuri de distracție sau hambare, ca bisericile creștine. Lor nu li s'au arat cimitirele și nici nu li s'au transformat în „tolcușcă” loc de târg (bazar) ¹⁾. Evreii fiind în cea mai mare parte negustori-târgoveți, regimul colectivist nu i-a turburat ²⁾.

Prin colectivizarea țărănimii începută din 1929 au luat ființă *colhozurile* — gospodăriile colective, Se pretindea că pământul luat dela moșieri și mănăstiri a fost dat pe veci țăranilor. Realitatea a fost alta : pământul a trecut pe seama statului care-l exploata cu țăranii. Aceștia își schimbă doar stăpânul; țăranul în loc să mai fie iobag pe latifundia cutărui boier, șerbea acum potențailor comuniști. Aceștia din urmă au urmărit permanent două țeluri: propaganda și înarmarea, ambele în vederea realizării revoluției mondiale, planetare. Paralel cu aceasta pregăteau pauperizarea țărănimii — de aici prigoanele grozave împotriva țăranilor înstăriți, a așa zișilor *culaci* și îndobitocirea populației — tâmpirea în massă — pentru a transforma individualitățile ome-nești în număr, într'o turmă necuvântătoare, lipsită de orice năzuinți și idealuri. Nevoia crescândă de bani pentru propagandă și armament a dus la dumping-urile anilor 1932, 1933, 1934, când se exporta aproape totalitatea producției solului și a mai dus la înfometarea voită a populației pentru a o determina să capituleze și să intre în colhoz. Atunci s'a petrecut un lucru nemaipomenit în istoria popoarelor Europei: cazuri de canibalism, oameni cari se mâncau între ei, părinți înebuniți de foame care-și mâncau copiii; au fost și cazuri de

1). Fostul cimitir creștin din Vosnesensc o fost netezit și servea ca loc de piață-târg (văzut de mine la 29 August 1941). Cimitirul creștin din Mahala, satul natal al d-lui N. P. Smochină, slujea ca loc de păscut pentru vite, în timp ce cimitirul jidovesc era îngrijit și curățat de bălării (așa le-am văzut la 25 August 1941).

2). Expresiunea „Jidan“ era interzisă; cei ce călcau această dispoziție erau pedepsiți cu ani grei de închisoare. Față de acest tratament special, Evreii se puteau adresa ne-Evreilor cu expresia: „pământu-i a vostru, pâinea-i a noastră“.

necrofagie: oameni cari au mâncat cadavre de curând în-gropate.

Antropofagia e cunoscută și e veche pe pamânt; animale carnivore există; dar niciodată lupii sau leii nu se vor mânca unii pe alții, ci vor mânca animale dintr'o altă specie. Niciodată antropofagii nu s'au mân-cat între ei, membrii aceluiaș trib, ci au mâncat pe prinșii în rășboai, aparținând unui alt trib, unei alte rase. Cazuri de canibalism în care un om să-și manânce aproapele, să-l omoare spre a-l mânca, în care mama să-și manânce fiica, nu cunoaște istoria nici la tribu-rile cele mai primitive și nici macar în scara animala¹⁾.

Populația a fost ținuta în frâu numai prin teroare. Cele mai mici abateri erau sever sancționate. Prigoana ce a mai aspra a fost îndreptata împotriva gospodarilor însta-riți, a culacilor, ca și împotriva țaranilor cari nu în'rau în colhoz. Cum simțul proprietății era mai dezvoltat la cei înstariți decât la calicime, culacii erau priviți ca inamici ai patriei sovietice.

Incepând de prin 1934, autoritațile au început înăsprirea masurilor de reprimare a rezistenței pasive a culacilor. Prima măsură a fost mărirea excesivă a impo-zitelor. Cei cari au reușit sa facă fața acestei prime etape fără a intra în colhoz, erau supuși unei a doua perse-cuții: erau „răsculăciți”, adica pentru vreun motiv oare-care li se confisca averea.

Culacul, răsculăcitul și în genere oricare cetățean al Uniunii era privit cu neîncredere de organele de siguranță ale statului²⁾). O etapă mai drastică de sanc-ționare decât răsculăcirea era deportarea. Aceasta era de diferite nuanțe: putea fi deportat numai capul fami-liei, în care caz deportatul se numea „represt”, sau pu-tea fi deportată familia întreagă, în care caz deportații

1). Sunt lucruri de necrezut, pe care numai văzându-le la fața locului le poți admite ca reale, și numai vorbind cu oameni cari au mâncat carne de om, ori au scăpat de a fi mâncați, le poți crede. Nu mai vorbim de nenumărații morți de foame în 1932-1933. Această foamete care a durat 6 luni, a fost o foamete provocată de regim, iar nici decum o foamete adusă de secetă, de inundații sau de vreun alt fenomen al naturii.

2). Numite succesiv CEKA, G. P. U., N. K. V. D.

A. — Opera din Odesa

Foto Gh. Borș

B. — Tiraspol. blocurile din centrul orașului

Clîșeu M.in. Propag. Naț.

A. — Casă de piatră din Speia, pe Nistru
Clîșeu Min. Propag. Naș.

B. — Case de pământ în stepa pontică (limanul uscat)
Foto N. Popp

deveneau „văsăliți”¹⁾). Deportatul sau deportații primeau ordinul de a părăsi în 24 ore satul sau orașul în care trăiau și să plece în altă parte la 500-1000-5000 km. depărtare. În cazuri considerate mai grave, deportații erau ridicați și transportați în convoi până în basinul Donețului, în Siberia sau la oceanul Inghețat. În Siberia, la tăere de păduri, ori la Arhanghelesc, erau deportați nu numai bărbați, ci și femei, sau chiar și copii. În sfârșit, familia deportată putea fi dusă toată la un loc sau era împărțită în 2-3 locuri, spre a-și pierde urma unii față de ceilalți.

Represarea, văsălirea se dădea pe termen de 2- 5 10—20 ani. După împlinirea termenului, represatului, văsălitului i se permitea înapoierea în satul natal. Dacă represajii erau considerați periculoși pentru regim, li se putea interzice revenirea la locul de baștină și în acest caz ei trebuiau să se așeze în altă parte și să-și înceapă o nouă viață. De aici, după caz, li se putea permite sau interzice de a corespunda cu cei rămași acasă^{2) 3)}.

Pulverizarea familiei și deportările tindeau spre creierea tipului de om sovietic, care să nu aibe o afecțiune mai deosebită pentru un semen al său decât pentru oricare altul, un om care să nu îndrăgească un colț de pământ mai mult decât un altul. Tipul de om sovietic trebuia să nu cunoască dragostea, dorul; era suficient să fie robot. Deportările și distrugerea familiei mai aveau rostul de a amesteca populația, cu scopul final: creierea nu numai a omului sovietic, dar chiar a unei alte națiuni: nația sovietică.

Deportările se făceau pe scară întinsă; multe sate

1). a) *Răsculăcirea*=confiscarea averii;

b) *Represarea*=deportarea capului familiei, cu sau fără confiscarea averii;

c) *Văsălirea*=confiscarea averii și deportarea tuturor membrilor familiei.

2). Mulți represajii sau văsăliți, Moldoveni de pe malul Nistrului, se găseseră încă locuind în bordее pe malul Bugului, la G. Iltă.

3). Sunt cazuri frecvente de oameni cari prin deportări cunosc mai bine locuri și localități la distanțe de mii de kilometri, decât satul vecin, unde nu puteau merge fără aprobarea sovietului local. Bineînțeles, partizanii nu se încadrau acestor restricțiuni.

pierdeau prin deportări o treime sau chiar jumătate din populația inițială. Numai așa se explică de ce cu toată natalitatea normală, totuși populația Transnistriei avea în 1941 o populație mai redusă decât avea la instalarea regimului bolșevic, în 1918. Deportările nu se făceau pretutindeni cu aceeași intensitate. În privința aceasta se pot stabili câteva reguli:

1. Proporția deportărilor era mai mare cu cât satul era mai apropiat de frontieră.

2. La aceeași depărtare de frontieră, numărul deportaților dintr'un sat românesc era totdeauna mai mare decât dintr'un sat de altă naționalitate. Din aceeași cauză, cel mai mare contingent de deportați l-au avut satele românești¹⁾.

Satele germane au avut și ele deportați, pentru că țaranii germani erau înstăriți. Cei mai puțini vâsăliți se recrutau din satele ucrainiene; pe de o parte pentru că națiunile slave se bucurau oarecum de mai multă îngăduință, dar și pentru că Slavii în genere se adaptau foarte ușor regimului colectiv. Germanii și mai ales Românii au fost foarte refractari colectivizării, care în majoritatea cazurilor nu s'au putut aplica decât cu forța. Nici un sat moldovenesc n'a putut să dea colhoznici ideali, cari să facă din sat un sat sovietic model. La Ucrainieni, sate model erau destul de frecvente²⁾. De aceia Moldovenii erau tratați mai cu asprime, trăiau mai prost și munceau mai mult decât Ucrainenii, oarecum favorizați de regim. Instinctul de proprietate și dragostea de moșie a Românului era atât de puternică, încât după ce țaranilor li s'a luat pământul care a trecut asupra Statului, ei au început să-și lucreze petecul de pământ din fața casei, bătătura, numai ca să mai aibe senzația posedării unei proprietăți individuale.

La formarea robotului omul mașină, lipsit de

1). Foarte des, prin satele moldovenesti și se spunea: „jumătate satu-i dus“.

2). Un exemplu: pentru ea locuitorii satului Stavrova (jud. Dubăsari) s'au dovedit a fi buni colhoznici, Sovieticii voiau să le construiască locuințe în comun. Acum se tindea și spre desființarea locuințelor individuale.

suflet nu se putea ajunge decât prin înstrăinarea lui de orice preocupare spirituală. Intre măsurile cari tindeau spre acest scop, una eficace era pauperizarea lui. Aceasta se putea obține printr'o fiscalitate excesivă. Dărilor erau de două feluri: dări în natură și dări în bani. Lăsăm să urmeze dările pe cari le plătea o familie modestă de cetățeni sovietici dintr'un sat moldovenesc ¹⁾.

Dări în natură:

1. 160 litri de lapte de fiecare vacă, cu 2 carboave litrul ²⁾;
2. 180 ouă, cu 50 copeici oul;
3. 30-35 kg. carne de vită cu 7 carb. kilogramul;
4. 2¹/₂ kg. lână de fiecare oaie;
5. 1 pfund de brânză de fiecare oaie etc.

Interesant că chiar dacă gospodarul n'avea vacă, ori găini, el trebuia totuși să contribuie cu lapte, lână, ouă etc. și în acest caz, el trebuia să cumpere aceste produse dela nelipsitul neguțător evreu din sat, cu prețuri fixate (80 lei litrul de lapte, 20 lei oul, 280 lei kg. de carne etc).

Dări în bani:

1. Nălogul (darea obișnuita)	250-500 carb.
2. Samioblojenia (autoimpunerea)	20 „
3. Strafouca (impozitul pe casă, vite etc.)	30 „
4. Cultsbor (impozitul școlar)	40 „
5. Zaem obligația (impozit de înzestrare)	
	200 carb. bărbatul
	150 „ femeia
	100 „ de fiecare copil

Cu excepția obligațiilor, toate celelalte impozite erau pe gospodărie.

Transformând în lei aceste dări, constatăi că o gospodărie modestă transnistriană era impusă numai în bani, 45.000—60.000 lei anual; în afară de aceasta erau dările în natură.

1). Informațiile le-am cules atât din satul Mahala depe Nistru, cât și din satul Alexandruca depe Bug.

2). Moldovenii spun „carboavă“ ca Ucrainenii, nu „rublă“ ca Rușii.

Pe de altă parte, ziua de muncă *trudoziua*. se plătea cu 60 copeici. Erau obligatorii; minimum 80 trudozile la colhoz pe an. Cine nu împlinea acest număr era socotit dușman al regimului. La strângerea recoltei, colhoznicii primeau dreptul muncii lor proporțional cu numărul de trudozile ce le avea fiecare, conform cu principiul sovietic că „cine lucrează mănâncă” o măsură foarte dreaptă aceasta, egalitate în drepturi și datorii, uniformizare; numai că bolșevismul s'a dovedit cu prisosință a fi „egalitate în mizerie”¹⁾).

Cu această măsură a dreptului la viață numai pentru cine muncește, au fost înșelați țărani la introducerea sistemului colectiv, când li s'a spus că a venit „sloboda” libertatea, că li s'a luat jugul ce li-l pusese răboarii²⁾ 3) 4).

S'au văzut rezultatele celor 23 ani de trai sovietic! Pe bună dreptate un moldovean transnistrian a însemnat rândurile următoare:

„Să spună cine știe că noi nu strângeam grăunțe și

1). I. Agârbiceanu.

2). Un țăran moldovean a complectat ideea: „da, ni s'o luat jugul di lemn și ni s'o pus jug di hier”.

3). Țărani transnistrieni n'au cunoscut libertatea decât după îndepărtarea bolșevicilor. O femeie mărturisea în deplină sinceritate: „acum când ne sculăm dimineața parcă nu ne vine a crede ochilor că suntem slobozi; înainte când ne sculam, nu știam ce să facem, să ne pitim ori să ieșim din casă și atunci să ne mâne cu pușca la muncă”.

4). Sărăcirea populației a dus la părăgînirea satelor, la dărâpănarea caselor, la năpădirea buruenilor. În August 1941, când am vizitat satele transnistriene, am avut impresia că străbat o regiune pustie, chiar când urmele războiului nu se vedeau. Cele mai în suferință au fost satele moldovenești. La întâlnirile dintre Transnistrienii refugiați în România și rudele lor rămase acasă, am asistat la scene sfâșietoare, emoționante. După o despărțire de 20 ani, când se regăseau oameni veniți din două lumi, aveai impresia că numai la învierea de apoi s'ar mai putea trăi asemenea scene.

Față de cele învățate în școala bolșevică—de altfel ca și în cea țaristă—Moldovenii nu știau că sunt tot una cu Românii. Se minunau foarte când auzeau că „muscalii” (soldații) români vorbesc acelaș grai ca și ei, și atunci singuri își puneau întrebarea că sau Românii sunt Moldoveni, sau ei Transnistrienii sunt Români. Constatarea că sunt de acelaș sânge cu Românii, că la București toți oamenii grăesc limba lor, îi bucura așa de mult încât Axenia Cușmir din Vosnesensc ne spunea: „Ei când grăesc eu aș plânge”. Incântarea pentru stăpânirea românească instaurată în Transnistria, Leonte Cihodariu din Balta și-o mărturisea: „Eu pentru aiasta am stat trei ani di dzile la Vladivostok”.

spice de pe drumuri ca păsările; nu scoteam spice din moșinoaele șoarecilor și le frecam pe ascuns, noaptea, pe cuptor, între două marmure, ca să le fierbem și să le mâncăm în zori, când comisarii dormeau?

Să răspundă cine știe că noi nu mâncam carne de câne, carne de mâtă și chiar carne de om (1932-1933), atuncea când lucram pentru venetici moșia noastră?

Mai vreți să trăim așa?

Mai vreți să ne hrănim așa?

Mai vreți Sibir, dopru (închisoare) și beciurile N. K. V. D.-ului?

Mai vreți să purtăm sdrențele în care ne-au găsit desrobitorii noștri?

Unde ne sunt contașurile blănite, straile de postavuri albastre, cismele de lac pe care le purtau altă dată flăcăii noștri?

Unde ne sunt sălbele cu ducate, rochile de cașmir vișiniu, șalincele cu frânghii de mătase care făceau icoane din fetele și nevestele noastre?

Unde ne sunt caii buni, șarabanele cu leagăn și sălbele dela hamuri ca să ne mai întrecem la nunți? ¹⁾.

CAPITOLUL VIII

AȘEZĂRILE OMENEȘTI: SAT ȘI ORAȘ

Transnistria este o regiune cu o populație prin excelență rurală. Singura excepție o formează Odesa, un oraș de mai multe sute de mii de locuitori și a cărui dezvoltare nu se poate explica numai prin Transnistria. Toate celelalte comune urbane ale Transnistriei sunt simple târguri sau nici chiar atât; sunt niște sate mai mari și oarecum mai emancipate, având câteva străzi pavate, lumină electrică etc.

Populația Transnistriei, indiferent de originea etnică — inclusiv Germanii — trăesc la sate. Dela regulă se abat Evreii, pripășiți mai mult prin târguri și Rușii,

1). *St. Bulat*: Cuvânt către tinerii Moldoveni, Transnistria, an. I, nr. 51, București 1942.

proveniți din clasa funcționărească și așezați în deosebi la Odesa.

Ca cei mai vechi în Transnistria, Români constitue cel mai interesant element etnic al provinciei, atât ca mod de așezare a satelor, cât și ca limbă vorbită.

1) Satul românesc.

Mediul geografic al Transnistriei, întru toate asemănător mediului geografic al vechei Moldove, a făcut ca și satul românesc transnistrian să fie asemenea satului românesc din Moldova, atât în ce privește modul de grupare al caselor, cât și casa în sine. Singura diferență și care nu-i de natură geografică, ci politică, este gospodăria mult mai săracă decât în Moldova dela vest de Nistru, consecință a colectivizării țărănimii. Aproape fără excepție și peste tot în Transnistria, chiar și dincolo de Bug, gospodăria Moldoveanului se reduce la locuința lui și la un petec de pământ în fața casei; din gospodărie lipsesc în genere toate celelalte construcții anexe: grajdul, pățulul etc. Aceasta a fost situația găsită de administrația românească. Acum lucrurile s'au schimbat mult în bine¹⁾.

În general satele din Transnistria și în special cele moldovenești sunt așezate pe văi. Când povârnișurile văiei sunt mai teșite, atunci — în evoluția lui — satul își trimite casele și pe versante, aproape până sus pe pod. Textura satului moldovenesc și distanța dintre case poartă pecetea caracteristică a tipului de sat românesc: *satul răsfirat*²⁾.

Ca exemplificare vom face descrierea sumară a unui sat de pe Nistru și a unuia de pe Bug.

a. *Satul românesc-tip Nistru: Goian.*

Se știe că ambele maluri ale Nistrului sunt curat românești. Dintre satele de pe malul stâng al fluviului am ales satul *Goian*, așezat într-o regiune aproape tot așa de curat românească cum este Gorjul. Satul Goian

1). Imaginea satelor din Octombrie 1941 a devenit de nerecunoscut în mai puțin de 6 luni, atâtea multe și fericite transformări s'au produs între timp.

2). cf. clasificarea așezărilor rurale făcută de dl. V. Mihăilescu.

cu cele 313 gospodării ale sale, toate românești, este aciuiat la deschiderea văii Iagorlâcului sec spre Nistru. Casele sunt de piatră calcaroasă de pe Nistru, lipită cu pământ; acoperișul e de pae ori de coceni¹⁾; gardurile, înalte cât statul omului, sunt tot de piatră. De altfel piatra e cel mai comod material de construcție, rocele calcaroase indiferent vârsta geologică fiind foarte răspândite.

Așezarea casei față de stradă și soare e indiferentă. Tipul casei e însă clasic românesc. Puțin săltată dela pământ, casa are o *tindă*, care separă două camere, de obicei neegale ca mărime. Una din camere e păstrată pentru zile mari și se chiamă *casa mare*; în ea se ține zestrea fetelor. Cealaltă cameră, așezată în partea opusă se numește *casa mică* sau *cămara*; ea este camera de toate zilele. În ea se află *plita* pentru gătit, numită *cotună*; tot acolo, clasica sobă moldovenească mare, monumentală, elementul cel mai prețuit al gospodăriei: *cutiorul* (cuptor) (fig. 18).

Lipit de casă, de obicei în partea stângă sau în fața casei, este *beciul*, făcut din piatră. Beciul, numit câteodată și *bordei*, este un element nelipsit și foarte iubit al gospodăriei transnistriene. Se întâlnește nu numai la Români, ci și la Germani și la celelalte neamuri conlocuitoare²⁾.

La unele gospodării, alături de casă se află și plita de vară: *cuhnia*. Unii gospodari au în curte și fântână, cu ghizduri de piatră.

În fața casei este *oarada*. Lângă casă se pun câteodată răsaduri de flori: *polisadnic*, iar mai departe, o porțiune a ogrădei este lucrată, slujind ades ca o mică grădină de zarzavat. Florile sunt foarte familiare în gospodăria Românului; foarte rar se văd însă la Germani, mai rar încă la Ucrainieni și niciodată la Bulgari.

1). Un alt material destul de folosit la acoperitul caselor, în special la gospodării mai înstăriți, este țigla. Țiglele depe casă sunt numite la Dubăsari „oale“, la Grigoriopol — „*cerepițe*“.

2). Nu odată, gospodari moldoveni se plâneau că bolșevicii le-au stricat beciul, ca din piatra lui să construiască colhozul. Mai puțin regretau însă când aceiași bolșevici le stricau grajdul ori pătului în același scop.

În peisajul transnistrian, până la 1941, cultura porumbului era mai rară decât în celelalte ținuturi locuite de Români, deoarece bolșevicii n'o prea permiteau, fiindcă porumbul nu era un articol important pentru export. Din acest fapt economic, bolșevicii au scos un element de propagandă, spunând că în Republica Moldova-

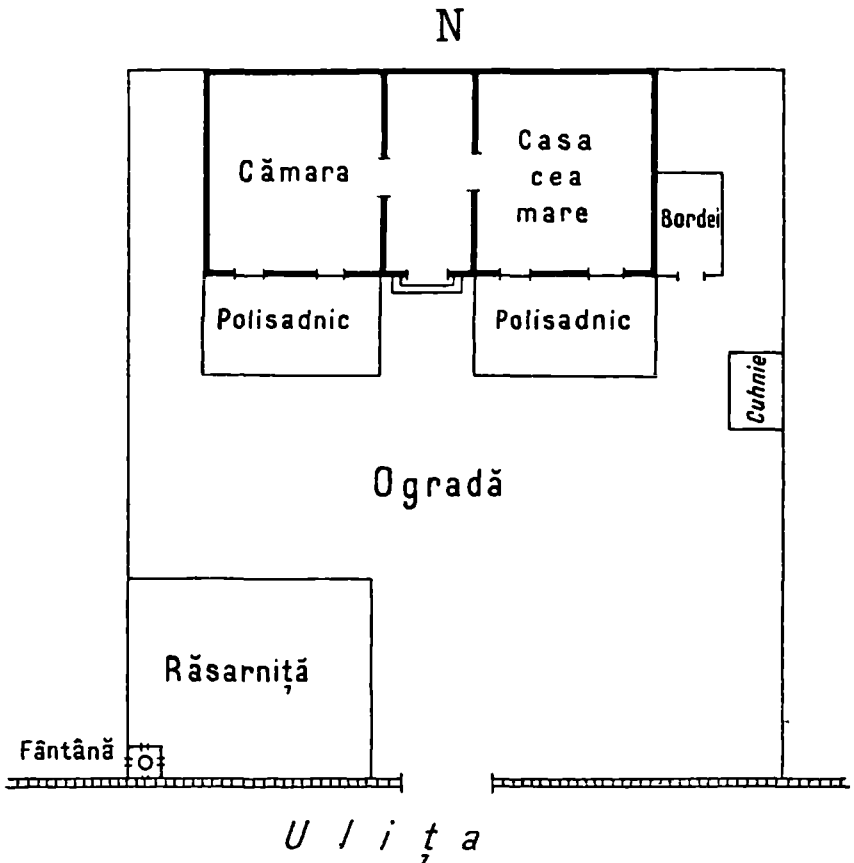

Fig. 18. — Gospodăria lui Constantin Postolea din com. Goian, depe Nistru.

nească Moldovenii ar avea un standard de viață mai ridicat, întrucât ei mănâncă pâine, nu ca în România — mămăligă.

b. *Satuț românesc—tip Bug: Alexandreuca.*

Prea mici sunt diferențele între gospodăria Moldoveanului dela Nistru și a celui dela Bug. Aceiaș casă de

piatră, acelaș acoperiș deobicei de pae, acelaș gard de piatră. Deosebirea constă în tipul satului, care deși tot răsfirat, totuși apare mai mult ca sat-stradă. Mai e încă oosebire: aici casa se așează de preferință cu fața spre miazăzi.

Depărtându-te de Nistru și urmând văile principale, constați că nici una nu este atât de românească precum e valea Nistrului. Văile acestea au de obicei românești numai satele de pe unul din maluri. Astfel Codima, dela Balta până la Bug are malul de sud (drept) românesc. La fel Iagorlâcul are malul de sud (stâng) mai românesc. Malul de sud a acestor văi se găsea pe teritoriul Iedisianului.

La Bug, tot un singur mal e românesc și anume malul stâng, de răsărit.

Explicația faptului că Românii dela nord de Codima au trecut la sud de ea, și din dreapta Bugului au trecut în stânga lui, se pare a fi în legătură cu principiul de minimă rezistență și anume: populația românească transnistriană s'a mișcat dela nord de Codima la sud de ea, din Podolia în Cherson, deoarece stăpânirea poloneză era mai stricta decât cea turcească; de aceia în special malul drept al Codimei e românesc. Mai departe: aceiaș populație românească s'a mișcat dela vest de Bug, la est de el, deoarece părțile apusene erau mai în de aproape controlate de Turci decât cele răsăritene; de aceia în special malul stâng al Bugului e românesc.

La Nistru, populația e mai deasă decât la Bug. Pe Nistru satele se țin lanț pe zeci de kilometri. Pe Nistru poți merge printre sate dela Tiraspol până la Corotna sau dela sud de Dubăsari până la Mălăeștii Iagorlâcului. Apoi satele din această parte au o textură ceva mai complicată: rețeaua ulițelor satului formează un păinjenis; e cea mai bună dovadă că sunt sate vechi. La Bug, satele sunt așezate în linie, cu o singură uliță: șoseaua însăși, care traversează satul. Apoi satele sunt foarte depărtate între ele, la distanțe de 10-20 km. unul de altul. În sfârșit, deși foarte depărtate între ele, când apar, se

văd perechi-perechi, față'n față pe cele două maluri ale râului. Ex.: Simișonovca-Romanovca, Costineuca-Bogdanovca, *Alexandreuca-Akmecet*, Bulgarcă-Cantacuzenca etc.

Satul care a fost ales pentru a fi descris este Alexandreuca. E așezat pe șoseaua Vosnesensc-Olviopol, fiind primul sat dela Vosnesensc spre nord. Toate satele

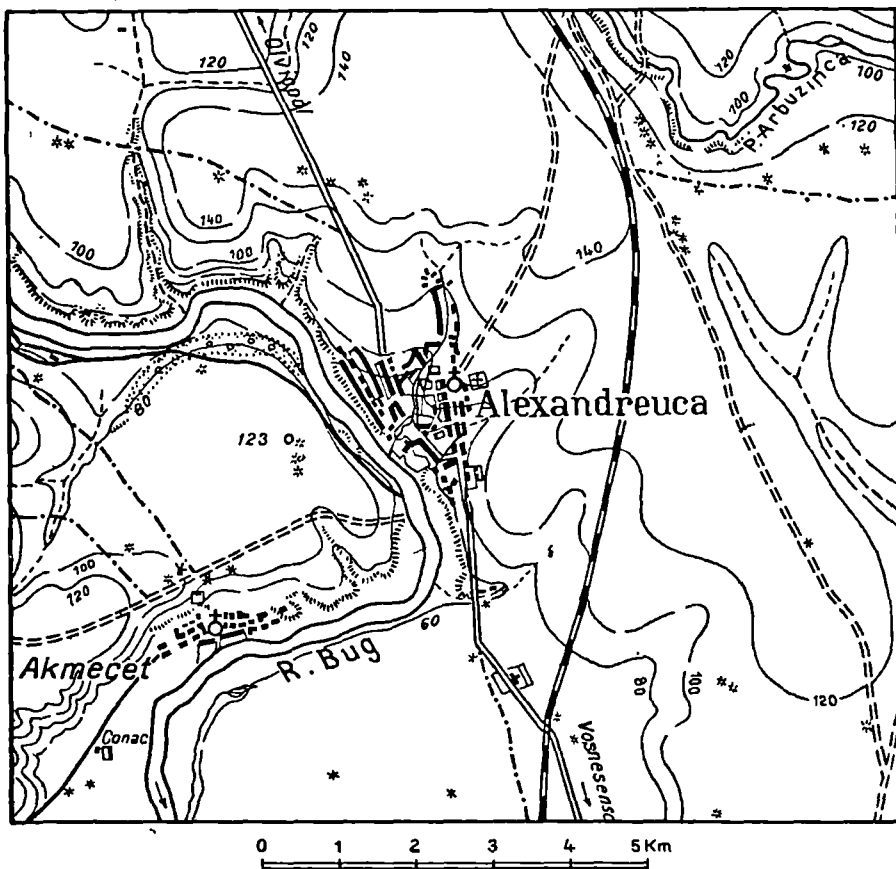

Fig. 19. — Tip de sat moldovenesc de dincolo de Bug.

de pe malul stâng al Bugului, la nord și la sud de Vosnesensc, vreo 10 la număr, sunt românești. Între ele figurează și Alexandreuca, un sat mare, cu 1550 case, dintre cari numai vreo 150 case sunt locuite de Ruși; restul sunt românești (fig. 19). În timpul stăpânirii bolșevice, mulți Români au plecat prin cătunele din jurul satului. Satele de pe Bug, fiind ceva mai mari și mai întin-

se în suprafață decât cele de pe Nistru, au și gospodăriile mai mari. Casa moldovenească dela Bug, ridicată cu câteva trepte dela pământ, e compusă dintr'o tindă și două camere. Intr'o parte se află camera de toate zilele: *casa mică*; în partea cealaltă se află camera de zile mari: *casa mare*. Fundul tindei este despărțit printr'un perete

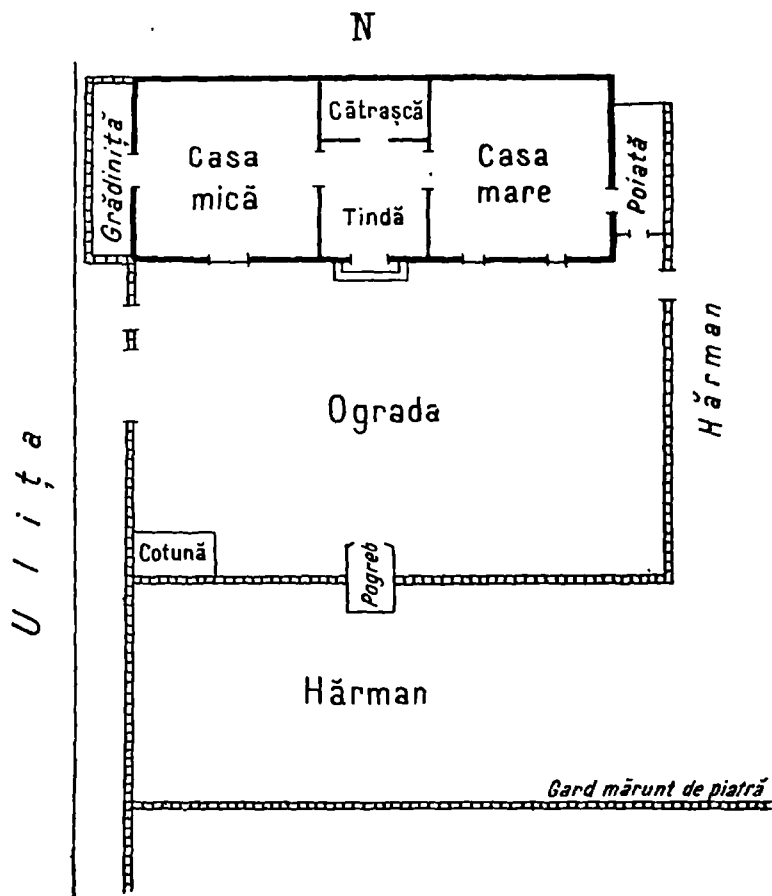

Fig. 20. — Gospodăria lui Teodor Cornea din com. Alexandrenca, depe Bug.

subțire, formând un fel de cămară: *cătrașca*. Lângă casă și lipit de ea e o *poiată*. În partea opusă e un fel de grădiniță, cu câteva straturi de flori. În fața casei e beciul, numit aici și *pogreb*, zidit din piatră și așezat la loc de einste. Într'un colț al ogradei se găsește plita de vară: *cotuna* (fig. 20). Un gard mărunt de piatră desparte ograda

da și casa de *hărman*, un loc îngrădit, plantat cu păpușoi, verdețuri, cânepă etc.; este grădina din jurul casei și singurul petec de proprietate individuală tolerat de regimul colectivist. Gospodăriile dela Bug sunt în genere mai mari și mai puțin părăginite decât cele dela Nistru.

În lipsa lemnului care se găsește greu din cauza răririi pădurilor, țăranii folosesc la ars și *strujeni de răsărită* (tulpina uscată de floarea soarelui) sau *tizic* (bălegar amestecat cu pae, presate împreună și uscate la soare).

2) Din viața Românilor transnistrieni.

La capitolul „Populația Transnistriei” s'a arătat că deși Români transnistrieni sunt cei mai vechi locuitori actuali ai Transnistriei, totuși acolo ei n'au aceiași vechime ca în Moldova sau mai ales ca în Transilvania. Hotarul care a stăruiat pe Prut 106 ani și pe Nistru 23 ani a făcut ca în ultimul veac și jumătate evoluția normală a românimii transnistriene să fie oprită, din cauza întreruperii contactului cu țara liberă. Ceiace s'a observat ca evoluție la Moldovenii aceștia au fost numai împrumuturile rusești, dar și acestea într'o măsură foarte restrânsă¹⁾. De aceea limba transnistrienilor are un parfum de arhaism specific sec. XVIII sau chiar mai vechi: este limba neevoluată a coloniștilor lui Duca Vodă sau a migrațiunilor anterioare lui.

Interesantă este terminologia în legătură cu alimentul fundamental: pâinea ori mămăliga. Grânelor de pe câmp ei le zic *pâne*; pâinea o numesc *pită* (chită). Pâinea se face din *fânină*, iar mămăliga din *fânină de păpușoi*. Ei au totuși cuvântul *mălai*, prin care înțeleg însă meiul. Această schimbare de sens a cuvintelor, în comparație cu restul României, cred că s'ar putea explica astfel: se știe că înainte de cunoașterea porumbului în Europa, Români mâncau mămăligă de mei; porum-

1). Influența rusească, venită mai mult prin școală, se observă la socotit care se face pe rusește și la rugăciuni cari sunt spuse tot în rusește, chiar și de către acei ce nu știu grăi în rusește, cum e cazul la majoritatea femeilor din satele de pe malul Nistrului.

bul s'a introdus ulterior. Transnistrienii au păstrat limbajul sec. XVI cu înțelesul dat atunci acestor cuvinte ¹⁾).

Portul național e aproape complet dispărut, mai cu seamă din cauza regimului sovietic, care impunea uniformizarea și în îmbrăcăminte: acelaș tip de strae, făcute din acelaș material. Până și prin aceasta se tindea la uciderea personalității omului. Hainele de culoare sură sau neagră, pe cap — șapcă, în picioare — cisme de piele sau pâslari cu cauciuc la partea inferioară. Bătrânii poartă barbă și plete, oamenii maturi numai barbă, iar tinerii sunt rași complet.

Regimul comunist a adus nu numai pe țărani în săpă de lemn, dar a dat și caselor un aer de mizerie, iar satelor aspectul de paragină. În satele moldovenești se construiau colhozuri cu piatra ce o luau stricând casele culacilor sau ale văsălișilor; acopereau colhozul cu țigla luată de pe casele gospodarilor ²⁾).

Oricât ar fi fost satul de modest, megafoane la răspântii și statuile lui Lenin și Stalin erau nelipsite. Aceste statui erau așezate la loc de cinste în fața selsovietului sau a colhozului; până și ele erau uniforme, făcute din gips, goale pe dinăuntru și de culoare albă. Stalin, neagră — Lenin.

Moldovenii transnistrieni au fost, de cât cu puțință îndepărtați de pe granița României. Incepând dela meridianul orașului Balta spre răsărit, tot mai dese erau cazurile de Moldoveni aduși de pe malul Nistrului și mânați mai departe spre est. Nicăeri n'am întâlnit însă

1). Un alt cuvânt vechi este *anină*, pentru nisip; ei spun *pământ aninos* în loc de pământ nisipos. Iată și câteva expresii moldovenești transnistriene:

1. „Calic de un ochiu“ sau „calic de-o mână“, în loc de chior sau ciung;

2. „In ce loc te-ai rodit?“ pentru: de unde ești?, unde te-ai născut?

3. Când întâmpini pe Români cu „bună dzăua“, ei îți răspund „mulțanım“.

4. Moldovenii dela Voșnesensc spun de obicei „ba“ în loc de „nu“.

5. Ca și în Moldova, spun la prune — *perje*; numesc pe-rele — *prășade*.

2). Bolșevicii nu procedau la fel cu satele ucrainiene, unde aduceau material nou pentru construcțiile de stat, inclusiv colhozul.

Români din interiorul Rusiei aduși spre Nistru. E lesne de a deduce de aici că toate deportările se făceau cu un scop bine definit: nu numai consolidarea regimului, ci și înstrăinarea Românilor; așa dar bolșevicii erau conștienți de existența unei minorități românești importante în directă continuitate teritorială cu țara liberă și că în această minoritate oricând se poate trezi pofta unei conviețuiri cu frații dela apus de Nistru.

În orașelul Golta din fața Olviopolului, pe Bug, am găsit un grup de vreo 200 case de Moldoveni mânați din spre Nistru, foști culaci, vâsăliți mai întâi în Siberia. Când s'au întors din vâsălcă, li s'a spus: „duceți-vă la 100 de vrăste de sat” și atunci ei s'au adunat la Golta, formând o mahala românească.

Cu cât te depărtezi de Nistru și mai ales după ce treci Bugul începe să se simtă tot mai puternică influența înstrăinării asupra Românilor. De obicei căsătoriile mixte sunt fatale pentru românism, mai ales când mama e străină și anume de naționalitatea populației dominante. În Bulgarca, lângă Vosnesensc, mulți Moldoveni s'au însurat cu Ucrainence; bărbații vorbesc și azi moldovenește; copiii însă nu mai știu. În cazul invers — l-am întâlnit și pe acesta, dar mult mai rar — când mama e Româncă, copiii știu grăi moldovenește, chiar dacă tatăl e Ucrainian în țară ucrainiană ¹⁾.

Imaginea pe care și-o dădea Transnistria în August 1941 era cât se poate de stranie: drumurile pline de bejenari — refugiați de frica luptelor, deportați ridicați cu sila de bolșevici în retragere, prizonieri moldoveni din armata roșie; toată această suflare omenească mișuna pe drumuri, îndreptându-se către toate direcțiile posibile, năzuind ca la capătul drumului să-și găsească vatra părăsită. Era imaginea unui cazan vrăjit în care un uriaș a amestecat un pumn de mici făpturi; apoi a răsturnat cazanul pe fața pământului; făpturile îngro-

1). Sângele românesc tot mai răbufnește câte odată, mai ales în contact cu frați de sânge — ostașii Români. Un exemplu: Maria Colțun din Bulgarca s'a măritat cu un Rus; trăiți între străini, copiii lor au învățat prea puțin românește: acum fie-sa îi spunea: „mamă mi-i jele că nu știu moldovenește“.

zite, dar și bucuroase că au scăpat din strânsoarea pumnului de uriaș au rupt-o la goană care încotro. Realitatea este însă o fatalitate a stepei care imprimă permanent mișcare vietăților de tot soiul. Doar ritmul mișcării era acum mai grăbit din cauza pârjolului care trecuse.

Cităm un exemplu de peregrinări caracteristice rășăritului și efectuate într'o viață de om. Gospodarul Ioan Crâșmaru (acum Ivan Crișmar) cu soția sa, originari din Răzenii Orheiului, au nimerit înainte de 1918 tocmai la Vladivostok. Fuseseră și ei captați de planul de colonizare țaristă a Siberiei cu toate neamurile pământului. Acolo luase ființă satul Bôhotârca de lângă Nicolscusurisc (azi Vorosilov), o așezare aproape în întregime românească. Aici și-au întemeiat gospodărie și au avut copii. Din cauza frigului năprasnic au început să se gândească la repatriere. În drum spre casă au ajuns la Bug, împreună cu copiii născuți în Siberia. Bolșevicii nu i-au lăsat să plece mai departe. Aici i-au găsit oștile românești, cu ajutorul cărora au putut pleca în grabă spre Răzenii copilăriei lor, acum la sfârșit de viață.

3) Satul german: *Glückstal*.

Descrierea satului german după descrierea satului românesc se justifică prin aceea că la nici unul din neamurile trăitoare în Transnistria nu s'a observat o mai puternică similitudine de viață și suferințe sub regimul bolșevic, ca între Români și Germani. Și satele germane au dat un mare contingent de deportați ca și satele românești. Și casele Germanilor erau stricate pentru ca din ele să se construiască colhozul etc. Fiind că numai Germanii și Românii aveau sate bogate, tot ei aveau și cel mai ridicat procent de culaci, cu atât mai mult cu cât numai Germanii și Românii, prin simțul dezvoltat al proprietății, erau mai refractari colectivismului. Dacă totuși suferințele Românilor au depășit pe ale Germanilor de cari aceiaș soartă îi lega — aceasta se explică numai prin aceea că Românii trăiau aproape de granița

țării lor libere, pe când Germanii erau departe de Germania.

Cum cele mai multe așezări nemțești se găsesc în stepă, vatra satului e totdeauna pe vale. Așezat în lungul drumului, formând mai mult un sat-stradă, satul nemțesc este de tip adunat. Când satul e așezat în mai multe linii, atunci are o structură cadrilată, cu ulțe paralele și perpendiculare între ele. Toate satele nemțești sunt noi, sunt colonii (fig. 21), așa că e normal să aibe o așezare regulată. Cităm câteva exemple:

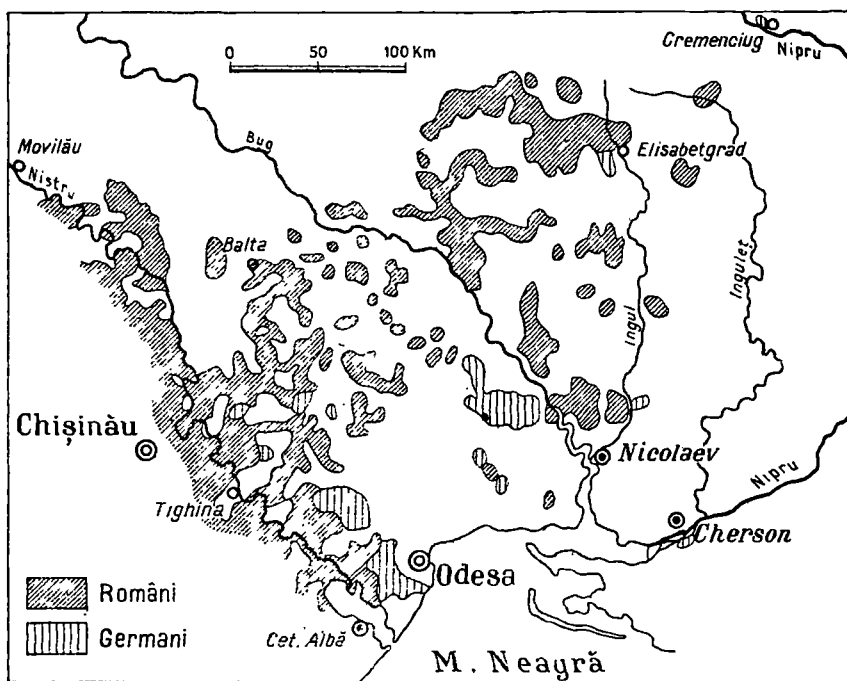

Fig. 21. — Răspândirea elementului românesc și german între Nistru și Nipru (după A. v. Schweiger-Lerchenfeld 1887).

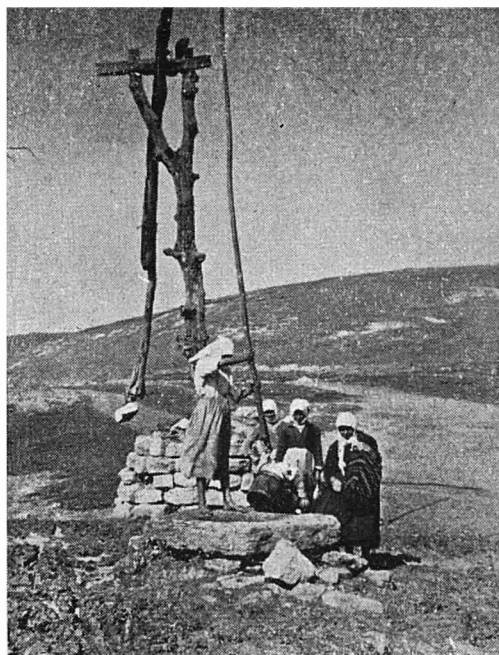
1 Pe valea Baraboi e un șir întreg de sate-stradă, cele dintâi așezări nemțești din Transnistria: Freundental, Peterstal, Josephstal, Mariental, Neuburg, Alexanderhilf. Acestea sunt vetre de sate noi. Dar tot în regiunea Odesa, unde au apărut pentru întâia oară Nemții în Transnistria, primele lor colonii au fost așezate pe ve-

A. — Tipuri de Moldoveni din com. Speia Septembrie 1941

B. — Moldovence din Coșnița, pe Nistru
Clîșee Min. Propag. Naț.

A. — Tip de fântână din preajma Nistrului
(între Crasnagorca și Speia)

B. — „Car cu boi”! — mijloc de transport
Clișee Min. Propag. Naț.

tre de vechi sate tătărăști, de aceia Franzfeld de lângă limanul Nistrului se chema înainte Caraghioi, iar Liebental dela limanul Uscat se numea Acargea.

2. A doua regiune de sate-stradă nemțești și tot de vale este pe valea Cuciurgan, sate așezate unul în continuarea celuilalt: Strassburg, Baden, Salz, Kandel.

3. În sfârșit a treia regiune de stepă cu colonii nemțești sunt satele dela răsărit de Berezovca, așezate tot pe vale, deci de formă alungită, dar desfășurate în suprafață, cu o textură de tip american. Proporțional cu teritoriul pe care se află, sunt cele mai numeroase colonii nemțești: Worms și Rohrbach în valea Țarighioi; Waterloo, Speier, Landau, Katherinental, Karlsruhe și Sulz în valea Berezan (fig. 22).

Dintre puținele colonii nemțești din afara stepei și dintre cele mai nordice așezări, amintim satele din valea Ciorna, afluent al Nistrului la Grigoriopol: Bergdorf, Neudorf și Glückstal. Acesta din urmă formează obiectul descrierii noastre.

Frumosul sat german, *Glückstal*, are 540 case și o monumentală biserică luterană în centru, transformată de bolșevici în club. Din sat au fost ridicate în 1930, 100 familii și deportate în Siberia, aducându-se în locul lor Ruși. În 1937 au mai fost ridicați încă 174 oameni, fără a se ști unde au fost duși. În fine la retragerea bolșevicilor au mai fost luați alți 30 oameni cari să mănec vitele satului pe cari pe toate le-au luat. Multe locuințe au fost stricate, ca și în satele românești, pentru ca din materialul lor să construiască colhozul. După cum observa și primarul Roth Friedrich, în satele ucrainiene și rusești se cunosc mult mai puține cazuri de răsculăcire; de asemeni mult mai puțini văsăliți decât în satele nemțești ori românești.

Aspectul satelor germane este cu mult superior tuturor celorlalte sate din Transnistria: gospodării mari, case spațioase de piatră acoperite cu țiglă (mai rar cu stuf), grajduri temeinice, beciuri monumentale, ziduri împrejmuitoare de piatră, scunde (cam 1 m. înălțime).

Pretutindeni în Transnistria, dar mai cu seamă în

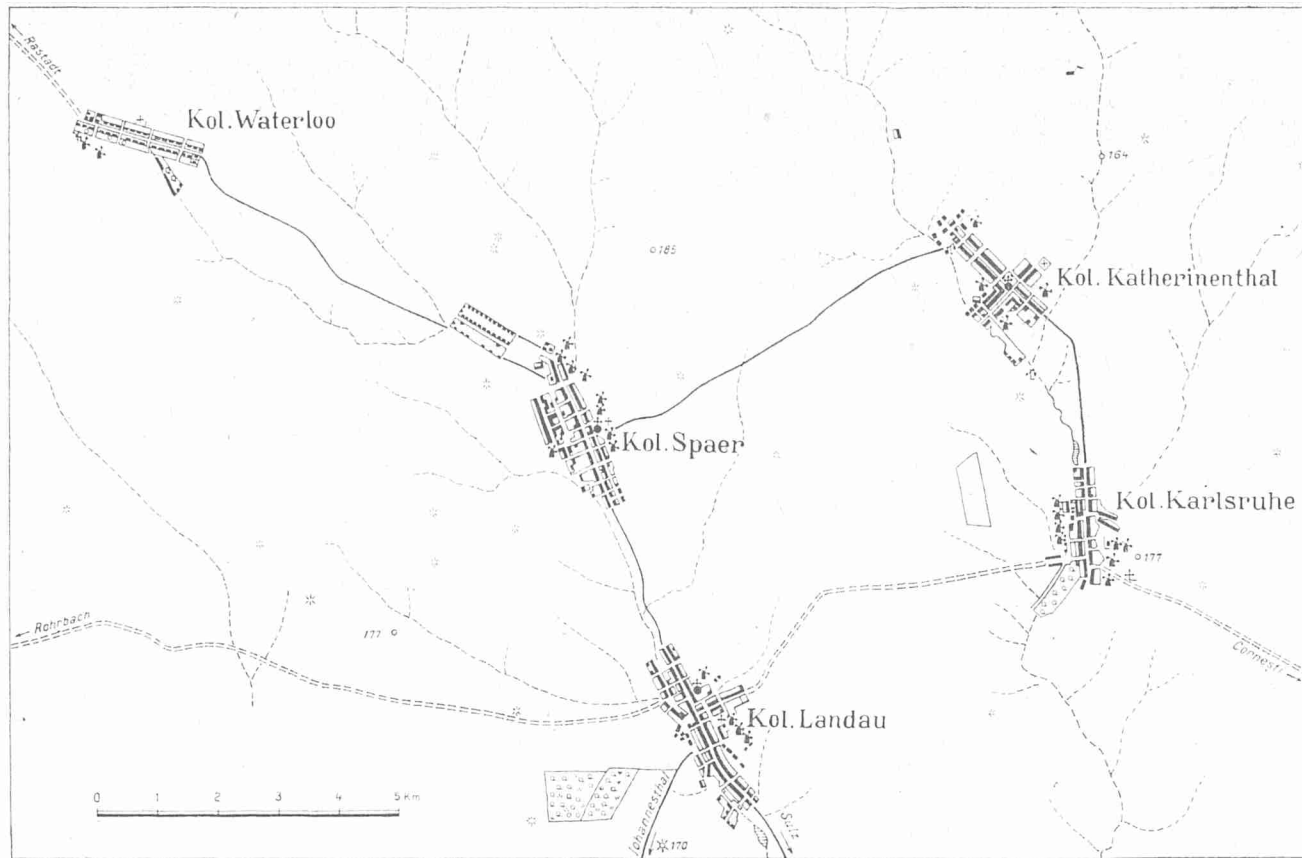

Fig. 22. — Colonizări germane dela începutul sec. XIX în plașa Landau.

stepă, materialul de construcție preferat este piatra. În toate văile, în deosebi în stepă, se găsește la tot pasul un calcar cochilifer — calcarul de Odesa, care se poate lucra cu multă ușurință.

Comparând un sat nemțesc cu unul românesc, mai ales în ceiace privește textura lui, deci rețeaua de drumuri din sat, se constată următoarele: satul românesc e vechi, are ulițe strimte și întortochiate; satul nemțesc, dinpotrivă, e nou și are străzi largi și drepte (fig. 23). Satul românesc e modest, e senin, discret și plin de cuviință; satul german e sobru, sever, dar impunător; din el se degajează un aspect de plenitudine. Satele nemțești au fost totdeauna satele cele mai bogate. 12.000 ha. are numai moșia satului Glückstal.

Germanii din regiune sunt veniți din Württemberg și sunt evanghelici, nu catolici ca cei din regiunea Odesa. Cunosc perfect satul de origine din Germania și anul în care au fost colonizați aici.

Casa germană e mai mare și mai spațioasă decât cea moldovenească. Are 6 camere, e așezată perpendicular pe direcția străzii, e înaltă dela pământ în așa fel încât sub casă poate rămâne loc pentru un grajd = *Stahl*. Uneori grajdul, pățulul, sunt construite lipit de casă și în prelungirea ei, ca în satele din valea Cuciurgan (fig. 24).

După ce urci câteva trepte pătrunzi într'o verandă, un fel de foișor = *Vorhaus*. De aici intri în tindă = *Korridor*. Din tindă se desfac două uși: spre stânga și spre dreapta, cari comunică fiecare cu câte o cameră = *Stube*. Din aceste două camere dela față treci în alte două camere în fund: sunt camerele de locuit = *Schlafzimmer*. Camerele de locuit sunt legate amândouă cu bucătăria

Küche, așezată între ele; aceasta deși e în centrul casei și în spatele tindei, este totuși în așa fel așezată încât trebuie să intri în intimitatea gospodăriei spre a o putea vedea. În curte, în fața casei, este beciul monumental — *Keller* (fig. 25).

Beciul sau chimnița (pivnița), acest element atât de valoros din gospodăria transnistrianului nu e speci-

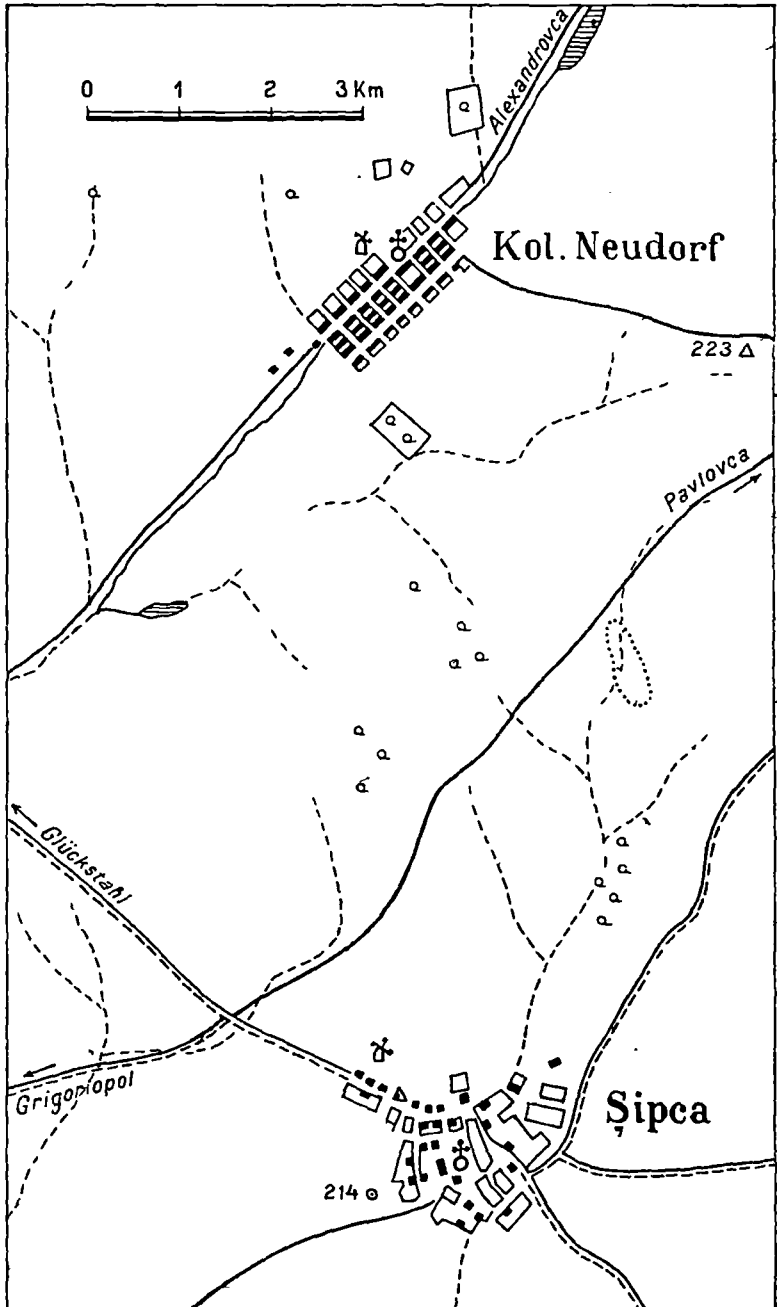

Fig. 23. — Tip de sat vechiu românesc (Șipca), în comparație cu un tip de sat nou german (Neudorf).

fic german, după cum poate nu e nici specific moldovenesc. Il au însă toți, indiferent de naționalitate. Interesant că cu cât te apropii de Nistru, cu atât e mai impresionant și mai nelipsit dela orice gospodărie. Satele de pe malul Nistrului dau beciului o îngrijire mai mare aproape decât casei însăși. Beciul e construit integral din piatră. Are un fronton, de obicei ornamentat și o ușe în mijloc. Deschizând-o, coborî pe numeroase trepte la

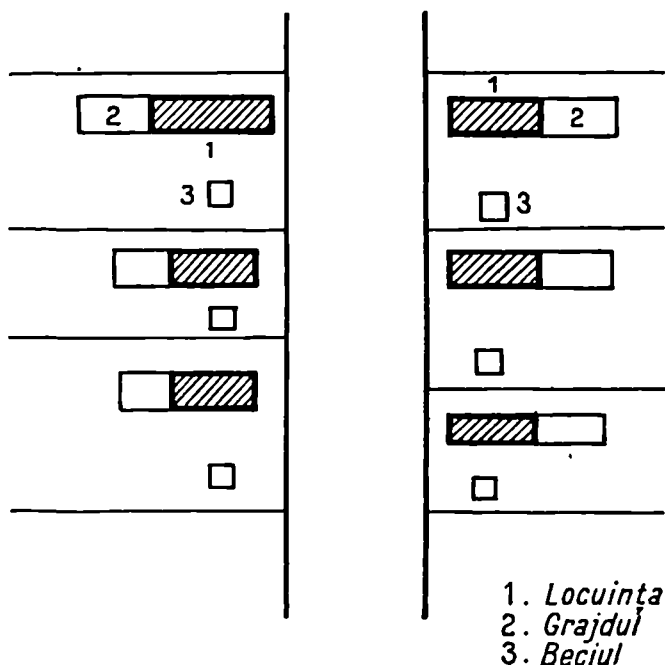

Fig. 24. Planul schematic al unui sat de coloniști germani (Mariental). Tip de sat-stradă.

câțiva metri sub pământ, unde se desface o încăpere destul de spațioasă. Acoperișul beciului e oblic, după cum e și scara. Câte odată — ca la Glinaia — beciul e completat și cu o poiată (fig. 26).

4) Satul slavo-turanic.

Dacă satul moldovenesc respiră un aer de temeinicie, iar cel german un aer de plenitudine, satul slav res-

piră un aer de improvizație. Numai satele ucrainiene, dezvoltate sub directa influență a Românilor sau cari la origine au fost românești, își au gospodăria rânduită cu mai multă grijă.

Casa ucrainiană, ca și cea moldovenească are două

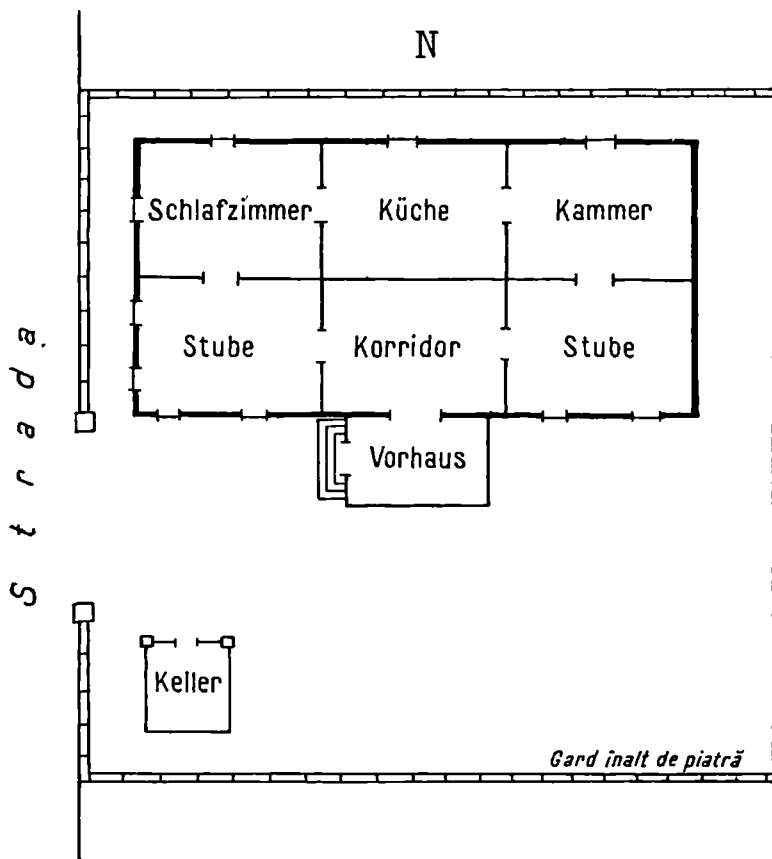

Fig. 25. — Gospodăria lui Roth Friedrich din com. Glückstal, jud. Dubăsari.

camere. *velika hata* (casa mare) și *mala hata* (casa mică), despărțite printr'o tindă = *sine*. Gospodăria e completată printr'o cotună = *plita* și printr'un beciu *po-greb*.

Am văzut *satul rusesc* Cârjanauca, pe malul mării la 15 km. de Odesa. Are case de lut, așezate neregulat.

cu aspect mai mult de bordeie, deși e pe faleză și piatra se găsește pretutindeni. Casa e mică: două camere sau numai una, la nivel cu pământul. Interiorul e sărăcăcios și murdar.

La fel se presintă și *satul bulgăresc*. Am văzut marele sat bulgăresc *Catargi* — Catarjino, așezat pe povârnișurile văii Cuialnic, la confluența Cuialnicului mic cu cel mijlociu. Cu excepția șoselei Berezovca Tiraspol, care traversează satul, restul ulițelor satului erau aproa-

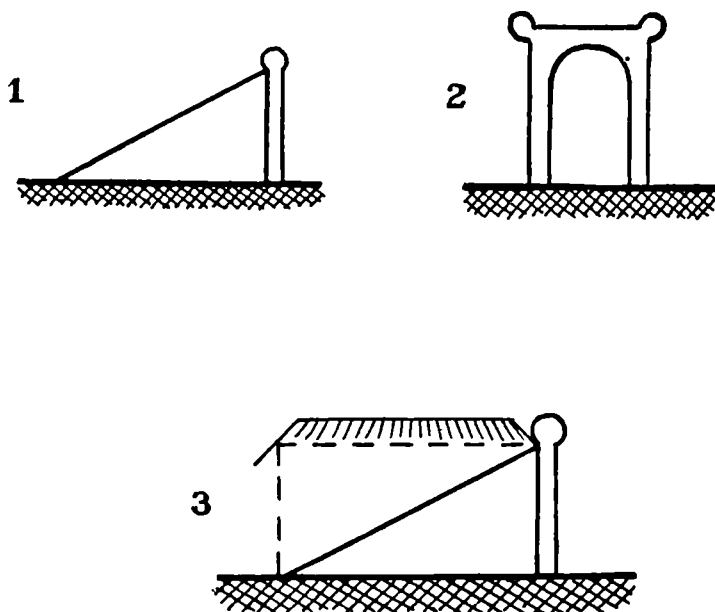

Fig 26. Beciul de piatră din stepa Odesei și de pe malul Nistrului. 1 = în profil; 2 — din față; 3 — același tip de beciu, completat cu poiată (Glinaia).

pe inexistente. Casele mărunte și la nivel cu solul, sunt așezate într'o mare neorânduială, nici ca orientare față cu ulița, nici în raport cu celelalte elemente ale gospodăriei. Casa Bulgarului e construită de obicei din chirpici — un fel de cărămidă nearsă; e acoperită cu pae și e suficient de murdară. Gospodăria e împrejmuțată cu un gard de piatră, mărunț, de vreo 50 cm. În loc de poartă e o simplă despicătură foarte strictă a gardului prin care abia te poți strecura. Așezările bulgărești de

stepă, din cauza lipsei lemnului, folosesc ca combustibil tizicul, făcut din bălegar amestecat cu pae. De altfel tizicul este combustibilul ideal al Transnistriei de sud.

5) Orașul transnistrian.

Transnistria este provincia așezărilor rurale. Puținele și micile orașe ale Transnistriei, când nu-și au originea în vechi sate ridicate la rang de târguri, sunt toate de proveniență recentă: anul 1800. Se poate face totuși o clasificare chiar între aceste târguri: *orașele de pe malul mării* trădează mai multe civilizații suprapuse, distanțate între ele cu veacuri, cari au făcut ca orașele acestea de mai multe ori să moară și să renască. La început a fost *civilizația antică, grecească*, peste care s'au suprapus diferite pături: în evul mediu *civilizația genoveză*, mai târziu cea *turco-tătară*, în sfârșit, recent, cea *rusească*.

Sunt apoi *orașele de pe malul Nistrului* a căror evoluție se explică prin statul moldovenesc, având o dezvoltare identică că a cetăților de pe malul drept: Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă.

În fine sunt orașele cari nu intră în nici una din aceste două categorii, în majoritate de proveniență rurală.

Istoria contemporană a orașelor Transnistriei sau Moldova Nouă, ca și a întregii Rusii Noi — Ucraina din stânga Niprului — începe cu Caterina II. Prin prințul Potemchin, această împărăteasă pune bazele multor orașe: *Cherson* în 1778, *Ecaterinoslav* — Glorie Ecaterinei — în 1884, *Nicolaev* în 1702, *Odesa* în 1704¹⁾. Tendința clasicizantă a acestei împărătese a făcut-o să dea la multe din noile sale fundații numiri elene, fără ca orașul nou înființat să aibe vreo legătură cu locul al cărui nume antic îl poartă. *Odesa* poartă numele vechiului Odessus — Varna de azi. *Ovidiopol*, dela limanul Nistrului, poartă numele lui Ovidiu — Constanța de azi. *Tiraspol* poartă numele vechei cetăți Tyras — Cetatea

1). Elisavetgrad e mai vechi; din 1754 (cf. A. von Schweiger—Lerchenfeld: *Zwischen Donau und Kaukasus*, Wien 1887, p. 134-135).

Albă de azi. În sfârșit *Olviopol*, din fața Goltei, are numele Olbiei, cetatea dela gurile Bugului. Majoritatea numirilor terminate în pol-polis își găsesc originea în botzul dat de Caterina II.

O remarcabilă excepție la regula orașelor, nu în ceiace privește vechimea, ci dezvoltarea, este Odesa. Se cuvine deci a începe descrierea orașelor cu Odesa, care este nu numai unul dintre cele mai mari orașe ale fostei Rusii, dar și unul dintre principalele orașe ale Europei și cel mai însemnat port al mării Negre.

a) *Orașele de pe malul mării.*

1. *Odesa.*

Este capitala Transnistriei și primul port al mării Negre. Recensământul sovietic din 1939 îi dădea 605.000 loc. Este al patrulea oraș al părții europene a U. R. S. S., după Moscova, Petrograd și Chiev. Pe locul unde se află astăzi Odesa, începând din sec. XV se găsea un sat tătarăsc, care purta numele unei căpetenii a epocii: *Hagi-tci*. Ocupația rusească din 1791 ni-l menționează cu o populație de 2349 loc.¹⁾ Orașul modern este o creație a unei minți germane împărăteasa Caterina II, realizată cu spirit francez și mână românească. Nici prin trecut, nici prin prezent, orașul n'are nimic rusesc în el, în afară de majoritatea populației lui adusă.

Francezul amiral *de Ribas* a emis în 1794 ideia construirii unui port militar. Caterina II a aprobat proiectul, ordonând începerea imediată a lucrărilor, în scopul de a se clădi un oraș în stil european. Au fost expropriate 10.000 ha. pe cari s'a zidit orașul. Ducele *de Richelieu*, în calitate de guvernator, a dat orașului o înfățișare modernă, în 1803. Conte *Langeron*, al treilea francez, în 1813 a desăvârșit aceste lucrări²⁾.

Ca prim arhitect al Odesei a fost moldoveanul *Manole*, iar lemnul pentru construcții a fost adus din codrii Moldovei sub privegherea unui alt Moldovean, *Marcu Gaius*, care ulterior s'a și colonizat la est de Nistru, fiind

1). C. Popa-Lisseanu: Odesa, în ziarul „Universul“ din 2 Oct. 1941.

2). P. Camena d'Almeida: Russie d'Europe, op. cit. p. 162-163.

copios împrădiat de împărăteasă cu o moșie în suprafață de 22.000 desetine ¹⁾).

Odată înființat, orașul a luat repede un mare avânt. În cei 150 ani de existență, orașul a crescut vertiginos. Pornind dela cei 2300 loc. din Hagibei, până în 1813 atinsese deja 35.000 loc. Acum calea spre progres îi era liber deschisă:

La 1852 avea 100.000 loc.

În 1877 atinsese 271.000 loc.

În 1892 crescuse la 338.000 loc.

Până în 1802 ajunsese la 405 000 loc.

Pentru ca în 1914 să aibe 500.000 loc.

Din cauza primului război mondial, populația lui a stagnat sau scăzut puțin, așa că regimul sovietic îl primește după 1920 cu 455.000 loc., cifră care se mărește în primii 10 ani până la 488.000 loc., pentru ca până la 1939 să sporească la 605.000 loc. Războiul din 1941 a adus o inerentă scădere a populației sale.

Fiind un important port de cereale Odesa încetase de a mai fi port militar; portul militar se mutase la Nicolaev și Sevastopol Odesa devine un însemnat centru comercial. Odesa atrage un mare număr de locuitori veniți din toate părțile și de originile cele mai diferite: Ruși, Evrei, Ucrainieni, Germani, Polonezi, Români, Bulgari, Greci, Armeni, Albanezi etc. Ținând seamă de populațiile dominante, Românii l-au primit în 1941 ca un oraș ruso-evreesc.

Iată gruparea aproximativă a populației pe naționalități, după primul recensământ ucrainian, dar cu populația calculată la 1939:

Ruși:	42,6%	sau	246.000 loc.
Evrei:	41,6%	„	240.000 „
Ucrainieni:	10,1%	„	50.000 „
Germani:	7,0%	„	35.000 „
Polonezi:	2,8%	„	17.000 „
Români:	2,5%	„	15.000 „
Bulgari:	1,0%	„	6.000 „
Greci:	0,5%	„	3.000 „

Partea veche a orașului este împrejurul portului.

1). N. P. Smochină: Odesa românească, în ziarul „Universul“ din 23 Oct. 1941.

având în centru statuia creatorului orașului, ducele de Richelieu, nepotul marelui cardinal al Franței. De aici, orașul s'a dezvoltat, cu străzi paralele și perpendiculare, întâi în spatele portului, unde este și bazarul vechi. Ulterior s'a format un nou cartier, în nordul celui dintâi, având la mijloc bazarul nou. Cele două cartiere vechi ale orașului se despart prin b-dul Regele Mihai (fost Preobrajenskaia). În piața soborului, această stradă se întretaie cu strada de cea mai intensă circulație a Odesei: b-dul Mareșal Antonescu (fost Deribasovskaia). Această intersecție, unde se află piața soborului, din fața palatului Tolstoi, este centrul matematic al vechiului oraș dela începutul sec. XIX. Piața Soborului, fostă piața Armatei Roșii, este locul pe care a fost grandioasa catedrală a orașului, dărâmată de bolșevici; ea se vedea de departe din largul mării.

Între anii 1817 și 1859 orașul este declarat portofranc, epocă de mare prosperitate pentru Odesa. În această epocă s'a format și centura orașului, numită str. Portofranc. Dincolo de centură s'a dezvoltat orașul nou : *spre sud*, cartierul gării și al vilelor, prelungite pe țărmul mării pe la Arcadia, Langeron, până la Fontanul mic și Lustdorf; *spre vest*, cartierul negustorilor moldoveni, numit Moldoveanca; *spre nord-vest*, cartierul muncitoresc Slobodca; *spre nord*, cartierul fabricilor Perisip. Astăzi, portul și orașul cu suburbanele sale se întinde pe o distanță de aproape 20 km. în lungul mării.

Odesa se înfățișează ca un oraș occidental, cu clădiri somptuoase, cu străzi largi și drepte. Orașul, în afară de 40% din populația sa, n'are nimic rusesc în el și cu atât mai puțin bolșevic. „În Odesa nu există nici un monument ridicat țarilor sau care să amintească ceva despre Rusia. Ori unde vezi numai statui ridicate personalităților străine”¹⁾. Bolșevicii înșiși n'au ridicat decât statuia lui Karl Marx.

Cei 150 ani de viață ai Odesei se încep și se termină sub pecete românească: încep cu arhitectul Manole, care face parte dintre ziditorii orașului și cu mitropolitul Ga-

1). N. P. Smochină: articol citat.

vrii Bănulescu-Bodoni, care a construit în vremea înființării orașului prima biserică a Odesei; și se termină cu ultimul ajutor de primar, care este un Mecinîcov, coborîtor din Spătarul Milescu.

Astăzi Odesa, prin portul său încăpător, prin hinterlandul moldovenesc și bogat ce-l are și prin multele fabrici existente aci, este chemată să joace un rol de seamă în noua organizare a Europei. Misiunea sa principală economică i-a caracterizat-o foarte bine Max Eckert prin vorbele: Odesa, „der Brennpunkt des südrussischen Getreidehandels ¹⁾).

2. *Oceacov.*

Al doilea port transnistrian al mării Negre este Oceacovul. E un oraș mai vechi și cu un trecut mai glorios decât al Odesei. Inceput ca cetate genoveză, portul Lerici era păzit, înainte de anul 1500, de o garnizoana moldovenească. Incăput pe mâna Tătarilor, cetatea Lerici decade spre a răsări modest sub alt nume *Uzû*, este *Vozia* documentelor moldovenești.

El e permanent vizitat de negustorii moldoveni cari mergeau pe drumul Crâmului, traversând „Hănasca” adică Iedisnul. Cucerit de Ruși către 1800, capătă actualul nume de Oceacov. Ieșit din axa de circulație a Rusiei Noul a Caterinei II, care încuraja Odesa, Oceacovul se prăbușește. Administrația românească l-a luat în primire ca pe un biet târgușor pescăresc cu mai puțin de 4000 loc.

Ca port al Transnistriei românești, Oceacovul e chemat să împlinească o misiune importantă. Prin așezarea lui într-o poziție-cheie, pe un promontoriu al uscatului, el comandă intrarea și eșirea din limanul Niprului. Limanul Niprului, lat de peste 10 km. strâns între Oceacov și peninsula Chinburn se gâtuie reducându-se la vreo 3 km ²⁾). Dela Oceacov se poate comanda Nicolae-

1). *Max Eckert*: op. cit. p. 366.

2). O necesitate organică impune ca provincia Transnistria să înglobeze și peninsula Chinburn chiar din dreptul meridianului limanului Bugului. Numai stăpânind această peninsulă poți asigura dominarea în limanul Niprului, poți comanda navigația acestui mare fluviu și poți asigura funcțiunile economice ale Bugului, cu porturile anexe: Nicolaev și Oceacov.

vul, iar Transnistria orientală între Tiligul și Bug constituie un suficient Hinterland pentru exportul de cereale și deci pentru propășirea orașului.

b) *Orașele de pe Nistru.*

3. *Movilău.*

Primul oraș din grupa orașelor transnistriene de pe malul Nistrului este *Movilăul* sau Moghilev. Cuibărit într'o poziție pitorească din canionul Nistrului, Movilăul a trăit o istorie sbuciumată. Disputat de Poloni, Moldoveni și Cazaci, Movilăul ajunge către 1600 proprietate a lui Ieremia Movilă, dela care primește și numele. După moartea voevodului moldovean, rămâne moștenire lui Ștefan Potocki, starostele de Brașlav și ginerele voevodului.

Până a căzut pe mâna Rușilor, la 1793, a fost un mare centru comercial și loc de întâlnire a negustorilor greci, armeni și moldoveni, cari-i formau populația, asemenea târgurilor comerciale din nordul Moldovei, ex.: Botoșanii. Către 1800, Movilăul găzduște tipografia protopopului moldovean Mihail Strebitchi, care tipărea cărți bisericești în limbile rusă, greacă și moldovenească¹⁾.

Calea ferată care-l leagă cu Barul, iar prin Otaci cu Cernăuții, îl poate ajuta ca punct de transitare a mărfurilor. Navigabilizarea Nistrului i-ar da avânt, căci în felul acesta ar ajunge punct de intersecție de axe economice: axa Nistrului perpendiculară pe calea ferată.

Dela Soviete l-am primit ca oraș iudeo-ucrainian cu o populație de vreo 25.000 loc.

4. *Tiraspol.*

Cetatea Nistrului, cum l-a numit din greșală Cătălina II, s'a născut din satul curat moldovenesc, Sucleia; acesta e vechiul nume al orașului. Sucleia a rămas astăzi o suburbie a Tiraspolului.

1). *Paul St. Iliin*: Moghilăul, în Transnistria an I, nr. 3, București 1941.

Oraș complet evreizat sub Soviete, Tiraspolul a fost totuși capitala Republicii Moldovenești și centrul vieții românești transnistriene. Chiar și sub bolșevici, aici a pulsă o intensă viață moldovenească, cu editură de stat, cu teatru moldovenesc, cu institut pedagogic, cu ziare românești. Până și străzile erau scrise în românește, ba chiar cu litere latine. El figura ca centrală a propagandei comuniste printre Români. Comunismul n'a prins, în schimb românismul s'a întărit.

Totdeauna Tiraspolul, fosta Sucleie, a fost privilegiat de Moldova din cetatea Tighinei din față.

Poziția centrală față de Transnistria, apropierea de Odesa și legăturile comode cu restul țării vor face din Tiraspol un oraș înfloritor. De pe acum el este al doilea ca mărime cu cei peste 40.000 loc. al săi.

5. *Ovidiopol.*

Un alt oraș cu nume eronat dat de Caterina II, așezat la limanul Nistrului în fața Cetății Albe. Originea și evoluția lui sunt în multe privințe asemănătoare cu Tiraspolul. Ca și Tiraspol, Ovidiopolul are același ctitor și s'a născut tot dintr'o comună românească în cazul de față, frumosul sat Scurta, devenit ca și Sucleia, la Tiraspol, o simplă suburbie a orașului nou înființat. La 1805, când Rușii l-au luat în primire, învățatul rus Paul Sumarocov scria: „locuitorii sunt mai toți Moldoveni și Greci, numai puțini Ruși”.

E cel mai apropiat oraș de Odesa de care-l despart doar 40 km. și e pe cel mai scurt drum București—Odesa. De Cetatea Albă îl leagă o cale ferată prin Bugaz și o linie de vapoare.

Celelalte orașe de pe Nistru sunt::

6. *Iampol.*

În apropiere de Soroca. Are 7000 loc.

7. *Camenca.*

Are 7000 loc. Ca și Iampolul, Camenca a fost năpădită de Evrei și Ucrainieni.

8. Râmnița (Râbnița).

Are 10.000 loc., Evrei, Ucrainieni, Moldoveni și Ruși. E așezată în mijlocul unei regiuni intens românești. Mediul românesc și linia ferată principală Baltă-Bălți, prin Răzeni, îi vor înlesni o ușoară propășire sub regim românesc.

9. Dubăsari.

Este al treilea oraș al Transnistriei; are 30.000 loc. și e cel mai românesc oraș al ei. Vadul Dubăsari-Criuleni este cea mai lesnicioasă legătură pe șosea între Transnistria de nord și București, prin Orhei-Chișinău. O șosea bună, lungă de 60 km. îl leagă de Tiraspol.

10. Grigoriopol.

După numele lui Grigore Potemchin. Are 12.000 loc., aproape toți Români. Moldovenii îi zic *Ciorna* armenescă, datorită marelui număr de Armeni din trecut, spre deosebire de *Ciorna* rusească sau satul Cerna din nordul Iagorlâcului. Împreună cu Dubăsarii formează cele două puncte de târg ale Moldovenilor din românescul județ la Dubăsarilor.

c) Orașele din interiorul Transnistriei.

Al treilea grup de orașe transnistriene sunt orașele din interiorul acestei provincii. Incepând dela nord la sud sunt următoarele:

11. Bar.

E cel mai periferic oraș al Transnistriei, dar și orașul cu cel mai furtunos trecut. În 1452 a fost distrus de Tătari; e o dovadă a vechimei lui. Acolo a fost sediul unuia din cele mai importante colegii catolice iezuite poloneze, unde în prima jumătate a sec. XVII a învățat cronicarul Miron Costin. Disputat de Polonezi, Turci și Ruși, reușește până la urmă să se iudaizeze complet, ca mai toate orașelele Galiției și Podoliei. Număra 20.000 loc. dintre cari 80% Evrei. Se găsește pe linia ferată Movelău-Șmerinca.

12. Tulcin.

Sau Tulcea Nouă are 14.000 loc.

13. Balta.

Sau orașul „luminilor transnistriene”¹⁾. Așezat pe râul Codima, a fost înființat pe la mijlocul sec. XVIII. Până la 1793 a fost tăiat în două de frontiera polono-turcă. Vatra orașului se găsește pe malul stâng al râului, în Podolia. Târgul propriu zis era complet ocupat de Evrei. Pe povârnișul stâng al văii este cartierul ucrainian, iar pe povârnișul drept, deci în Iedisan, s'a format cartierul moldovenesc²⁾.

Balta a fost sediul singurei mișcări naționale a Românilor transnistrieni, pornită în 1909 de părintele Inochentie. A devenit un loc de pelerinaj pentru Moldoveni. În legătură cu aceasta, populația orașului a variat. În 1904 avea 26.000 loc. După câțiva ani crește până la 34.000 loc. Apoi până în 1923 scade la 17.000 loc., pentru ca 10 ani mai târziu să crească din nou, atingând 23.000 loc., cu 80% Evrei. Deși pentru scurtă vreme, în 1935 ajunge capitală a Republicii Moldovenești. ca o dovadă adusă de Soviete că se găsește în mijlocul unei regiuni populate cu Români.

14. Ananiu (Ananiev).

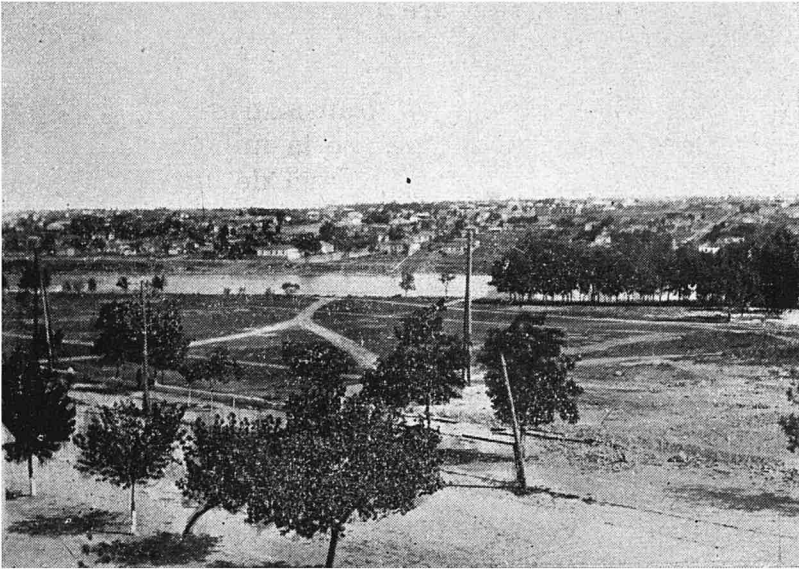
Sau Târgul Nanelui cum îi zic Moldovenii, este un târgușor din cursul superior al Tiligului. Are 18.000 loc. și în afară de Odesa este singurul oraș transnistrian în care populația rusească deține majoritatea relativă. Pe lângă Ruși, a fost năpădit și de Evrei, Români rămânând în minoritate. Un frumos viitor apropiat este hărăzit acestui târgușor, din cauza regiunii curat și intens moldovenești în mijlocul căreia se află.

15. Berezovca.

Are 6.000 loc. Este nod de comunicații: șoseaua Nicolaev-Ananiu și calea ferată Odesa-Vosnesensc. Era

1). *Andrei T. Niculescu*: Balta, București 1941.

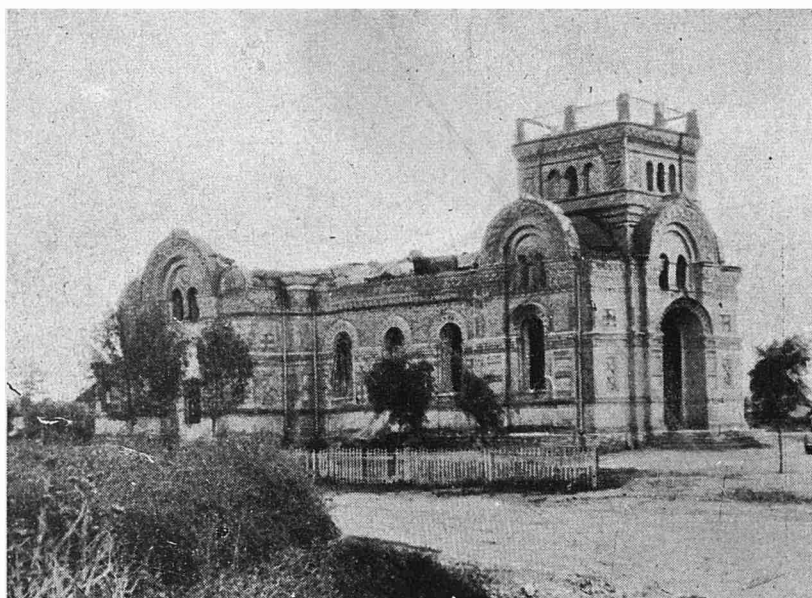
2). Ca pretutindenți pe Codima, Moldovenii ocupă malul drept al văii.

A. — Olviopol, pe malul stâng al Bugului

B. — Sat moldovenesc la est de Bug — Siniuhin Brod
Clîșee N. Popp

A. — Biserica din Grebenești, așa cum a fost găsită — Sept. 1941
Cliseu Min. Propag. Naț.

B. — Ce a mai rămas din biserica din Conișpol-Șug
Foto N. Popp

o așezare evreo-germană, risipită în mai multe pâlcuri de locuințe pe povârnișurile largii văi mlăștinoase a Tigulului și afluenților lui.

Pe malul transnistrian al Bugului găsim patru orașe demne de amintit: *Brailov* sau Brăila Nouă, *Brațlav* cu 5000 loc., *Savran* cu 9000 loc. și *Golta*.

CAPITOLUL IX

GEOGRAFIA POLITICĂ ȘI A CIRCULAȚIEI ÎN TRANSNISTRĂ

1) Impărțirea administrativă.

Din punct de vedere politic, Transnistria este un ținut sub administrație românească, organizat sub forma unui guvernământ civil.

Din punct de vedere administrativ, Transnistria este împărțită în 13 județe și 54 raioane sau plase. Toate județele și raioanele poartă numele orașului sau târgului de reședință; excepție face județul Jugastru cu reședința la Iampol (fig. 27).

Forma Transnistriei a permis ca în nord să fie un singur județ mare, dela Nistru la Bug: 1. *Județul Movilău* cu 8 raioane: Bar, Tivro, Stanislavci, Murov-Curilovici, Cogaigorod, Șargorod, Iarișev și *Movilău*.

Până la cotul Nistrului dela Molochiș și cotul Bugului dela Savran, județele urmează două câte două: Jugastru-Tulcin și Râmnița-Balta.

2. *Județul Jugastru* are 4 raioane: Cerneți, Tomaspol, Crijopol și *Iampol*¹⁾.

3. *Județul Tulcin* are tot 4 raioane: Spicov, Brațlav, *Fulcin* și Trostianci.

4. *Județul Râmnița* are 5 raioane: Camenca, Codima, Slobodca, *Râmnița* și Bârzu.

1). Subliniat este rajonul în care se găsește reședința județului care poartă același nume.

5. *Județul Balta* are 7 raioane: Obodovca, Bersad, Cecelnic, Olgopol, Peșteana, Savran și *Balta*.

Transnistria de sud e mai lată; de aceea aici încap câte trei județe între Nistru și Bug și anume: Dubăsari-Ananiu-Golta, Tiraspol-Berezovca și Ovidiopol-Odesa-Oceacov.

Fig. 27.

6. *Județul Dubăsari* are 5 raioane: Cerna, Ocna, Frunza, *Dubăsari* și Grigoriopol.

7. *Județul Ananiu* are 6 raioane: *Ananiu*, Valea Hō-ului, Sf. Troiță, Cerneva, Șiraevo și Petroverovca.

8. *Județul Golta* are 5 raioane: Crivoi Ozerø¹⁾, *Golta*, *Lubașevca*, *Vrabia* și *Domanevca*.

9. *Județul Tiraspol* are 6 raioane: *Țebrika*, *Grosul*, *Tiraspol*²⁾, *Rasdelna*, *Slobozia* și *Salz*.

10. *Județul Berezovca* are 4 raioane: *Cantacuzenca*, *Mostovoe*, *Berezovca* și *Landau*.

11. *Județul Ovidiopol*, cel mai mic județ al Transnistriei, are numai 3 raioane: *Bileauca*, *Franzfeld* și *Ovidiopol*.

12. *Județul Odesa* are 4 raioane: *Ianovca*, *Blagoevo*, *Berezanca* și *Odesa*.

13. *Județul Oceacov* are 3 raioane: *Varvarovca*, *Anatolievca* și *Oceacov*.

2) Căile de comunicație.

Pentru nevoile actuale, căile ferate și șoselele Transnistriei sunt suficiente.

Statul român are de îndeplinit în Transnistria o înaltă misiune în legătură cu căile de comunicație: întâi *normalizarea tuturor căilor ferate*; această primă etapă a fost aproape integral realizată³⁾, al doilea *repararea șoselelor principale*, părăsite de Soviete într'o stare de completă paragină și al treilea, *deschiderea navigației pe Nistru și Bug*.

În ce privește șoselele, bolșevicii s'au mulțumit să construiască în granit 2-3 șosele strategice, în vederea atacării României, ex.: *Nemirova-Movilău* etc. Din chiar starea drumurilor se poate deduce că pentru Soviete, Transnistria era o provincie laterală, mărginașe, lipsită de alt interes decât cel militar, ofensiv. Repararea drumurilor este în curs de efectuare, deoarece șoselele Transnistriei sunt adevărate șleahuri, drumuri negre.

Cât privește navigația pe Nistru și Bug, se poate spune că Nistrul este navigabil pe întreg parcursul românesc, iar Bugul este navigabil dela *Cantacuzenca* în jos.

1). Moldovenii spun prescurtat *Crivoz*.

2). Moldovenii spun obișnuit *Tirișpolea*.

3). Liniile ferate rusești au un ecartament cu 88 mm. mai mare ca cel normal.

Deschiderea navigației pe Nistru ar fi pentru România mai prețioasă decât este pentru Germania navigația pe Rin.

a) *Căile ferate.*

Cel mai însemnat nod de cai ferate al Transnistriei este *Odesa*. Poarta de comunicație a Odesei cu Hinterlandul ei este mahalaua *Moldovanca*. De altfel pe aici iese din oraș și *principala linie ferată dublă dintre Nistru și Bug*: *Odesa—Rasdelna* (Velizăreni)-Bârză-Slobodca-Vapnearca-Șmerinca. În lungime de 400 km. (egală cu distanța București-Iași), această cale ferată dublă merge bulevard prin mijlocul Transnistriei, urmărind cumpăna apelor (linia celor mai mari înălțimi) și păstrându-se paralelă cu Nistrul¹⁾. Această cale ferată e construită cu îngrijire: perdele de lastăriș ori de salcâmi fac protecție pe ambele părți ale liniei contra înzapezirii. Prin ea se face legătura directă a Transnistriei cu Europa centrală, via Liov (fig. 28).

Din calea ferată principală se despart spre vest și spre est toate celelalte linii ale Transnistriei. Patru linii ferate merg spre Nistru. Iată-le:

1. *Odesa—Ovidiopol*: 45 km.; legătura cu Cetatea Alba se face fie cu vaporul peste liman, fie pe bac peste gura Nistrului între Carolina și Bugaz. Aceasta linie stabilește legătura directă cu Galați.

2. *Rasdelna—Tiraspol*: 45 km.; are pod la Nistru. Prin Tighina stabilește legătura cu Chișinău Iași sau Românești Galați.

3. *Slobodca—Râmnița*: 45 km.; are pod la Nistru, iar prin Răzeni face legătura cu Bălți și Iași.

4. *Șmerinca-Bar-Movilău*, 120 km. Are pod la Nistru iar prin Otaci asigură legătura cu Cernăuți.

Alte patru linii ferate merg la Bug.

1. *Odesa-Berezovca-Cantacuzenca*: 170 km. (cât distanța București Brașov). E prima cale ferată construită în Transnistria; datează din 1866. Trece Bugul la Vosnesen și leagă Odesa de Elisabetgrad. Din ea se

1). O caracteristică a căilor ferate transnistrice este că, acolo unde se poate, ele urmăresc credincios cumpăna apelor.

desface o ramură: *Colosovca—Trihati* (Bug): 60 km. Prin Nicolaev, ea asigură legătura cu Crimeia.

2. *Bârzul-Balta-Golta*: 150 km. Trece Bugul la Olviopol, stabilind legătura cea mai directă între Iași și Elisabetgrad, via Balta.

3. *Vapnearca—Ulianița*: 60 km; are pod la Bug. Se îndreaptă spre Ucraina centrală¹⁾.

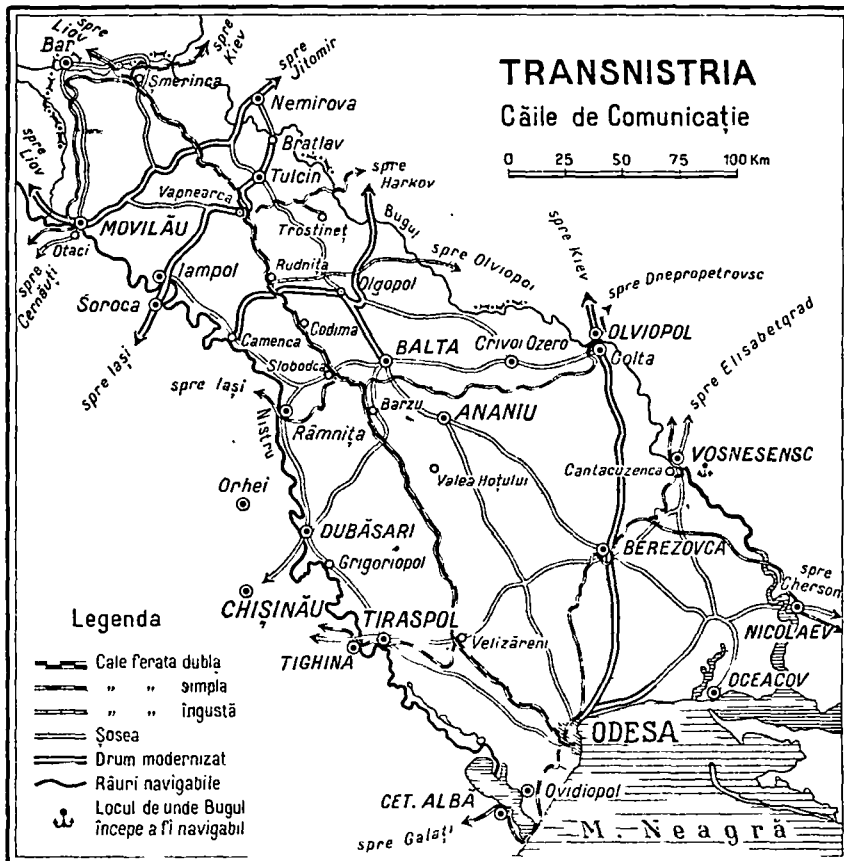

Fig. 28.

4. *Șmerinca—Movileanca*: 30 km; are pod la Bug, iar prin Vinița merge direct spre Chiev. Linia directă Cernăuți—Chiev trece prin Movilău—Șmerinca.

1). Din linia principală se desprinde la Rudnița o cale ferată îngustă, care trece Bugul la Tașlăc. Aici se leagă de o rețea întregă de linii înguste dela est de Bug.

Transnistria are peste 1200 km. căi ferate. Acestea li se mai alătură aproape 450 km. linie îngustă: Bileauca Vigoda în sud, Tiraspol—Grigoriopol la centru și alte câteva linii în nord, spre Bug. Majoritatea dintre ele sunt puse în funcțiune.

Transnistria are cea mai deasă rețea feroviară din toată Europa răsăriteană: 31 km. la 1000 km². E o rețea proporțional mai deasă chiar decât a României, care n'are decât 29 km. la 1000 km².

b) *Șoselele.*

Tot Odesa formează și pentru șosele un loc de grupare și dispersiune a lor.

Paralel cu linia ferată principală și la oarecare depărtare de ea sunt două șosele S-N principale; una urmărește valea Nistrului: *Odesa—Tiraspol—Dubăsari—Râmnița—Iampol*; cealaltă deservește partea de est a Transnistriei: *Odesa Catargi Ananiu Balta—Olgo-pol—Tulciș*.

Tot dela Odesa mai pleacă încă două șosele importante: *Odesa—Berezovca—Golta*, singurul drum modernizat pe distanță mai mare și *Odesa—Varvarovca* unde, pe bac, se traversează limanul Bugului, pentru Nicolaev.

Patru poduri de șosea principală integrează României rețeaua rutieră a Transnistriei. Acestea sunt următoarele: *Otaci—Movilău*, *Soroca—Iampol* (podul dela Cosăuți), *Criuleni* lângă Dubăsari și *Tighina Tiraspol* (podul dela Parcani).

Deacurmezișul șoselelor cari merg în lungul Transnistriei sunt de menționat patru traverse:

1. *Movilău Peceura*, în spre Nemirova, pe șoseaua directă Cernăuți Vinița.

2. *Iampol—Tulcin—Brațlav*, tot spre Nemirova, pe șoseaua directă Iași—Soroca—Vinița.

3. *Râmnița Balta Crivoi Ozero Golta*, de unde un drum modernizat duce direct la Chiev.

4. In sfârșit șoseaua cu cea mai vie circulație: *Tiraspol—Catargi—Berezovca—Vosnesensc*. Ea este prelungirea șoselei naționale București—Huși—Chișinău—Tiraspol.

c) *Căi fluviale.*

Prin stabilirea suveranității românești pe ambele maluri ale Nistrului, deschiderea navigației pe Nistru ar face din acest fluviu o arteră economică de mână întâi. În acest caz, navigația fluvială românească ar dispune pe lângă Dunăre de un al doilea fluviu important atât ca numeroase orașe deservite, cât și ca bogăție a ținuturilor pe cari le străbate. Printre râurile Ucrainei, Bugul este navigabil dela Vosnesensc în jos.

d) *Căi maritime.*

Odesa poate stabili legături comode pe mare cu Sulina de care n'o despart decât 115 mile sau cu Constanța până la care sunt 180 mile. Linii maritime plecând din Odesa, pot deservi Oceacovul (45 mile) și Nicolaevul (90 mile).

e) *Căi aeriene.*

Deocamdată, liniile de navigație aeriană românești (LARES) au legat de restul țării numai orașele Tiraspol și Odesa. Mai puțin de trei ore de zbor te pot purta, chiar pe rute ocolite, dela București la Odesa ori Tiraspol.

Din căile de comunicație descrise până aci se poate vedea că sub raportul circulației, Transnistria s'a integrat încă de pe acum asociației celorlalte provincii românești, cari gravitează spre centrul țării *Bucureștii*.

CONCLUZII GENERALE ȘI GEOPOLITICE

„Lupta pentru desrobirea brazdei românești dela răsărit s'a terminat. Lupta pentru asigurarea dezvoltării noastre continuă“. Acesta era coprinsul comunicatului marelui cartier general român din 25 Iulie 1941 după ce Românii se găseau din nou stăpâni până la Nistru.

El exprima însă și prima concluzie geopolitică asupra rosturilor românești în Transnistria: *noi nu putem consolida și asigura răsăritul țării decât de dincolo de Nistru.* Transnistria se încadrează în spațiul nostru vital. Istoria stă martoră: noi n'am putut fi stăpâni pe Moldova întreagă decât atâta vreme cât sau noi controlam ținu-

turile transnistriene, sau dincolo de Nistru nu se găsea nici o putere organizată.

Dar Transnistria nu e numai spațiu vital, ci și spațiu etnic românesc. Cine ne mai poate contesta azi pe temeuri obiective că noi nu suntem primii sosiți în Transnistria, deci cei mai vechi aci? Astăzi nu se mai pune problema Românilor până la Bug care trebuie înțeleasă dela sine, ci se pune problema Românilor răsfirați dincolo de Bug¹⁾. În acest sens ne-am exprimat și cu un alt prilej, scriind între altele următoarele: „La răsărit de Nistru se constată mari mișcări de populație; ele constituiau caracteristica regimului sovietic și se făceau cu scopul de a amesteca și uniformiza pe locuitorii uniunii. În retragere, trupele roșii au luat cu ele foarte multă populație; credincioșii regimului au fugit singuri; ceilalți au fost ridicați. De aceia, prin sate nu vedeai (în August și Septembrie 1941) decât aproape exclusiv femei, copii din cei mici și ceva bătrâni. Șoselele Transnistriei erau pline de bejenari și prizonieri cari mergeau spre satele lor. Șoselele sovietice aveau aspectul unor furnicare pe care mișunau ființe cari veneau de obicei de foarte departe și mergeau spre destinații de multe ori necunoscute. Foarte mulți se duceau dintr'un loc în altul în virtutea unei inerții a mișcării”²⁾.

Concluzia de tras era următoarea: „Față de inerția mișcărilor de populație din teritoriile dela est de Nistru ar trebui procedat de urgență la mutarea populației moldovenești din spațiul Bug Nipru, în Transnistria, compensată de transplantarea benevolă a Ucrainienilor din Transnistria dincolo de Bug”³⁾. Această operație se putea și se poate încă face cu toată înlesnirea, dacă

1). *Onistfor Ghibu*: Români de dincolo de Bug, Transnistria an, I, nr. 18, București 1941.

2). Extras din raportul înaintat la 1 Octombrie 1941 d-lui Prof. G. Alexianu, guvernatorul Transnistriei.

3). Acelaș raport.

ținem seamă de însăși dorința liber exprimată a Moldovenilor de dincoala de Bug ¹).

Utilitatea grupării populației au înțeles-o Germanii, din primul moment. În comunele din Transnistria, socotite comune germane, deci cu majoritatea locuitorilor Germani, toți cei de altă origine etnică au fost îndepărtați. Pe de altă parte, Germanii cari formau minoritate în alte sate, au fost aduși în satele nemțești. Tot așa se proceda chiar și împotriva voinței locuitorilor; ex.: schimbul de populație al locuitorilor dintre comunele Șaichi și Andreasovca, din jud. Tiraspol, s'a făcut fără asentimentul celor în cauză, totuși s'a făcut, și în modul acesta, astăzi, în Transnistria, comunele decretate comunități germane sunt 100% germane. Astfel grupată, nevoile populației tale sunt mult mai ușor de urmărit, iar puritatea de rasă și integritatea etnică mult mai ușor de asigurat. Numai astfel populația germană nu poate suferi nici o influență străină dăunătoare. Exemplul dat de Germani trebuie să fie pilduitor, iar ca procedeu optim de urmat pentru „strângerea grămăgioară” mai ales când e dorită de cei în chestiune a tuturor Românilor transnistrieni în spațiul dintre Nistru și Bug ²).

Oare existența bimilenară a unui popor într'un ținut nu este suficientă pentru a îndritui pe acel popor să stăpânească ținutul? Oare aceasta nu i-ar ajuta la concurența cu un alt popor căruia, deși pripășit mai recent, i s'a înlesnit totuși o dezvoltare mai viguroasă prin împrejurări politice mai favorabile? Pusă întrebarea deschis: cui i se cuvine Transnistria? Răspunsul este:

Ucrainizarea nordului Bucovinei în cei 175 ani de stăpânire *austriacă* nu îndrituiesc pe Ucrainenii la stăpa-

1). „Să ne strângem grămăgioară”, cum atât de pitoresc se exprima Moldoveanul Ion Paierle din comuna Rahova de dincolo de Bug, sau „vrem să fim cu România”, cum cerea oastei românești moș Gheorghe Capbătut dintr'un sat (Dunărea-Dunaevca) dela marea Azov (pentru partea din urmă, cf. N. P. Smochină: În slujba Transnistriei, Transnistria, an. I, nr. 18, București 1941).

2). Ținem ca și pe această cale să aducem mulțumirile noastre cele mai vii în deosebi d-lui Col. P. Georgescu, prefectul jud. Tiraspol, care cu multă bunăvoință ne-a pus la dispoziție toate datele culese de D-sa în primele luni ale sosirii D-sale în fruntea județului ce cărmuiește.

nirea Bucovinei. Tot asemeni nici ucrainizarea Transnistriei în cei numai 150 ani de stăpânire *rusească* nu i-ar îndreptăți să o revendice.

Dar în discuție s'au băgat și Rușii! Ei nu sunt nici cei mai vechi, nici cei mai mulți. 150 ani de istorie contemporană nu prescriu 2000 ani de trăire neîntreruptă pe un pământ. Doar Rușii au atins Pacificul cu 50 ani mai înainte de a fi ajuns la marea Neagră! ¹⁾ E aceasta o realitate ce nu poate fi desmințită! Deci nici drepturi istorice, nici drepturi etnice; atunci pe ce se întemeiază pretenția sovietică? Numai pe forța pumnului?

Chiar pentru un necunoscător al problemei, Transnistria poate fi pusă în discuție ca o chestiune româno-ucrainiană. Pe Ruși sau Soviete în nici un caz nu-i privește.

Strămoșii Daci și Romani ai Românilor au stăpânit și trăit pe aceste plaiuri transnistriene. Sosirea noastră, a Românilor — căci noi nu ne-am născut aci — s'a făcut mai târziu decât epoca de formare a poporului român. Vatra străromână nu se întinde până în Transnistria. Ea se întindea mai mult în partea vestică a teritoriului locuit actualmente de Români. *Pivotul poporului român rămân Carpații*. Noi din Carpați ne-am putut întinde mai mult sau mai puțin asupra spațiilor pericarpatică, am putut înainta, ori ne-am putut retrage, dar din Carpați niciodată nu ne-am mișcat. În evoluția sa ca popor, noi poate ne-am retras din câmpia Tisei pe care o ocupam în primele secole ale mileniului al doilea al erei creștine, dar *am înaintat spre est*, dincolo de Nistru.

Acest proces l-a realizat — și aproape în aceeași vreme — și poporul german. În trecut, Germanii ocupau tot estul Franței în schimb la răsărit de Berlin erau Slavii; Leipzig, Breslau, Dresda pentru nimeni nu mai constituie o surpriză știrea că la început au fost orașe slave. Cu vremea Germanii au pierdut teren în Franța

1). *Max Friederichsen*: op. cit. p. 35.

orientală, câștigând în schimb la răsărit până dincolo de Posen și Cracovia.

Aceste fenomene de translație etnică se explică în primul rând în funcție de raportul dintre desimea populației și capacitatea de producție (indicele de fertilitate) al solului.

După cum miezul vetrei străgermane nu s'a mișcat niciodată dintre Rin și Elba, tot asemeni nici miezul vetrei stăromâne n'a suferit deplasări din cununa Carpaților. Orice infiltrații etnice târzii nu pot desființa specificul etnic al autohtonilor, și acestea fie ele în Transilvania, fie în Transnistria. Grăitoare sunt cuvintele lui G. M. Murgoci:

„In vara anului 1918, la strânsul fânului, țărani Moldovei au observat cu surprindere că fânul lor conținea o mulțime de flori necunoscute.

„Aceste flori au răsărit din semințele pe cari le conținea nutrețul adus anul trecut, din stepele Rusiei și ale Asiei, pentru caii Cazacilor de pe frontul român.

„Flori curioase, flori minunate, flori stranii.

„Semănate de întâmplare, ele s'au dezvoltat, fiind hrănite de bunul pământ al Moldovei.

„Prin aceasta au modificat ele oare caracterul florei moldave?“¹⁾

Dupa anul 1600, când s'a pornit seria colonizărilor românești în Transnistria, suprapuse Românilor pre-existenți, Transnistria a început să joace pentru Români rolul jucat de Lumea Nouă pentru Spanioli și Anglo-Saxoni. Până și graiul moldovenesc din Transnistria, în comparație cu cel din restul Moldovei, a suferit o evoluție asemănătoare graiului spaniol și englez din țările de baștină din Europa.

Transnistria este pământ românesc sprijinit pe viață românească și istorie românească. Drepturi istorice și etnice avem. Necesități vitale și politice există. Nimic nu ne împiedecă de a consfinți prin suveranitate politică o realitate istorică și etnică. Credincioși într'o dreaptă orânduire a continentului nostru după încleștarea din actualul rasboi, Româniii pășesc înainte pe drumul tra-

1). In traducere după G. M. Murgoci: La population de la Bessarabie, op. cit.

sat de misiunea istorică lărzăzită României în rolul de străjer al Europei, de apărător al virtuților creștine și al patrimoniului cultural european.

Nistrul, în nici un caz nu poate fi o graniță de rasă-rit a României, după cum el nu este nici graniță a Europei. Din potrivă, Nistrul, e un ax prin mijlocul unei regiuni naturale; ei polarizează și populația și bogățiile de pe cele două maluri ale sale; el unește, nu desparte.

Axul central al spațiului unitar Siret-Bug îl formează *Nistrul sau Rinul românesc* (întocmai după cum Rinul este un adevărat Nistru german). Ceiace Rinul reprezintă pentru germanism este Nistrul pentru românism. In acelaș pericol în care s'a aflat rasa germanică la apus de Rin, a fost ba încă mai mult în pericol neamul moldovenesc la răsărit de Nistru. Dar nu numai din punct de vedere rasial. cât mai ales fizic, Nistrul are mari asemănări cu Rinul. Valea Rinului din podișul renan prea puțin se diferențiază de valea Nistrului în platforma podolică. La Nistru ca și la Rin, aceiaș vale adâncă și gătită, săpată în strate orizontale despiciând aceiaș zonă de dealuri netezite pe ambele maluri. Viile și pometurile din valea Nistrului sunt aidoma celora din valea Rinului. Până și cetățile Rinului apar sub aceiaș formă la Nistru. In fine aceiaș populație germană de o parte și de alta a Rinului, și aceiaș populație românească de o parte și de alta a Nistrului.

Transnistria nu reprezintă altceva pentru Români decât o marcă orientală a românismului. Din Transnistria se apără nu numai România, ci însăși cultura și civilizația europeană. Intr'adevăr, Transnistria este și trebuie să rămână bastionul de strajă în răsărit și linia întâia de apărare a Europei. Transnistria, această marcă românească în răsărit, trebuie să fie pusă în măsură de a-și valorifica această misiune de cetate de protecție a neamului românesc și prin el a întregii Europe.

26. VI. 42.

BIBLIOGRAFIE

GENERALITAȚI

1. *H. Lautensach*: Länderkunde, Gotha 1926.
2. *P. Camena d'Almeida*: Russie d'Europe, Géographie universelle, tome V, Paris 1932.
3. *Max Eckert*: Neues Lehrbuch der Geographie, II. Teil, Berlin 1933.
4. *Max Friederichsen*: Das europäische Russland, Handb. d. geogr. Wissenschaft. Potsdam 1933.
5. *Giorgio Pullé*. Unione Sovietica Russa, Geografia universale, II Torino 1935.
6. *V. Mihăilescu*: România, Geografia fizică, București 1936.

PARTEA I

7. *A. von Schweiger-Lerchenfeld*: Zwischen Donau und Kaukasus, Wien 1887.
8. *N. Sokolow*: Über die Entstehung der Limane Südrusslands, Mém. du Comité Géol. vol. X. St. Petersburg 1895.
9. *C. Brătescu*: Limanul Mangalia, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. XXXVI, București 1915.
10. *Ludomir Sawicki*: Sur la stratigraphie du loess en Pologne, Kraków 1923.
11. *T. Porucic*: Lacurile sărate din sudul Basarabiei, București 1924.
12. *S. von Bubnoff*: Geologie von Europa, I-er Bd., Berlin 1926.
13. *E. de Martonne*: La Pologne, Géographie universelle, tome IV, Paris 1930.

14. *Th. Văscăuțanu*: Silurianul din basinul moldo-podolic, An. Inst. Geol. vol. XV, București 1930.
15. *Max Friederichsen*: Polen, Handb. d. geogr. Wissenschaft, Potsdam 1933.
16. *Gh. I. Năstase*: Văile submarine ale Dunării, Cogâlnicului, Nistrului și Niprului, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIV, București 1935.
17. *I. Popescu-Voitești*: Evoluția paleogeografică a Pământului Românesc, Cluj 1936.
18. *Nicolae M. Popp*: Congresul dela Soroca, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIV, București 1936.
19. *Nicolae M. Popp*: Din morfologia Carpaților polonezi, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIV, București 1936.
20. *G. Vâlsan*: Nouvelle hypothèse sur le delta du Danube, Congr. Intern. de Géogr. tome II, Varsovie 1936.
21. *Fr. Machatschek*: Das Relief der Erde, I-er Bd., Berlin 1938.
22. *C. Brătescu*: Contribuțiuni la cunoașterea văii Nistrului, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIX, București 1941.

PARTEA II-a

23. *Nicolae Costin*: Letopisețul Moldovei (1662 1711), ed. M. Kogălniceanu, I, București 1872.
24. *St. Rudnicki*: Ukraine, Land und Volk, Wien 1916.
25. *G. M. Murgoci*: La population de la Bessarabie, Paris 1920.
26. *Mara N. Popp*: Contribuțiuni la viața pastorală din Argeș și Muscel, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LII, București 1933
27. *Paul Miliukov*: La politique extérieure des Soviets, Paris 1934.
28. *Nicolae M. Popp*: Români transnistrieni și Republica Moldovenească, Giurgiu 1935.
29. *I. O. Borisiuc și P. V. Mamaev*: Moldova Sovietică, Tiraspol 1938
30. *A. V. Sestacov*: Cursul scurt al Istoriei Uniunii R. S. S., Tiraspol 1938.
31. *G. Bezviconi*: Roirea familiilor românești peste Nistru, Cetatea Moldovei, an. II, Iași 1941.
32. *Șt. Ciobanu*: La Bessarabie, Bucarest 1941.
33. *Paul St. Iliin*: Transnistria și Ucraina, București 1941.
34. *Andrei T. Niculescu*: Balta, București 1941.
35. *I. Nistor*: Ucraina în oglinda cronicelor moldovenești, An. Acad. Rom. tom. XXIV, București 1941.
36. *Nicolae M. Popp*: Fruntaria de răsărit și miază-noapte, București 1941.

37. *N. Al. Rădulescu*: Republica Moldovenească. Revista Geografică, an. IV, București 1941.
 38. *Gh. P. Grințescu*: Viața românească în satele dintre Nistru și Nipru, Moldova Nouă, vol. VI, București 1942.
 39. *Gh. I. Năstase*: Românii și Ucrainenii, Viața Basarabiei, București 1942
 40. *Nicolae M. Popp*: Românii din Basarabia și Transnistria, Bul. Soc. Reg. Geogr. tom. LIX, București 1942.
 41. *Al. N. Smochină*: Componenta etnică a Republicii Moldovenești, Moldova Nouă, an. VI, București 1942.
 42. *N. P. Smochină*: Die Rumänen zwischen Dnjestr und Bug, Moldova Nouă, an. VI, București 1942.
 43. *Aurel V. Sava*: Documente moldovenești privitoare la Românii de peste Nistru, Moldova Nouă, an. VI, București 1942.
-

CUPRINSUL

Pag.

PARTEA I. — GEOGRAFIA FIZICĂ

	Introducere	3-4
Cap. I:	Tectonica	5-11
Cap. II:	Constituția geologică, structura	12-16
Cap. III:	Morfologia	16-48
	1. Generalități	16
	2. Valea Nistrului	30
	3. Valea Bugului	38
	4. Țărnul Mării	42
Cap. IV:	Evoluția paleogeografică	49-58
Cap. V:	Clima	58-65
	1. Generalități	58
	2. Temperatura	59
	3. Vânturile	62
	4. Precipitațiile	63
Cap. VI:	Hidrografia	65-78
	1. Basinul Nistrului	66
	2. Basinul Bugului	68
	3. Domeniul limanelor	73
Cap. VII:	Vegetația	78-86
	1. Generalități	78
	2. Zona stepelor	80
	3. Zona stejarului	82
	4. Zona silvo-stepei	83
	5. Zona luncilor	83
Cap. VIII:	Soluri	86-90
Cap. IX:	Bogățiile solului și subsolului	90-92
	Concluzii de geografie fizică	92-94

PARTEA II. — GEOGRAFIA UMANĂ		<u>Pag.</u>
	Introducere	95-96
Cap.	I: Populația Transnistriei	96-120
	1. Număr și desine	96
	2. Modul de grupare	97
	3. Compoziția populației	98
	4. Fazele de populare	105
Cap.	II: Românii transnistrieni	120-140
	1. Număr	120
	2. Distribuția Românilor dintre Nistru și Bug	127
	3. Distribuția Românilor de dincolo de Bug	137
	4. Românii din Crimeia și dela marea Azov	139
Cap.	III: Dovezi istorice și geografice despre anterio- ritatea Românilor în Transnistria	140-144
	1. Dovezi geografice	141
	2. Dovezi istorice	143
Cap.	IV: Relațiile politice ale Românilor la est de Nistru	145-152
Cap.	V: Cătorii românești la est de Nistru, de Bug, de Nipru	152-154
Cap.	VI: Românii în viața culturală și socială a Rusiei	154-157
Cap.	VII: Stările sociale din Transnistria	157-165
Cap.	VIII: Așezările omenești: sat și oraș	165-193
	1. Satul românesc	166
	2. Din viața Românilor transnistrieni	172
	3. Satul german	177
	4. Satul slavo-turanic	181
	5. Orașul transnistrian	184
Cap.	IX: Geografia politică și a circulației în Trans- nistria	193-199
	1. Impărțirea administrativă	193
	2. Căile de comunicație	195
	Concluzii generale și geopolitice	199-204
	Bibliografie	205-207

DE ACELAȘ AUTOR:

1. **Minoritatea româno - albaneză din Jugoslavia**, Bul. S. R. Geogr. tom. LI, București 1932.
 2. **Românii transistrieni și Republica Moldovenească**, Giurgiu 1935 (epuizat).
 3. **Considerațiuni etno - demografice asupra populației României**, București 1937 (epuizat).
 4. **Despre Țoți Românii din Maramureș**, Convorbiri Literare, an. LXXI București 1938 (epuizat),
 5. **L'evoluzione delo frontiera occidentale, 1900-1930**, București 1941.
 6. **Românii din Banatul occidental**, Timocul, an. VIII, București 1941.
 7. **Frunta de răsărit și miez de noapte**, Dacia, nr. 7-8, București 1941. (epuizat).
 8. **Românii din Craina**, Timocul, an. VIII, București 1941.
 9. **Craine, o verigă a spațiului etnic românesc**, Rev. Geogr. an. IV. București 1941
 10. **Românii din Basarabia și Transistria**, Bul. S. R. Geogr. tom. LX, București 1942.
 11. **Invățământul geografic la Soviete**, Rev. Geogr. an. V, București 1942,
 12. **Populația Banatului în timpul lui Iosif II**, Timișoara (sub tipar).
-

IMPRIMERIILE
SOC. NAȚIONALE
DE EDITURĂ ȘI
ARTE GRAFICE
„DACIA TRAIANA“
BUCUREȘTI, STRADA
SARINDAR Nr. 5-7-9

Tipărit în ziua de 20/II

BIBLIOTECA REVISTEI „MOLDOVA NOUĂ”

PUBLIKAȚII APARUTE:

Nr. 1 — **N. P. Smochină și Diomid Strungaru:** *Cartea Moldovanului pe anul 1943.*

Nr. 2 — **Dr. Nicolae M. Popp:** *Transnistria. Încercare de monografie regională.*

LEI 300

REDAȚIA: BUCUREȘTI, STR. NICOLAE GOLESCU Nr. 14
TELEFON 3.99.45

u2112 72
450000-